

ПРИВАТНИЙ ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
«ЛЬВІВСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ БІЗНЕСУ ТА ПРАВА»

На правах рукопису

ЧИСТОКЛЕТОВ ЛЕОНТІЙ ГРИГОРОВИЧ

УДК 342.951(477):334.7

**АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
БЕЗПЕКИ СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ В УКРАЇНІ**

Спеціальність 12.00.07 – адміністративне право і процес;
фінансове право; інформаційне право

Дисертація на здобуття наукового ступеня
доктора юридичних наук

Науковий керівник –
Комісаров Олександр Геннадійович
доктор юридичних наук, професор

Львів – 2016

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ	4
ВСТУП.....	5
 РОЗДІЛ 1. СУТНІСТЬ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БЕЗПЕКИ СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ ТА ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД ЙОГО СТВОРЕННЯ Й ФУНКЦІОНУВАННЯ	17
1.1. Безпека суб'єктів господарювання як об'єкт адміністративно-правового забезпечення	17
1.2. Адміністративно-правове забезпечення безпеки суб'єктів господарювання в США та Західній Європі.....	39
1.3. Досвід Японії та Китайської Народної Республіки у царині адміністративно-правового забезпечення безпеки суб'єктів господарювання	50
 РОЗДІЛ 2. МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БЕЗПЕКИ СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ	71
2.1. Принципи наукового дослідження адміністративно-правового забезпечення безпеки суб'єктів господарювання.....	71
2.2. Комплексний і системний підходи до дослідження адміністративно- правового забезпечення безпеки суб'єктів господарювання	81
2.3. Роль синергетичного, ситуаційного, діяльнісного й соціокультурного підходів у дослідженні адміністративно-правового забезпечення безпеки суб'єктів господарювання	92
Висновки до розділу 2.....	103

РОЗДІЛ 3. МЕХАНІЗМ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БЕЗПЕКИ СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ В УКРАЇНІ	108
3.1. Сутність механізму адміністративно-правового забезпечення безпеки суб'єктів господарювання	108
3.2. Система суб'єктів адміністративно-правового забезпечення безпеки суб'єктів господарювання в Україні	118
3.3. Місце й роль органів державної влади в механізмі адміністративно-правового забезпечення безпеки суб'єктів господарювання в Україні	142
3.4. Принципи, форми й методи адміністративно-правового регулювання безпеки суб'єктів господарювання в Україні	169
Висновки до розділу 3	196
 РОЗДІЛ 4. ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БЕЗПЕКИ СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ В УКРАЇНІ	205
4.1. Зміцнення взаємодії правоохоронних органів і недержавних суб'єктів охоронної та розшукової діяльності у сфері забезпечення безпеки суб'єктів господарювання в Україні	205
4.2. Підвищення наукового рівня прогнозування адміністративно-правових загроз безпеці суб'єктів господарювання	251
4.3. Удосконалення адміністративно-правової основи безпеки суб'єктів господарювання в Україні	279
 ВИСНОВКИ	341
Список використаних джерел.....	352
Додатки	410

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

ГК – Господарський кодекс України

АПЗ – адміністративно-правове забезпечення

БСГ – безпека суб'єктів господарювання

ТРИПС – Угода про торговельні аспекти прав інтелектуальної власності

МВС – Міністерство внутрішніх справ

ЄС – Європейський Союз

ФРН – Федеративна Республіка Німеччини

РПБ – Рада приватної безпеки

КНР – Китайська Народна Республіка

ЕБ – економічна безпека

ВРП – валовий регіональний продукт

РНБО – Рада національної безпеки і оборони України

Мінекономрозвитку України – Міністерство економічного розвитку і торгівлі України

ДФС – Державна фіскальна служба України

АМКУ – Антимонопольний комітет України

АПР – Адміністративно-правове регулювання

ДСПД – державні суб'єкти правоохоронної діяльності

НСПД – недержавні суб'єкти правоохоронної діяльності

КАСУ – Кодекс адміністративного судочинства України

Модельний закон – Модельний закон про недержавну (приватну) охоронну діяльність і недержавну (приватну) розшукову діяльність

СТЗ – спеціальні технічні засоби отримання інформації

СБ – служба безпеки

ВСТУП

Актуальність теми. Однією з найскладніших та найнагальніших проблем нашої держави після проголошення її незалежності 1991 року стала розбудова ефективної системи забезпечення національних інтересів, національної безпеки та кожної з її складових.

Як впливає із положень Закону України «Про основи національної безпеки України» від 19 червня 2003 року № 964-IV, пріоритетами національних інтересів України є створення конкурентоспроможної, соціально орієнтованої ринкової економіки, збереження та зміцнення науково-технологічного потенціалу, утвердження інноваційної моделі розвитку, а також розвиток рівноправних взаємовигідних відносин з іншими державами світу в інтересах України, що, у свою чергу, вимагає забезпечення безпеки суб'єктів господарювання як одного із заходів протидії загрозам національним інтересам і національній безпеці України. Адміністративно-правовим підвалинам цієї діяльності присвячено цю дисертаційну роботу.

Події в нашій країні та навколо неї після початку Революції гідності з новою силою продемонстрували гостроту проблем забезпечення належної якості й ефективності нормативно-правової бази, зміцнення організаційного фундаменту забезпечення безпеки суб'єктів господарювання та інших складових системи забезпечення національної безпеки України, що знайшло належне відображення у Стратегії національної безпеки України, затвердженій Указом Президента від 26 травня 2015 року № 287/2015, а також Концепції розвитку сектора безпеки і оборони України, затвердженій Указом Президента від 14 березня 2016 року № 92/2016, у вигляді стратегічного завдання комплексного вдосконалення законодавства з питань національної безпеки й оборони України, унормування структури й складу сектора безпеки й оборони, системи управління ним, координації та взаємодії його органів.

Актуальність роботи зумовлена також значним відставанням теорії адміністративно-правового забезпечення безпеки суб'єктів господарювання (далі – АПЗ БСГ) від потреб практики, необхідністю поглиблення наукової розробки більшої частини тих питань АПЗ БСГ, які вже ставали предметом активних наукових дискусій у вітчизняній юридичній науці та знайшли своє відображення у працях вітчизняних і зарубіжних фахівців з теорії права, адміністративного права, господарського права, зокрема таких, як: К.В. Агаміров, В.Б. Авер'янов, Г.А. Алібаєва, В.В. Андріюк, А.М. Бабенко, Р.О. Банк, Д.М. Бахрах, В.Б. Белорусов, Н.А. Босхамджієва, Т.С. Волчецька, Е.Є. Гензюк, О.М. Громова, А.В. Дьомін, О.М. Єщук, С.Ю. Журавльов, І.В. Зозуля, Р.В. Ігонін, Ц. Інако, М.С. Кельман, Д.А. Керімов, В.В. Кикавець, О.М. Ключев, А.Н. Козирін, В.К. Колпаков, Т.О. Коломосьць, А.Т. Комзюк, О.Г. Комісаров, В.В. Крутов, В.А. Ліпкан, С.М. Максимов, В.П. Малахов, Г.В. Мальцев, О.Ю. Манцуров, Т.Г. Матвеев, Р.С. Мельник, Н.П. Мишляев, Т.П. Мінка, О.М. Музичук, О.І. Остапенко, А.Й. Присяжнюк, Г. Радбрух, В.М. Рєдкоус, О.А. Савостін, А.Г. Сачаво, В.М. Сирих, С.С. Соб'янін, О.І. Стахов, Ю.М. Старілов, С.Г. Стеценко, А.В. Сюсюкін, М.М. Тарасов, М.Г. Тирських, Ю.О. Тихомиров, П.В. Трощинський, І.Л. Честнов, М.Д. Шаргородський, В.І. Франчук, В.А. Юсупов, Х.П. Ярмачі. Праці цих, а також деяких інших науковців виступили науково-теоретичним підґрунтям дослідження та дозволили лише коротко зупинитися на вже з'ясованих питаннях і доведених положеннях й зосередити основну увагу на не вирішених ще проблемах.

Не применшуючи значення наукових розробок вказаних авторів, слід зазначити, що, з урахуванням викладеного, потреба у комплексному дослідженні проблем АПЗ БСГ залишається невирішеною. Відповідно, проведений аналіз стану спеціальних фундаментальних досліджень сектора безпеки та оборони країни також засвідчив відсутність розробленої цілісної теоретико-методологічної концепції АПЗ БСГ, водночас як потреба у відповідному концептуальному інструменті зумовлена безпосередньо

об'єктивними соціально-економічними змінами, умовами особливого періоду й постреволуційним станом українського суспільства.

Наведене у сукупності обумовлює актуальність теми дослідження, його теоретичне і практичне значення для подальшого розвитку науки адміністративного права й інтеграційного оновлення адміністративного законодавства.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами.

Дисертацію виконано згідно із планом науково-дослідної діяльності Приватного вищого навчального закладу (ПВНЗ) «Львівський університет бізнесу та права» у рамках наукової теми «Актуальні проблеми забезпечення національної безпеки в Україні», затвердженої 28 серпня 2014 року. Її проблематика безпосередньо впливає з положень абзацу четвертого розділу 2 Стратегії сталого розвитку «Україна-2020», затвердженої Указом Президента України від 12 січня 2015 р. № 5/2015, пункту 4.2 Стратегії національної безпеки України, затвердженої Указом Президента України від 26 травня 2015 р. № 287/2015, пунктів 4.2 і 4.3 Стратегії кібербезпеки України, затвердженої Указом Президента України від 27 січня 2016 р. № 96/2016, Закону України «Про основи національної безпеки України» від 19 червня 2003 р. № 964-IV, Закону України «Про Раду національної безпеки і оборони України» від 5 березня 1998 р. № 183/98-ВР.

Мета і задачі дослідження. *Мета* дисертаційного дослідження полягає в розробці концептуальних засад, методологічних установок та практичних рекомендацій щодо вдосконалення адміністративно-правового забезпечення безпеки суб'єктів господарювання в Україні.

Реалізація поставленої мети передбачає вирішення таких *задач*:

- здійснити теоретичний аналіз наукових підходів до трактування понять «безпека суб'єктів господарювання», «загроза безпеці суб'єктів господарювання» та «адміністративно-правове забезпечення безпеки суб'єктів господарювання»;
- проаналізувати зарубіжний досвід адміністративно-правового

забезпечення безпеки суб'єктів господарювання;

- з'ясувати суть механізму адміністративно-правового забезпечення безпеки суб'єктів господарювання в Україні та зміст принципів адміністративно-правового регулювання безпеки суб'єктів господарювання в Україні;

- охарактеризувати систему суб'єктів адміністративно-правового забезпечення безпеки суб'єктів господарювання в Україні та розкрити зміст їх адміністративно-правового статусу;

- окреслити роль і місце органів державної влади та суб'єктів недержавної правоохоронної діяльності в механізмі адміністративно-правового забезпечення безпеки суб'єктів господарювання;

- охарактеризувати форми та методи адміністративно-правового регулювання забезпечення безпеки суб'єктів господарювання в Україні в Україні;

- визначити суть, принципи та шляхи вдосконалення взаємодії правоохоронних органів з недержавними суб'єктами охоронної й розшукової діяльності щодо забезпечення безпеки суб'єктів господарювання в Україні;

- охарактеризувати стан прогнозування адміністративно-правових загроз безпеці суб'єктів господарювання та розробити пропозиції щодо підвищення його наукового рівня;

- розробити пропозиції щодо правової регламентації детективної (розшукової) діяльності, створення й діяльності служб безпеки недержавних суб'єктів господарювання;

- розробити пропозиції щодо уточнення змісту завдань й обсягів повноважень суб'єктів адміністративно-правового регулювання безпеки суб'єктів господарювання в Україні, а також критерії, за якими оцінюється ступінь ризику від провадження охоронної діяльності та визначається періодичність здійснення планових заходів державного нагляду (контролю) Міністерством внутрішніх справ;

- сформулювати конкретні пропозиції до законодавства щодо

удосконалення адміністративно-правового забезпечення безпеки суб'єктів господарювання.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини у сфері забезпечення безпеки суб'єктів господарювання.

Предметом дослідження є адміністративно-правове забезпечення безпеки суб'єктів господарювання в Україні.

Методи дослідження. Методи дослідження обрано з урахуванням його мети, завдань, об'єкта й предмета. *Діалектичний метод*, який було використано на всіх етапах дисертаційного дослідження (розділи 1-4), націлив на аналіз проблем удосконалення адміністративно-правового забезпечення безпеки суб'єктів господарювання в розвитку, урахування внутрішньої суперечливості явищ і процесів, що мають відношення до АПЗ БСГ, взаємозв'язку й взаємообумовленості цих явищ і процесів, еволюції концептуальних підходів до їх розуміння. Також на всіх етапах дисертаційного дослідження автор спирався на *принципи об'єктивності, усебічності розгляду, історизму, цінності, системності, системний і комплексний підходи, методи абстрагування, аналізу та синтезу, експертних оцінок та історичний метод*. Останній найбільшою мірою використано з метою вивчення зарубіжного досвіду в царині АПЗ БСГ (підрозділи 1.2, 1.3). Із цією ж метою застосовано елементи *юридичної антропології, соціокультурний підхід та порівняльно-правовий метод*. *Порівняльно-правовий метод* також застосовано в процесі визначення шляхів удосконалення адміністративно-правової основи безпеки суб'єктів господарювання в нашій країні (підрозділ 4.3). *Соціологічний і статистичний методи* були залучені до вивчення стану взаємодії правоохоронних органів і недержавних суб'єктів охоронної та розшукової діяльності у сфері убезпечення суб'єктів господарювання (підрозділ 4.1) та з'ясування деяких аспектів державного контролю й нагляду над діяльністю державних і недержавних суб'єктів правоохорони (підрозділ 4.3). *Статистичний метод* використано також в аналізі регіонального аспекту

охоронної діяльності в нашій країні (підрозділ 3.2). *Формально-юридичний* та *герменевтичний* методи застосовано для тлумачення правових норм, що мають відношення до АПЗ БСГ в Україні (підрозділи 4.1 і 4.3). За допомогою *логіко-семантичного методу* проаналізовано існуючі та сформульовано нові дефініції понять, пов'язаних із предметом дисертаційної роботи (підрозділ 1.1, розділи 3-4). *Діяльнісний підхід* та *прогностичний метод* використано в дослідженні місця й ролі органів державної влади в механізмі адміністративно-правового забезпечення безпеки господарюючих суб'єктів в Україні в його механізмі (підрозділ 3.3), питань взаємодії правоохоронних органів з недержавними суб'єктами охоронної й розшукової діяльності у сфері убезпечення суб'єктів господарювання (підрозділ 4.1), методологічних проблем прогнозування адміністративно-правових загроз безпеці суб'єктів господарювання (підрозділ 4.2) та адміністративно-правової основи безпеки суб'єктів господарювання в Україні (підрозділ 4.3). *Ситуаційний підхід* був застосований для дослідження методів адміністративно-правового регулювання безпеки суб'єктів господарювання (підрозділ 3.4) та шляхів удосконалення адміністративно-правової основи безпеки суб'єктів господарювання в нашій країні (підрозділ 4.3). На *синергетичний підхід* дисертант спирався насамперед у процесі аналізу проблем зміцнення взаємодії правоохоронних органів і недержавних суб'єктів охоронної та розшукової діяльності в Україні (підрозділ 4.1) та розробки проекту Закону України «Про служби безпеки недержавних суб'єктів господарювання» (підрозділ 4.3).

Нормативною основою роботи є Конституція України, інші вітчизняні нормативно-правові акти, законодавство деяких інших держав, а також Модельний закон про недержавну (приватну) охоронну діяльність і недержавну (приватну) розшукову діяльність, прийнятий на двадцять першому пленарному засіданні Міжпарламентської асамблеї СНД.

Науково-теоретичне підґрунтя для виконання дисертації склали наукові праці фахівців у галузі філософії, теорії та методології наукового пізнання,

філософії права, загальної теорії держави і права, адміністративного права, інших галузевих правових наук, теорії управління, безпекознавства, теорії прогностики.

Інформаційну та емпіричну основу дослідження становлять дані Ліцензійного реєстру на провадження охоронної діяльності та Державної служби статистики, а також матеріали проведеного дисертантом вибіркового обстеження, яким було охоплено 100 державних суб'єктів правоохоронної діяльності й таку ж кількість недержавних, причому кожного із цих суб'єктів репрезентував один респондент, який заповнював одну анкету.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що дисертація є першим монографічним дослідженням, в якому комплексно, з використанням сучасних методів пізнання, з урахуванням останніх досягнень юридичної науки запропоновано концепцію адміністративно-правового забезпечення безпеки господарюючих суб'єктів в Україні, яка дозволила сформулювати нові наукові підходи щодо його вдосконалення. На підставі проведеного дослідження сформульовано концептуальні положення й висновки, зокрема:

уперше:

– запропоновано й обґрунтовано парадигму наукового дослідження адміністративно-правового забезпечення безпеки суб'єктів господарювання, вузловими елементами якої є: а) нове трактування адміністративно-правового забезпечення, за яким воно являє собою адміністративно-правову основу безпеки суб'єктів господарювання та діяльність, спрямовану на формування, удосконалення й використання цієї основи з метою створення оптимальних умов для того, щоб кожен такий суб'єкт постійно перебував у стійкому стані мінімальної вразливості щодо загроз і мав змогу реалізовувати свої цілі; б) система принципів наукового дослідження АПЗ БСГ, якими є об'єктивність, усебічність розгляду, історизм, принцип цінності, системність; в) поєднання у науковому дослідженні АПЗ БСГ комплексного, системного та синергетичного підходів, а саме: *комплексний* підхід до дослідження

проблематики вдосконалення адміністративно-правового забезпечення безпеки суб'єктів господарювання націлює на застосування методологічних засобів галузей науки, дотичних до вказаної проблематики, звернення до накопичених у цих галузях наукової інформації та практичного досвіду; *системний* підхід орієнтує на розгляд адміністративно-правового забезпечення безпеки суб'єктів господарювання як системи, яка характеризується певною стійкістю та постійним розвитком і створює можливість редукції комплексної слабо структурованої проблеми вдосконалення вказаної системи до серії послідовних чітко структурованих завдань; *синергетичний* підхід у вивченні правових явищ і процесів, що мають розглядатися в рамках дослідження АПЗ БСГ, насамперед відіграє роль стилю мислення;

– розроблено концепцію функціонування й вдосконалення механізму АПЗ БСГ, у рамках якої запропоновано й обґрунтовано: а) трактування цього механізму як системи, яку утворюють юридичні та фізичні особи, завдяки діям котрих вона формується, функціонує й вдосконалюється, а також принципи, форми та методи адміністративно-правового регулювання безпеки господарюючих суб'єктів; б) погляд на зміст адміністративно-правового статусу юридичної або фізичної особи – суб'єкта забезпечення безпеки суб'єктів господарювання, за яким цей статус є юридичною конструкцією, що складається із комплексу прав і обов'язків цієї особи та гарантій їх реалізації, визначений на нормативно-правовому рівні задля створення умов для виконання нею функцій і завдань забезпечення безпеки суб'єктів господарювання, а також юридичної відповідальності, пов'язаної з указаним комплексом; в) трактування форм адміністративно-правового регулювання безпеки діяльності суб'єктів господарювання, за яким форми визначаються як об'єднані спільним порядком застосування сполучення засобів адміністративно-правового впливу на безпеку суб'єктів господарювання, що мають цільове спрямування на адміністративно-правовий захист та використовуються суб'єктами цього впливу в рамках своєї компетенції;

– запропоновано й обґрунтовано концепцію підвищення наукового рівня прогнозування адміністративно-правових загроз безпеці суб'єктів господарювання. У рамках цієї концепції: а) аргументовано, що конкретно-науковими принципами прогнозування адміністративно-правових загроз безпеці суб'єктів господарювання є принципи системності, комплексності, науковості, етапності, неперервності, рентабельності, економності; б) доведено, що стадіями прогнозування адміністративно-правових загроз безпеці суб'єктів господарювання є: 1) передпрогнозна орієнтація; 2) збір і системний аналіз даних про об'єкт прогнозування та прогнозний фон; 3) побудова прогнозу; 4) його верифікація; 5) коректування прогнозу; 6) оформлення результатів прогнозування та їх приймання замовником; в) з'ясовано, що основна роль у розробці прогнозів адміністративно-правових загроз безпеці суб'єктів господарювання належить методу експертних оцінок;

удосконалено:

– дефініції понять «безпека суб'єктів господарювання», «загроза безпеці суб'єкта господарювання», «адміністративно-правові загрози безпеці суб'єктів господарювання», «адміністративний договір»;

– методологічні підходи до визначення адміністративно-правових засад застосування переконання та примусу в системі забезпечення безпеки суб'єктів господарювання в Україні;

– класифікацію видів взаємодії правоохоронних органів і недержавних суб'єктів охоронної та розшукової діяльності в системі забезпечення безпеки суб'єктів господарювання в Україні, визначення принципів її побудови та удосконалення;

– теоретичну характеристику положень законів України «Про охоронну діяльність» від 22 березня 2012 року № 4616-VI, «Про участь громадян в охороні громадського порядку і державного кордону» від 22 червня 2000 року № 1835-III, «Про ліцензування видів господарської діяльності» від 2 березня 2015 року № 222-VIII, постанов Кабінету Міністрів України «Про затвердження критеріїв, за якими оцінюється ступінь ризику від провадження

охоронної діяльності і визначається періодичність здійснення планових заходів державного нагляду (контролю) Міністерством внутрішніх справ» від 7 липня 2010 року № 565, «Про затвердження Ліцензійних умов провадження охоронної діяльності» від 18 листопада 2015 р. № 960, Положення про Міністерство економічного розвитку і торгівлі України, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 20 серпня 2014 р. № 459, Положення про Раду бізнес-омбудсмана, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 26 листопада 2014 р. № 691, а також проекту Закону України «Про приватну детективну (розшукову) діяльність» (реєстр. № 3726) як таких, що визначають основні засади та способи реалізації державної політики, спрямованої на захист національних інтересів і гарантування в Україні безпеки особи, суспільства і держави від зовнішніх і внутрішніх загроз в усіх сферах життєдіяльності;

дістало подальшого розвитку:

- аналіз зарубіжного досвіду адміністративно-правового забезпечення безпеки суб'єктів господарювання;
- підходи до статистичного аналізу регіонального аспекту охоронної та розшукової діяльності в Україні, зокрема підрахунку коефіцієнту кореляції між кількістю суб'єктів господарювання в регіоні в розрахунку на одного ліцензіата охоронної діяльності та валовим регіональним продуктом на душу населення;
- погляди на місце й роль органів державної влади в механізмі адміністративно-правового забезпечення безпеки господарюючих суб'єктів в Україні із визначенням особливої ролі Кабінету Міністрів України, більшість повноважень якого тією чи іншою мірою стосується функціонування цього механізму;
- теоретичні розробки щодо принципів та методів адміністративно-правового регулювання безпеки суб'єктів господарювання;
- обґрунтування необхідності правової регламентації діяльності служб безпеки суб'єктів господарювання та нормативного закріплення вимог до

осіб, які, не будучи штатними працівниками суб'єкта охоронної діяльності, залучаються останнім до здійснення охоронних заходів (у розробленому дисертантом проекті Закону України «Про служби безпеки недержавних суб'єктів господарювання»).

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що вони можуть бути використані у:

- науково-дослідній сфері – для подальшого розвитку теорії адміністративно-правового забезпечення безпеки суб'єктів господарювання (акти впровадження ПВНЗ «Львівський університет бізнесу та права» від 10.12.2015 та Львівського державного університету внутрішніх справ від 12.05.2016);

- правотворчості – у процесі підготовки проектів нових і вдосконалення чинних нормативно-правових актів стосовно до АПЗ БСГ в Україні;

- правозастосовній діяльності – з метою вдосконалення практики використання норм чинного адміністративного законодавства в процесі убезпечення суб'єктів господарювання (акти впровадження Українського союзу промисловців і підприємців України від 23.10.2013, Харківської обласної громадської організації «Союз працівників сфери безпеки» від 31.05.2016 та Української федерації професіоналів безпеки від 01.06.2016);

- навчальному процесі – при підготовці навчальних посібників та підручників, під час лекцій та практичних занять із навчальних дисциплін «Адміністративне право» (акт упровадження навчально-наукового інституту менеджменту безпеки Університету економіки та права «Крок» від 19.11.2013).

Апробація результатів дисертації. Підсумки розробки наукової проблеми, якій присвячене дослідження, у цілому, окремих її сторін, одержані узагальнення та висновки оприлюднено на таких науково-практичних конференціях: «Інформаційне суспільство: нова роль держави, бізнесу та громадян» (Сімферополь, 2012), «Развитие гуманитарных наук: проблемы и перспективы» (Катовіце, 2012), «Пріоритетні напрями розвитку сучасної юридичної науки» (Харків, 2013), «Тенденції та пріоритети реформування

законодавства України» (Херсон, 2013), «Bezpečnosť, extremismus, terorizmus 2013» (Подгайска, 2013), «Діяльність підрозділів кримінальної міліції: сучасний стан та перспективи вдосконалення» (Львів, 2013), «Державотворення та правотворення в Україні: проблеми та перспективи розвитку» (Львів, 2013), «Держава і право: проблеми становлення і стратегія розвитку» (Суми, 2013), «Роль суспільно-політичних дисциплін у формуванні світогляду працівника ОВС» (Львів, 2013), «Стратегії політики безпеки у XXI столітті» (Львів, 2013), «Правовые реформы в постсоветских странах: достижения и проблемы» (Кишинів, 2014), «Юридическая наука и практика в условиях современных трансформационных процессов» (Сімферополь, 2014), «Теорія та практика протидії злочинності в сучасних умовах» (Львів, 2014), «Правова система України: сучасні тенденції та фактори розвитку» (Запоріжжя, 2014), «Актуальні проблеми управління інформаційною безпекою держави» (Київ, 2015), «Вплив юридичної науки на розвиток міжнародного та національного законодавства» (Харків, 2015), «Сучасний вимір держави і права» (Львів, 2015), «Правове регулювання суспільних відносин: актуальні проблеми та вимоги сьогодення» (Запоріжжя, 2015), «Проблеми правової реформи та розбудови громадянського суспільства» (Дніпропетровськ, 2015), «Сучасні наукові дослідження» (Чернівці, 2015), «Проблеми застосування інформаційних технологій, спеціальних технічних засобів у діяльності ОВС та навчальному процесі» (Львів, 2015), «Сучасні наукові дослідження представників юридичної науки – прогрес законодавства України майбутнього» (Дніпропетровськ, 2015), «Право, суспільство і держава: форми взаємодії» (Київ, 2016), «Теоретичні та практичні проблеми правового регулювання суспільних відносин» (Харків, 2016), «Наука та інновації» (Чернівці, 2016).

Публікації. Основні результати дисертаційного дослідження викладені в монографії, тридцяти чотирьох статтях, опублікованих у наукових фахових виданнях України, з яких п'ять статей – у наукових виданнях інших держав, а також у двадцяти п'яти тезах доповідей і повідомлень на конференціях.

Розділ 1

СУТНІСТЬ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БЕЗПЕКИ СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ ТА ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД ЙОГО СТВОРЕННЯ Й ФУНКЦІОНУВАННЯ

1.1. Безпека суб'єктів господарювання як об'єкт адміністративно-правового забезпечення

Характеристику безпеки суб'єктів господарювання як об'єкта адміністративно-правового забезпечення логічно розпочати зі з'ясування змісту понять «суб'єкт господарювання» та «безпека».

Відповідно до ч. 1 ст. 55 Господарського кодексу України, прийнятого 16 січня 2003 року, суб'єктами господарювання є учасники господарських відносин, які здійснюють господарську діяльність, реалізуючи господарську компетенцію, мають відокремлене майно й несуть відповідальність за своїми зобов'язаннями в межах цього майна, крім випадків, передбачених законодавством [3]. Дещо інакше суб'єкт господарювання визначено в Законі України «Про захист економічної конкуренції» від 11 січня 2001 року № 2210-III. Згідно із цим Законом, таким суб'єктом є юридична особа незалежно від організаційно-правової форми та форми власності чи фізична особа, що здійснює діяльність з виробництва, реалізації, придбання товарів, іншу господарську діяльність, у тому числі яка здійснює контроль над іншою юридичною чи фізичною особою; група суб'єктів господарювання, якщо один або декілька з них здійснюють контроль над іншими, причому суб'єктами господарювання визнаються й органи державної влади, органи місцевого самоврядування, а також органи адміністративно-господарського управління та контролю в частині їх діяльності з виробництва, реалізації, придбання товарів чи іншої господарської діяльності [4]. Проте за Законом «Про ліцензування певних видів господарської діяльності» від 1 червня 2000

року органи державної влади та органи місцевого самоврядування до кола суб'єктів господарювання не належать [5]. І ця точка зору, на нашу думку, є цілком слушною, адже господарська діяльність не є основною метою діяльності органів державної влади й органів місцевого самоврядування, а саме мета діяльності, згідно із законодавчим визначенням складу системи суб'єктів господарювання, має бути визначальним критерієм.

Що стосується поняття «безпека», то його можна знайти ще в Старому Заповіті [6] та античній літературі [7]. Проте об'єктом масштабного аналізу в суспільних науках воно стає лише від 1970-х років. Можливо, саме тому представники цих наук і досі не дійшли одностайності щодо трактування даного поняття.

Ми дотримуємося точки зору, яка вирізняє три підходи до трактування безпеки: статичний, процесний (діяльнісний) та такий, який ураховує її статичний і процесний аспекти. Останній підхід називатимемо далі інтегральним.

Згідно зі статичним підходом, безпека розглядається як певний стан. Зокрема, за В. К. Сенчаговим, «безпека – це стан об'єкта в системі його зв'язків з погляду здатності до самовиживання й розвитку в умовах внутрішніх та зовнішніх загроз, а також дії непередбачуваних та важко прогнозованих факторів» [8, с. 35]. Репрезентує статичний підхід і погляд на безпеку як на «...стан захищеності життєво важливих інтересів людей, організацій, суспільства та держави від внутрішніх і зовнішніх загроз, небезпек» [9, с. 369].

Тлумачення безпеки як стану об'єкта відкинув Г. А. Атаманов, зауваживши при цьому: «За такого підходу з аналізу повністю виключаються зовнішні умови, але саме звідти (з «поза») виходять погрози, здійснюються атаки й напади. Небезпека/безпека пов'язані зі станом об'єкта, але не зводяться лише до нього. Стан, у якому перебуває об'єкт, певною мірою визначає ймовірність заподіяння йому шкоди, її можливі розміри. Та тільки

певною мірою, але не цілком і сповна» [10]. Проте ці міркування Г. А. Атаманова не враховують існування таких визначень безпеки як стану об'єкта, у яких не ігнорується вплив зовнішніх умов на останній. До них, зокрема, належить ця дефініція: «Під економічною безпекою будемо розуміти такий стан суб'єкта, за якого ймовірність небажаної зміни яких-небудь якостей самого суб'єкта, параметрів належного йому майна й *зовнішнього* (курсив наш. – Л. Ч.) середовища, яке його зачіпає, невелика (менша від певної межі)» [11, с. 78]. Те саме можна сказати й про наведене нами визначення безпеки, запропоноване В. К. Сенчаговим. Водночас не можемо не погодитися з думкою, що безпеку об'єкта не слід зводити лише до його стану.

Неприйнятним, на думку Г. А. Атаманова, є й погляд на безпеку як на стан захищеності. Основні його заперечення зводяться до такого:

- зміст поняття «захищеність» з'ясований ще меншою мірою, ніж зміст поняття «безпека», а визначення одного поняття через інше, ознаки якого невідомі і яке саме потребує визначення, призводить до помилки, що полягає у визначенні невідомого через невідоме [10];

- «безпека» не може трактуватися як стан захищеності ще й тому, що в «захищеності» немає й не може бути «стану», оскільки термін «стан» може застосовуватися лише до об'єкта [10].

Ці заперечення видаються нам цілком слушними.

Критичну оцінку уявлення про безпеку як про стан захищеності знаходимо й у працях деяких інших науковців. Зокрема, Т. А. Мартирисян, характеризуючи одне з визначень безпеки, побудованих на такому уявленні, небезпідставно, на наш погляд, зауважує: «Розглядуване визначення не може вважатися достатньо коректним також через ту обставину, що використовуване в ньому поняття «захищеність» не має конкретного, ясного змісту й потребує уточнення» [12, с. 359]. А ось що із приводу намагань трактувати безпеку як стан захищеності читаємо в праці М. Ю. Зеленкова:

«...у цьому підході, вважають деякі дослідники, є проблема. Тракткування поняття «безпека» як стану захищеності особистості, суспільства та держави від внутрішніх і зовнішніх загроз не повною мірою відображає її сутність. Дослідники вказують на те, що безпека характеризується не ступенем захищеності від зовнішніх і внутрішніх загроз, а рівнем умов для існування, функціонування й розвитку самої системи... Можна констатувати, що визначення безпеки через поняття «захищеність» охоплює не всі небезпечні стани» [13, с. 11]. Уважаємо, що з висновком, яким завершується ця цитата, не можна не погодитися.

Прихильниками процесного підходу безпека розглядається як діяльність. Так, за В. В. Серебряніковим і Р. Г. Яновським, «це діяльність людини, держави, світового співтовариства з виявлення, відвертання й усунення тих факторів та обставин, які здатні позбавити людей фундаментальних матеріальних і духовних цінностей, завдати їм шкоди, закрити шлях для розвитку й навіть виживання» [14, с. 291]. Іншим прикладом процесного підходу до трактування безпеки є така позиція: «...під безпекою слід розуміти перманентне управління статичними (постійно існуючими) і динамічними (тимчасово діючими) зовнішніми та внутрішніми загрозами з метою їх повної ліквідації, усунення або принаймні зменшення можливої шкоди від них для функціонування об'єкта з заданими ним же умовами і параметрами» [15, с. 137].

Згідно із ще однією версією розглядуваного підходу, безпека – це процес, за якого ймовірність настання дисфункції і деструкції об'єкта в результаті його взаємодії із зовнішнім середовищем або взаємодії елементів об'єкта між собою нижча від певної граничної величини [16]. Цікаво, що згодом автор цієї версії, Г. А. Атаманов, запропонував такий погляд на суть безпеки: «...під безпекою слід розуміти **ситуацію, за якої об'єкту безпеки не може бути завдано шкоди**. І навіть не саму ситуацію, а її позначення (у термінах семіотики – десигнат), і не будь-яку шкоду, а тільки істотну

(з точки зору суб'єкта, який оцінює ситуацію)...» [17]. Як бачимо, у даному випадку має місце радше статичний підхід до трактування безпеки, хоча й у дуже своєрідній формі.

Таким, що відображає діяльнісний підхід до з'ясування сутності безпеки, уважає своє трактування цього поняття С. М. Шкарлет. На його думку, безпека суб'єкта – це його «...об'єктивна дійсність... у певних умовах, що базується на активній взаємодії цього суб'єкта та умов його існування, якими він опанував у процесі власної самореалізації і здатен контролювати» [18]. Вважаємо, що оскільки в цьому трактуванні вихідним моментом є об'єктивна дійсність суб'єкта, це дає підставу вважати, що воно відображає й статичний аспект безпеки, а отже, може розглядатися як інтегральне. Зарахували б ми до кола інтегральних і таке трактування безпеки: *«Безпека – багатогранне поняття, що охоплює, по-перше, наявність і взаємодію зовнішніх факторів, умов, мінімально необхідних для благополучного існування й прогресивного розвитку об'єкта безпеки, збереження цілісності, відновлення життєдіяльності й працездатності за виникнення небезпек і загроз і, по-друге, сукупність окремих властивостей самого об'єкта, що відображають його здатність активно функціонувати в зазначених вище умовах, а також зберігати власну цілісність і відновлювати життєдіяльність та працездатність за реалізації небезпек і загроз»* [12, с. 362].

Спроба поєднати статичний і процесний підходи до трактування безпеки простежується також у такій її дефініції: «...безпека – параметр стану системи (об'єкта безпеки), який характеризує її інтегративну властивість: а) перебувати в стані найменшої вразливості до негативних внутрішніх та зовнішніх впливів, б) зберігати свої системні якості й взаємозв'язки, в) стабільно функціонувати, стійко й прогресивно розвиватися» [19]. Коментуючи цю дефініцію, її автор зазначає: «У сформульованому понятті:

- по-перше, безпека розглядається як параметр (набір параметрів) інтегративної властивості (а не сама властивість), оскільки об'єкт, маючи певні властивості, може перебувати як у стані безпеки, так і в небезпечності (це залежить від параметрів);

- по-друге, безпека – параметр, який характеризує власну властивість конкретної системи (об'єкта безпеки), виключаючи зумовленість цієї властивості загрозами, оскільки їх кількість, спрямованість, якісні характеристики можуть мати ймовірнісний, суб'єктивний характер;

- по-третє, йдеться не про всі впливи, а лише про ті, які для об'єкта безпеки є негативними, тобто можуть заподіяти його системним якостям (у т. ч. інтересам) і зв'язкам певної шкоди;

- по-четверте, не робиться акцент на захисті об'єкта безпеки, оскільки він є не метою його існування, а лише одним зі способів забезпечення прогресивного розвитку і стійкості його структури та процесу функціонування» [19].

Доволі своєрідний варіант розглядуваного підходу знаходимо в праці В. Н. Кузнєцова «Соціологія безпеки». У цій праці як базову категорію соціологічного аналізу безпеки запропоновано розглядати дуальну опозицію «небезпечність-безпека» [20, с. 19]. Щодо небезпечності В. Н. Кузнєцов зауважує, що «в особистому та суспільному сприйнятті ситуація небезпечності зіставляється з високим рівнем невизначеності й нестабільності в різних сферах життєдіяльності людей» [20, с. 19]. Безпека ж характеризується ним *«...як мережева стійка сукупність необхідних і достатніх факторів, що надійно забезпечують: гідне життя кожної людини; захищеність усіх структур життєздатності родини, суспільства й держави; їх цілі, ідеали, цінності й інтереси, їх культуру й спосіб життя, традиції від неприйнятних ризиків, від внутрішніх і зовнішніх викликів і загроз; здатність ефективно запобігати небезпекам, які формуються, на основі культури компромісу щодо благополуччя й справедливості для всіх»*

[20, с. 16]. Осмислення наведеної дуальної опозиції, на думку В. Н. Кузнецова, «...з урахуванням сучасних новацій у різних галузях суспільної практики дозволяє використовувати в наукових дослідженнях нову інформацію й нові методологічні інструменти, що дають можливість визначити нову логіку взаємодії факторів, які детермінують безпеку та ... культуру безпеки» [20, с. 19].

Особливо чітко те, що В. Н. Кузнецов трактує безпеку як стан і діяльність, простежується у сформульованому ним визначенні суспільної безпеки. Воно є таким: «Категорія **«суспільна безпека»** може бути визначена так: *це стан, умови й характер життєдіяльності держави та суспільства, за яких громадяни, соціальні групи, створювані ними об'єднання й організації вільно діють відповідно до їх власної природи та призначення й здатні нейтралізувати зовнішні та внутрішні загрози*»¹ [20, с. 150].

Існують класифікації підходів до трактування безпеки, які виділяють більшу кількість останніх. Так, В. А. Ліпкан указує на «...наявність чотирьох головних підходів: *статичного* (стан захищеності), *апофатичного* (відсутність загроз і небезпек), *діяльнісного* (система заходів, спрямованих на створення певних умов), *пасивного* (дотримання певних параметрів, норм)» [21]. Спробу запропонувати розгорнуте трактування безпеки, що враховувало б усі ці підходи, зробив В. Пасічник: «...безпека – це такий стан захищеності буття, цінностей та інтересів суб'єкта (об'єкта) безпеки від загроз та небезпек (статичний аспект. – Л. Ч.), за якого забезпечуються оптимальні умови його життєдіяльності, розвитку та самореалізації. Забезпечення безпеки відбувається шляхом дотримання необхідних параметрів (індикаторів) і норм, в рамках яких стабільно і збалансовано відбуваються усі наявні процеси (указівка на це – данина пасивному підходу до трактування безпеки. – Л. Ч.). Вони підтримуються завдяки певній системі заходів (тобто йдеться про врахування діяльнісного підходу. – Л. Ч.), спрямованих на створення й

¹ У процесі перекладу тексту, який процитовано, узято до уваги наявність у ньому незначної помилки друку.

підтримання безпечних умов, у яких небезпека відсутня або зведена до мінімуму, а можливі ризики та виклики не становлять реальної загрози (відображається вимога апофатичного підходу. – Л. Ч.)» [22].

На нашу думку, між запропонованою В. А. Ліпканом класифікацією підходів до трактування безпеки та розглянутою раніше китайського муру немає. Адже апофатичний підхід можна вважати частковим випадком статичного, а дотримання певних параметрів і вимог, спрямоване на гарантування безпеки, – формою діяльності з її забезпечення.

Ще більше підходів до трактування безпеки вирізняє Н. І. Луппова. Це:

- 1) безпека як стан;
- 2) безпека як здатність об'єкта зберігати свій стан за умов цілеспрямованого й руйнівного внутрішнього чи зовнішнього впливу;
- 3) безпека як властивість системи;
- 4) безпека як гарантія, необхідна умова функціонування об'єкта;
- 5) безпека як відсутність небезпек і загроз для об'єкта;
- 6) безпека як поточна та перспективна захищеність суб'єкта від різноманітних загроз [15, с. 137].

На наш погляд, навряд чи потребує особливих доказів те, що й запропоновану Н. І. Лупповою класифікацію можна звести до тієї, яка була розглянута першою.

Охарактеризовані наукові уявлення про поняття «безпека» спричинили існування статичного, процесного та інтегрального підходів у трактуванні безпеки господарюючого суб'єкта. Цілком зрозуміло, що найбільший інтерес для нас становить саме останній. Дуже неординарну спробу його реалізації знаходимо в докторській дисертації М. І. Корольова, присвяченій формуванню економічного механізму системного захисту фірми.

За М. І. Корольовим, «невизначеність і безпека являють собою полярні характеристики еволюції фірми як безперервного й необоротного процесу розширеного, простого або звуженого відтворення визначеності її

внутрішнього та зовнішнього середовища», а небезпека є «...зворотною стороною визначеності й характеризується від'ємним відношенням адаптаційних можливостей фірми до сили впливів середовища» та «...визначає зміст загроз, які постають конкретними формами її прояву» [23, с. 9]. Щодо сутності загроз ним було висловлено таку думку: «Загроза розуміється як сконцентрована в просторі та часі можливість негативного впливу на фірму, здатного завдати їй неприйнятної шкоди. Ризик є ймовірнісною характеристикою реалізації загрози» [23, с. 9].

Опершись на трактування небезпеки як зворотної сторони визначеності, М. І. Корольов сформулював такі положення: «Безпека трактується як умовний нуль на шкалі небезпеки, ідеальна ситуація повної відповідності параметрів фірми й середовища, момент динамічної рівноваги їх потенціалів. Захист є способом активно-оборонної поведінки фірми, що виражається в комплексі організованих дій її агентів і підрозділів, який формує превентивний або реактивний відгук на виниклу загрозу. Захист фірми інституціонально забезпечується системою загальних і часткових алгоритмів, правил, нормативів і вимог для усіх агентів фірми і її функціональних підструктур. Своєю чергою, захищеність є відношенням потужності захисту до рівня загроз, яке відображає результативність і ефективність функціонування захисної підсистеми фірми, що у вартісному аспекті виражається відношенням здійснених витрат на захист до реальних і потенційних утрат від настання загроз» [23, с. 10]. Незважаючи на те, що найбільшою мірою перше із цих положень відповідає статичному підходу до трактування безпеки, воно в поєднанні з тими положеннями, котрі його супроводжують, дає, як видається, інтегральну характеристику безпеки фірми.

Ще більш вдалою, на наш погляд, є така інтегральна характеристика безпеки суб'єкта господарювання: «...безпеку господарюючого суб'єкта можна визначити як динамічно стійкий стан щодо несприятливих впливів і

діяльність із захисту від внутрішніх і зовнішніх загроз, із забезпечення таких внутрішніх і зовнішніх умов його існування, які гарантують можливість стабільного розвитку» [24, с. 12]. Перевагу цієї характеристики вбачаємо в тому, що в ній елементи статичного та процесного підходів до трактування безпеки присутні в явному вигляді й водночас відображені однаковою мірою та лапідарно. Виходячи з неї і враховуючи при цьому потреби практики, пропонуємо таке визначення: безпека суб'єкта господарювання – це стійкий стан його мінімальної вразливості щодо загроз та діяльність зі створення й підтримування оптимальних умов для реалізації ним своїх цілей.

Оскільки в запропонованому нами визначенні фігурують загрози безпеці суб'єктів господарювання, необхідно чітко окреслити сутність цих загроз. Часто останні пов'язують виключно зі зловмисністю та зловмисними діями. Так, на думку І. Петренко, «загроза – небезпека в стадії її реалізації, що ініціюється цілеспрямованими намірами деструктивних сил завдати шкоди життєво важливим інтересам, цінностям і потребам господарюючого суб'єкта аж до його зруйнування», В. І. Ярочкін, характеризуючи систему безпеки фірми, зазначив, що «загроза – потенційно можлива або реальна дія зловмисників, здатна завдати моральної або матеріальної шкоди» [26, с. 17]¹, а в праці [27] читаємо: «...можна відмітити три ознаки, характерні для загроз економічній безпеці підприємницької діяльності: свідомий і корисливий характер; спрямованість дій на завдання шкоди суб'єкту підприємництва; протиправний характер».

Уважаємо цей погляд однобічним. Спираємось на такі міркування Г. А. Атаманова: «Органи державної влади та місцевого самоврядування, які зазвичай і помилково називають державою, є найсерйознішими джерелами загроз, але не тому, що вони корумповані або пов'язані із криміналом, а тому,

¹ Цікаво, що це визначення є одним з елементів наявного в праці [26] графічного зображення класифікації загроз, де фігурує поділ на навмисні та стихійні (тобто неумисні) загрози [26, с. 17].

що мають найбільші можливості із завдання шкоди будь-якому СЕД (суб'єкту економічної діяльності. – *Л. Ч.*), що функціонує в межах їх юрисдикції. При цьому загрозу становлять і, м'яко кажучи, недосконале законодавство, і можливість його неоднозначного трактування виконавчими органами влади, і можливості використання чиновниками адміністративного ресурсу (службового становища, силових структур, преси й т. д.) для реалізації своїх комерційних або просто меркантильних інтересів, і складність (неможливість) справедливого вирішення спірних питань....» [17]. Ще одним мотивом не поділяти розглядуваного погляду є те, що загрозою безпеці господарюючого суб'єкта може бути не лише якась потенційна або реальна дія, але й бездіяльність (пор.: [28, с. 26]), причому не конче зловмисна.

Неважко зауважити, що зазначеної однобічності не має вже відоме нам визначення загрози фірмі, яке належить М.І. Корольову. Не мають її й запропоновані в інших наукових працях визначення загрози безпеці підприємства:

- «...загроза – це такий розвиток подій, дія (бездіяльність), у результаті яких з'являється можливість або підвищується ймовірність порушення нормального функціонування підприємства й недосягнення ним своїх цілей, зокрема завдання підприємству будь-якого виду шкоди» [28, с. 26];

- «під загрозою безпеці підприємства слід розуміти потенційно або реально можливу подію, дію, процес або явище, яке здатне порушити його стійкість і розвиток або призвести до припинення його діяльності» [29].

Відштовхуючись від указаних трьох визначень, а також беручи до уваги наведене нами застереження Г. А. Атаманова, відповідно до якого про безпеку правомірно говорити тоді, коли її об'єкту не може бути завдано істотної шкоди (з точки зору суб'єкта, який оцінює ситуацію), під загрозою безпеці суб'єкта господарювання розумітимемо певний розвиток подій, дію або бездіяльність, унаслідок яких можливий негативний вплив на цей суб'єкт,

здатний завдати йому такої шкоди, котра оцінюється як істотна.

Існує думка, що загрозу безпеці суб'єкта господарювання становить не будь-яка дія, що має для нього негативні наслідки. Мовляв, не слід uważати загрозою такі дії керівництва суб'єкта господарювання, як упровадження нових організаційних структур управління, яке може виявитися невиправданим, установлення низьких цін на продукцію підприємства на початковій стадії його функціонування, оскільки йдеться про дії, що спрямовані на досягнення основної мети підприємства, на його подальший розвиток і становлять невід'ємну частину діяльності суб'єкта господарювання, яка здійснюється на власний ризик і передбачає певні втрати [27]. Проте ми схильні розглядати дії такого ґатунку як неумисні загрози безпеці суб'єкта господарювання.

Тепер розглянемо питання про класифікацію загроз безпеці господарюючих суб'єктів, керуючись при цьому насамперед тими поглядами на нього, які висловлені в працях [26; 27; 29; 30; 31].

За природою виникнення загрози безпеці суб'єктів господарювання поділяють на два класи:

- природні (об'єктивні), тобто спричинені стихійними природними явищами, не залежними від людини (повені, землетруси, урагани тощо);
- штучні (суб'єктивні), тобто зумовлені діяльністю людини. Своєю чергою, штучні загрози можуть бути неумисними (наприклад, спричиненими помилками кадрового менеджменту) та навмисними [29; 31, с. 133–134].

За джерелом виникнення всі загрози безпеці суб'єктів господарювання можна поділити на внутрішні та зовнішні [27; 30]. Прикладами внутрішніх загроз можуть бути конфлікти між співвласниками, некомпетентність персоналу, розголошення працівниками конфіденційної інформації, неефективна робота служби безпеки [27; 30]. До зовнішніх загроз належать кризові явища в економіці, несприятлива для приватного підприємництва державна економічна політика, неузгодженість нормативних актів органів

законодавчої та виконавчої влади, розкрадання матеріальних засобів і цінностей особами, які не належать до персоналу даного суб'єкта господарювання, комерційне шпигунство, недобросовісна конкуренція, рейдерство, невиконання партнерами, постачальниками, клієнтами їх зобов'язань тощо [27; 30].

За ступенем тяжкості наслідків розрізняють: загрози з високою, значною, середньою й низькою тяжкістю наслідків. Висока тяжкість означає, що реалізація загроз може призвести до різкого погіршення всіх фінансово-економічних показників діяльності підприємства, викликати негайне її припинення або завдати такої шкоди, яка призведе до цих же наслідків згодом. За значного ступеня тяжкості наслідків реалізації загроз імовірні такі фінансові втрати суб'єкта господарювання, які негативно вплинуть на його діяльність і долатимуться впродовж тривалого часу. За середнього ступеня тяжкості загроз подолання наслідків завданих збитків не вимагає значного часу й потребує витрат, які є порівнянними з поточними. Реалізація загроз з низьким ступенем тяжкості наслідків істотно не впливає на стратегічну позицію суб'єкта господарювання та його поточну діяльність [27; 30].

Загрози безпеці суб'єкта господарювання класифікують також за об'єктом посягань. Об'єктом посягань передусім є персонал, матеріальні, фінансові, інформаційні ресурси, нематеріальні активи. Загрози персоналу – психологічний терор з метою отримання конфіденційної чи таємної інформації, викрадення співробітників, обстріли та ін. [27; 30]. Загрози матеріальним ресурсам – вибухи, підпали, пошкодження систем зв'язку, устаткування, викрадення останнього [27; 30]. Загрози фінансовим ресурсам – шахрайство, фальсифікація фінансових документів, підробка й крадіжка грошових коштів [27; 30]. Загрози інформаційним ресурсам – несанкціоноване підключення до інформаційної мережі суб'єкта господарювання, вилучення конфіденційних документів, негативні інформаційні впливи, дезінформація тощо [27; 30]. Загрози нематеріальним

активам – проблеми з ліцензуванням (пор.: [32]), дії, спрямовані на підриив ділової репутації (пор.: [33, с. 97]), тощо.

За суб'єктами загроз виокремлюють: загрози з боку кримінальних структур; загрози з боку недобросовісних конкурентів; загрози з боку контрагентів; загрози з боку власного персоналу [27; 30]. До цього переліку доцільно додати ще одну позицію: загрози з боку органів державної влади та місцевого самоврядування [17].

За видами збитків розрізняють загрози безпеці суб'єктів господарювання, які призводять до прямих збитків, та такі, які здатні спричинити або спричинюють упущену вигоду [27; 30]. За ступенем ймовірності – малоімовірні, імовірні та дуже ймовірні [26, с. 17]. За характером дії – активні та пасивні [26, с. 17]. За видами шкоди – матеріальні та моральні [26, с. 17]. За віддаленістю в часі – близькі та далекі [29].

За характером відповідальності юридичної або фізичної особи, що загрожує безпеці суб'єкта господарювання, можна виокремити:

- загрози, які призводять до застосування норм цивільно-правової відповідальності до таких осіб;
- загрози, що зумовлюють кримінально-правову відповідальність;
- загрози, що призводять до адміністративно-правової відповідальності осіб, які є їх носіями (пор.: [27]).

Класифікувати загрози безпеці суб'єктів господарювання можна й за іншими критеріями. Так, важливим видається їх розрізнення залежно від того, хто повинен відповідати за забезпечення безпеки суб'єктів господарювання від тих чи інших загроз. За цим критерієм отримуємо таку класифікацію: загрози, за відвертання або ліквідацію яких відповідає держава; загрози, з якими повинні боротися самі суб'єкти господарювання, тоді як держава може лише їм у цьому допомагати.

Значний інтерес становить багаторівнева класифікація загроз безпеці суб'єктів господарювання, запропонована М. І. Корольовим. В її основі

лежить ідея розглядати ці загрози на п'ятьох взаємопов'язаних рівнях будови фірми: трьох основних (нанорівень – працівники, мінірівень – підрозділи, мікрорівень – фірма в цілому як суб'єкт взаємодії із середовищем) і двох проміжних (професійні групи працівників і функціональні підсистеми) – та водночас враховувати багатоваріантність зовнішнього середовища (табл. 1) [23, с. 31].

Характеризуючи загрози, що виникають на окремих рівнях будови фірми, М. І. Корольов, зокрема, привернув увагу до такого:

- нанозагрози фірмі є результатом загострення внутрішньофірмових інституційних суперечностей, одним зі способів розв'язання яких є застосування опортуністичних стратегій поведінки. З боку менеджерів найбільш частими є такі форми опортуністичної поведінки, як нецільове використання ресурсів, хабарництво, інсайдерство, підробки, приписки, махінації, змови, преференції, маніпулювання цінами, фіктивні угоди та ін.

Таблиця 1

Багаторівнева класифікація загроз фірмі

Рівень джерела загроз	Змістова інтерпретація загроз
Мегаекономіка	Глобальні загрози об'єктивного характеру
Мезоекономіка-IV	Загрози міжнародного масштабу, у тому числі економічна політика транснаціональних корпорацій і макрорегіональних об'єднань країн
Макроекономіка	Загрози, що створюються макроекономічною політикою та інституційними змінами
Мезоекономіка-III	Загрози у вигляді негативних галузевих змін і деструктивних дій з боку регіональних і місцевих адміністрацій, фінансово-промислових груп, організованих

	злочинних угруповань, тіньових альянсів та ін.
Мікроекономіка	Загрози з боку зовнішніх стейкхолдерів – конкурентів і партнерів, криміналітету й рейдерів, владних структур і засобів масової інформації, неурядових організацій та ін.
Мезоекономіка-II	Загрози у філіях, бізнесах та виокремлених виробництвах
Мініекономіка	Загрози фірмі з боку її основних та інфраструктурних підрозділів – опортуністичні дії й стратегії відділів, служб та інших органів у ході «недобросовісної» внутрішньофірмової конкуренції
Мезоекономіка-I	Професійно-групові загрози – типові загрози з боку різних категорій внутрішньофірмових агентів
Наноекономіка	Загрози на робочих місцях – форми індивідуальної опортуністичної поведінки менеджерів та інших працівників фірми

Джерело: [23, с. 32].

З боку решти працівників опортунізм виявляється в ухилянні від роботи, її неякісному виконанні, порушенні встановлених норм (розпорядку, техніки безпеки тощо), прогулах, фальсифікації результатів та особистого внеску, крадіжках і використанні ввірених ресурсів в особистих інтересах та ін. Найбільш деструктивними формами опортунізму є корпоративний саботаж як свідоме невиконання або недбале виконання своїх функцій, а також прихована протидія досягненню цілей фірми й цілеспрямоване заподіяння їй шкоди; робота на конкурентів, замаскована під відданість своїй фірмі [23, с. 32–33];

- джерелами професійно-групових загроз фірмі є різні категорії її співробітників. Наприклад, водії завищують реальні витрати бензину, охоронці часто є інсайдерами за розкрадань [23, с. 33];

- мініекономіка фірми є сферою генерування загроз із боку основних та інфраструктурних підрозділів. Типовими загрозами фірмі з боку служби охорони є крадіжки, сприяння розкраданню; клінінгового відділу – крадіжки під час прибирання, шпигунство; працівників складського господарства – розкрадання шляхом створення потреби в закупівлі нібито відсутніх на складі матеріалів, складське злодійство; відділу технічного контролю й диспетчерської служби – приховування інформації про високий рівень браку і втрат; транспортної служби – завищення витрат паливно-мастильних матеріалів, закупівля цих матеріалів за максимальними цінами; цехів – пряме розкрадання готової продукції під виглядом браку, несанкціоноване виробництво з подальшим продажем продукції; ІТ-підрозділу – фінансові махінації із залученням ІТ-менеджменту; служби головного інженера – завищення обсягів інвестицій у виробництво та обсягів позапланових ремонтних робіт; служби головного технолога – завищення норм витрачання матеріалів для виробництва; бухгалтерії – маніпуляції звітністю з метою приховування фактів злочинних дій; відділу кадрів – прийом на роботу непридатних співробітників за хабар; юридичної служби – неформальне консультування супротивної сторони в судових процесах, які розпочала фірма; відділу збуту – продаж неврахованих надлишків продукції «своїм» покупцям, необґрунтовані знижки, фіктивні відвантаження; відділу закупівель – закупівлі за свідомо завищеними цінами в дружніх постачальників за винагороду; адміністративно-господарського відділу – «роздування» представницьких витрат і витрат на канцтовари; фінансової дирекції – договори позики із дружнім банком; генерального директора – виведення активів шляхом їх продажу афілійованим фірмам за заниженими цінами [23, с. 33–34].

Доволі поширеним є ототожнення безпеки суб'єкта господарювання з його економічною безпекою. Ось один із прикладів: «Економічна безпека підприємства (фірми) – це такий стан даного господарюючого суб'єкта, за

якого життєво важливі компоненти структури й діяльності підприємства характеризуються високим ступенем захищеності від небажаних змін» [34]. Проте, на нашу думку, насправді все те, за допомогою чого в цьому визначенні характеризується сутність економічної безпеки підприємства, стосується його безпеки загалом. Недарма за змістом воно практично збігається з визначенням безпеки підприємства в цілому, сформульованим С. В. Капітулою: «Під безпекою підприємства взагалі в роботі запропоновано розуміти захищеність підприємства від негативного впливу сукупності соціальних, економічних, екологічних, правових та силових внутрішніх і зовнішніх факторів» [35].

Вважаємо, що правильною є точка зору, яка відкидає ототожнення безпеки суб'єкта господарювання з його економічною безпекою (див., зокрема: [25; 36, с. 264; 37, с. 167]), і повністю поділяємо такі положення колективної праці з економічної безпеки [36]:

«Слід розмежовувати поняття “економічна безпека підприємства” та “безпека функціонування підприємства”.

У першому випадку предметом дослідження є зовнішні і внутрішні економічні загрози конкретному господарюючому суб'єкту (фірмі, банку тощо) та способи й механізми їх відвернення. <...>

У другому випадку предметом дослідження є об'єкти загроз на підприємстві: персонал, матеріальні цінності, інформаційні ресурси й сама діяльність підприємства. <...>

Таким чином, “безпека функціонування підприємства” включає в себе “економічну безпеку”» [36, с. 264].

Будучи складовою безпеки держави, безпека суб'єктів господарювання водночас є відносно самостійною системою. Створення, успішне функціонування й розвиток цієї системи неможливі без правового забезпечення, зокрема адміністративно-правового. З огляду на це постає питання, що саме являє собою адміністративно-правове забезпечення безпеки

суб'єктів господарювання. Його розв'язання передбачає наявність чіткого уявлення про зміст поняття «адміністративно-правове забезпечення», яке є родовим стосовно досліджуваного.

На жаль, і досі загальновизнане трактування поняття «адміністративно-правове забезпечення» відсутнє. І це не дивує, бо такий самий стан речей спостерігається щодо поняття «правове забезпечення».

Частина трактувань поняття «правове забезпечення» відображає його діяльнісний аспект, а отже, має динамічний характер. Прикладами можуть бути такі визначення:

- «...правове забезпечення – це здійснюване державою за допомогою правових норм, приписів і сукупності засобів упорядкування суспільних відносин їх юридичне закріплення, охорона, реалізація і розвиток» [38, с. 392];

- «...поняття «правове забезпечення» необхідно розглядати в широкому та вузькому розумінні слова. У широкому цим терміном охоплюється весь процес вироблення засобів юридичної регуляції й використання їх у практичній діяльності суб'єктів права для досягнення фактичних результатів у конкретній сфері суспільних відносин» [39].

Існує й інший підхід до розуміння суті правового забезпечення. Його репрезентують трактування, які характеризують правове забезпечення як стан, тобто в статичному аспекті. Як їх спільний знаменник можна розглядати таке визначення: «**Правове забезпечення** – сукупність правових норм, що регламентують правові взаємини та юридичний статус» [40, с. 375].

Обидва підходи є однобічними, а отже, неприйнятними. Має рацію О. М. Дручек, коли заперечує проти «...ігнорування двоєдиної сутності поняття «забезпечення» (як процесу і як стану)» у деяких визначеннях правового забезпечення [41, с. 125] та зазначає, що воно становить і сукупність гарантій, котра є його статичною складовою, і процес, діяльність зі створення умов, необхідних для реалізації прав

[41, с. 124].

На двоєдину сутність правового забезпечення вказується й у докторській дисертації С. Н. Максимова, одним з вузлових положень якої є таке: «Аргументовано, що АПЗ ЕБ (адміністративно-правове забезпечення економічної безпеки. – *Л. Ч.*)... має самостійну субстратну (адміністративно-правові норми); організаційну (системи державних органів спеціальної компетенції); функціональну (реалізує регулятивну й контрольну функції) і субстанціальну (сукупність економічних інтересів держави, які охороняються) складові» [42, с. 18]. Проте в запропонованому в цій дисертації визначенні АПЗ ЕБ двоєдиність останнього відображена не зовсім вдало. Це визначення характеризує АПЗ ЕБ як діяльність, хоча при цьому й згадується про його статичний аспект: «... АПЗ ЕБ являє собою врегульовану нормами адміністративного права повсякденну впорядковану управлінську діяльність державних органів і органів місцевого самоврядування в рамках єдиної державної економічної політики з використанням адміністративно-правових засобів, здійснювану з метою забезпечення ефективного нормативно-організаційного впливу на суспільні відносини в інтересах створення й підтримання необхідного рівня захищеності учасників економічних відносин» [42, с. 18].

Подібний недолік має запропоноване Р. О. Банком трактування адміністративно-правового забезпечення безпеки підприємницької діяльності, яке фактично є спробою визначити суть АПЗ безпеки суб'єктів цієї діяльності [43, с. 34]. Те саме стосується і сформульованої В. М. Редкоусом дефініції адміністративно-правового забезпечення національної безпеки: «Адміністративно-правове забезпечення національної безпеки являє собою здійснювану в рамках єдиної державної політики в галузі забезпечення національної безпеки діяльність уповноважених суб'єктів, спрямовану на формування адміністративно-правової основи забезпечення національної безпеки,

на закріплення в ній системи адміністративно-правових засобів (адміністративно-правових норм, правовідносин, індивідуальних приписів та ін.), за допомогою котрих досягається результативний нормативно-організаційний вплив на суспільні відносини з метою їх упорядкування, охорони, розвитку відповідно до суспільних потреб забезпечення національної безпеки країни, створення й підтримання необхідного рівня захищеності об'єктів безпеки держави» [44, с. 11]; «...сукупність взаємопов'язаних, внутрішньо узгоджених основоположних нормативних правових актів, котрі містять юридичні принципи й норми, спрямовані на адміністративно-правове регулювання суспільних відносин у сфері забезпечення національної безпеки з метою їх упорядкування, охорони та розвитку відповідно до суспільних потреб» [44, с. 14]. До речі, у присвяченій адміністративно-правовим засадам забезпечення громадської безпеки докторській дисертації Н. А. Босхамджієвої зазначається (очевидно, не без впливу позиції В. М. Редкоуса, на чію докторську дисертацію Н. А. Босхамджієва неодноразово посилається), що «...адміністративно-правове забезпечення в загальному вигляді необхідно розглядати як здійснювану на *адміністративно-правовій основі* (курсив наш. – Л. Ч.) діяльність із забезпечення безпеки» [45, с. 104–105].

Важливе концептуальне значення для з'ясування розглядуваного нами питання мають і зауваження Р. В. Ігоніна із приводу позиції І. О. Ієрусалімової щодо змісту адміністративно-правового забезпечення прав і свобод людини та громадянина. Позицію цю відображає визначення, за яким указане забезпечення становить «...повноту регулювання за допомогою норм адміністративного права суспільних відносин, що виникають для та в процесі їхньої реалізації, а також надання за допомогою цих норм відповідних гарантій, які разом з іншими правовими та неправовими гарантіями створюють стійку систему можливостей користування правовими цінностями в державі» [46].

Коментуючи бачення змісту адміністративно-правового забезпечення, запропоноване І. О. Ієрусалімовою, Р. В. Ігонін указує, зокрема, на таке: «... І. О. Ієрусалімова до змісту поняття «адміністративно-правового забезпечення» включає три основних елементи – адміністративно-правове регулювання, реалізацію адміністративно-правових норм та встановлені нормами адміністративного права гарантії реалізації прав людини і громадянина. Включення до складу поняття «адміністративно-правового забезпечення» зазначених складових... дозволяє більш чітко встановити «місцезнаходження» даного поняття стосовно системи ключових понять адміністративно-правової науки...» [47, с. 39]. Водночас Р. В. Ігонін цілком слушно зазначає, що І. О. Ієрусалімовою випущені з уваги суб'єкти владних повноважень, які реалізують (застосовують) норми адміністративного права у своїй діяльності [47, с. 39].

Тепер, як видається, маємо у своєму розпорядженні всі опорні точки, необхідні для відповіді на питання, що є адміністративно-правовим забезпеченням безпеки суб'єктів господарювання. На наш погляд, під ним слід розуміти адміністративно-правову основу безпеки господарюючих суб'єктів та діяльність, спрямовану на формування, використання й удосконалення цієї основи з метою створення оптимальних умов для того, щоб кожен такий суб'єкт постійно перебував у стійкому стані мінімальної вразливості щодо загроз і мав змогу реалізовувати свої цілі.

1.2. Адміністративно-правове забезпечення безпеки суб'єктів господарювання в США та Західній Європі

Новизна проблеми створення надійного адміністративно-правового забезпечення безпеки суб'єктів господарювання в Україні зумовлює актуальність урахування відповідного зарубіжного досвіду. Безумовно, необхідно брати до уваги, що кожна країна має свої особливості (історію, державний устрій, політичну систему, культуру тощо). Тому, висвітлюючи зарубіжний досвід у царині адміністративно-правового забезпечення безпеки суб'єктів господарювання, ми зупинятимемось лише на тих моментах і тенденціях, що становлять найбільший інтерес для вітчизняної юриспруденції.

Огляд досвіду Сполучених Штатів Америки (США) у царині адміністративно-правового забезпечення господарюючих суб'єктів розпочнемо з виділення таких моментів:

- відсутність федерального закону про приватну охоронно-розшукову діяльність зумовила істотні розбіжності в її правовому регулюванні на рівні окремих штатів [48, с. 274];

- у країні діють програми взаємодії поліції з недержавною системою безпеки. Уже в 1999 р. налічувалося понад 600 таких програм [49]. Посилюється увага до координації діяльності поліції і приватних служб безпеки [50, с. 242];

- на Центральне розвідувальне управління США покладено обов'язок захищати інтереси й забезпечувати безпеку американських корпорацій за кордоном;

- з 1990-х років Державний департамент і сотні корпорацій США почали регулярно обмінюватися інформацією щодо загроз підприємницькій діяльності американських громадян за межами США [51, с. 42–43].

Наступний аспект адміністративно-правового забезпечення безпеки

суб'єктів господарювання в США, до якого хотілось би привернути увагу, пов'язаний з реакцією американських законодавців на занепокоєння, виникле в американському суспільстві в середині XX ст. у зв'язку з істотним посиленням ролі міністерств і адміністративних агентств (урядових інституцій з більш вузькою, ніж у міністерств, спеціальною компетенцією, які можуть видавати нормативні акти, що мають силу закону, стежити за їх виконанням та розв'язують в адміністративних судах конфлікти, котрі виникають на цьому ґрунті) [52, с. 99–100; 53, с. 212]. Уже в 1960–1970-і роки конгресом було прийнято серію законів, спрямованих на відкритість цих державних органів. Так, 1966 р. ухвалено Закон про свободу інформації, який зобов'язав розкривати певні категорії справ будь-якій особі на її вимогу [52, с. 104–105]. У 1976 р. – Закон про відкрите прийняття рішень, відповідно до якого будь-яке засідання колегії агентства (за певними винятками) повинно бути відкритим для громадського нагляду [52, с. 105].

У 1980 р. Конгрес ухвалив Закон про гнучке регулювання, який передбачив необхідність з'ясування державними органами наслідків запровадження для малих підприємств нових правил ще до встановлення останніх, щоб забезпечити вибір найменш обтяжливих засобів регулювання [52, с. 105]. У 1990 р. прийнято Закон про переговорний процес при створенні нормативних актів, який дозволив міністерствам і відомствам під час підготовки нормативних актів вести попередні переговори із представниками тих сфер або галузей, яких стосуються ці акти [52, с. 105]. Надзвичайно важливим з погляду забезпечення транспарентності діяльності уряду США (а тому і з точки зору гарантування безпеки суб'єктів господарювання) стало прийняття в цій країні у 2002 р. Закону про електронний уряд [53, с. 218].

Нарешті, зупинимося на тому аспекті адміністративно-правового забезпечення безпеки суб'єктів господарювання в США, який пов'язаний із захистом прав інтелектуальної власності.

Насамперед зазначимо, що із середини 1980-х років США фактично

очолили табір країн-експортерів інтелектуальної власності, які розгорнули критику на адресу Всесвітньої організації інтелектуальної власності (ВОІВ). Це було викликано безпрецедентним зростанням іноземних посягань на американську інтелектуальну власність, зокрема й під егідою урядів низки країн, у тому числі союзниць США. Так, у 1987–1989 рр. близько 20 співробітників французької зовнішньої розвідки провадили розвідувальну діяльність проти американських фірм IBM і Texas Instruments в інтересах їх французьких конкурентів [54, с. 56]. Цей факт цілковито відповідав заяві, зробленій свого часу одним з керівників цього відомства: «Було б ненормально, якби ми проводили розвідувальні заходи проти США у військовій або політичній галузях. Тут ми – союзники. Але в економічній і технологічній галузях ми конкуренти...» [54, с. 56]. Принагідно нагадаємо про таке: «Ще в 1994 році дослідник Дедіжер установив, що у Франції, як у жодній іншій країні світу, існує тісна взаємодія між державою, економічною розвідкою та бізнесом. На відміну від країн американського континенту й більшості європейських країн у Франції конкурентна розвідка із самого початку користувалася потужною підтримкою уряду й громадськості, головним чином в особі Торгово-промислової палати» [55].

Ще у 1982 р. Комісія США з міжнародної торгівлі підрахувала, що порушення прав інтелектуальної власності у п'яти окремо взятих секторах економіки цієї країни спричинили скорочення щорічних продажів на 6–8 млрд дол. і втрату робочих місць 131 тис. американських громадян, а дослідження, проведені цією ж комісією в 1988 р., дали підстави стверджувати, що американські компанії внаслідок порушення їх прав інтелектуальної власності з боку інших країн тільки в 1986 р. втратили від 43 млрд до 61 млрд дол. [56]. Отож, недарма в 1994 р. Федеральне бюро розслідувань запровадило програму економічної контррозвідки для збору інформації та вжиття заходів щодо протидії загрозам і діям, спрямованим проти економічних інтересів США [56], а 1996 р. Конгресом було ухвалено Акт про економічне шпигунство, який «...передбачає як кримінальну, так і

цивільну відповідальність для правопорушників, а також наділяє органи влади повноваженнями проводити обшуки, арешти та знищення товарів, що вироблені з порушенням закону» [57, с. 50]. Нагадаємо також про прийняття в США 1979 р. Уніфікованого закону про комерційні секрети – модель для нормотворчості в царині правового захисту цих секретів на рівні штатів.

Згадана нами критика на адресу Всесвітньої організації інтелектуальної власності головним чином стосувалася двох проблем:

- більшість членів ВОІВ є імпортерами інтелектуальної власності, а тому саме під впливом останніх перебувають процеси підготовки міжнародних договорів;

- ВОІВ завжди зосереджувала свою увагу на матеріальних аспектах права, але не займалася питаннями правозастосування, тобто не враховувала, що багато країн з-поміж тих, які ввели сучасні моделі законодавства про інтелектуальну власність, не мають практики його ефективного застосування [58].

На розв'язання цих та деяких інших проблем і спрямована укладена після тривалих переговорів Угода про торговельні аспекти прав інтелектуальної власності (Угода ТРІПС).

В Угоді ТРІПС визнається, що для ефективного забезпечення захисту прав інтелектуальної власності потрібен триступеневий підхід. Перший ступінь передбачає цивільне судочинство, незалежно від того, чи провадження в цивільних позовах є за своїм характером судовим чи адміністративним, а другий – кримінальне. Обидва ці ступені здебільшого призначені для захисту прав інтелектуальної власності від правопорушень всередині країни. Третій же ступінь передбачає правозастосовні заходи на митному кордоні, котрі, як правило, здійснюються в рамках адміністративних процедур, спрямованих на заборону імпорту (а в деяких випадках і експорту) контрафактних товарів [57, с. 136–137].

Незважаючи на появу Угоди ТРІПС, Офіс торгового представника США

(USTR), що є одним з урядових агентств, продовжив публікувати щорічні Спеціальні звіти 301, «...які є батоном в американському підході батона та пряника до міжнародної політики у сфері ІР (інтелектуальної власності. – Л. Ч.)» [59, с. 84]. У цих звітах, перший з яких опубліковано 1989 р. [60], називаються країни, котрі визнані USTR такими, що не забезпечують ефективної правової охорони інтелектуальної власності.

Варто також зазначити, що після появи Угоди ТРІПС США і ЄС прагнуть до забезпечення, за допомогою регіональних і двосторонніх угод, реалізації вимог про більш високі рівні охорони прав інтелектуальної власності, ніж ті, які передбачені названою угодою. Ці вимоги прийнято характеризувати як ТРІПС+ [59, с. 78].

У США повноваженнями забезпечувати в примусовому порядку захист прав інтелектуальної власності наділені Комісія США з міжнародної торгівлі й Митна служба США. Комісія США з міжнародної торгівлі розслідує звинувачення, пов'язані з використанням недобросовісної практики під час імпортування товарів, використовуючи повноваження, передбачені Розділом 337 Акта про тарифи. Серед видів недобросовісної практики, що можуть оскаржуватися згідно із процедурами цього розділу, є ввезення товарів, які порушують права на винаходи, торговельні марки й об'єкти авторського права в США. Якщо Комісія США з міжнародної торгівлі встановлює, що наявне правопорушення, вона може винести рішення про недопущення імпортованих товарів на територію США. Проведення, яке здійснюється в цій комісії, за своїм характером є судовим [57, с. 140].

Після ініціювання Комісією США з міжнародної торгівлі розслідування відповідно до Розділу 337 у Федеральному реєстрі з'являється публікація про порушення провадження в справі. Далі ця комісія призначає суддю з адміністративних правопорушень, який головує на засіданнях і виносить попереднє рішення із приводу того, чи відбулося порушення законодавства. Такий суддя повинен бути неупередженим і виносити рішення на підставі

поданих доказів. Під час розгляду справи в Комісії США з міжнародної торгівлі сторони мають право на належне повідомлення, перехресний допит, подання доказів, подання заперечень і клопотань, висунення аргументів, а також інші права, значення яких є істотним для забезпечення справедливого слухання справи [57, с. 141].

Після слухання справи по суті суддя з адміністративних правопорушень формулює попереднє рішення в письмовій формі. До ухвалення остаточного рішення в письмовій формі сторони можуть подавати клопотання про перегляд справи. Якщо цим рішенням визнається факт правопорушення, імпортера зобов'язують припинити незаконну діяльність та відмовитися від її здійснення в подальшому. У більшості таких випадків Митна служба США отримує від Комісії США з міжнародної торгівлі наказ призупинити ввезення незаконних товарів. При цьому в Митну службу надсилається супровідна документація, що може допомогти ідентифікувати незаконні товари в процесі ввезення [57, с. 141].

Митна служба США має широкі «ex officio» повноваження, які дозволяють їй проводити свої власні розслідування, а також за власною ініціативою припиняти ввезення товарів. Її працівники часто перебувають у тісному контакті із власниками прав інтелектуальної власності задля виявлення незаконних товарів та із працівниками інших правоохоронних органів, які допомагають простежити рух незаконних товарів від митного кордону до місцевої мережі збуту [57, с. 142].

Для того щоб допомогти працівникам митних органів визначити законність товарів, що перетинають митний кордон, Митна служба США веде централізовану базу даних, яка доступна для всіх підрозділів цієї служби і є одним з основних інструментів, що використовуються митниками задля забезпечення захисту прав інтелектуальної власності. З метою ведення зазначеної бази даних Митна служба США зобов'язує власників прав інтелектуальної власності зареєструвати певні відомості про ці права [57, с.

142].

За клопотанням власника прав інтелектуальної власності або за власною ініціативою Митна служба США може призупинити на території своєї країни обіг будь-яких товарів, коли є підозри, що він призводить до порушення належних якійсь іншій особі прав на торговельну марку, фірмове найменування або об'єкт авторського права. Якщо митний орган вирішує, що товари є незаконними, він здійснює їх арешт. При цьому арештовані й конфісковані товари, як правило, знищуються, якщо тільки власник прав інтелектуальної власності не дасть дозволу на реалізацію товарів іншим чином, приміром, через благодійні організації, а на імпортера можуть бути накладені великі грошові штрафи [57, с. 143–144].

Митна служба США захищає переважно ті торговельні марки, права на які попередньо зареєстровані у Відомстві з винаходів і торговельних марок США, якщо тільки не йдеться про відому торговельну марку, котра може мати правову охорону без попередньої реєстрації прав на неї в цьому відомстві [57, с. 144]. Хоча, як правило, Митна служба США захищає тільки ті об'єкти авторського права, які були в ній зареєстровані, у деяких випадках ввезення контрафактних товарів вона може вжити заходів щодо торговельної марки, права на яку зареєстровані на федеральному рівні, навіть якщо стосовно цієї марки немає запису в митному органі [57, с. 144].

Угода ТРІПС не зобов'язує послуговуватись експортними засобами захисту прав інтелектуальної власності для скорочення обігу незаконних товарів. Водночас вона дозволяє робити це. Користуючись даною обставиною, США не допускають вивезення таких товарів [57, с. 148].

Далі зупинимося на деяких аспектах досвіду адміністративно-правового забезпечення безпеки суб'єктів господарювання в країнах ЄС.

У Федеративній Республіці Німеччина (ФРН) основною нормативною опорою розгортання приватної детективної й охоронної діяльності стали інструкції Федерального міністерства економіки [49]. Для створення

структури, яка буде займатися такою діяльністю, у ФРН потрібен спеціальний дозвіл місцевої влади, зокрема й на укладання контрактів із замовником. У дозволі може бути відмовлено, якщо приватна служба безпеки не в змозі забезпечити потрібний професійний рівень безпеки роботи або не має для цього необхідних ресурсів, у тому числі фінансових, технічних [51, с. 46].

Стосунки між Міністерством внутрішніх справ (МВС) ФРН та приватними охоронними підприємствами цієї країни офіційно оформлено у вигляді адміністративного договору – «Декларації про принципи взаємодії між поліцією і приватними охоронними підприємствами» [61].

Значною є роль німецьких спецслужб в організації режимних заходів з контролю за контактами місцевих фірм із зарубіжними господарюючими суб'єктами, у підготовці приватних охоронців відповідної кваліфікації. Приватні охоронні підприємства отримують від державних структур сучасну багатофункціональну електронно-обчислювальну апаратуру, найпередовіші засоби радіозв'язку і навіть деякі види спецзброї [62]. Разом з тим розвиток стосунків між правоохоронними органами та приватними охоронними структурами у ФРН аж ніяк не можна охарактеризувати як безпроблемний. Так, у літературі знаходимо вказівки на те, що в Німеччині ще не досягнуто тісної взаємодії між поліцією й приватними охоронними структурами [63], а правоохоронні органи загалом неохоче сприяють суб'єктам приватного сектора безпеки в реалізації їх послуг [64, с. 227].

Для ФРН характерна посилена увага до захисту комерційної таємниці. Прийнятий у цій країні закон про недобросовісну конкуренцію визначив збереження такої таємниці як обов'язок особи, якій вона стала відома через службове становище або трудові відносини. У процес удосконалення правової регламентації захисту комерційної таємниці глибоко інтегроване Міністерство внутрішніх справ ФРН [51, с. 46].

На відміну від ФРН, Португалія спромоглася досягти більш тісної взаємодії своїх державних правоохоронних органів із приватним сектором безпеки. Значною мірою це відбулося завдяки створенню в цій країні Ради

приватної безпеки (РПБ), до складу якої було включено міністра внутрішніх справ (як президента Ради); командувача Національної республіканської гвардії; командувача поліції громадської безпеки; генерального секретаря Міністерства внутрішніх справ (як секретаря РПБ); двох представників фірм із забезпечення приватної безпеки [65].

До завдань РПБ було віднесено:

- перевірку виконання приватними фірмами безпеки норм відбору кадрів;
- координацію діяльності й надання допомоги у визначенні змісту й функцій перевірки та контролю, вироблення вказівок компетентним органам у цій сфері;
- вивчення доповідей приватних фірм безпеки, які вони мають скеровувати на адресу РПБ;
- розгляд скарг у зв'язку з незаконними діями приватних служб безпеки й розробка пропозицій міністрові внутрішніх справ із цих питань;
- інспектування центрів підготовки співробітників приватних організацій безпеки та інших спеціалізованих установ з метою перевірки їх можливостей щодо професійного навчання персоналу підрозділів охорони й захисту;
- перевірку програм спеціальної підготовки;
- визначення змісту й тривалості підготовки, а також порядку оцінки програми навчання та умов функціонування центрів підготовки [65].

Щоб працювати на португальському ринку приватної безпеки, фізична або юридична особа повинна мати ліцензію. Головний офіс або представництво фірми, яка надає безпекові послуги, обов'язково має знаходитися в Португалії. Людина, яка претендує на те, щоб займатися трудовою діяльністю з надання охоронних послуг, повинна бути повнолітньою, мати середню освіту та свідоцтва про відповідні фізичні та розумові здібності. Як обмеження можуть виступати порушення законодавства, а також деякі інші моменти, наприклад звільнення з армії через правопорушення. Навчання майбутніх працівників провадиться в

центрах підготовки, які сертифіковані МВС і департаментом праці [66].

Тісна взаємодія приватних охоронних структур із правоохоронними органами спостерігається й у Фінляндії. У цій країні недержавні охоронно-розшукові структури розглядаються як резерв поліції [63]. Щоб відкрити приватне охоронно-розшукове бюро у Фінляндії, потрібен дозвіл відповідних органів виконавчої влади [67]. Працівники приватних охоронно-розшукових бюро повинні мати поліцейську або юридичну освіту, практичний досвід роботи в місцевих спецслужбах або поліції високі моральні якості, уважатися благонадійними, причому все це має бути підтверджено документально. Обов'язково надаються документ про освіту, довідка про стан здоров'я, довідка з останнього місця роботи в правоохоронному органі. Дуже бажаним є рекомендаційний лист зі схвальним щодо кандидата змістом від відомого місцевого експерта з питань розшуку, охорони чи безпеки або просто від шанованого громадянина Фінляндії [67].

Підвищена увага у Фінляндії приділяється збереженню комерційної таємниці та науково-технічних секретів. Зокрема, працівник фінської фірми після першої зустрічі з іноземним комерційним представником повинен повідомити про це безпосереднього керівника або заступника керівника фірми з кадрових питань, а останній має протягом доби проінформувати контррозвідку. Контррозвідники на основі аналізу ситуації дають вказівку або про припинення контакту, або про його продовження, але вже під контролем контррозвідки [67].

У Франції для здійснення детективної діяльності на території цієї країни потрібно одержати спеціальний дозвіл, який надає Міністр внутрішніх справ. Отримати цей дозвіл може особа, яка пройшла обов'язковий курс навчання у визначеному МВС Франції навчальному закладі, не має судимості за вчинення кримінального злочину, не перебуває під слідством, відповідає деяким іншим вимогам [68].

Загальні засади функціонування приватної охорони у Франції регулюються на рівні законодавчої діяльності парламенту, тоді як конкретні

питання регламентовані у всіляких декретах, наказах і циркулярах. Головна умова прийому на роботу у французьке підприємство приватної охорони – відповідність рівня підготовки кандидата професійним нормам. Особа, яка претендує на роботу в приватному охоронному підприємстві, повинна мати ліцензію, котру видає поліція. У неї не повинно бути судимості. Ставлять до неї й деякі інші вимоги [69].

У Великій Британії протягом тривалого часу приватна охоронно-розшукова діяльність не була законодавчо врегульована, що зумовлювало стійкий високий рівень правопорушень з боку осіб, що її провадили [70, с. 310]. Лише у 2001 р. прийнято закон, що запровадив обов'язкове ліцензування приватної детективної діяльності й реєстрацію приватних детективів. Було створено спеціальний орган, на який покладено здійснення ліцензування та перевірку приватної детективної діяльності, – Службу індустріальної безпеки Великої Британії [68; 71].

В Італії для здійснення приватної детективної діяльності потрібно отримати спеціальну ліцензію, яку видає відділ ліцензування поліцейської дільниці за погодженням з місцевим органом державної влади [68]. Детективи зобов'язані вести облік усіх угод, які ними укладаються із клієнтами, матеріали цього обліку повинні надаватися посадовим особам або агентам державних служб безпеки на їх вимогу [68]. Якщо приватні детективи під час здійснення своєї діяльності виявили ознаки злочину, вони повинні негайно повідомити про це державні правоохоронні органи [68]. Перелік послуг, які надає приватний детектив (агентство), міститься в спеціальній «таблиці послуг», а надання інших послуг заборонене [68].

В Іспанії законодавство вимагає, щоб власники приватних охоронних підприємств мали ліцензію. Особи, що бажають стати приватними охоронцями, не повинні мати судимості. Усі працівники приватної охорони зобов'язані отримати спеціальний дозвіл Міністерства внутрішніх справ – ідентифікаційну картку. Цю картку може отримати лише та особа, яка

пройшла спеціальний курс навчання. Принагідно слід зазначити, що охоронні компанії Іспанії зобов'язані забезпечувати своїм співробітникам підвищення кваліфікації [72].

Реєстрація детективів, агентств, їх філій в Іспанії є обов'язковою. Особа, яка хоче бути в Іспанії приватним детективом, повинна мати диплом. Такі дипломи видають університети й школи, перелік яких затверджений Міністерством внутрішніх справ Іспанії й розміщується на його офіційному сайті та сайті Професійної Асоціації приватних детективів Іспанії [68].

1.3. Досвід Японії та Китайської Народної Республіки у царині адміністративно-правового забезпечення безпеки суб'єктів господарювання

Досвід Японії та Китайської Народної Республіки (КНР) у царині адміністративно-правового забезпечення безпеки суб'єктів господарювання становить для нас особливий інтерес. І річ не лише в тому, що сьогодні ці країни належать до кола гігантів світової економіки. Не менш важливим є те, що вони мають величезні досягнення та унікальний досвід у трансформації командної економіки, причому в Китаї це була економіка, типологічно подібна до тієї, яку успадкувала пострадянська Україна.

Зупинимось спочатку на адміністративно-правовому забезпеченні безпеки господарюючих суб'єктів в Японії й насамперед зауважимо, що на ньому не могло не позначитися дуже широке використання у процесі державного управління в цій країні права на адміністративний розсуд і так званого адміністративного керівництва.

Характеризуючи практику реалізації права на адміністративний розсуд в Японії, Ц. Інако розглянув дві сфери державного управління. В одній з них, яка охоплює процеси, що обмежують права й свободи народу,

зокрема процеси на кшталт здійснення службових повноважень чинами поліції, «...законодавство докладно визначає умови виконання повноважень органів державного управління й публічних посадових осіб» [73, с. 201]. І тому в цій сфері, констатує Ц. Інако, «...виникає порівняно невелика кількість конфліктів, пов'язаних зі здійсненням свободи адміністративного розсуду...» [73, с. 201]. Що ж до реалізації права на адміністративний розсуд в іншій сфері, то із цього приводу ним зазначається таке: «...у післявоєнній Японії розширилася інша сфера державного управління – планування й будівництво, здійснювані органами державного управління, надання ними громадянам і приватним підприємцям фінансових коштів, майна, послуг тощо, – у якій законодавство наділило органи державного управління широким правом адміністративного розсуду.

У період високих темпів економічного зростання в Японії уряд і багато муніципалітетів, реалізуючи своє право на адміністративний розсуд, передбачене низкою законів, здійснювали економічне планування, будівництво доріг і портів, відведення площ під промислові підприємства, надання приватним підприємцям за низькою ціною земель і вод, зменшення стягуваних із приватних підприємців податків та звільнення від них тощо. Таке застосування права розсуду... породило невдоволення осіб, яким було відмовлено в наданні цих пільг, та тих, хто зазнав збитків через небезпечні побічні явища, викликані заходами, здійсненими в порядку адміністративного розсуду, наприклад забруднення навколишнього середовища» [73, с. 201–202].

Оскільки широке застосування права на адміністративний розсуд у даній сфері державного управління спричиняло чимало конфліктів, прийнятий в Японії 1962 року Закон про процедуру розгляду адміністративних справ установив, що суд може відмінити заходи адміністративних органів, пов'язані з адміністративним розсудом, тільки у випадках «перевищення меж права на розсуд або зловживання ним» [73, с.

202]. Тут доречно навести такі слова А. Н. Козиріна: «Закон про процедуру розгляду адміністративних справ 1962 р. зміцнив позиції адміністративного органу як відповідача, передбачивши, що навіть у разі визнання судом обґрунтованості вимог позивача про припинення виконання адміністративного рішення суд може відхилити позовну заяву, якщо вважає, що припинення виконання рішення справить значний вплив або створить загрозу такого впливу на “суспільний добробут”. Крім того, якщо суд прийняв рішення про припинення виконання адміністративного рішення, він зобов’язаний скасувати своє рішення в разі заперечення прем’єр-міністра. Навіть у тому разі, коли рішення адміністративних органів є явно протиправним, але його скасування може заподіяти значної шкоди “суспільному добробуту”, суд може відхилити вимогу позивача з одночасним визнанням рішення, яке оспорується, протиправним за умови попереднього розгляду розміру шкоди, яка завдається позивачеві цим рішенням, ступеня й способу компенсації або відвернення цієї шкоди і т. д.» [74, с. 181].

Характеристика практики застосування права на адміністративний розсуд в Японії буде неповною, якщо не вказати на обставину, яка найбільшою мірою спричинила перетворення цього права на, говорячи словами Ц. Інако, головний бастіон органів державного управління [73, с. 204]. Ось що про цю обставину читаємо у Д. В. Стрельцова: «...багато які правознавці підкреслюють, що японські закони мають значно більш загальний, ніж у багатьох зарубіжних країнах, характер, який залишає величезний простір для широкої їх інтерпретації. У результаті вирішення багатьох конкретних питань економічного та соціального життя провадиться за допомогою різних підзаконних актів, тобто фактично віддається на розсуд адміністративної влади» [75, с. 175–176].

Переходячи до розгляду проблематики адміністративного керівництва, насамперед зазначимо, що протягом тривалого часу його сутність на законодавчому рівні не було визначено. Існували лише доктринальні

визначення. Одне з них належить професору Токійського університету Х. Шіоно. Воно характеризує адміністративне керівництво як сукупність здійснюваних адміністративними органами заходів, які, навіть не маючи сили юридичного примусу, здатні спонукати певних осіб виконати ті чи інші дії в інтересах державного управління [76, с. 62] (пор.: [74, с. 155; 75, с. 179]).

Основні види адміністративного керівництва, які, до речі, можуть поєднуватися, такі [74, с. 156–157; 75, с. 183–184]:

- регулятивне, коли органи публічної адміністрації за допомогою адміністративного керівництва обмежують діяльність однієї зі сторін у публічних інтересах або з метою захисту прав і законних інтересів іншої сторони. Наприклад, адміністративні органи можуть рекомендувати телекомпанії задля енергозбереження скоротити час нічного мовлення або вказати автомобілебудівній компанії на екологічну небезпечність якоїсь моделі. Причому часто адміністративний орган спеціально використовує найбільш м'яку форму впливу, оскільки заходи примусу в Японії вважаються небажаними з погляду забезпечення гармонії взаємин уряду і споживачів адміністративних послуг;

- примирливе, метою якого є примирення інтересів сторін у конфліктній ситуації. Наприклад, у разі якщо під час житлового будівництва ущемляються інтереси сусідів, які позбавляються сонячного світла, забудовнику можуть запропонувати обрати інший варіант, хоча наявний проект повністю відповідає будівельним нормам;

- заохочувальне, яке передбачає здійснення адміністративним органом дій, що стимулюють розвиток суспільних відносин у публічних або приватних інтересах. Зокрема, за використання адміністративного керівництва бізнесом такий орган забезпечує управлінське консультування компаній, виділення кредитних ліній, надання дотацій, ексклюзивної інформації та технологій.

Утвердження адміністративного керівництва в державному управлінні

Японії було пов'язане з кількома обставинами.

По-перше, в Японії, якій властива дуже складна багатоступенева процедура узгодження законопроектів, законодавчий процес є дуже повільним, і за цих умов часто неможливо обійтися без неформального впливу, особливо в нових галузях економіки [75, с. 181].

По-друге, в урядових установах Японії підготовка рішення з того чи іншого питання покладається не на найбільш компетентних у ньому працівників, а на тих, хто в даний момент менш завантажений, і тому в цих установах навіть на найнижчих щаблях ієрархії переважають спеціалісти широкого профілю [75, с. 138]. А такі спеціалісти часто не спроможні ґрунтовно та всебічно розглянути питання, урахувати юридичні тонкощі, що робить їх прихильниками адміністративного керівництва як методу «швидкого реагування» [75, с. 182].

По-третє, менталітету японців властива орієнтація на *ва* (гармонію) і консенсус, прагнення до полюбовного, позасудового розв'язання спірних питань [75, с. 182; 77, с. 110].

По-четверте, в Японії, що належить до країн конфуціанського культурного ареалу, спостерігаються пієтет до державної влади, схильність покладатися на чиновництво, яке суспільна свідомість сприймає як носія й гаранта загальнонаціональних інтересів [75, с. 182; 77, с. 104].

По-п'яте, слід ураховувати можливості тиску з боку державної бюрократії на компанії-інсургенти за допомогою різних санкцій, зокрема:

- затримки в розгляді різних прохань з боку господарюючого суб'єкта – інсургента;
- включення його до «чорного списку», фігуранти якого – об'єкти більш жорсткого контролю й незапланованих перевірок;
- відмови в субсидіях і кредитах;
- припинення або затягування процесу видачі ліцензії, а також відмови в продовженні терміну її дії;
- організації витікання інформації про конфлікт і розкриття в засобах

масової інформації назви компанії-інсургента, що в Японії, де поняття ділової репутації безпосередньо асоціюється зі здатністю до мирного співіснування з державною владою, може призвести до істотних комерційних збитків, обсяги яких перевищують утрати, пов'язані з виконанням навіть не вигідних указівок, одержаних у рамках адміністративного керівництва;

- відлучення від тендерів;
- відмови в наданні ділової інформації [53, с. 261; 75, с. 186–189].

Протягом тривалого часу через відсутність чіткої правової основи адміністративного керівництва в Японії органи державного управління в процесі здійснення цього керівництва найчастіше спиралися на авторитет наданих їм у законодавчому порядку ліцензійно-дозвільних, контрольно-ревізійних, податково-фінансових, дотаційних та інших повноважень. Посилались вони й на те, що згідно із «Законом про організацію» органи державного управління уповноважені контролювати всі організаційні структури країни.

Такий стан правового підґрунтя адміністративного керівництва Д. В. Стрельцов характеризує так: «Не маючи прямого стосунку до суті конкретних питань державного регулювання, ці повноваження заміняли собою правовий вакуум... за застосування “адміністративного керівництва”». Ця обставина дозволила деяким правознавцям назвати зазначені повноваження “правовими джерелами” “адміністративного керівництва”. Застосування цих повноважень у реальності було не таким уже частим, проте їх авторитет сам по собі був доволі потужним мотиваційним чинником на користь виконання вимог адміністрації. Так, наприклад, навіть простий дозвіл на відкриття філії банку видавався Управлінням банків Міністерства фінансів на підставі покладених на Міністерство контрольно-ревізійних функцій, які передбачають “керівництво” в галузі менеджменту та кадрової політики. Ця обставина дозволяла Міністерству фінансів здійснювати практично повний і необмежений контроль за всіма важливими

управлінськими рішеннями в банківській сфері, не просто впливати, а формувати стратегію розвитку фінансових установ. Водночас така модель сприяла формуванню “довірчої” системи взаємовідносин уряду та “груп за інтересами”, до яких увійшли задоволені існуючим станом речей банківські установи. У рамках цієї системи Міністерство фінансів не допускало появи “новачків” і стримувало конкуренцію в банківській сфері, надавало банкам урядові кредити й гарантії, в обмін на що безперешкодно прилаштовувати своїх відставників на ключові позиції» [75, с. 185–186].

Є підстави стверджувати, що пік ефективності адміністративного керівництва японським бізнесом припав на 1960–1970-і роки. Проте навіть тоді його використання було джерелом серйозних загроз для безпеки суб’єктів господарювання. І річ не лише в санкціях адміністративних органів щодо компаній, котрі намагалися ухилитися від дій, до яких їх спонукали рекомендації чиновників. Не меншу загрозу становив усний характер багатьох рекомендацій, про що красномовно свідчить такий приклад.

У 1974 році щодо Федерації нафти та п’ятнадцяти працівників дванадцяти нафтопромислових компаній було розпочато кримінальну справу за звинуваченням у порушенні антимонопольного законодавства. Проте під час судового процесу підсудні настоювали на тому, що укладені ними картельні угоди відповідали змісту адміністративного керівництва з боку Міністерства зовнішньої торгівлі й промисловості та мали на меті сприяти державному управлінню. Ними також стверджувалося, що зміст адміністративного керівництва, на яке вони посилались, полягав в обговореннях, котрі відбувались між ними та представниками названого міністерства, відповідальними за дану сферу. Зі свого боку, останнє заперечувало, що адміністративне керівництво використовувалося, посилаючись на те, що таке керівництво виявляється у формі чіткої вказівки, заснованої на законі. У вирокі суду визнавалось, що картельна угода 1972 року про обмеження виробництва пов’язана з адміністративним

керівництвом. Тому звинувачених у цій справі було виправдано. Натомість щодо картельної угоди 1973 року про мінімальний рівень цін суд постановив, що в цьому випадку таке керівництво не використовувалося, і визнав винними дванадцять компаній та тринадцять їх працівників [73, с. 204–205].

Захист відреагував на позицію суду в такий спосіб: «Подібно до випадку обмеження виробництва й у випадку угоди про ціни з міністерства зовнішньої торгівлі й промисловості надходили різні вказівки у вигляді записок і в усній формі. Адміністративне керівництво не обов'язково має надходити у вигляді документа з відтиском особистої печатки» [73, с. 206]. Про те, що ця реакція захисту аж ніяк не була безпідставною, свідчать такі слова А. Кавато: «Траплялося (у процесі державного регулювання економіки. – Л. Ч.) і втручання, не підкріплене юридично, тобто «телефонне право» відомств... Чиновники обдзвонювали підприємства з тим, щоб вони не розширювали своєї виробничої бази, керуючись тільки сліпою конкуренцією» [78].

Такі випадки свідчили про необхідність законодавчого встановлення чітких меж застосування адміністративного керівництва. Це й було зроблено в Законі про адміністративні процедури, прийнятому в 1993 році [53, с. 252; 79, с. 62]. У ньому адміністративне керівництво було визначено як такі керівні вказівки, рекомендації, поради та інші заходи спонукання адміністративним органом управління до певних кроків, які не передбачають адміністративного примусу, мають на меті досягнення певних адміністративних цілей та здійснюються в рамках повноважень і функціонального призначення цього органу [75, с. 180]. Закон установив, що:

- орган державного управління повинен давати свої вказівки в чіткій і зрозумілій формі, з докладним висвітленням суті питання й зазначенням імені відповідальної особи;

- коли адміністративне керівництво здійснюється в усній формі, його об'єкт має право вимагати письмових указівок, а адміністративний орган, за відсутності спеціальних обмежень, зобов'язаний задовольнити таку вимогу;

- співпраця об'єктів адміністративного керівництва із владою має бути тільки добровільною, а обмеження інтересів таких об'єктів із причини їх непокори вимогам адміністративних органів є неприпустимим;

- органи державного управління не можуть відмовляти в позитивному вирішенні питань, якщо немає підстав для відмови [75, с. 194] .

Однією з рис державного управління в Японії є те, що левову частку законів і нормативних положень готують чиновники. У праці [80] із цього приводу читаємо: «На межі 70–80-х років (XX століття. – Л. Ч.), приміром, частка законопроектів, поданих у парламент кабінетом, становила близько 90 % від загальної кількості. У 1980 р. зі 111 законопроектів, розглянутих парламентом, 96 було внесено кабінетом і лише 15 – парламентом. У наступний період частка бюрократії в справах законодавчої ініціативи дещо скоротилася, але все одно нижче 80 % загальної кількості законопроектів вона не опускалася» [80, с. 38].

Набір впливових чиновників в Японії та їх службова кар'єра засновані виключно на особистих заслугах [81]. Крім того, неформальний характер адміністративного керівництва спонукав до створення в кадровій системі японського державного апарату спеціальних механізмів, покликаних зменшувати ступінь ризику змови між чиновниками й підприємцями, наприклад постійної (кожних два-три роки) ротації службовців між підрозділами апарату [76, с. 62]. Тому загалом економічна політика в цій країні й адміністративний вплив на господарюючі суб'єкти забезпечуються дуже компетентними та відповідальними державними службовцями [81].

Разом з тим доводиться визнати, що участь японських державних службовців у корупційних діях аж ніяк не є рідкістю. Ось що із цього приводу читаємо в А. І. Сенаторова: «Наприкінці 1990-х років численні факти корисливого використання службового становища високопоставленими чиновниками, у тому числі з міністерств фінансів, охорони здоров'я й соціального забезпечення, сільського, лісового та рибного

господарства, Управління національної оборони, викликали обурення японської громадськості, спонукали до вжиття нових заходів, спрямованих на запобігання корупції. У 1999 році було прийнято Закон про етику державного службовця. На додаток до нього урядовим указом затверджено правила поведінки державного службовця й норми адміністративних стягнень за їх порушення. Комплекс цих документів уведено в дію у 2000 р.» [82, с. 169]. Зрозуміло, що ці кроки важливі й з погляду адміністративно-правового забезпечення безпеки суб'єктів господарювання.

Неабияке значення для вдосконалення правового забезпечення безпеки господарюючих суб'єктів в Японії мало й прийняття 2001 року Закону про опублікування інформації, яка належить адміністративним органам. Покликаний регулювати обов'язкове розкриття управлінської інформації у відповідь на запити фізичних та юридичних осіб, цей закон до переліку її потенційних надавачів включив органи, які входять до складу уряду або підвідомчі йому, а також різні екзаменаційні, інспекційні, просвітницькі, медичні, санітарно-гігієнічні установи та Палату статистичних досліджень, яку виділено в законі окремим пунктом [83]. Проте за межами цього переліку залишилися законодавча й судова гілки влади та система інституцій, що формально не залежать від уряду, але виконують адміністративні функції [83].

Положення Закону про опублікування інформації, яка належить адміністративним органам, стосуються не лише письмових документів, але й таких, які фільмовані, записані на магнітні диски, відео тощо [82, с. 160]. Відповідно до цього закону керівник адміністративного органу, ознайомившись із інформацією, яка міститься в документі, щодо якого зроблено запит, має право прийняти рішення про відмову розкрити його або про вилучення з нього певної інформації. Це можливе в низці випадків, а саме [82, с. 160–161; 83]:

- коли є побоювання, що розголошенням інформації, яка стосується

організацій (крім публічних, національних і регіональних) і підприємців, може бути завдано шкоди їх правам, конкурентним позиціям та іншим законним інтересам. Так, не повинна розкриватися інформація, надана юридичними особами (корпораціями) представникам адміністративної влади за їх запитом, але за умови, що вона не підлягає розголошенню. Зрозуміло, що можливість такої домовленості між бізнесом та владою обмежує прозорість державного управління;

- якщо розголошення інформації завдасть шкоди державній безпеці, міжнародним відносинам країни; завадить припиненню злочинної діяльності, притягненню до суду, виконанню покарання та іншим заходам забезпечення громадського порядку; успішному проведенню інспекцій, розслідувань, нагляду, а також управлінню кадрами, керівництву організаціями та підприємствами і т. д.;

- коли йдеться про інформацію, що стосується конкретної особи, причому не лише приватного життя, але й інтелектуального потенціалу. Це обмеження не поширюється на інформацію, яка від самого початку призначалася для розголошення або підлягає йому за законом, а також на відомості про державного службовця, зміст його службових обов'язків та їх виконання. Не поширюється воно й на ситуації, коли розголошення необхідне для захисту життя, здоров'я та майна людини;

- якщо є побоювання, що розкриття інформації, яка стосується нарад, вивчення певних питань, консультацій у державних органах і органах місцевого самоврядування, завадить відвертому обміну думками, спровокує заворушення серед населення, призведе до створення переваг або незручностей для окремих осіб.

Крім того, закон, про який ідеться, надав керівнику адміністративного органу право не коментувати запитання про наявність документа, щодо якого отримано запит, або заперечувати її, коли вже сама відповідь на це запитання означає розкриття інформації, що не підлягає розголошенню [83].

Велику увагу на найвищому державному рівні приділяють в Японії такому інструменту забезпечення ефективності діяльності й безпеки господарюючих суб'єктів, як конкурентна розвідка. Державна конкурентна розвідка Японії провадиться під прикриттям Міністерство економіки, торгівлі і промисловості та Японської зовнішньоторговельної організації «JETRO» (Japan External Trade Organization). Не без допомоги держави надзвичайно активно займаються конкурентною розвідкою за рубежем японські корпорації.

В останній чверті XX ст. відбулося погіршення криміногенної ситуації в Японії [84]. Тому не дивно, що з початку 1990-х років у цій країні простежується стійка тенденція до зростання попиту на послуги приватних детективних і охоронних структур [49]. Уже в 1993 році в Японії діяло більше тисячі приватних розшукових бюро [49]. Було вжито заходів із правового регулювання приватної розшукової й охоронної діяльності. Займатися нею було дозволено лише особам з відповідною кваліфікацією та без кримінального минулого. Вона була поставлена під контроль комісій із громадської безпеки, створених на рівні префектур [63].

У КНР шлях до сучасного стану адміністративно-правового забезпечення безпеки суб'єктів господарювання розпочався після проголошення в 1978 році політики реформ і відкритості. Тоді в адміністративному праві цієї держави завершився так званий період прогалини, який китайський учений-юрист Вень Хенго охарактеризував так: «Після заснування в 1949 р. Китайської Народної Республіки нова влада відмовилась від усіх законів і політики Китайської Республіки й прийняла свої закони та постанови про адміністративну організацію й адміністративний нагляд. Проте критика ідеї «верховенства закону» в 1957 р. призвела до застою китайського адміністративного права, а... Культурна революція повністю розгромила законність КНР. ...З переїздом уряду Китайської Республіки в Тайвань на материк Китаю припинилось і

дослідження адміністративного права...» [85, с. 25].

Чималу увагу китайські адміністративісти приділяють принципам адміністративного права. Особлива увага приділяється ними принципам захисту довіри й пропорційності [85, с. 29].

Принцип захисту довіри забороняє зміну або скасування попереднього адміністративного рішення без вагомих підстав, передбачає компенсацію шкоди, заподіяної необхідністю його зміни та скасування [85, с. 29].

Принцип пропорційності фактично складається із трьох відносно самостійних принципів:

- принципу необхідності, відповідно до якого необхідне вчинення адміністративним органом адміністративної дії, яка обтяжує, за потреби досягнення адміністративної мети;

- принципу доцільності, що вимагає застосування адміністративним органом засобів, що відповідають адміністративній меті, після оцінки інтересів;

- принципу мінімальної шкоди, тобто пропорційності у вузькому розумінні, що вимагає прийняття адміністративним органом рішення, яке передбачає заподіяння якомога меншої шкоди інтересам громадян [85, с. 29].

Важливо зазначити, що китайська адміністративно-правова наука прагне не обмежуватися відображенням реалій здійснення виконавчої влади, а торувати адміністративному законодавству шлях уперед. У КНР перед прийняттям майже кожного адміністративного закону здійснюється тривале ретельне дослідження відповідних положень науки адміністративного права, причому китайські вчені-адміністративісти мають можливість брати участь у підготовці законопроекту і внесенні поправок до нього. Недарма цих учених у КНР називають «тіньовими законодавцями» [85, с. 30].

Іноді адміністративно-правова наука безпосередньо визначає адміністративне правосуддя КНР. Це можна показати на прикладі, який безпосередньо стосується проблеми адміністративно-правового захисту

безпеки суб'єктів господарювання. У Харбіні товариство «Гуй Фен» самовільно надбудувало шість додаткових поверхів у старих будинках, не маючи позитивної відповіді Бюро планування Харбіна на свої заяви. Через порушення суміжних прав сусіда, а також спотворення пейзажу Бюро планування ухвалило на адресу товариства «Гуй Фен» постанову про призначення адміністративного покарання, зобов'язавши знести незаконні будівлі та сплатити значні штрафи. У відповідь товариство звернулося з адміністративним позовом до суду. Під час судового розгляду адвокати товариства заявили, що Бюро планування обрало занадто суворі способи адміністративного покарання, що порушують принцип пропорційності. І хоча тоді цей принцип ще не був законодавчо затвердженим, з огляду на його апробацію наукою адміністративного права суд взяв до уваги позицію захисту і змінив постанову про призначення адміністративного покарання Бюро планування у зв'язку з «очевидною несправедливістю» [85, с. 30].

Основними принципами адміністративного процесу в КНР є дотримання законності в діяльності судових органів; забезпечення незалежності судів від адміністративних органів, громадських організацій та окремих осіб; прилюдний розгляд адміністративних справ у провадженні по двох інстанціях [86]. Під час розгляду адміністративних справ робота судів концентрується на таких напрямках: а) захист підприємств від необґрунтованого втручання вищих органів у виробничо-господарську діяльність, скасування актів, які порушують самостійність підприємств; б) підтримання порядку у сфері землекористування, торгівлі, оподаткування, охорони довкілля; в) охорона законних прав та інтересів громадян [86].

Суб'єктами адміністративної відповідальності в КНР є і фізичні, і юридичні особи. Причому притягуються до неї і приватні підприємства.

Види адміністративних покарань поділені китайськими юристами на такі чотири групи:

- покарання за незначні адміністративні проступки – попередження,

оголошення розпорядження про вияв усного або писаного каяття тощо;

- майнові покарання – штраф, конфіскація незаконно отриманих доходів або майна;

- «правоздатні покарання» – анулювання ліцензії або патенту, ухвалення рішення про припинення діяльності, відміна отриманої кваліфікації тощо;

- покарання особистого характеру, головне з яких – адміністративний арешт на термін до 15 діб [87, с. 176–177].

Реалізація адміністративно-правового забезпечення безпеки суб'єктів господарювання в КНР нерозривно пов'язана з функціонуванням системи забезпечення внутрішньої безпеки (СЗВБ) цієї держави. Остання, будучи найважливішим елементом системи державної влади в КНР, становить складну ієрархічну структуру із жорстким багаторівневим контролем за діяльністю всіх її елементів з боку Комуністичної партії Китаю, органів законодавчої та виконавчої влади, прокуратури, судів [88].

Центральне місце в СЗВБ КНР посідає поліцейська система – сукупність функціонуючих у системі органів виконавчої влади державних правоохоронних інститутів, які доповнюють один одного в процесі реалізації поставлених завдань і провадять діяльність, спрямовану на ефективний захист особи, суспільства й держави від внутрішніх і зовнішніх загроз. Ця система охоплює такі органи та міністерства, як Міністерство громадської безпеки КНР, Народна озброєна поліція КНР, Міністерство державної безпеки КНР, Центральна Військова рада КНР, Міністерство оборони [88].

У СЗВБ КНР велику увагу приділяють економічній і науково-технічній розвідці за рубежом. До неї залучено практично всі приватні компанії КНР, що мають іноземних партнерів [89]. Поряд із приватними компаніями, зокрема й підставними [90, с. 129], КНР з метою отримання доступу до іноземних комерційних таємниць намагається використовувати представників китайської діаспори в США та інших країнах [89]. Приміром, у 2011 році суд

штату Індіана засудив вихідця з КНР Кесює Хуана на сім років тюремного ув'язнення за те, що він передавав до Китаю комерційні таємниці двох великих аграрних американських компаній Dow Agro Sciences і Cargill Inc, в яких керував дослідницькими проектами. Згідно з результатами експертиз, через дії Кесює Хуана одна із цих компаній втратила від 7 млн до 20 млн дол. [91, с. 93].

В оборонному секторі економіки, на промислових підприємствах, які до нього не належать, у державних установах КНР поліцейські функції виконують відділи внутрішньої безпеки [92]. Свого часу було визначено, що ці відділи є базовими підрозділами органів громадської безпеки й водночас складовою адміністрації об'єктів, які обслуговуються, діють під керівництвом адміністрації установ і підприємств за місцезнаходженням, а підпорядковуються управлінню внутрішньої громадської безпеки Міністерства громадської безпеки й відповідним службам територіальних органів громадської безпеки [92].

Є в КНР і приватні охоронні підприємства. Спочатку вони з'явилися в містах, де найактивніше розвивалися нові форми господарювання, а також у спеціальних економічних зонах. У 1988 році Держрада КНР затвердила нормативний акт, завдяки якому було регламентовано правовий статус приватних охоронних підприємств. Загалом їх діяльність високо оцінюється керівництвом органів громадської безпеки КНР [93]. За прогнозами, китайський ринок приватних послуг із забезпечення безпеки стрімко розвиватиметься [94, с. 177].

У 1980 році КНР вступила до Всесвітньої організації інтелектуальної власності, а 2001 року – до СТО, що передбачає виконання вимог угоди ТРІПС. У 2004 році в КНР була створена Державна робоча група із захисту інтелектуальної власності (на чолі з віце-прем'єром Держради), покликана координувати цю роботу [95, с. 86]. Дещо згодом, 2006 року, Міністерством торгівлі КНР разом із трьома іншими інстанціями були оприлюднені Заходи із

захисту прав інтелектуальної власності під час виставок [96, с. 58]. А 2008 року Держрада КНР схвалила «Державну стратегію із захисту прав на інтелектуальну власність», «...яка офіційно започаткувала здійснення стратегії захисту прав інтелектуальної власності в Китаї на державному рівні» [97, с. 315].

Захист прав інтелектуальної власності в КНР відбувається за двома основними напрямками – адміністративним, коли правовласник реєструється в місцевому адміністративному органі, та судовим. У другому випадку скарги реєструються в органах судової системи [98, с. 3].

У КНР створюються сприятливі умови для підвищення грамотності й інформованості населення в питаннях захисту прав інтелектуальної власності. Цим питанням присвячуються конференції, до участі в яких залучається широке коло громадськості. Так, у квітні 2011 року в провінції Цзянсу Верховний народний суд провів конференцію, на якій були представлені десять найбільш яскравих прикладів судового захисту прав інтелектуальної власності та проаналізовано п'ять типових випадків у даній сфері з-поміж 300 справ, які були відібрані цим судом [98, с. 8].

В офіційних виданнях регулярно публікуються рішення Верховного народного суду щодо випадків порушення прав інтелектуальної власності [98, с. 8]. Державні органи з охорони й захисту інтелектуальної власності наділяються функціями з надання населенню країни відповідної інформації в різних формах; приймаються програми з питань захисту прав, про які йдеться; здійснюються на центральному й місцевому рівні заходи з популяризації досягнень в даній сфері [98, с. 7] (наприклад, із 2004 року держава щорічно стала влаштовувати з нагоди Всесвітнього дня інтелектуальної власності тиждень пропаганди захисту цієї власності [95, с. 87]. Завдяки існуючому в КНР порядку законотворчості законопроекти, які стосуються сфери інтелектуальної власності, публікуються органами масової інформації, що дає змогу громадськості взяти участь в їх обговоренні [98, с.

7].

Серед китайських учених-юристів переважає думка, що комерційна таємниця – це особливий вид права інтелектуальної власності, а отже, має забезпечуватись особливим захистом [99, с. 284]. Першим законом КНР, в якому було визначено зміст комерційної таємниці (точніше, комерційних секретів), став Закон «Про недобросовісну конкуренцію», прийнятий 2 вересня 1993 року [99, с. 284]. За статтею 10 цього закону комерційні секрети – це технічна та господарська інформація, яка не відома широким колам публіки, може принести економічну вигоду її володільцям і становить практичну цінність для інших, у зв'язку із чим володільці цієї інформації вживають певних заходів для збереження її в секреті [100]. Згідно із цією ж статтею:

- підприємці не повинні: домагатися комерційних секретів, які належать іншим, за допомогою крадіжки, винагороди, вимагання та інших недобросовісних методів; розголошувати комерційні секрети, отримані такими методами, використовувати їх або дозволяти користуватися іншим; у порушення угоди або вимоги володільців секретів щодо збереження секретів у таємниці робити відомими останні, використовувати їх або дозволяти користуватися ними іншим;

- якщо треті особи знають або повинні знати про зазначені випадки порушення закону, але отримують, використовують або розголошують комерційні секрети, що належать іншим, їх дії оцінюються як порушення комерційних секретів [100].

У Законі КНР «Про недобросовісну конкуренцію» адміністративну відповідальність за перелічені в статті 10 порушення встановлює стаття 25, відповідно до якої органи перевірки й контролю повинні дати вказівку про припинення незаконних дій та накласти на порушника штраф, розміри якого залежать від обставин [100].

Висновки до розділу 1

У першому розділі роботи закладено концептуальні основи дослідження, зокрема, розкрито суть безпеки суб'єкта господарювання, охарактеризовано загрози останній, запропоновано дефініцію адміністративно-правового забезпечення безпеки суб'єктів господарювання, узагальнено зарубіжний досвід щодо адміністративно-правового забезпечення безпеки суб'єктів господарювання з метою виявлення можливостей його використання в Україні.

Основні наукові результати, отримані в процесі роботи над розділом, відображено автором у статтях [101–108]. Зміст найбільш важливих з-поміж цих результатів є таким.

1. Серед основних існуючих концептуальних підходів до трактування безпеки суб'єкта господарювання, а саме статичного (безпека як стан), процесного (безпека як процес) та інтегрального (безпека як стан і процес), найбільший інтерес в аспекті реалізації мети нашого дослідження становить останній. З позицій цього підходу сутність безпеки господарюючого суб'єкта можна окреслити як стійкий стан його мінімальної вразливості щодо загроз та діяльність зі створення й підтримування оптимальних умов для реалізації ним своїх цілей.

2. Загроза безпеці суб'єкта господарювання – це певний розвиток подій, дія або бездіяльність, унаслідок яких можливий негативний вплив на цей суб'єкт, здатний завдати йому такої шкоди, котра оцінюється як істотна.

3. Під адміністративно-правовим забезпеченням безпеки господарюючих суб'єктів слід розуміти її адміністративно-правову основу та діяльність, спрямовану на формування, удосконалення й використання цієї основи з метою створення оптимальних умов для того, щоб кожен такий суб'єкт постійно перебував у стійкому стані мінімальної вразливості щодо загроз і мав змогу реалізовувати свої цілі.

4. Вивчення зарубіжного досвіду адміністративно-правового забезпечення безпеки суб'єктів господарювання переконливо доводить, що навіть за наявності доволі ефективної державної системи забезпечення безпеки необхідно всіляко стимулювати розвиток недержавної індустрії безпеки. Ця тенденція, яка набирає все більшого поширення у світі, багато в чому пояснюється фінансовою привабливістю для держави передачі низки правоохоронних функцій приватним компаніям. До того ж, на відміну від державних суб'єктів забезпечення безпеки, його недержавні суб'єкти виявляють себе як більш гнучкі, а тому більш ефективні у вирішенні низки принципово важливих завдань забезпечення безпеки як окремого суб'єкта господарювання, так і держави.

5. Досвід адміністративно-правового забезпечення безпеки суб'єктів господарювання в США та Західній Європі переконливо доводить необхідність всебічної підтримки розвитку недержавної індустрії безпеки суб'єктів господарювання, постійної уваги до питань адміністративно-правового регулювання недержавної охоронної й розшукової діяльності, адміністративно-правового захисту інтелектуальної власності, зміцнення взаємодії між правоохоронними органами та недержавними охоронними й розшуковими структурами, забезпечення максимально можливого доступу до інформації, яка належить адміністративним органам.

6. З погляду реалізації мети й завдань даного дослідження дуже значний інтерес становить досвід створення, функціонування та вдосконалення адміністративно-правового забезпечення безпеки суб'єктів господарювання в Японії та КНР, оскільки ці країни, з одного боку, належать до кола гігантів світової економіки, а з іншого – мають величезні досягнення у трансформації командної економіки, причому в Китаї це була економіка, типологічно подібна до тієї, яку успадкувала пострадянська Україна.

На адміністративно-правовому забезпеченні безпеки господарюючих суб'єктів в Японії позначилося дуже широке використання в процесі державного управління в цій країні права на адміністративний розсуд і так

званого адміністративного керівництва, яке можна охарактеризувати як засновану насамперед на неформальних стосунках між владою та бізнесом сукупність здійснюваних адміністративними органами заходів, котрі навіть не маючи сили юридичного примусу здатні спонукати певних осіб виконати ті чи інші дії в інтересах державного управління.

Японський досвід реалізації права на адміністративний розсуд цінний тим, що дає наочне уявлення про те, яким загрозливим для безпеки суб'єктів господарювання є загальний характер законів, що мають причетність до її регулювання. Не менш повчальними з точки зору вирішення проблеми вдосконалення адміністративно-правового забезпечення безпеки суб'єктів господарювання в нашій країні із властивим їй номенклатурним капіталізмом є негативні моменти в державному регулюванні підприємництва в Японії, пов'язані з феноменом адміністративного керівництва, а також законодавчі кроки, спрямовані на їх усунення.

Серед чинників, що позитивно впливають на стан і розвиток адміністративно-правового забезпечення безпеки суб'єктів господарювання в КНР, насамперед слід виділити такі:

- приділяється значна увага питанню принципів адміністративного права й процесу;
- перед прийняттям майже кожного адміністративного закону здійснюється тривале ретельне дослідження відповідних положень науки адміністративного права, причому китайські вчені-адміністративісти мають змогу брати участь у підготовці законопроекту;
- велика увага приділяється охороні прав інтелектуальної власності, на державному рівні створюються сприятливі умови для підвищення грамотності й інформованості населення в питаннях захисту цих прав.

Розділ 2

МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БЕЗПЕКИ СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ

2.1. Принципи наукового дослідження адміністративно-правового забезпечення безпеки суб'єктів господарювання

Ще 1996 року учасники київської міжнародної науково-теоретичної конференції «Проблеми методології сучасного правознавства», констатувавши, що «загальний стан розробки методологічних проблем українського правознавства відстає від сучасних потреб, хибує відчутними недоліками» [109, с. 151], рекомендували вважати дослідження цих проблем одним з найважливіших завдань юридичної науки в Україні [109, с. 152]. Належить визнати, що в плані реалізації указанного завдання на сьогодні вже зроблено чимало. Та все ж таки й досі методологія правознавства є однією з найменш розроблених галузей юриспруденції [111, с. 4]. Це, зокрема, виявляється й у недостатній опрацьованості питання про принципи правових досліджень. Узагальнення найвідоміших поглядів на це питання, їх зіставлення з наявними в працях із філософії та методології науки уявленнями про засади наукового пізнання дозволяють, на наш погляд, стверджувати, що основними принципами правового дослідження, зокрема й у сфері АПЗ БСГ, є принципи об'єктивності, усебічності розгляду, історизму, цінності, системності. Розглянемо їх у порядку, в якому вони перелічені.

Значення принципу об'єктивності для результативності наукового дослідження визначає та обставина, що *«мета й найвища цінність наукового пізнання – об'єктивна істина...»* [112, с. 113]. У сучасній правовій літературі знаходимо характеристику цього принципу, з якої виходить, що його

першочерговою вимогою є «...вивчати всі сторони предмета або явища та його (їх) зв'язки з іншими, де реалізуються або проявляються його властивості» [113, с. 23]. Проте у відомій праці І. Д. Андрєєва «Діалектична логіка» ця вимога трактується як принцип усебічності розгляду [114, с. 117]. Так само вона трактується в опублікованому у 2013 році курсі з «Логіки» Е. Г. Винограя [115] і, як не дивно, у монографії редактора праці [113] – В. М. Сирих [116, с. 462–463]. Що ж до принципу об'єктивності, то, на наш погляд, правильно його суть передає А. Ф. Черданцев: «Принцип об'єктивності наукового пізнання полягає в кінцевому підсумку в тому, що досліджувані явища повинні відображатися такими, якими вони є насправді. Об'єктивність наукових висновків базується на твердо встановлених наукових фактах. <...> Умоглядні висновки, не підкріплені науковими фактами, не можуть претендувати на об'єктивність» [117, с. 30].

Отже, принцип об'єктивності спрямовує наукове дослідження адміністративно-правового забезпечення безпеки суб'єктів господарювання на те, що воно повинно адекватно відображати сутність та умови функціонування цього забезпечення.

Що ж до ролі принципу всебічності розгляду в правових дослідженнях, то її, не називаючи цього принципу, дуже добре розкрив Н. Н. Тарасов: «...навіть у процесі власне теоретичного дослідження, через практичну орієнтацію професійної свідомості, яка сформувалась історично, юриспруденція неминуче проектує досліджувану проблему в простір реального життя й ніби паралельно “бачить” план її реалізації. Реалізація ж вимагає саме всебічної оцінки існуючих умов, урахування різних процесів і закономірностей (від психологічних до економічних)» [118, с. 149]. Відповідно до такого бачення, досліджуючи адміністративно-правове забезпечення безпеки суб'єктів господарювання, крім юридичного аспекту, належить також брати до уваги щонайменше політичний і економічний аспекти функціонування суб'єктів господарювання; соціально-психологічний

аспект (зокрема, мотивацію суб'єктів господарювання); управлінський аспект (менеджмент безпеки суб'єктів господарювання); міжнародний аспект (порівняння характеристик стану безпеки суб'єктів господарювання в Україні з тими, що спостерігаються в зарубіжних країнах).

Принцип історизму орієнтує на те, що розробка ефективної інноваційної моделі адміністративно-правового забезпечення безпеки суб'єктів господарювання має базуватися на детальному й всебічному історико-правовому аналізі. Цей принцип вимагає конкретно-історичного підходу до дослідження [119, с. 9]. Останній передбачає розгляд досліджуваних явищ і процесів у контексті тих умов, в яких вони склалися й розвивалися. Зокрема, у світлі даного підходу було б некоректним визначати зміст категорій, використовуваних в аналізі адміністративно-правового забезпечення безпеки суб'єктів господарювання, на основі лише тих ознак, які характерні тільки для того чи іншого етапу розвитку суспільства, реалізації тієї чи іншої управлінської функції. Принагідно зазначимо, що деякі правознавці, фактично, на наш погляд, маючи на думці конкретно-історичний підхід, говорять про конкретність дослідження, наділяючи її при цьому статусом одного із принципів наукового дослідження [120, с. 28; 121, с. 19]. Та видається більш логічним розглядати конкретність дослідження як одну з вимог принципу історизму, на реалізацію якої якраз і спрямований передбачуваний цим принципом конкретно-історичний підхід.

Передбачає принцип історизму і єдність історичного та логічного. Ось як про це в контексті розгляду методології правових досліджень пише Д. А. Керімов: «...логічне повинно завжди коректуватися й збагачуватися матеріалом історії права. <...> Логічна схема (модель) права мертва до того часу, поки в неї не вдихнули живодайного струменя повітря реальності правового розвитку. Проте, з іншого боку, без логічної схеми ідеального образу права цей розвиток постає як хаотичне нагромадження правових норм, фактів, подій, ситуацій, не пов'язаних між собою й не залежних одне від

одного, та виступає у вигляді простої суми їх станів. У результаті історизм у правовому дослідженні перетворюється на елементарний еволюціонізм, в якому причинно-наслідкові залежності історичного розвитку права втрачаються, окремі його епізоди відособляються, історична наступність між ними зникає» [122, с. 114].

Нарешті, слід сказати й про те, що реалізація принципу історизму стосується не лише минулого та теперішнього, але й майбутнього. Так, Е. Г. Винограй у контексті висвітлення змісту цього принципу, який у його праці [115] фігурує як «історичний підхід до об'єкта, розгляд його в розвитку», пише: «...розгляд об'єкта в розвитку сприяє досягненню глибини, цілісності, рельєфності його відображення, розкриттю його історичної обумовленості, механізму руху і саморуху, виявленню його історичних перспектив» [115]. І тому завершальним етапом запропонованого ним алгоритму пізнання об'єкта в розвитку є «...сформулювати *прогноз доступного для огляду майбутнього*, виходячи із характеру розвитку об'єкта в минулому та його теперішнього стану» [115].

З констатацією прогностичної орієнтації принципу історизму зустрічаємося й у правовій літературі. Зокрема, в опублікованій ще 1984 року статті М. Х. Хутиза зазначалося: «Історизм наукового пізнання – методологічна основа узагальнення теоретичного знання, а історичний підхід при дослідженні галузей права – надійний спосіб прогнозування шляхів удосконалення законодавства» [123]. Бере до уваги прогностичний аспект принципу історизму й Д. А. Керімов. У контексті розгляду єдності логічного та історичного він пише: «Логічна схема права не лише скеровує процес його історичного дослідження в певне річище. Охоплюючи також можливості й тенденції історичного розвитку права, вона разом з тим виявляється й моделлю правового стану суспільства в майбутньому, основні риси й особливості якого «задані» його теперішнім і минулим. <...> І якою б парадоксальною на перший погляд не здавалась включеність майбутнього в

історико-правове дослідження, воно завжди присутнє в дослідженні, нерідко відіграючи роль своєрідного орієнтира» [122, с. 115].

Отже, маємо підстави до інструментів реалізації принципу історизму в процесі дослідження АПЗ БСГ відносити й «...прогнозний метод, який має спрямованість на передбачення розвитку адміністративного права, вироблення моделей норм адміністративного права, їх експериментальну перевірку в певних управлінських ситуаціях» [124, с. 70].

Розгляд принципу цінності розпочнемо з нагадування про думку Г. Радбруха, що право можна зрозуміти лише в рамках категорій, які стосуються цінності [125, с. 16]. У загальному випадку цей принцип наукових досліджень означає необхідність неухильного дотримання в процесі їх виконання аксіологічного підходу, вихідне положення якого полягає в тому, що *«конститууючою основою суспільства, людини, культури є цінності – етичні, естетичні, логічні, соціальні ідеали й еталони, які становлять субстанціональний каркас буття людини, суспільства, культури»* [126, с. 140]. Що ж до інтерпретації змісту даного підходу стосовно юридичної науки, то досить вдалою нам видається запропонована А. О. Фальковським: **«...ціннісний (аксіологічний) підхід в юриспруденції – це загальна стратегія дослідження, що визначає розгляд права крізь призму його відповідності певним цінностям, що можуть забезпечуватись правом та бути його основою»** [127, с. 63].

Щоправда, дехто може вважати недоліком наведеної інтерпретації відсутність у її формулюванні терміна «правові цінності». Та, на нашу думку, це радше перевага, адже питання про сутність правових цінностей і досі є невирішеним.

Частину спроб відповісти на це питання становлять такі визначення правових цінностей, які трактують останні виключно в площині ставлення людей до права, правової системи. Так, А. Н. Бабенко визначає правові цінності як форми позитивного ставлення людей до правової системи

суспільства, які переживаються останніми, визначаються культурою та зумовлюють вибір поведінки, що відповідає цій системі, а також юридичну оцінку подій [128, с. 12]. Цей погляд на сутність правових цінностей М. С. Балаянц доповнив указівкою на те, що вони є принципами регенерації правового життя [129, с. 15]. Доповнила визначення, запропоноване А. Н. Бабенком, І. Г. Смирнова, мотивувавши це необхідністю зважати на таке: «Право (незалежно від галузі) набуває аксіологічного змісту тільки в контексті діяльності суб'єктів права. Більше того, такий зміст повною мірою визначається історичними умовами, які мають не тільки культурний, як вважає А. Н. Бабенко, характер. Цінність кожної правової норми й кожного правового інструмента залежить від конкретних соціальних, політичних та інших умов, в яких функціонує право в конкретний історичний момент. Отже, правові цінності не тільки зумовлюють, а й зумовлюються» [130, с. 147]. Тому І. Г. Смирнова визначила правові цінності «...як позитивне ставлення людей до правової системи, яке зумовлене конкретно-історичними умовами її функціонування і зумовлює вибір поведінки суб'єктів права і юридичну оцінку фактів та явищ, що відповідають цій правовій системі» [130, с. 147].

На жаль, доповнення, зроблене І. Г. Смирновою, не усуває тих недоліків запропонованого А. Н. Бабенком трактування правових цінностей, на які кидають світло критичні зауваження К. В. Горобця на адресу визначення цих цінностей, сформульованого М. С. Балаянцем: «...таке визначення є неповним, оскільки не дає яких-небудь чітких критеріїв відмежування правових цінностей від інших феноменів, скажімо, правових установок, ціннісних орієнтирів і інших компонентів правової культури та правосвідомості особи. Крім того, за такого визначення відсутні вказівки на особливий онтологічний статус правових цінностей, їх зв'язок з позитивним і природним правом, не розкривається їх мета і роль у розвитку права та держави» [131, с. 23–24].

Слід вказати й на те, що розглядувані визначення правових цінностей

мають на собі позначку такого уявлення про цінності: «Цінності виражають значущість предмета для людини, але тільки ту значущість, яка має позитивний характер» [132, с. 28]. Тим часом логічнішим видається погляд, що цінність – це відношення між уявленням суб'єкта про те, яким має бути об'єкт, котрий оцінюється, і цим об'єктом: той об'єкт, який відповідає вимогам до нього, тобто є таким, яким має бути, вважається позитивно цінним; об'єкт, який не задовольняє вимог до нього, – негативно цінним; об'єкт, «...який не видається ані хорошим, ані поганим, вважається... ціннісно нейтральним» [133]. І із цього погляду перевагу над розглядуваними визначеннями має дефініція, сформульована С. А. Пушкарьовим: «Правові цінності являють собою найважливіші суб'єктивні значення окреслених у праві об'єктів і явищ, які (значення. – *Л. Ч.*) визначають стратегії юридично значущої діяльності, а також учинки й рішення людини, мають позаісторичний і надособистісний характер і породжуються правовою культурою та правовими традиціями суспільства» [134, с. 7]. Утім, і на адресу цієї дефініції можна віднести наведені нами критичні зауваження К. В. Горобця. Адже вона, як це очевидно, має чимало спільного з позицією А. Н. Бабенка, хоча й не є, у суперечення твердженню К. В. Горобця [131, с. 29], «практично ідентичною» їй.

Деякими науковцями запропоновано розширені трактування правових цінностей, які ґрунтуються на думці, що існують різні форми їх буття. Так, у підручнику з філософії права [135] вказується на такі основні форми буття правових цінностей: суспільні цільові цінності та ідеали, які є вихідною формою правових цінностей і присутні в правовій свідомості у вигляді узагальнених уявлень про справедливість, свободу, рівність у різних сферах суспільства; предметно-втілені цінності, тобто такі, які закріплені в нормативних правових актах; особистісні цінності – ідеальні уявлення щодо благ, прав, а також меж прагнень, пов'язаних зі схильностями та бажаннями особистості [135, с. 259–261]. Позиціями наведеного в праці І. Х. Джафарова

дещо іншого переліку форм буття правових цінностей є: правова цінність як своєрідний ідеал, до якого люди прагнуть; правова цінність як засіб досягнення певних цілей; правова цінність як переживання, що стосується емоційної сфери й пов'язане із засвоєнням різних правових ідей; правова цінність як знання, на основі котрого оцінюється правове явище (подію) [136, с. 209].

Розширені трактування правових цінностей, як правило, відрізняються одне від одного, причому в деяких випадках доволі істотно.

У цьому можна переконатися, зіставивши трактування, наведені нижче:

– «правові цінності – це узагальнені правові цілі й правові засоби їх досягнення, що виконують роль правових норм» [137];

– правові цінності – це властиві виключно праву феномени, які визначають зміст, мету й суть права, лежать в його основі і є засобами осягнення й пояснення правової реальності [131, с. 94];

– «правові цінності – це конкретні соціально-правові явища, правові засоби й механізми. До них належать:

- конкретне вираження власної цінності права в практичному житті людей – безпека людини в конфліктних ситуаціях, визначеність і гарантованість прав, забезпечення істини, правди під час вирішення юридичних питань;

- фундаментальні природжені права людини, основоположні демократичні правові принципи;

- особливі правові засоби і юридичні механізми (усе те, що називається юридичним інструментарієм), які забезпечують цінність права, гарантованість прав, інститути, що відображають оптимальне співвідношення нормативного та індивідуального регулювання, і т. д.» [138, с. 167].

Нарешті, згадаємо про ще один підхід до розуміння суті правових цінностей. Його репрезентують трактування на кшталт такого: «Правові

цінності – це юридичні засоби, а саме правові норми, юридичні факти, правові відносини, правові принципи, формальні джерела права, акти безпосередньої реалізації й акти застосування права та ін., тобто інструменти самого права, що мають ціннісний зміст» [139, с. 84]. На наш погляд, існування даного підходу, за яким правові цінності завжди мають нормативну природу, є ще одним свідченням заплутаності питання про сутність цих цінностей.

Отже, маємо достатньо підстав твердити, що запропонована А. О. Фальковським інтерпретація аксіологічного підходу стосовно юридичної науки дає змогу обійти дуже складну перешкоду на шляху реалізації принципу цінності в правових дослідженнях, зокрема й пов'язаних із розробленням проблематики адміністративно-правового забезпечення безпеки суб'єктів господарювання.

У сучасній науковій літературі в контексті висвітлення аксіологічного підходу до права нерідко застерігають від юридичного романтизму, під яким розуміють упевненість, що за допомогою виключно держави й права можна розв'язати будь-які суспільні проблеми, та юридичного нігілізму – недооцінки, нехтування правом. Зокрема, А. Ф. Черданцев зазначає: «Очевидно, що шкідливі як крайній нігілізм, так і нестримний романтизм. Істину слід шукати посередині...» [117, с. 31]. Зрозуміло, що цим застереженням належить керуватися й у нашому дослідженні. При цьому слід зважати на ту обставину, що особливо сприятливі умови для прояву юридичного романтизму і юридичного нігілізму існують у сфері недержавного сектора безпеки та його відносин із правоохоронними органами.

Переходячи до розгляду принципу системності, насамперед зазначимо, що існує низка визначень останньої. На думку Е. Г. Винограя, «найбільш характерним», як він висловився, з-поміж них властиві певна односторонність та зовнішня описовість [140]. Як альтернативу він пропонує розгорнуту

характеристику системності, головними положеннями якої є такі.

1. Системоконститууюче відношення полягає в тому, що об'єкт виступає як система стосовно розв'язання суперечностей, актуальних для забезпечення його якості, виникнення, функціонування, розвитку. Головний критерій системності об'єкта – здатність до розв'язання цих суперечностей, а останнє є провідним системоформуючим фактором.

2. Діалектичний принцип системності передбачає розгляд об'єкта як складного, організованого цілого, існування й розвиток якого забезпечується через розв'язання актуальних суперечностей у заданих умовах середовища. Саме динаміка розв'язання цих суперечностей є визначальною щодо компонентів системи та її формування як цілого.

3. Кожен об'єкт – система є елементом більш масштабної системи. Якісні характеристики системи зумовлені закономірностями відповідних більш масштабних систем та якісною своєрідністю підсистем.

4. В онтологічному аспекті принцип системності спрямовує на виявлення інтегративних закономірностей, механізмів і процесів, що забезпечують об'єднання частин у ціле, виникнення інтегративних якостей і форм, у гносеологічному – визначає установку на провідну роль ідеї інтегративного синтезу на всіх етапах дослідження системи, в організаційно-праксіологічному – орієнтує на виявлення закономірностей ефективної інтеграції діяльності, оптимального проектування, комплексування й розвитку об'єктів різної природи, у загальнометодологічному – передбачає сполучення гносеологічного й праксіологічного підходів в один методологічний комплекс оптимізації соціальної дії [140].

У деяких інших працях Е. Г. Винограя присутнє й стисле визначення сутності системності. Так, в одній з них читаємо: *«Діалектично збагнаний принцип системності означає синтез принципів структурності (зв'язку) і динамічності (поведінки й розвитку) на основі принципу суперечності,*

тобто з точки зору взаємозв'язку конструкції й динаміки об'єкта в розв'язанні актуальних суперечностей» [141, с. 47]. Цілком очевидно, що при дослідженні адміністративно-правового забезпечення безпеки суб'єктів господарювання це визначення, як і наведена розгорнута характеристика системності, особливо її другий пункт, націлює на те, щоб аналізувати це забезпечення «...з позиції протиставлення рівноважного стану системи її структурним змінам із присутністю суперечностей – загроз (як у явній, так і в латентній формі)...» [42, с. 98].

2.2. Комплексний і системний підходи до дослідження адміністративно-правового забезпечення безпеки суб'єктів господарювання

Про стан наукової розробки проблематики комплексного підходу до наукового дослідження в авторефераті докторської дисертації С. Н. Корсакова «Філософська концепція комплексного дослідження людини в творчості І. Т. Фролова», яка була захищена у 2011 році, сказано так: «У сучасній науці комплексний підхід є дуже популярним. <...> Разом з тим, як правило, сутність комплексного підходу в конкретно-наукових дослідженнях залишається невідрефлексованою. Ми радше маємо справу з вираженою потребою в комплексному вивченні, ніж зі свідомим застосуванням певної методології» [142, с. 3]. Тому не дивує, що часом комплексний підхід ототожнюють із системним, як не дивує й те, що ті науковці, котрі не поділяють цієї позиції, демонструють різнобій у трактуванні змісту комплексного дослідження.

На нашу думку, з-поміж існуючих поглядів на сутність комплексного підходу до наукового дослідження найбільш обґрунтованим є такий: «Комплексний підхід реалізується через принцип взаємної додатковості. <...>

Взаємна додатковість реалізується там, де потребами самого дослідження диктується необхідність зорганізувати бачення об'єкта з найрізноманітніших позицій, необхідність поєднання в пізнанні методів різних наук, необхідність синтезу різноаспектного знання, його комплексування» [142, с. 24].

Отже, комплексний підхід до наукового дослідження передбачає міждисциплінарний характер останнього. Через це з'явився погляд, що комплексний підхід може мати місце лише за сумісного дослідження одного й того ж об'єкта представниками кількох наук. Проте, на нашу думку, мав рацію П. П. Осипов, коли заперечив цей погляд і підтримав точку зору, що комплексний підхід може передбачати й використання компетенції однієї особи в різних галузях знання [143, с. 22]. Дуже вдало про таку компетенцію науковця-юриста сказав В. М. Сиріх: «Учений-юрист повинен самостійно й кваліфіковано розумітися на гносеологічних проблемах пізнання. Наукове дослідження – це не зведення будинку потоковим методом, коли один зводить стіни, другий ставить віконні рами, третій монтує сантехніку і т. д. Щоб домогтися успіху в науці, юрист зобов'язаний виступати в трьох, а то й чотирьох особах: бути кваліфікованим філософом, чудовим юристом, непоганим економістом або політологом і, можливо, трохи соціологом. Комплексного характеру дії права, його закономірностей пізнати успішно не можна, залишаючись фахівцем у галузі права й верхоглядом у філософії, економічних і політологічних науках» [116, с. 246].

Таким чином, маємо підстави вважати, що комплексний підхід до дослідження проблематики адміністративно-правового забезпечення безпеки суб'єктів господарювання націлює на застосування методологічних засобів галузей науки, дотичних до вказаної проблематики, звернення до накопичених у цих галузях наукової інформації та практичного досвіду.

Доводиться констатувати, що впровадження комплексного підходу в практику юридичних досліджень наштовхується на доволі сильну протидію. Ось як про це пише Д. А. Керімов: «..навіть чи можна знайти більш

численних і активних прихильників «чистоти» своєї галузі наукового знання, ніж в юридичній науці. Наші спроби довести шкідливість, обмеженість такого роду «чистоти», яка явно суперечить сучасним інтегративним процесам у науковому знанні... викликали докори в прагненні розчинити своєрідність юридичної науки шляхом її «соціологізації» й у кінцевому підсумку її повної ліквідації як самостійної галузі науки ...» [122, с. 548].

Утім, задля справедливості зазначимо, що відмічена Д. А. Керімовим консервативна тенденція в середовищі вчених-юристів виникла не на порожньому місці. Це, зокрема, видно з таких зауважень Н. Н.Тарасова: «У методологічній та юридичній літературі справедливо вказується на нерозривний зв'язок методу й предмета науки... Виходячи з даної посилки допустимо вважати, що, строго кажучи, метод науки як та інструментально-гносеологічна конструкція, яка створює теоретичну модель об'єкта, що піддається систематичному опису, належить тільки даній науці й працює тільки в рамках і нерозривній єдності з її предметом... Якщо вважати таке припущення виправданим, то логічно стверджувати, що метод однієї науки не переноситься в рамки іншої науки. Отже, обґрунтування використання в юриспруденції методів інших наук стикається з істотною методологічною трудностю. Тому здається допустимим говорити про залучення позитивних даних інших наук, певного... категоріального апарату, певних дослідницьких операцій і процедур, але не методу науки в системному вигляді. У противному разі доведеться вважати, що методи наук, які зазвичай називаються (психологія, соціологія та ін.), сприймаються юриспруденцією так само, як і формальні операції логіки, не залежні від предметного змісту науки. Що неможливо з тих самих підстав нерозривності методу й предметного змісту науки» [118, с. 223–224].

Проте Н. Н. Тарасова відмічена ним методологічна трудноість не лякає, оскільки він вважає, що вона «...багато в чому усувається за відмови від традиційного ототожнення методу правознавства з конкретними

дослідницькими засобами й операціями та представлення методу юридичної науки як певної системи, але не конкретних дослідницьких засобів, а їх типів (філософські, метанаукові, правознавства)» [118, с. 224]. Щоправда, Н. Н. Тарасов зауважує, що «...розуміння методу науки як складної багатоеlementної системи послаблює тезу органічної відповідності предмета та методу науки, проте не дозволяє зняти її повністю, оскільки зміст даної системи як належної конкретній науці, її «конфігурація» неминуче мають істотну дисциплінарну специфіку» [118, с. 237–238]. Та разом з тим він цілком слушно, на наш погляд, зазначає, що, хоча «...строго кажучи, юриспруденція не може використовувати ані метод соціології, ані метод психології...», вона «...може звертатись до окремих дослідницьких засобів... даних наук...» [118, с. 238].

Той факт, що юридична наука аж ніяк не прогала від появи в складі її методологічного інструментарію дослідницьких засобів деяких інших наук, сприяв посиленню тенденції шукати резерви вдосконалення методології юриспруденції поза нею, зокрема в таких філософських напрямках, як герменевтика, феноменологія, антропологія. Поділяючи загалом думку, що використання цих напрямів «...дозволяє розширити потенціал методології сучасної юридичної науки...» [144, с. 4], вважаємо, проте, за потрібне вказати на такі моменти:

- плідне застосування герменевтики в праві можливе лише на стадії тлумачення його норм [145, с. 435]. У цьому сенсі загалом не викликають особливих заперечень слова О. О. Мережка, що «...саме юридична герменевтика перетворює право на справжню творчість...» [146, с. 162]. Разом з тим видається дискусійним твердження А. В. Васюк, що «...саме герменевтичний підхід до права відповідає гуманітарним і правовим ідеалам сучасності» [147, с. 3];

- феноменологічна методологія спирається на неюридичне праворозуміння [148; 149, с. 32]. Крім того, передбачаючи звернення до

індивідуальної свідомості, вона робить суб'єктивний підхід до предмета визначальним, що суперечить принципам наукового пізнання [148];

- І. Л. Честнов, який приділив багато уваги питанню використання юристами методів феноменології й герменевтики, змушений був визнати: «Незважаючи на безсумнівну евристичну цінність методів феноменології й герменевтики, необхідно відмітити, що ці методи далекі (можливо, поки що) від того, щоб претендувати на аподиктичність» [150, с. 172];

- думка І. Л. Честнова, що на роль квінтесенції методології сучасної юриспруденції може претендувати антропологічна науково-дослідна програма [150, с. 172], не враховує уроків історії правової науки. Адже ця наука «...знає багаторазові спроби вирішити проблеми правознавства за допомогою якогось одного пізнавального засобу, що закінчувались нічим» [145, с. 438].

Слід взяти до уваги й наведені нижче положення дисертаційного дослідження Н. С. Пилюгіної, присвяченого антропологічному методу пізнання права:

- «...справді цілісного вчення про людину представники філософської антропології не змогли створити... <...> Але ще меншою мірою на створення цілісної концепції людини здатна юридична антропологія» [151, с. 16];

- «усі методи антропологічно-правових досліджень... за своєю логічною природою є не чим іншим, як аналізом емпіричних даних про людину як біосоціальну істоту в її правових проявах. Ці... методи, безсумнівно, можуть надати істотну допомогу у виявленні саме соціокультурної обумовленості права. Однак вони не можуть гарантувати досягнення істинного поняття права...» [151, с. 9–10].

Переходячи до розгляду питання про застосування в дослідженні адміністративно-правового забезпечення безпеки суб'єктів господарювання системного підходу (або, як його часто називають, системно-структурного підходу), насамперед наголосимо на тому, що він не вичерпує всього змісту

принципу системності, а дає змогу розв'язувати лише обмежене, хоча й достатньо широке, коло конкретно-наукових проблем [152, с. 311].

Також підкреслимо, що й досі відсутня одностайність у трактуванні цього підходу. Очевидно, саме цим зумовлено те, що в сучасній російській філософській енциклопедії наводиться його доволі обтічне визначення, за яким він становить «...напрямок філософії та методології науки, спеціально-наукового пізнання й соціальної практики, в основі якого лежить дослідження об'єктів як систем» [153, с. 559]. Тому не дивно, що доволі обтічним є й формулювання мети розглядуваного підходу в «Логічних основах загальної теорії права» В. М. Сиріх: «Системно-структурний підхід¹ наукового пізнання ставить своєю метою системне вивчення досліджуваних явищ і в сукупності правил, принципів пізнання, що становлять його, визначає основні напрямки такого вивчення» [116, с. 461]. Разом з тим у цього науковця є й конкретніша вказівка на суть системного підходу: «...системно-структурний підхід орієнтований на виявлення зв'язків, властивих компонентам явища (внутрішніх зв'язків), а також зв'язків явища з іншими правовими й соціальними явищами (зовнішніх зв'язків)» [145, с. 398].

Повернімося тепер до положення про обмеженість можливостей системного підходу для того, щоб спробувати дати відповідь на таке питання: в яких межах виправдане застосування системного підходу до дослідження проблематики адміністративно-правового забезпечення безпеки суб'єктів господарювання?

Зрозуміло, що, розглядаючи це питання, необхідно брати до уваги існуючі оцінки ролі даного підходу в юридичній науці. Одна з найвідоміших з-поміж них належить В. М. Сиріх. Він виходить із того, що, оскільки право як об'єкт пізнання правової науки становить складне поліструктурне утворення ієрархічно взаємопов'язаних компонентів, а саме галузей,

¹ В. М. Сиріх використовує терміни «системний підхід» і «системно-структурний підхід» як синоніми.

інститутів і норм права, можна говорити принаймні про чотири рівні системно-структурного аналізу¹; це аналіз:

- найбільш простих у структурному аспекті явищ (норм права);
- системних утворень, де ці явища виступають як елементи;
- систем, що охоплюють системні утворення другого рівня;
- тотальної цілісності (права в цілому) [116, с. 466].

На першому та другому рівнях (тобто на рівнях «а» й «б») системне дослідження, на думку В. М. Сирих, «...дозволяє виявити залежності, зв'язки між елементами і явищами в цілому як компонентами більш складного структурного утворення» [116, с. 467]. Що ж до третього й четвертого рівнів (тобто рівнів «в» і «г»), то на них, застерігає В. М. Сирих, застосування системного аналізу «...обмежується вивченням якогось одного виду зв'язків, відносин і не розкриває того, що досліджується, в усій багатоманітності його зв'язків, відносин, тобто процес пізнання конкретного залишається незавершеним» [116, с. 467].

Аналогічне застереження містить складений В. П. Малаховим перелік недоліків системної методології правових досліджень: «...великі системи (наприклад, правова система, нормативна система тощо) не піддаються коректному системному аналізу, а тому можливі лише часткові прикладання даного загальнонаукового підходу...» [154]. Та в контексті нашого дослідження це обмеження не створює особливих труднощів, оскільки системно-структурний аналіз адміністративно-правового забезпечення безпеки суб'єктів господарювання насамперед відбувається на перших двох виокремлених В. М. Сирих рівнях.

Натомість інакше стоїть справа майже зі всіма іншими позиціями згаданого переліку В. П. Малахова. Ідеться про такі:

- поки внутрішня ієрархія зв'язків системи доволі виразна,

¹ В. М. Сирих фактично ототожнює системний підхід і системний аналіз, що, до речі, доволі поширене.

функціональний аналіз плідний, але тільки в цих межах;

- системний підхід цілком адекватний тільки щодо органічних цілісностей, до яких системи (підсистеми) права не належать;

- у правовій сфері системи мають напівемпіричний-напіваабстрактний характер, при цьому емпірична складова відносна, а абстрактна – малозмістовна;

- існує реальна можливість підміни системного аналізу багатофакторним [154].

Вказані обмеження щодо застосування в юридичній науці системного підходу спонукають із розумінням поставитися до позиції тих її представників, які розглядають цей підхід як певну методологічну орієнтацію, пов'язують його більше з постановкою проблем, ніж із їх розв'язанням [155, с. 199; 156, с. 8; 157, с. 55]. Утім, у цьому контексті не зайвим буде зауважити, що саме адекватна методологічна орієнтація, спрямована на конструктивну постановку проблем, яка забезпечує структурування останніх, характеризує квінтесенцію системного підходу, визначає його силу. Принаймні так уважали автори праць, які належать до золотого фонду системології (див., зокрема: [158, с. 72, 241–242; 159, с. 7]).

Якими є етапи системного підходу? На наш погляд, найбільш вдало на це питання відповів Е. Г. Винограй, який виокремив такі етапи:

- фіксація суперечностей, які перешкоджають функціонуванню та розвитку об'єкта, тобто породжують проблеми;

- визначення цілей, досягнення яких уможлиблює розв'язання проблемних ситуацій, та критеріїв, що дають змогу оцінити ступінь досягнення цілей;

- вивчення актуального середовища досліджуваної системи, до якого належать чинники, що впливають на досягнення цілей, але не забезпечують його безпосередньо;

- виявлення функціональних якостей системи, необхідні для досягнення цілей у заданих умовах середовища (при цьому, відповідно до діалектичного

підходу до визначення функціональних якостей, виявляють та враховують і дисфункціональні якості);

- розгляд альтернативних концепцій систем, здатних забезпечити розв'язання актуальних проблем, і здійснюють вибір концепції системи, оптимальної з погляду необхідних функціональних якостей;

- установлення способів дії системи, що забезпечують досягнення цілей у заданих умовах середовища;

- визначення конструкції системи, тобто елементів і зв'язків, здатних забезпечити потрібні способи дій;

- дослідження (проект) організаційного механізму, що забезпечує функціональну орієнтованість конструкції й динаміки системи на розв'язання актуальних суперечностей;

- створення інтегрованого відображення комплексу «система—середовище», здійснення його розгляду й оцінки як з позицій метасистем, що обіймають дану систему, так і з позицій підсистем і елементів останньої, зіставлення її зі спорідненими, конкурентними або альтернативними системами [160].

Саме ця схема багато в чому визначила коло вузлових проблем даної роботи та логіку їх дослідження. Зокрема, аналіз, здійснений нами відповідно до вимоги її першого етапу, дозволив виявити такі вузлові суперечності адміністративно-правового забезпечення безпеки суб'єктів господарювання в Україні:

- між неухильним зростанням кількості й масштабів загроз суб'єктам господарювання та напівлегальними або нелегальними способами протидії таким загрозам;

- між необхідністю надійного правового захисту безпеки суб'єктів господарювання, зокрема й адміністративно-правового, і відсутністю належної нормативно-правової бази;

- між існуючим станом адміністративно-правового забезпечення

безпеки суб'єктів господарювання та тим, який відповідав би українським реаліям;

- між потребою в розвитку недержавного сектора забезпечення безпеки суб'єктів господарювання в Україні та невідповідністю якості його послуг світовим стандартам;

- між цим сектором й правоохоронними органами;

- між вартістю послуги у сфері забезпечення безпеки суб'єктів господарювання й неспроможністю значної частини цих суб'єктів споживати такі послуги.

Фіксація указаних та низки інших суперечностей сприяла структуруванню досліджуваної в даній роботі наукової проблеми, яка полягає в розробці концептуальних засад, методологічних установок і практичних рекомендацій з удосконалення адміністративно-правового забезпечення безпеки суб'єктів господарювання в Україні.

Слід зазначити, що роль системного підходу в процесі дослідження АПЗ БСГ виходить за межі сфери наукового осмислення правових явищ і процесів. Зокрема, він орієнтує на розгляд безпеки суб'єкта господарювання як певної сукупності складових, відсутність хоча б однієї з яких унеможлиблює безпеку. Ними насамперед є фінансово-економічна складова, інтелектуально-кадрова, техніко-технологічна, інноваційна, правова, інформаційна, екологічна, силова, організаційно-управлінська, психологічна, а також складові, що забезпечують техногенну та пожежну безпеку (пор.: [29; 30; 28, с. 141; 161, с. 49–55]).

Фінансово-економічна складова безпеки суб'єкта господарювання покликана сприяти найбільш ефективному використанню ресурсів підприємства, забезпеченню його фінансової стійкості, ліквідності, рентабельності, максимізації збуту.

У науковій літературі фінансова й економічна безпека суб'єктів господарювання часто розглядаються окремо. Проте зіставлення їх найбільш

грунтовних трактувань свідчить про те, що чіткої межі між фінансовою та економічною безпекою немає, а отже, їх доцільно розглядати як єдину фінансово-економічну складову безпеки суб'єкта господарювання.

Інтелектуально-кадрова складова безпеки суб'єкта господарювання спрямована на захист його інтелектуального потенціалу, установлення таких трудових і етичних відносин, які можна визначити як беззбиткові [161, с. 50–51].

Забезпечення техніко-технологічної безпеки передбачає створення й використання технологій і технічної бази, що гарантують конкурентоспроможність суб'єкта господарювання [161, с. 50].

Інноваційна складова безпеки суб'єкта господарювання є необхідною умовою реалізації його інтересів. Вона безпосередньо спрямована на мінімізацію або уникнення інноваційних ризиків – небезпек завдання суб'єкту господарювання значущої для нього соціально-економічної шкоди у зв'язку з реалізацією інноваційних заходів (пор.: [11, с. 226, 282]).

За допомогою правової складової безпеки суб'єкта господарювання мають досягатися ефективне й всебічне юридичне забезпечення його діяльності, чітке дотримання ним, його власниками, персоналом усіх вимог чинного законодавства, неперервний аналіз відповідної нормативно-правової бази, спрямований на виявлення її недоліків, які створюють загрози безпеці суб'єкта господарювання, підготовка рішень щодо відвернення цих загроз, грамотна правова робота з контрагентами [30; 161, с. 54].

Значення інформаційної складової безпеки суб'єкта господарювання зумовлене вирішальною роллю інформаційних ресурсів у сучасному суспільстві. Ця складова покликана забезпечувати захист інформаційних ресурсів і потоків від несанкціонованого доступу до них [29].

Екологічна складова безпеки суб'єкта господарювання визначає курс на дотримання екологічних норм щодо технологічних процесів на підприємстві та його продукції, мінімізацію фінансових утрат через штрафні санкції за

забруднення навколишнього середовища, захист життєво важливих інтересів персоналу від загроз екологічного характеру [29; 161, с. 53].

Силова складова безпеки суб'єкта господарювання покликана забезпечити його захист від протиправних насильницьких посягань на його інтереси [30].

Організаційно-управлінська складова безпеки спрямована на забезпечення відповідності організаційної структури й системи управління цілям суб'єкта господарювання, а також того, що організаційно-управлінські нововведення не створять загроз для нього [28, с. 46, 141].

Призначення психологічної складової безпеки суб'єкта господарювання – захист осіб, безпосередньо причетних до його діяльності, від негативного психологічного впливу [29].

Складова безпеки суб'єкта господарювання, що забезпечує його техногенну безпеку, покликана гарантувати дотримання вимог безаварійної роботи складних технічних конструкцій у процесі їх проектування, будівництва й експлуатації [29].

Призначенням складової безпеки суб'єкта господарювання, що забезпечує його техногенну безпеку, є досягнення та підтримування такого стану, за якого заходи щодо запобігання пожежі та протипожежного захисту відповідають нормативним вимогам [29].

2.3. Роль синергетичного, ситуаційного, діяльнісного й соціокультурного підходів у дослідженні адміністративно-правового забезпечення безпеки суб'єктів господарювання

Із системним підходом тісно пов'язаний синергетичний. Це видно вже з положень, за допомогою яких характеризує синергетику один з її фундаторів Г. Хакен, котрому цей науковий міждисциплінарний напрям

завдячує своєю назвою. Ось деякі з них: «синергетика... займається комплексним дослідженням процесів виникнення нових властивостей у складних системах...» [162, с. 34]; кінцева мета синергетики – «...відкриття закономірностей, які лежать в основі самоорганізації систем, що вивчаються різними науками» [163, с. 25]; найважливіше питання синергетики – «...в який спосіб у результаті взаємодії окремих елементів системи виникає порядок?» [163, с. 189]; «стартовою точкою для всіх досліджень у галузі синергетики є адекватний опис стану системи на різних рівнях» [164]; «синергетика фокусує свою увагу на тих ситуаціях, в яких поведінка системи змінюється якісно за зміни керуючих параметрів» [164].

У праці, одним з авторів якої є чи не найбільш знаний представник радянської та пострадянської синергетики С. П. Курдюмов, суть останньої розкрито в такий спосіб: «Синергетика орієнтована на пошук деяких універсальних законів еволюції й самоорганізації складних систем, законів еволюції відкритих нерівноважних систем будь-якої природи» [165]. Уважаючи, що синергетика «...може виступити як методологічна основа для прогностичної й управлінської діяльності в сучасному світі», автори цієї праці водночас визнають нездатність синергетики в її нинішньому вигляді «...будувати конкретні і дієві моделі виходу із кризових ситуацій, особливо економічних, політичних, екологічних» [165].

Разом з тим вони зазначають, що синергетика задає нові світоглядні орієнтири в царині соціального управління. Ідеться насамперед про таке:

- складноорганізованим соціоприродним системам не можна нав'язувати шляхів їх розвитку; скоріше необхідно зрозуміти, як сприяти розкриттю їх власних тенденцій розвитку;
- синергетика свідчить про те, що будь-яка складноорганізована система має, як правило, не єдиний, а безліч власних шляхів розвитку, які відповідають її природі. Водночас їх кількість не нескінченна. У даній нелінійній системі можна реалізувати далеко не всі ті напрями, які видаються

бажаними суб'єкту конструкторської, реформаторської, творчої й подібної діяльності. Знання обмежень, того, що в принципі не можна здійснити в даній системі, є само по собі надзвичайно цінним для людини знанням;

- синергетика демонструє, що хаос може бути механізмом самоорганізації й самодобудови структур, видалення зайвого, механізмом виходу на відносно прості структури-атрактори еволюції, під якими «...розуміються тут ті способи (форми) організації процесів у відкритих нелінійних середовищах різної природи, ті відносно стійкі макростани, на котрі виходять процеси еволюції в цих середовищах у результаті загасання, зникнення проміжних, або перехідних, явищ» [165]. Водночас вона підказує, що механізми сліпого й жорсткого відбору, нещадної конкуренції та виживання найсильніших, механізми суто ринкового типу не є єдино можливими, а існує шлях багаторазового скорочення часових затрат і матеріальних зусиль, шлях резонансного збудження бажаних структур, причому таких, які можна реалізувати в даному середовищі. Що ж до дій, потрібних для забезпечення цього збудження, то, як свідчить синергетика, «...існує незвичний ефект: не величина дії, а її розподіл, просторова й часова організації потрібні для ефективного управління» [165].

У сучасній юридичній літературі неважко знайти однозначно оптимістичні оцінки можливостей і перспектив застосування синергетичного підходу в правових дослідженнях. Так, Т. П. Мінка зазначає, що «...в сучасних умовах синергетика може бути новою методологічною основою для пізнання правової дійсності» [166, с. 145]. О. М. Джужа, Ю. Ю. Орлов та О. Ю. Орлова вважають, що «...можна зробити висновок про принципову можливість дослідження правових явищ із позицій синергетики...» [167, с. 80] і що «процес використання синергетики для вивчення правових явищ... буде розвиватися двома напрямками», один з яких «...передбачає застосування нового методу пізнання спочатку в загальноправових науках (теорія держави і права, філософія права) з поступовим поширенням на галузеві та спеціальні

правові науки» [167, с. 88–89], а інший «...полягає в поступовому просуванні синергетичного методу від пізнання соціальних явищ до соціально-правових і, зрештою, до суто правових явищ» [167, с. 89]. На думку І. С. Кривцової, «проникнення ідей синергетики у сферу дослідження правової реальності дозволить перейти на новий світоглядний рівень правового дослідження, скоординувати логіку правового пізнання з логікою постнекласичної науки, переглянути деякі онтологічні й гносеологічні підстави пізнання правової реальності; дозволить замінити інтуїтивні прогнози на конструктивні моделі, виробити техніку прогнозу; розкрити нові напрямки пошуку способів керування системами; дозволить зрозуміти природу криз державно-правового характеру, визначити шляхи їхнього подолання; дозволить розглянути можливість коеволюції, погодженого розвитку правових системних утворень між собою і з державою...» [168]. «Синергетичні ідеї можуть сприяти підвищенню ефективності правового регулювання і, що дуже важливо, оптимізувати адміністративно-правові засоби забезпечення ЕБ», – зазначає С. Н. Максимов [42, с. 102].

Проте поряд із наведеними та подібними до них судженнями про роль синергетичного підходу в юриспруденції (див., наприклад: [169, с. 3–4, 11–12; 170, с. 3–4; 171, с. 265]) зустрічаються й дещо інакші погляди на неї. Так, у праці М. Г. Тирських [172] поруч із твердженнями, що методи синергетики є «...надзвичайно значущим елементом системи пізнання права...», «...дозволяють більш точно оцінити правові процеси, які відбуваються, виявити закономірності й особливості їх протікання, дають унікальну можливість здійснити футурологічний аналіз як системи права в цілому, так і окремих її елементів...» [172, с. 8], міститься застереження, що право є потенційним предметом аналізу цими методами «...у значній, але аж ніяк не абсолютній кількості випадків...» [172, с. 5]. Роблячи це застереження, М. Г. Тирських виходить з того, що в праві можлива лише локальна самоорганізація, та й то не завжди. Якщо для неї є місце в приватноправових

галузях, яким притаманний диспозитивний механізм правового регулювання, то інакше стоїть справа «...у контексті публічно-правових галузей права, де наявність імперативних правових норм призводить до неможливості самоорганізації в рамках системи права» [172, с. 5].

Доволі обережно щодо ролі синергетичного підходу в правових дослідженнях висловлюється Г. В. Мальцев.

З одного боку, він зазначає, що «синергетика надає впевненості пошукам правових основ і елементів у життєвих сферах, які не перебувають у прямому віданні розуму, скажімо, у сфері позасвідомого», що «під дією синергетичної парадигми, яка виконує інтегративні функції щодо природничо-наукового й соціогуманітарного знання, може позитивно змінитися статус юриспруденції в науковій сфері; вона побачить у собі справжню повноцінну науку, звільнену від вічного наслідування математики, фізики й навіть економіки...» і «...є надія (але не більше того!), що синергетика допоможе праву позбутися старих і найдошкульніших його недоліків – суб'єктивізму й волюнтаризму» [173, с. 106–107], а з іншого, визнає: «Зіставляючи синергетичну парадигму із характеристиками юридичного знання, які беруть свої початки в класичній науці, ми, певна річ, бачимо явні нестикування (правда, Г. В. Мальцев сподівається, що вони не переростуть у суперечності. – *Л. Ч.*)» [173, с. 105].

Скромну роль у дослідженні правових явищ і процесів відвів синергетичному підходові В. М. Сирих. Ця позиція сформульована ним у такий спосіб: «...синергетика, розроблені нею нові дієві способи пізнання випадковостей... можуть використовуватися лише на емпіричному етапі наукового пізнання або при проведенні прогностичних досліджень розвитку держави та права. На теоретичному ж етапі синергетика... буде безсилою» [145, с. 442]. Щоб продемонструвати обмеженість можливостей застосування синергетичного підходу в теорії права, В. М. Сирих привернув увагу до тієї обставини, що навіть один з ініціаторів створення юридичної синергетики

(А. Б. Венгеров) не спромігся піти в цій царині далі формулювання декларативних положень: «Характерно, – зазначив В. М. Сирих, – що агітацію за синергетику... А. Б. Венгеров вів на словах. У подальшому, викладаючи теорію права, він вдавався до традиційного догматичного, формально-юридичного методу, жодних біфуркацій або флуктуацій у галузі права він не описував і не пояснював» [145, с. 440]. У цьому контексті варто зауважити, що більшість тих положень докторської дисертації С. Н. Максимова, які мають синергетичне забарвлення, також фактично є декларативними: вони надто загальні, їх зв'язок з основними результатами дослідження чітко не проглядається.

Що стосується нашої позиції щодо місця синергетичного підходу в правових дослідженнях, зокрема присвячених удосконаленню адміністративно-правового забезпечення безпеки суб'єктів господарювання, то вона така:

- у вивченні правових явищ і процесів цей підхід, подібно до системного, насамперед відіграє роль стилю мислення (пор.: [174, с. 191]);
- в аналізі решти явищ і процесів, які доводиться вивчати в рамках таких досліджень, можливе доволі широке використання методологічного інструментарію синергетики, особливо з метою розробки прогнозів.

Діяльність зі створення адміністративно-правового забезпечення безпеки суб'єктів господарювання в Україні розпочалася і провадиться за умов значною мірою хаотичного процесу становлення в ній нової державно-правової системи. Тому логічною є постановка питання про використання в даному дослідженні ситуаційного пізнавального підходу, застосовного як до несистемних, так і системних об'єктів, причому й тоді, коли система ще не склалась, і тоді, коли система виникла, і тоді, коли вона розпалась, та найбільшою мірою відповідного теперішньому стану пізнання, який у цілому задля адекватного віддзеркалювання дійсності може бути виражений поняттям «ситуація», котре відображає поєднання чинників, що зумовлюють

характер і зміну стану об'єктів [175; 176].

Що являє собою юридична ситуація? На нашу думку, найбільш вагомий внесок в осмислення цієї категорії належить І. В. Шипунову. Він вважає, що «під юридичною ситуацією можна розуміти єдину, цілісну, відносно стабільну сукупність обставин, яка випадково склалася за певних умов місця й часу, підлягає певному правовому розв'язанню, має здогадний характер, характеризується повторюваністю й конфліктністю» [177, с. 7].

Розв'язану юридичну ситуацію І. В. Шипунов трактує як цілісне системно-структурне утворення, яке виконує функцію наочного відображення ефективності дії правової системи. Саме через це, зазначає він, така ситуація є елементом останньої. Процес набуття юридичною ситуацією системних якостей та її входження в підсистему правозастосування, що є компонентом правової системи, який виражає реалізацію права, характеризується ним як прямий перехід юридичної ситуації і правової дійсності в правову систему [177, с. 16].

З огляду на здатність юридичної ситуації брати участь у формуванні якості системи через внутрішні і зовнішні системоутворюючі зв'язки І. В. Шипунов як елемент правової системи виділяє «однорідну юридичну ситуацію», яка відображає аналогічні за суттю їх розв'язання юридичні ситуації, що багаторазово повторюються [177, с. 16]. Як зазначає дослідник, на відміну від одиничної ситуації, якою правова система часом нехтує, однорідна юридична ситуація з неминучістю спричиняє зміну якості підсистеми правозастосування [177, с. 16].

Далі він указує на таке:

- однорідна юридична ситуація, яка спочатку розташовується в компоненті «правозастосування», несучи в собі в знятому вигляді принцип розв'язання аналогічних справ, закріплюється в правосвідомості як стереотип, у чому виражається системоутворююча функція такої ситуації;
- нерозв'язана юридична ситуація також може впливати на правову

систему – безпосередньо через компонент правосвідомості, обминаючи правозастосування;

- у позитивному праві юридична ситуація виступає як гіпотеза правової норми [177, с. 16].

Звідси робиться такий висновок: юридична ситуація знаходить свій вияв в усіх компонентах правової системи, що передбачає можливість виділення ситуаційного аспекту цієї системи, покликаного відобразити її гнучкість і захистити від зайвої формалізованості [177, с. 8, 16].

У юридичній науці значення для неї ситуаційного підходу оцінюється дуже високо. Основні мотиви, які при цьому називаються, є такими:

- «юридична діяльність має ситуаційну природу, і розроблення рекомендацій з її оптимізації без урахування можливостей ситуаційного аналізу... видається неефективним» [178];

- ситуаційний погляд на правову систему дозволяє предметно й конкретно розуміти здійснювані правотворчі ініціативи [177, с. 16];

- ситуаційний підхід дає змогу виокремити типові юридичні ситуації, що уможлиблює розробку щодо них диференційованих методичних рекомендацій [179, с. 17];

- завдяки аналізу юридично значущих ситуацій точніше з'ясовується суть юридичних фактів, що зменшує ризик не цілком точного їх закріплення в нормах права [179, с. 18];

- класифікатори юридичних фактів і сконструйовані на цій основі ситуаційні моделі дозволяють створювати ситуаційно-моделюючі й експертні комп'ютерні системи для різних галузей права [179, с. 19].

Яким ж є теперішній стан юридичної ситуалогії? На жаль, доводиться констатувати, що й досі залишається значною мірою актуальною та його оцінка, яку 2009 року дав І. В. Шипунов: «Ситуаційна проблематика в правознавстві не може бути визнана достатньо розробленою. Вивчення ситуаційного аспекту правової дійсності проводиться на рівні галузевих і

спеціальних юридичних наук, проте належного загальнотеоретичного осмислення дана проблема до теперішнього часу не отримала...» [177, с. 5]. Це, зрозуміло, істотно обмежує можливості використання потенціалу ситуаційного підходу в правових дослідженнях, зокрема й у нашому. Разом з тим очевидно, що вже лише наведений перелік мотивів наявної в сучасному правознавстві підвищеної уваги до розвитку юридичної ситуалогії дозволяє скласти певне уявлення про те, яких орієнтирів належить додержуватися, аби бодай частково реалізувати цей потенціал.

Розгляд можливостей використання діяльнісного підходу в дослідженні проблематики вдосконалення адміністративно-правовому забезпеченні безпеки суб'єктів господарювання почнемо з нагадування, що в трактуванні цього підходу існують дві основні позиції. Одну з них Г. П. Шедровицький охарактеризував у такий спосіб: *«...наші уявлення про об'єкт, та й сам об'єкт як особлива організованість, задаються й визначаються не тільки й навіть не стільки матеріалом природи й світу, скільки засобами й методами нашого мислення та нашої діяльності. І саме в цьому переведенні нашої уваги й наших інтересів з об'єкта як такого на засоби й методи нашої власної МД (мислєдіяльності. – Л. Ч.), яка творить об'єкти й уявлення про них, і полягає суть діяльнісного підходу»* [180, с. 154]. Інша позиція ґрунтується на думці, що *«...діяльність людини завжди предметна й при цьому здійснюється... відповідно до специфічної логіки кожного специфічного предмета – у цьому й полягає «універсальність» людини, яка відрізняє її від усіх інших живих істот»* [181, с. 23–24]. Специфіці вивчення правових явищ і процесів, на наш погляд, більше відповідає друга із цих позицій. Та слід ураховувати, що в рамках дослідження АПЗ БСГ доводиться, як уже зазначалося, вивчати й інші явища та процеси.

В юриспруденції інтерес до діяльнісного підходу виник ще в 1970-х роках [182, с. 30]. Проте й сьогодні стан справ з його використанням в юридичній науці можна охарактеризувати такими словами: «Діяльнісний

підхід у правовій науці ще не посів належного йому місця, багато які звичні для філософів поняття не знайшли там постійного місця проживання й здаються або беззмістовними, або надто екзотичними» [183, с. 7]. Це дуже утруднює використання даного підходу в дослідженні АПЗ БСГ. Утім, праці деяких сучасних науковців [182; 184; 185] дають підстави думати, що увага до діяльнісного підходу в юридичній науці посилюватиметься.

З діяльнісним підходом дуже тісно пов'язаний соціокультурний підхід. Це видно вже з визначень останнього, згідно з якими він полягає в розумінні суспільства як єдності культури й соціальності, що утворюються й перетворюються діяльністю людини [186, 187, с. 3]. Та й вихідний принцип соціокультурного підходу, а саме принцип людини активної, близький до загальнофілософського принципу діяльності, відрізняючись від останнього фактично лише тим, що акцентує увагу на багатовимірності людини як біосоціокультурної істоти й на елементах структури особистості як суб'єкта дій та передбачає розуміння самої дії даного суб'єкта як компонента взаємодії з іншими суб'єктами [187, с. 5].

Найважливішим елементом соціокультурного підходу до правових досліджень є реальне виявлення можливостей формування все більш ефективних програм правового розвитку, посилення впливу в суспільстві більш ефективних форм права [188, с. 91]. Характеризуючи цей елемент, який є невід'ємною складовою сучасної юриспруденції, А. І. Гусейнов показує, що він свідчить про діяльнісну природу права, чого не враховує загальноприйняте його визначення як системи юридичних норм [188, с. 91]. Це визначення, як слушно зазначає А. І. Гусейнов, привертає увагу виключно до інституційної функції з нормативного впорядкування суспільних відносин, тоді як право становить «живий організм», активний чинник перетворення буття, стабілізації суспільних відносин на основі освоєння соціокультурних програм, які передаються з покоління в покоління [188, с. 91]. Продовжуючи цю думку, А. І. Гусейнов, зокрема, зазначає: «Право є соціальною діяльністю

опосередкування суб'єкт-суб'єктних відносин зі встановлення необхідної нормативної впорядкованості людської поведінки. Право, єднаючи воєдино зовнішній і внутрішній світи людей ("нормативне опредметнювання" і "нормативне розпредмечування"), утворює певну єдину структуру, що охоплює знання, цінності, норми, взірці та ідеї. Якщо в процесі "нормативного опредметнювання" відбувається ціннісне одухотворення суспільних відносин, через що вони стають нормативно-культурними відносинами, то в процесі «нормативного розпредмечування» сутність права стає невід'ємною стороною духовного світу. У цьому двоєдиному процесі знову і знову створюються елементи права, успадковуються його цінності, правовий досвід та історична пам'ять попередніх поколінь, відбувається формування людини юридичної. Таким чином, право як діяльнісна система здатне до безмежного саморозвитку в рамках юридичної нормативності» [188, с. 92].

На наш погляд, не можна не погодитися з А. І. Гусейновим, коли він указує на доцільність поєднувати соціокультурний підхід до права з антропологічним методом, об'єктивними передумовами неухильного зростання значення якого в дослідженні правових явищ і процесів є становище людини в сучасних культурно-правових системах, розвиток громадянського суспільства й співвідношення традиційних і інноваційних елементів у сучасному праві [188, с. 98]. Саме такому баченню відповідають наведені нижче положення, сформульовані С. Н. Максимовим: «... діяльність у сфері АПЗ ЕБ повинна бути співвіднесена з конкретним рівнем соціально-економічного розвитку окремих російських регіонів, етнічним складом населення, різними культурними й релігійними традиціями, ментальністю різних соціальних груп, їх рівнем правосвідомості. Цілком очевидно, що дана обставина передбачає звернення до оцінних категорій в адміністративному праві, пов'язаних із проблемами узгодження ціннісних орієнтирів у питаннях забезпечення ЕБ. Слід звернути увагу на певний анархічний ухил суспільної

свідомості в Росії, що зумовлює апеляцію до традиційного праворозуміння, яке ґрунтується не на писаному праві або загальновизнаних нормах – принципах правового призначення, а на звичаях і правилах, які визначаються конкретною ситуацією» [42, с. 95–96]. Уважаємо, що ці положення мають братися до уваги й у процесі вдосконалення адміністративно-правового забезпечення безпеки суб'єктів господарювання в Україні, оскільки протягом тривалого часу правосвідомість і правова культура більшої частини населення нашої країни перебували під дією тих же чинників, які впливали на правосвідомість і правову культуру в Росії.

Висновки до розділу 2

У даному розділі, вузлові положення якого відображено нами в статтях [189–192], розглянуто найбільш актуальні питання методології дослідження адміністративно-правового забезпечення безпеки суб'єктів господарювання. Зокрема, розкрито його принципи, а також системний, комплексний, синергетичний, ситуаційний, діяльнісний та соціокультурний методологічні підходи до нього. Висновки, зроблені на основі дослідження, здійсненого в розділі, є такими.

1. До основних принципів дослідження адміністративно-правового забезпечення безпеки суб'єктів господарювання належать принципи об'єктивності, усебічності розгляду, історизму, цінності, системності.

2. Присутня в правовій літературі точка зору, за якою саме принцип об'єктивності вимагає вивчення всіх сторін досліджуваного явища та його зв'язків з іншими, є неслухною, оскільки насправді ця вимога є квінтесенцією принципу всебічності розгляду. Роль цих двох принципів у процесі дослідження адміністративно-правового забезпечення безпеки суб'єктів господарювання така:

- принцип об'єктивності націлює наукове дослідження адміністративно-правового забезпечення безпеки суб'єктів господарювання на те, що воно повинно адекватно відображати сутність та умови функціонування цього забезпечення;

- відповідно до принципу всебічності розгляду, досліджуючи адміністративно-правове забезпечення безпеки суб'єктів господарювання, крім юридичного аспекту, належить також брати до уваги щонайменше: політичний, економічний, соціально-психологічний, управлінський аспекти функціонування суб'єктів господарювання, порівнювати характеристики їх безпеки з тими, що спостерігаються в інших країнах.

3. Принцип історизму в дослідженні адміністративно-правового забезпечення безпеки суб'єктів господарювання орієнтує на те, що розробка ефективної інноваційної моделі цього забезпечення має базуватися на історико-правовому аналізі. У світлі даного принципу зміст категорій, використовуваних у такому дослідженні, неправомірно визначати на основі лише тих ознак, які характерні тільки для того чи іншого етапу розвитку суспільства, реалізації тієї чи іншої управлінської функції. Також історизм передбачає побудову прогнозів у сфері адміністративно-правового забезпечення безпеки суб'єктів господарювання.

Конкретність дослідження, яку деякі вчені-юристи наділяють статусом одного із принципів вивчення правових феноменів, більш логічно розглядати як одну з вимог принципу історизму.

4. Реалізація принципу цінності в процесі правового дослідження передбачає розгляд права крізь призму його відповідності певним цінностям, що можуть забезпечуватись ним та бути його основою. Серед питань, пов'язаних із цим принципом, одним з найважливіших є питання небезпеки юридичного романтизму та юридичного нігілізму. Досліджуючи проблематику адміністративно-правового забезпечення безпеки суб'єктів господарювання, належить зважати на те, що особливо сприятливі умови для прояву юридичного романтизму та юридичного нігілізму існують у сфері

недержавного сектора безпеки та його відносин із правоохоронними органами.

5. Діалектичне розуміння принципу системності передбачає синтез принципів структурності (зв'язку) і динамічності (поведінки й розвитку) на основі принципу суперечності. У процесі дослідження адміністративно-правового забезпечення безпеки суб'єктів господарювання таке розуміння націлює на те, щоб аналізувати це забезпечення з точки зору протиставлення його рівноважного стану структурним змінам у ньому, ураховуючи при цьому явні та латентні загрози безпеці.

6. Реалізація принципів дослідження адміністративно-правового забезпечення безпеки суб'єктів господарювання передбачає використання комплексного та системного підходів, науковий аналіз яких дозволяє стверджувати таке:

- точка зору, за якою комплексний підхід до наукового дослідження обов'язково має полягати в сумісному вивченні представниками різних наук одного й того ж об'єкта, є надуманою. Насправді ж цей підхід може виражатися й у використанні представниками однієї галузі науки методологічних засобів усіх тих галузей останньої, які дотичні до даної проблематики, а також накопичених у цих галузях наукової інформації та практичного досвіду;

- нерозривність методу й предметного змісту науки не є підставою відмовлятися від використання в юридичній науці методологічного інструментарію інших наук;

- генетично пов'язані з комплексним підходом очікування, що ключ до вирішення вкрай актуальної проблеми оновлення методології правових досліджень можна знайти поза юриспруденцією, навряд чи є виправданими;

- системний підхід не вичерпує всього змісту принципу системності, дозволяючи розв'язувати лише обмежене коло конкретно-наукових проблем. Зокрема, на рівні права в цілому та його галузей сфера продуктивного використання системного підходу обмежується вивченням якогось одного

виду зв'язків та відносин;

- роль системного підходу у правовому дослідженні, зокрема й у дослідженні проблематики адміністративно-правового забезпечення безпеки суб'єктів господарювання, насамперед полягає в забезпеченні правильної постановки проблем та їх структуруванні. Разом з тим вона може виходити за ці рамки, особливо в процесі наукового аналізу принаймні частини явищ і процесів неюридичної природи, пов'язаних зі створенням і функціонуванням адміністративно-правового забезпечення безпеки суб'єктів господарювання;

- найбільш вдалий алгоритм застосування системного підходу запропоновано Е. Г. Винограєм. Саме цей алгоритм, вихідним етапом якого є фіксація суперечностей, що перешкоджають функціонуванню та розвитку досліджуваного об'єкта, дозволив нам визначити вузлові суперечності адміністративно-правового забезпечення безпеки суб'єктів господарювання в Україні й структурувати проблему його вдосконалення.

7. Сьогодні в юридичній науці спостерігається чималий інтерес до синергетичного підходу, спрямованого на пізнання закономірностей, які лежать в основі самоорганізації систем, комплексне дослідження процесів виникнення в них нових властивостей. Проте ми поділяємо погляд, за яким реальні можливості використання цього підходу в правових дослідженнях теоретичного спрямування певною мірою обмежені. Що стосується його ролі в дослідженнях адміністративно-правового забезпечення безпеки суб'єктів господарювання, то нам вона видається такою:

- у вивченні правових явищ і процесів, що мають розглядатися в рамках таких досліджень, синергетичний підхід насамперед відіграє роль стилю мислення;

- в аналізі решти явищ і процесів, які підлягають вивченню в цих рамках, не виключене доволі широке застосування методологічного інструментарію синергетики, особливо в царині розробки прогнозів.

8. Оскільки створення адміністративно-правового забезпечення безпеки суб'єктів господарювання в Україні розпочалося й відбувається за умов

значною мірою хаотичного процесу становлення в ній нової державно-правової системи, логічною є постановка питання про використання в дослідженні цього забезпечення ситуаційного пізнавального підходу, застосовного і тоді, коли система ще не склалась, і тоді, коли система виникла, і тоді, коли вона розпалась, тим більше що юридична діяльність має ситуаційну природу. Та і цей підхід у цілому, і юридична ситуалогія поки що перебувають на стадії становлення, що утруднює їх використання в процесі вдосконалення адміністративно-правового забезпечення безпеки суб'єктів господарювання в нашій країні.

9. Більш тривалу порівняно із ситуаційним підходом історію має діяльнісний підхід, який після тривалої перерви останнім часом знов почав привертати увагу науковців, у тому числі й представників юридичної науки. З-поміж двох основних позицій щодо трактування діяльнісного підходу специфіці досліджень правових явищ і процесів більше відповідає та, за якою діяльність людини завжди предметна й здійснюється відповідно до логіки кожного специфічного предмета. Проте аналіз інших явищ і процесів, які доводиться вивчати в процесі дослідження адміністративно-правового забезпечення безпеки суб'єктів господарювання, може потребувати опертя й на таке трактування діяльнісного підходу, яке передбачає перенесення нашої уваги й наших інтересів з об'єкта як такого на засоби й методи нашої власної мислєдіяльності, яка творить об'єкти й уявлення про них.

10. З діяльнісним підходом дуже тісно пов'язаний соціокультурний, вихідний принцип якого (принцип людини активної) близький до загальнофілософського принципу діяльності. Найважливішим елементом соціокультурного підходу до правових досліджень є реальне виявлення можливостей формування все більш ефективних програм правового розвитку, посилення впливу в суспільстві більш ефективних форм права. Соціокультурний підхід до права доцільно поєднувати з антропологічним методом, зокрема й у дослідженнях, спрямованих на вдосконалення адміністративно-правового забезпечення безпеки суб'єктів господарювання.

Розділ 3

МЕХАНІЗМ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БЕЗПЕКИ СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ В УКРАЇНІ

3.1. Сутність механізму адміністративно-правового забезпечення безпеки суб'єктів господарювання

Кістяк механізму адміністративно-правового забезпечення безпеки суб'єктів господарювання становить його інституційна складова, яку утворюють юридичні та фізичні особи, що беруть участь у формуванні, використанні й удосконаленні цього забезпечення. Адже без них останнє не може ані створюватися, ані функціонувати. Оскільки ж цю складову характеризує феномен неухильного зростання питомої ролі недержавної системи забезпечення безпеки суб'єктів господарювання, важко переоцінити те значення, яке в плані з'ясування сутності механізму АПЗ БСГ мають наукові результати, отримані в процесі осмислення цього феномена представниками пострадянської юриспруденції. Зупинимось на тих з них, які видаються нам найвагомішими.

Почнемо з положень кандидатської дисертації Т. Г. Матвєєва, присвяченої організації діяльності недержавної правоохоронної системи. На думку цього науковця, необхідність становлення й розвитку цієї системи зумовлена: «...а) появою приватної власності; б) криміналізацією відносин у сфері підприємництва; в) об'єктивною потребою підприємців у забезпеченні безпеки власної діяльності; г) переоцінкою значущості державних правоохоронних органів у ліквідації злочинності й побудові нового суспільства; їх нездатністю забезпечити безпеку підприємництва в повному обсязі; д) наявністю негативних відносин, які не підпадають під існуючу компетенцію державних правоохоронних органів» [193, с. 7].

Недержавна правоохоронна діяльність характеризується Т. Г. Матвєєвим як така, що здійснюється з метою захисту юридичних і фізичних осіб від порушення, обмеження або ущемлення їх прав і законних інтересів спеціально створеними для цього підприємствами, які діють на платній договірній основі, використовують спеціальні сили, засоби й методи в точній відповідності до закону [193, с. 15]. Із цієї характеристики можна було б зробити висновок, що Т. Г. Матвєєв не відносить внутрішніх служб безпеки підприємств до кола суб'єктів недержавної правоохоронної системи. Та насправді це не так, бо до переліку елементів даної системи він ці служби зараховує [193, с. 8].

Не можна не погодитися з Т. Г. Матвєєвим, коли він зазначає, що, на відміну від державної правоохоронної діяльності, недержавна переважно має превентивний характер [193, с. 15]. Слушною є також його думка, що на основоположних принципах функціонування недержавної правоохоронної системи позначається така відмінність між недержавною правоохоронною діяльністю та державною: якщо остання регулюється кримінальним, кримінально-процесуальним, адміністративним, виправно-трудовим, оперативно-розшуковим законодавством, то недержавна – тільки кримінальним, адміністративним та цивільно-правовим [193, с. 15].

Чималий інтерес становить спроба осмислення низки аспектів феномена недержавної правоохорони, здійснена В. Б. Белорусовим [194]. Посилаючись на те, що поняття «правоохоронний орган» властивий органам держави, В. Б. Белорусов пропонує послуговуватися поняттям «суб'єкт правоохоронної діяльності», яким охоплюються державні та недержавні суб'єкти правоохорони. Під суб'єктами правоохоронної діяльності він розуміє громадян та їх колективні формування й організації, які створюються й діють у передбаченому законом порядку, контролюються державою та покликані захищати й охороняти в межах установленої компетенції життя, здоров'я, права й свободи громадян, інтереси юридичних осіб, суспільства та

держави від будь-яких протиправних посягань [194].

Недержавна правоохоронна діяльність характеризується В. Б. Белорусовим як «...регульована переважно нормами адміністративного права діяльність, яка полягає в наданні громадянам, організаціям, суспільству й державі послуг (дій), що мають платний договірний або безоплатний суспільно-публічний характер, з метою захисту й охорони прав, свобод та законних інтересів громадян і організацій, суспільства і держави в порядку, формі й обсязі повноважень, установлених державою» [194]. Що ж до основних рис діяльності недержавних суб'єктів правоохорони, то, за В. Б. Белорусовим, ними є:

- нормативно передбачений порядок здійснення функцій;
- можливість оскарження дій цих суб'єктів та притягнення їх до юридичної відповідальності;
- передбачена нормативними актами можливість застосування ними заходів юридичного впливу;
- здійснення діяльності в інтересах споживача та надавача правоохоронних послуг;
- публічний характер діяльності від імені суспільства, держави (під її заступництвом) та в їх інтересах;
- заснований, як правило, на юридичному факті характер правоохоронної діяльності;
- здійснення діяльності під контролем та наглядом з боку держави [194].

У кандидатській дисертації В. П. Мак-Мака, присвяченій службі безпеки підприємства, «...суб'єктом правоохоронної діяльності визнається державний чи муніципальний орган, організація, громадянин, який у рамках чинного законодавства та в межах своєї компетенції, у властивих йому правових формах і методах роботи реалізує правоохоронні функції» [195, с. 9].

За В. П. Мак-Маком, з-поміж суб'єктів правоохорони тільки служби безпеки підприємств спроможні кваліфіковано, комплексно й безперервно забезпечувати безпеку останніх, тоді як інші суб'єкти правоохоронної діяльності лише можуть надавати допомогу у вирішенні окремих питань убезпечення господарюючих суб'єктів [195, с. 6]. Він обґрунтовує правомірність зарахування служби безпеки підприємства до самостійних суб'єктів права та доцільність створення її як юридичної особи зі статусом автономної некомерційної організації в складі юридичної особи, що є засновником цієї служби. На його думку, бажано, щоб така організація мала кількох засновників – споживачів охоронно-розшукових послуг, що сприяло б зменшенню тиску на службу безпеки з метою спонукати її до вчинення незаконних дій, дозволяло б їй більш цілеспрямовано реалізовувати свої функції [195, с. 7]. Це, безумовно, цікавий підхід, проте видається, що в нашій країні на сьогодні умови для його реалізації ще не склалися.

Певний внесок у формування концептуальних засад теоретико-правової бази недержавної правоохоронної діяльності в пострадянському суспільстві зробила й вітчизняна правова наука. Так, у праці С. В. Краснокутського [196] недержавну охоронну діяльність визначено як певний різновид юридичної та правоохоронної діяльності, головною метою якої є захист приватноправових інтересів юридичних та фізичних осіб від будь-яких протиправних порушень спеціально створеними для цього суб'єктами, що відповідно до закону використовують спеціальні сили, засоби та методи за суворого дотримання встановленого законодавством порядку [196, с. 19]. Це визначення, на відміну від запропонованого Т. Г. Матвєєвим, відображає належність служб безпеки підприємств до кола суб'єктів правоохорони. Слід також зазначити, що воно більш чітке, ніж відповідне визначення, сформульоване В. Б. Белорусовим.

У кандидатській дисертації П. В. Онопенка не лише визнано легітимність недержавних суб'єктів правоохоронної діяльності, але й висунуто положення, що «...з розширенням сфери громадянського

суспільства роль безпосередньої форми реалізації права при здійсненні правоохоронних функцій держави зростатиме, що пов'язане, перш за все, з активізацією різних форм недержавної правоохоронної діяльності» [197, с. 13]. Із цим положенням перегукується висловлена Т. О. Пікулею думка, що державне регулювання приватної охоронної діяльності повинно створювати умови для її активного використання [198].

Досліджуючи адміністративно-правові засади діяльності приватних (недержавних) правоохоронних організацій (структур) та їх взаємодії з ОВС України, А. Г. Сачаво розкрив сутність запобігання правопорушенням приватними охоронними структурами. Воно охарактеризоване ним як вид діяльності приватних охоронних підприємств (об'єднань), служб безпеки підприємств, установ, організацій, приватних охоронців, що провадиться в межах їхньої компетенції для попередження та припинення правопорушень, виявлення та усунення їх причин і умов, впливу на осіб зі стійкою протиправною поведінкою з метою недопущення з їх боку протиправних діянь на території об'єкта, який обслуговується, а також щодо конкретної приватної охоронної організації та її клієнтів [199].

Варто зауважити, що хоча в наведеній характеристиці фігурують служби безпеки підприємств, А. Г. Сачаво чомусь їх не бере до уваги (принаймні тих із них, які не створюються суб'єктами господарювання як юридичні особи), коли намагається розкрити сутність приватної охоронної діяльності. Під нею він розуміє діяльність із захисту прав і законних інтересів фізичних та юридичних осіб, а також з надання їм інших послуг спеціально створеними для цих цілей недержавними підприємствами, які діють на договірній основі й використовують спеціальні сили, засоби й методи відповідно до закону та за неухильного дотримання встановленого порядку [199].

Незважаючи на те що більшість українських правознавців уникає використання терміна «недержавні правоохоронні органи», деякі вітчизняні

юристи ним послуговуються [196, с. 3, 5, 16, 20; 200]. Зокрема, у В. В. Ковальської читаємо: «Основними ознаками недержавних правоохоронних органів є: вони уповноважуються законом для здійснення правоохоронної функції, у зв'язку з чим наділені відповідною правоохоронною компетенцією; здійснюють свою діяльність із додержанням встановлених законом правил і процедур; мають право застосовувати заходи громадського впливу до осіб, які вчинили правопорушення» [200]. Принагідно вкажемо на нелогічність позиції тих юристів, які, уникаючи використовувати термін «недержавні правоохоронні органи», водночас уживають термін «державні правоохоронні органи». Адже користування останнім фактично є визнанням того, що можуть існувати й недержавні правоохоронні органи.

Та продовжимо з'ясування сутності механізму АПЗ БСГ і розглянемо із цією метою найбільш відомі трактування механізму адміністративно-правового забезпечення економічної безпеки. З огляду на сказане на початку даного підрозділу, цілком логічною видається думка, що трактування цього механізму має містити чітку вказівку на наявність в останньому інституційної складової. Як же насправді стоять справи?

У кандидатській дисертації А. В. Сюсюкіна читаємо: «Адміністративно-правовий механізм забезпечення економічної безпеки складається з таких основних елементів: правові норми; суспільні відносини; моніторинг факторів, що визначають виникнення загроз економічній безпеці Росії; правотворчість; правозастосування» [201]. Як бачимо, у цьому положенні інституційну складову механізму адміністративно-правового забезпечення економічної безпеки проігноровано. Щоправда, нам можуть заперечити, що, мовляв, А. В. Сюсюкін розрізняє поняття, про яке йдеться, і поняття механізму адміністративно-правового забезпечення економічної безпеки. Проте з його дисертації, особливо з назви та змісту її другого розділу, випливає протилежне.

Ігнорується інституційна складова механізму адміністративно-правового забезпечення економічної безпеки й у визначенні цього механізму, яке запропонував С. Н. Максимов. У авторефераті докторської дисертації цього науковця стверджується, що даний механізм – це «...передбачена чинним законодавством сукупність цілей, принципів, методів, які відображають накопичений позитивний досвід застосування системи правових засобів, спрямованих на забезпечення ЕБ (економічної безпеки. – Л. Ч.), на застосування адміністративно-правових норм, що регулюють відносини у сфері забезпечення економічної безпеки з метою створення оптимальних умов для чіткого й послідовного відображення публічних інтересів у даній сфері» [202, с. 25]¹.

Хоча в наведених висловлюваннях А. В. Сюсюкіна та С. Н. Максимова щодо механізму адміністративно-правового забезпечення економічної безпеки відсутня вказівка на належність до нього суб'єктів формування й функціонування цього забезпечення, є підстави вважати, що зазначений момент суперечить їх позиції в даному питанні. Так, А. В. Сюсюкін зазначає, що «функціонування механізму адміністративно-правового забезпечення економічної безпеки можна зобразити в такий спосіб: держава сприймає загрозу, оцінює її, розробляє політику й конкретні заходи із блокування або нейтралізації виниклих або можливих загроз, а потім реалізує ці заходи шляхом застосування адміністративно-правових засобів і методів» [201]. А в дисертації С. Н. Максимова серед наведених у ній ключових елементів механізму адміністративно-правового регулювання економічної безпеки, який у цій дисертації ототожнюється з механізмом АПЗ ЕБ [42, с. 130–132], фігурують суб'єкти правовідносин [42, с. 132].

Суперечливим є й трактування механізму адміністративно-правового

¹ У самій дисертації це визначення чомусь не наводиться. Утім, воно точно передає зміст характеристики механізму адміністративно-правового забезпечення економічної безпеки, поданої в цій дисертації [42, с. 131–132].

забезпечення економічної безпеки, запропоноване в статті С. І. Лекаря [203], у якій цей механізм та адміністративно-правовий механізм забезпечення економічної безпеки розглядаються як тотожні поняття. Практично на початку викладу основного матеріалу даної статті адміністративно-правовий механізм забезпечення економічної безпеки держави визначається як система адміністративно-правових засобів, за допомогою яких здійснюється державний вплив на суспільні відносини в процесі реалізації державної економічної політики з метою привести їх у відповідність до цілей і завдань забезпечення економічної безпеки держави, покладених на уповноважені державні органи [203, с. 33], а трохи нижче вказується, що «...суб'єктом реалізації адміністративно-правового механізму забезпечення економічної безпеки є держава в особі уповноважених органів державної влади» [203, с. 34]. Тобто із цієї частини праці [203] виходить, що органи державної влади не належать до адміністративно-правового механізму забезпечення економічної безпеки.

Та далі, здійснюючи декомпозицію цього механізму на блоки, С. І. Лекарь цілком слушно, як ми вважаємо, виокремлює й інституційний блок [203, с. 34], який «...складається з двох елементів, по-перше, органів державної влади, по-друге, структур громадянського суспільства, а саме громадських організацій, органів місцевого самоврядування тощо» [203, с. 35]. До речі, окреслений у зазначеній праці склад інституційного блоку свідчить про присутність у ній ще однієї суперечності. Ідеться про таке. За С. І. Лекарем, указаний блок включає й недержавні організації, що суперечить запропонованому цим автором визначенню адміністративно-правового механізму забезпечення економічної безпеки, адже, як ми бачили, у цьому визначенні фігурують цілі й завдання виключно державних органів.

Привертає увагу наявність у цій праці посилань на деякі положення статті А. Й. Присяжнюка «Адміністративно-правовий механізм забезпечення економічної безпеки держави» [204]. Скоріше за все, С. І. Лекарь виходив із

припущення, що й А. Й. Присяжнюк сприймає поняття «адміністративно-правовий механізм забезпечення економічної безпеки» та «механізм адміністративно-правового забезпечення економічної безпеки» як тотожні. Оскільки деякі фрагменти цієї статті, особливо останній абзац, дійсно дають підстави вважати, що її автор ототожнює ці два поняття, вважаємо, що й нам не можна обминути вузлових положень цієї статті. Одне з них А. Й. Присяжнюк сформулював за допомогою аналізу переліку елементів адміністративно-правового механізму забезпечення економічної безпеки, сформованого ним шляхом узагальнення поглядів низки науковців. Зокрема, у процесі цього аналізу з указанного переліку були вилучені:

- суб'єкти адміністративно-правового впливу, оскільки саме вони використовують адміністративно-правовий механізм;
- об'єкт адміністративно-правового забезпечення, бо саме щодо нього й застосовується цей механізм;
- діяльність із адміністративно-правового забезпечення економічної безпеки держави, позаяк ця діяльність характеризує спосіб практичного застосування механізму, про який ідеться;
- правовідносини, бо саме останній їх впорядковує, а об'єкт упорядкуванням не може сам себе впорядковувати [204, с. 811].

Врешті-решт А. Й. Присяжнюк дійшов такого висновку щодо елементів механізму, який ним розглядався: «...є всі підстави вказати на те, що лише ті з елементів, які за своєю спрямованістю та значенням здатні виконувати роль засобів впливу на певний об'єкт з метою забезпечення належного етапу його існування, варто включати до складу адміністративно-правового механізму забезпечення економічної безпеки держави. Такими є: норми права та нормативні акти; юридичні факти; акти застосування права, реалізації прав і обов'язків; принципи та інструменти, методи регулювання (очевидно, ідеться про адміністративно-правове регулювання. – Л. Ч.), а також процедури й алгоритми реалізації діяльності, включаючи техніки і технології управління;

відповідне забезпечення (політичне, правове та інформаційне тощо), і саме ця сукупність явищ здатна забезпечити цілеспрямований та системний вплив на відповідні відносини в сфері економіки з метою приведення її до такого стану, який характеризується як стан економічної безпеки» [204, с. 811].

Та на цьому висновку А. Й. Присяжнюк не зупинився і, незважаючи на власне заперечення правомірності присутності суб'єктів адміністративно-правового впливу серед елементів адміністративно-правового механізму забезпечення економічної безпеки, виокремив у ньому інституційно-організаційний блок – систему уповноважених органів управління в сфері забезпечення економічної безпеки, а також кадрове забезпечення (у складі забезпечувального блоку) [204, с. 811–812]. Отже, і в позиції цього правознавця щодо складу даного механізму є суперечність, яку ми вже спостерігали в поглядах на нього авторів праць [42; 201; 203].

Продовжуючи з'ясування сутності механізму АПЗ БСГ, звернімося до суджень Р. О. Банка щодо механізму адміністративно-правового забезпечення безпеки підприємницької діяльності. Цілком очевидно, що спроби теоретичного аналізу останнього становлять для нас особливий інтерес. Тож якою є наша оцінка спроби, здійсненої Р. О. Банком? Ми вважаємо, що їй бракує послідовності, і ось чому. З одного боку, цей науковець висуває положення, що «основним елементом адміністративно-правового механізму забезпечення безпеки підприємницької діяльності¹ є право» [43, с. 32]. З іншого ж боку, навряд чи є підстави вважати, що дане положення належною мірою враховано у сформульованій ним дефініції: «...під механізмом адміністративно-правового забезпечення безпеки підприємницької діяльності необхідно розуміти систему органів державної влади, місцевого

¹ Є достатньо підстав стверджувати, що Р. О. Банк вважає поняття «адміністративно-правовий механізм забезпечення безпеки підприємницької діяльності» і «механізм адміністративно-правового забезпечення безпеки підприємницької діяльності» тотожними.

самоврядування та громадських організацій, які на основі норм законодавства у межах організаційних форм, різними методами, засобами і способами забезпечують стан безпеки підприємницької діяльності» [43, с. 34]. Навпаки, із цієї дефініції легко зробити висновок, що до складу механізму, сутність якого вона покликана відобразити, інструменти права не належать. Принагідно зазначимо, що в ній зігноровано частину суб'єктів останнього.

Незважаючи на зазначені недоліки розглянутих нами поглядів на сутність механізму адміністративно-правового забезпечення економічної безпеки та механізму адміністративно-правового забезпечення безпеки підприємницької діяльності, вважаємо ці погляди етапними для з'ясування суті механізму АПЗ БСГ. Саме спираючись насамперед на них, ми дійшли висновку, що даний механізм – це система, яку утворюють юридичні та фізичні особи, завдяки діям котрих формується, функціонує й вдосконалюється адміністративно-правове забезпечення безпеки суб'єктів господарювання, а також принципи, форми та методи її адміністративно-правового регулювання.

3.2. Система суб'єктів адміністративно-правового забезпечення безпеки суб'єктів господарювання в Україні

Питання про коло суб'єктів адміністративно-правового забезпечення безпеки суб'єктів господарювання й досі є відкритим. На наш погляд, вихідним пунктом пошуку відповіді на нього має стати звернення до існуючих поглядів на класифікацію суб'єктів адміністративного права.

Є точка зору, відповідно до якої виокремлюються такі основні види суб'єктів адміністративного права:

- фізичні особи – громадяни України, іноземці, особи без громадянства;
- юридичні особи – органи виконавчої влади, будь-які інші державні органи, органи місцевого самоврядування, об'єднання громадян,

підприємства, установи, організації (в особі їх керівників, які очолюють органи управління цих підприємств, установ, організацій);

- колективні суб'єкти (утворення), які не мають ознак юридичної особи, але тією чи іншою мірою наділені нормами адміністративного права певними правами й обов'язками – структурні підрозділи державних і недержавних органів, підприємств, установ, організацій, громадські утворення на кшталт загальних зборів громадян за місцем проживання [205].

В академічному курсі з адміністративного права Т. О. Коломоєць знаходимо такі класифікації суб'єктів адміністративного права:

- залежно від наявності державно-владних повноважень: державні організації та їх представники і недержавні організації та їх представники, або ж суб'єкти, наділені владними повноваженнями, та суб'єкти, які такими повноваженнями не наділені;

- залежно від персоналізації: колективні та індивідуальні суб'єкти або ж фізичні особи, юридичні особи та колективні суб'єкти (утворення) [206, с. 65].

У підручнику С. Г. Стеценка пропонується класифікація суб'єктів адміністративного права за критерієм кількісного показника в поєднанні з мірою належності до держави. У цій класифікації фігурують:

- індивідуальні суб'єкти адміністративного права: громадяни України; іноземці; особи без громадянства;

- колективні: державні (Президент України; органи виконавчої влади; інші державні органи й організації); недержавні (органи місцевого самоврядування; об'єднання громадян; релігійні організації; інші недержавні органи та організації) [207, с. 92].

Особливий ж інтерес для нас становить класифікація суб'єктів адміністративно-правових відносин у сфері забезпечення безпеки підприємництва, запропонована Р. О. Банком. На його думку, можна виокремити дві групи суб'єктів цих відносин. Одну з них утворюють

суб'єкти, що створюють умови та вимоги для процесу забезпечення безпеки підприємницької діяльності, а іншу – суб'єкти, що реалізують встановлені умови та вимоги в процесі забезпечення безпеки підприємницької діяльності. До першої групи належать органи державної влади та органи місцевого самоврядування, до другої – недержавний сектор безпеки [43, с. 71].

У свою чергу, як зазначає Р. О. Банк, органи державної влади доцільно поділити на органи загального (опосередкованого) забезпечення безпеки підприємницької діяльності та органи безпосереднього забезпечення безпеки підприємницької діяльності. До системи органів загального забезпечення безпеки підприємницької діяльності, продовжує Р. О. Банк, слід зарахувати: Президента України як главу держави й гаранта національної безпеки, Верховну Раду України як єдиний законодавчий орган, що має право приймати відповідні закони у сфері безпеки підприємницької діяльності, Кабінет Міністрів України як вищий орган у системі органів виконавчої влади, що відповідає за реалізацію державної політики у сфері безпеки підприємницької діяльності, Раду національної безпеки і оборони України як конституційний орган із забезпечення національної безпеки і оборони України, Службу безпеки України як державний правоохоронний орган спеціального призначення, який забезпечує державну безпеку України, Міністерство внутрішніх справ України як головний орган у системі центральних органів виконавчої влади у формуванні та реалізації державної політики у сфері захисту прав і свобод людини та громадянина, власності, інтересів суспільства та держави від злочинних посягань, Генеральну прокуратуру України. До органів же державної влади, які безпосередньо забезпечують безпеку підприємницької діяльності, слід, як зазначає Р. О. Банк, віднести такі центральні органи виконавчої влади: Міністерство економічного розвитку і торгівлі України, Міністерство доходів і зборів України, Державну службу України з питань регуляторної політики та розвитку підприємництва, Державну реєстраційну службу України,

Антимонопольний комітет України, Державну службу охорони при Міністерстві внутрішніх справ України [43, с. 71–72].

Що ж до недержавного сектора безпеки, то до нього Р. О. Банк зараховує приватні правоохоронні підприємства та служби безпеки підприємств [43, с. 72].

З урахуванням наведених класифікацій суб'єктів адміністративного права та положень деяких нормативно-правових актів, що регулюють суспільні відносини у сфері національної безпеки, пропонуємо таку класифікацію суб'єктів адміністративно-правового забезпечення безпеки суб'єктів господарювання в Україні:

- державні інституції: Верховна Рада України; Президент України; органи виконавчої влади; інші державні органи та організації;
- недержавні інституції: органи місцевого самоврядування; громадські об'єднання; інші недержавні інституції;
- громадяни України, іноземні громадяни, особи без громадянства.

Особливе місце серед суб'єктів АПЗ БСГ належить правоохоронним органам і недержавним суб'єктам правоохоронної діяльності.

У чинному українському законодавстві відсутній єдиний підхід до вживання терміна «правоохоронні органи». Так, згідно зі ст. 1 Закону України «Про демократичний цивільний контроль над Воєнною організацією і правоохоронними органами держави», правоохоронні органи – це «...державні органи, які відповідно до законодавства здійснюють правозастосовні або правоохоронні функції...» [208]. Натомість Закон України «Про основи національної безпеки України» такими органами називає органи державної влади, на які Конституцією й законами України покладено здійснення правоохоронних функцій, тобто про виконання цими органами правозастосовних функцій уже не йдеться [1]. Коли ж ми звернемося до Закону України «Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів» [209], то побачимо, що ст. 2 цього Закону до

правоохоронних органів відносить органи прокуратури, внутрішніх справ, служби безпеки, Військової служби правопорядку у Збройних Силах України, Національне антикорупційне бюро України, органи охорони державного кордону, органи доходів і зборів, органи і установи виконання покарань, слідчі ізолятори, органи державного фінансового контролю, рибоохорони, державної лісової охорони, інші органи, які здійснюють правозастосовні або правоохоронні функції.

Аналіз згаданих та деяких інших вітчизняних нормативно-правових актів дає змогу з'ясувати, якими, згідно з ними, є основні ознаки правоохоронного органу. Отже, відповідно до вітчизняного законодавства правоохоронні органи – це державні органи, які характеризуються насамперед таким:

- визначальним в їхній діяльності є виконання однієї чи кількох покладених на них законом основних правоохоронних функцій, що має відбуватися з неухильним дотриманням установлених законодавством правил та процедур, порушення яких тягне за собою дисциплінарну, адміністративну, матеріальну або кримінальну відповідальність їх працівників;

- прийняті ними законні рішення є обов'язковими для виконання посадовими особами та іншими громадянами, а їх невиконання є самостійним правопорушенням, що тягне за собою відповідальність;

- вони підтримують правопорядок за допомогою державного примусу, використовуючи не тільки безпосередні, але й опосередковані його форми, у тому числі різні перевірки, заборони, обмеження, стягнення тощо;

- їх працівники, з одного боку, мають відповідати встановленим законодавством спеціальним вимогам, а з другого – з метою створення умов для ефективного виконання покладених на них обов'язків наділяються специфічними правами, певними пільгами, зовнішніми ознаками належності до правоохоронних органів та підлягають підвищеному правовому захисту.

З-поміж вітчизняних правоохоронних органів особливе місце серед

суб'єктів АПЗ БСГ посідає поліція охорони, яка розпочала свою діяльність 7 листопада 2015 р. відповідно до Закону України «Про Національну поліцію» від 2 липня 2015 року № 580-VIII [210] та постанови Кабінету Міністрів України «Питання функціонування органів поліції охорони як територіальних органів Національної поліції та ліквідації деяких територіальних органів Міністерства внутрішніх справ» від 13 жовтня 2015 року № 834 [211]. Вона є територіальним органом Національної поліції України й відповідно до покладених на неї завдань здійснює охорону об'єктів права державної власності, фізичних осіб та об'єктів права приватної й комунальної власності на договірних засадах. Постановою кабінету Міністрів України «Питання забезпечення охорони об'єктів державної та інших форм власності» від 11 листопада 2015 р. № 937 на цю поліцію покладено охорону нерухомого майна 72 об'єктів, серед яких, зокрема, є морські порти, державні теле- й телерадіокомпанії, НАК «Нафтогаз України», міжнародний аеропорт «Бориспіль», Чорнобильська АЕС, Українське державне підприємство поштового зв'язку «Укрпошта», ПАТ «Державний експортно-імпорتنний банк України», ПАТ «Державний ощадний банк України», ЗАТ акціонерний банк «Укргазбанк» [212].

Продовжуючи характеризувати суб'єкти правоохоронної діяльності, що є суб'єктами АПЗ БСГ у нашій країні, зосередимо свою увагу на тих з них, які здійснюють недержавну охоронну й розшукову діяльність, оскільки, як свідчить зарубіжний досвід, саме їм має належати провідна роль у забезпеченні безпеки господарювання. Наші уявлення про склад цієї групи вітчизняних суб'єктів правоохоронної діяльності відображає такий перелік їх видів:

- охоронні підприємства;
- суб'єкти детективної діяльності;
- служби безпеки суб'єктів господарювання;
- громадські формування з охорони громадського порядку й державного

кордону;

- суб'єкти господарювання, для яких охоронна діяльність не є основною;

- підрозділи інкасації комерційних банків;

- юридичні особи, що надають послуги з інкасації на основі ліцензій Національного банку України.

Оскільки можна передбачити, що правомірність присутності в ньому позицій «громадські формування з охорони громадського порядку й державного кордону» і «суб'єкти господарювання, для яких охоронна діяльність не є основною» може викликати сумніви, викладемо міркування, які лежать в основі нашої точки зору.

Почнемо із громадських формувань, що створюються для участі в охороні громадського порядку й державного кордону. Частиною першою статті 1 Закону України «Про участь громадян в охороні громадського порядку і державного кордону» від 22 червня 2000 року № 1835-III передбачено, що формування, про які йдеться, створюються, зокрема, «...для участі в охороні громадського порядку і державного кордону, сприяння органам місцевого самоврядування, правоохоронним органам, Державній прикордонній службі України та органам виконавчої влади, а також посадовим особам у запобіганні та припиненні адміністративних правопорушень і злочинів, захисті життя та здоров'я громадян, інтересів суспільства і держави від протиправних посягань» [213].

З іншого боку, пунктом 1 статті 20 Закону України «Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності» встановлено, що громадські організації мають право, зокрема, здійснювати захист прав і законних інтересів суб'єктів господарювання [214]. Оскільки формування, про які йдеться, є громадськими організаціями, виходить, що й вони мають право здійснювати захист прав і законних інтересів суб'єктів господарювання.

Згадаймо тепер про слушний, на нашу думку, погляд С. Я. Вавженчука, що «...охорону прав можна розуміти в широкому сенсі як сукупність правових заходів, що спрямовані на попередження, профілактику правопорушень, а у разі їх порушень – захист» [215, с. 47]. Розглядаючи під таким кутом зору зміст установленого в пункті 1 статті 20 Закону України «Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності» припису щодо права громадських організацій здійснювати захист прав і законних інтересів суб'єктів господарювання, ми не знаходимо суперечності між цим приписом і тим, у якому значенні терміни «охорона майна» і «охорона фізичної особи» використовуються в Законі України «Про охоронну діяльність» [216].

Тепер щодо позиції «суб'єкти господарювання, для яких охоронна діяльність не є основною». Її присутність у переліку, про який ідеться, зумовлена тим, що в Ліцензійному реєстрі на провадження охоронної діяльності [217] знаходимо ліцензіатів, для яких основною є діяльність у інших сферах, зокрема: в агропромисловій сфері (ПАТ «Чумаки», ТОВ «Агропромислова група «Пан Курчак»»), ПАТ «Полтавський олійноекстракційний завод» Кернел Груп); у будівництві (ПАТ трест «Київміськбуд-1» імені М. П. Загороднього); у фінансовій діяльності (ПуАТ «Комерційний банк «Приватбанк»»). Логічно припустити, що це пов'язано із прагненням суб'єктів господарювання легітимізувати власні служби безпеки, чия діяльність у вітчизняному законодавстві залишається нерегламентованою.

У контексті обговорення питання про суб'єкти правоохоронної діяльності, які беруть участь у забезпеченні безпеки суб'єктів господарювання в нашій країні шляхом здійснення охоронної й розшукової діяльності, доцільно торкнутися його регіонального аспекту. Оскільки на сьогодні всебічний розгляд цього аспекту неможливий унаслідок відсутності належної інформаційної бази, ми обмежимося трьома штрихами, що

стосуються двох показників: кількості суб'єктів господарювання в регіоні в розрахунку на одного ліцензіата охоронної діяльності та кількості таких ліцензіатів.

Показник кількості суб'єктів господарювання в розрахунку на одного ліцензіата охоронної діяльності, який дає певне уявлення про її щільність, можна розглядати як один з індикаторів розвиненості охоронної діяльності в регіоні: що нижчим є значення цього показника, то розвиненішою є остання. Логічною видається гіпотеза, що підвищенню ступеня розвиненості охоронної діяльності в регіоні сприяє його економічне зростання, яке можна охарактеризувати за допомогою показника валового регіонального продукту (ВРП) на душу населення. Як свідчення на користь цієї гіпотези слід розглядати відчутний обернений кореляційний зв'язок між ВРП на душу населення та кількістю суб'єктів господарювання в регіоні в розрахунку на одного ліцензіата охоронної діяльності.

У табл. 2 подано значення ВРП на душу населення в Україні у 2013 році, розташовані в зростаючому порядку, і відповідні їм значення показника кількості суб'єктів господарювання в регіоні в розрахунку на одного ліцензіата охоронної діяльності. Як видно з табл. 2, загалом із зростанням першого з названих показників значення іншого показника знижуються.

Таблиця 2

**ВРП на душу населення та кількість суб'єктів господарювання
в розрахунку на одного ліцензіата
охоронної діяльності в регіонах України у 2013 році**

Назва регіону	ВРП на душу населення (грн)	Кількість суб'єктів господарювання в розрахунку на одного ліцензіата охоронної діяльності
1	2	3
Чернівецька обл.	15 154	1 407
Тернопільська обл.	16 819	900
Закарпатська обл.	17 044	698
Рівненська обл.	19 003	891
Херсонська обл.	19 311	650
Волинська обл.	19 817	576
Хмельницька обл.	20 165	849
Житомирська обл.	20 286	540
Вінницька обл.	22 303	546
Чернігівська обл.	22 603	720
Сумська обл.	23 517	482
АР Крим	23 595	456
Ів.-Франківська обл.	24 022	667
Луганська обл.	24 514	819
Львівська обл.	24 937	548
Кіровоградська обл.	25 533	533
Черкаська обл.	26 168	567
Миколаївська обл.	27 355	505
м. Севастополь	28 765	446

Одеська обл.	29 118	500
Запорізька обл.	30 526	503
Харківська обл.	31 128	605
Донецька обл.	37 830	623
Полтавська обл.	39 962	660
Київська обл.	39 988	317
Дніпропетровська обл.	46 333	369
м. Київ	109 402	183

Джерело: власні розрахунки автора на основі Ліцензійного реєстру на провадження охоронної діяльності [217] та даних Держстату України [218].

Отже, між ВРП на душу населення та кількістю суб'єктів господарювання в регіоні в розрахунку на одного ліцензіата охоронної діяльності існує обернений кореляційний зв'язок. Про те, що він досить відчутний, свідчить рис. 1. З метою визначення його сили ми обчислили на основі даних табл. 2 коефіцієнт кореляції. Він становить $-0,58$, що говорить про наявність помітного від'ємного кореляційного зв'язку¹. Потреба в теоретико-ймовірнісній оцінці надійності отриманого нами коефіцієнта кореляції відсутня, оскільки його обчислено на даних суцільного спостереження. Пошлемося у зв'язку із цим на знаного фахівця в царині теорії ймовірностей та математичної статистики В. Н. Тутубаліна, в одній із праць якого читаємо: «Грубою помилкою... є застосування поняття вибірки й пов'язаних із цим поняттям методів статистичної обробки даних у тих випадках, коли говорити про повторення сукупності з n спостережень за умов статистичної однорідності немає сенсу (тобто за математико-статистичної обробки даних суцільного спостереження. – Л. Ч.)» [220, с. 100]. Правда, неодноразово робилися спроби обґрунтувати протилежну точку зору, та жодну з них не можна вважати переконливою (пор.: [221]).

¹ Відповідно до таблиці Чеддока [219, с. 140].

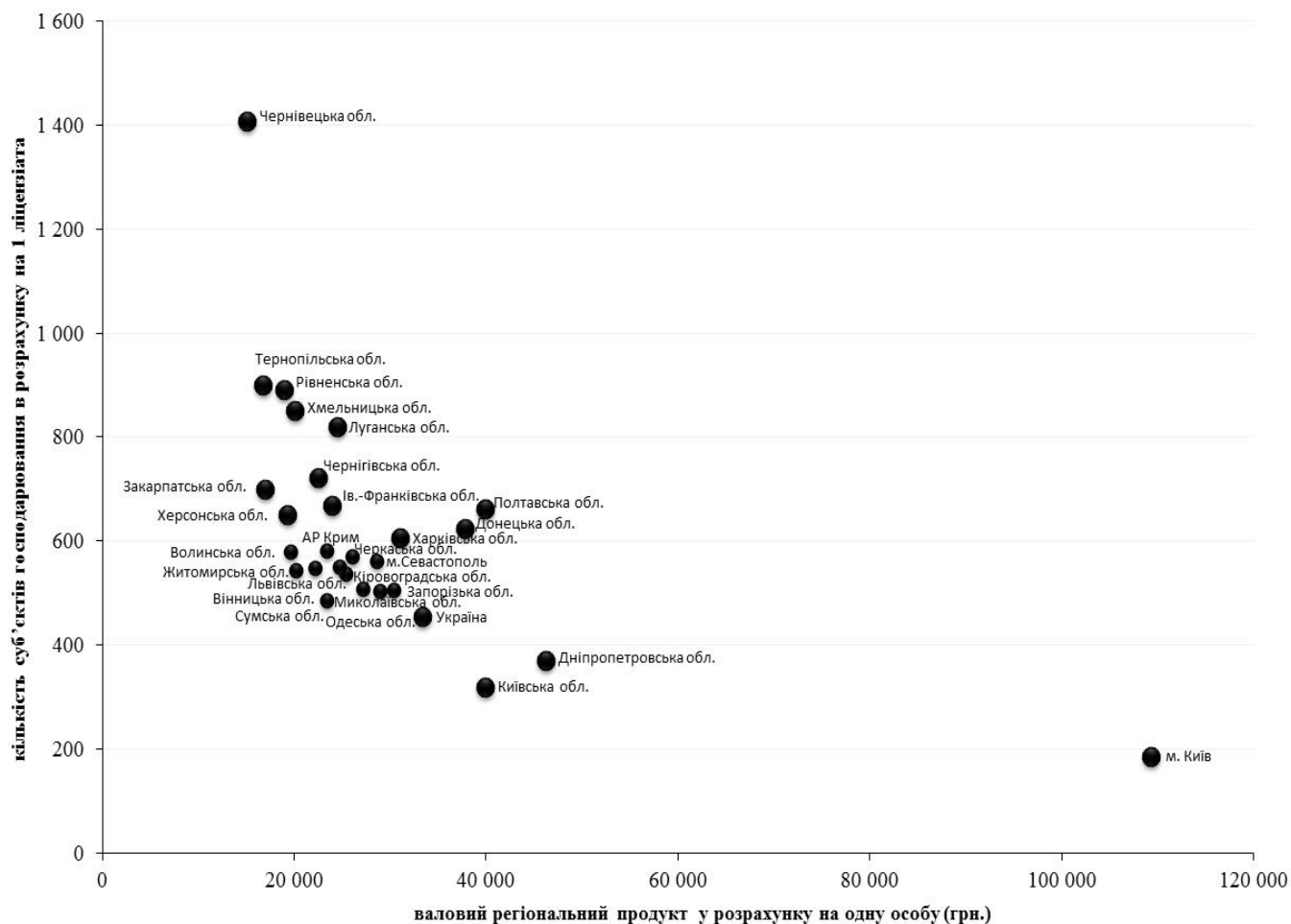

Рис. 1. Співвідношення показників валового регіонального продукту у розрахунку на 1 особу (грн.) та кількості суб'єктів господарювання у розрахунку на 1 ліцензіата в регіональному розрізі у 2014 році

Джерело: власні розрахунки автора на основі Ліцензійного реєстру на провадження охоронної діяльності та даних Держкомстату

Розглянемо тепер динаміку розподілу показника кількості суб'єктів господарювання в регіоні у розрахунку на одного ліцензіата охоронної діяльності. Найбільш загальне уявлення про неї дає табл. 3.

Таблиця 3

**Розподіл кількості суб'єктів господарювання
в розрахунку на одного ліцензіата охоронної діяльності
в регіонах України у 2012–2014 роках***

Рік	Групи регіонів за кількістю суб'єктів господарювання в розрахунку на одного ліцензіата охоронної діяльності					
	174–434 (група I)	435–693 (група II)	694–953 (група III)	954–1213 (група IV)	1214–1472 (група V)	1473–1732 (група VI)
2012	2	3	11	4	1	2
2013	3	14	5	0	1	0
2014	4	10	7	1	0	1

Джерело: власні розрахунки автора на основі Ліцензійного реєстру на провадження охоронної діяльності [217] та даних Держстату [218].

*Без урахування даних по тимчасово окупованій території Автономної Республіки Крим, м. Севастополя та даних по Донецькій та Луганській області.

Як видно з табл. 3, упродовж 2012–2014 років кількість регіонів, належних до груп I–II, зросла з 5 до 14 одиниць. При цьому, однак, кількість регіонів у групі I збільшилась лише на дві одиниці. Отже, маємо підстави констатувати, що ємність регіональних ринків охоронних послуг у нашій країні є значною.

Важливим доповненням до інформації що міститься в табл. 3, є інформація, подана в табл. 4.

Таблиця 4

**Ранги регіонів України за значенням показника кількості
суб'єктів господарювання у розрахунку на одного ліцензіата
охоронної діяльності у 2012–2014 роках***

Регіон	2012 р.	2013 р.	2014 р.
Чернівецька обл.	25	25	25
Рівненська обл.	24	23	22
Луганська обл.	23	21	2
Хмельницька обл.	22	22	23
Тернопільська обл.	21	24	24
Івано-Франківська обл.	20	18	19
Закарпатська обл.	19	19	21
Чернігівська обл.	18	20	16
Донецька обл.	17	15	3
Кіровоградська обл.	16	8	7
Полтавська обл.	15	17	13
Сумська обл.	14	4	11
Вінницька обл.	13	10	14
Черкаська обл.	12	12	10
Харківська обл.	11	14	18
Львівська обл.	10	11	12
Волинська обл.	9	13	15
Запорізька обл.	8	6	9
Херсонська обл.	7	16	20
Житомирська обл.	6	9	17
Одеська обл.	5	5	8
Миколаївська обл.	4	7	5
Дніпропетровська обл.	3	3	6
Київська обл.	2	2	4
м. Київ	1	1	1

Джерело: власні розрахунки автора на основі Ліцензійного реєстру на провадження охоронної діяльності [217] та даних Держкомстату [218].

* Дані за 2012–2014 роки наведені без урахування території Автономної Республіки Крим та м. Севастополя, за 2014 рік – також без урахування даних, що стосуються частини території Донецької та Луганської області.

Як бачимо в табл. 4, динаміка рангів (найвищим є ранг 1) багатьох регіонів за показником кількості суб'єктів господарювання в розрахунку на одного ліцензіата охоронної діяльності упродовж аналізованого нами періоду залишалася відносно сталою. Водночас у таких регіонах, як Луганська та Донецька області, за 2014 рік мали місце кардинальні зміни рангів останніх (з 21 до 2 рангу та з 15 до 3 рангу відповідно). Це пояснюється різким скороченням кількості суб'єктів господарювання в указаних регіонах у 2014 році.

Привертає увагу й досить істотна зміна рангів у 2012–2014 роках показника, що аналізується, Сумської області (14, 4 та 11 ранги відповідно). Така нестабільна динаміка показника обумовлюється скороченням у 2013 році (порівняно з 2012 роком) кількості суб'єктів господарювання на 17,1 %, та її приростом у 2014 році на 55,8 %.

Звернімося тепер до табл. 5.

Таблиця 5

**Зміни в кількості ліцензіатів охоронної діяльності в Україні
у 2013–2014 роках у регіональному розрізі***

Регіон	Річний приріст кількості ліцензіатів охоронної діяльності			
	одиниць		у % до підсумку	
	2013 р.	2014 р.	2013 р.	2014 р.
1	2	3	4	5
Україна, усього	1078	829	100,0	100,0
<i>у тому числі:</i>				
м. Київ	279	254	25,9	30,6
Донецька область	85	67	7,9	8,1
Дніпропетровська область	83	59	7,7	7,1
Київська область	73	55	6,8	6,6
Одеська область	65	47	6,0	5,7
Харківська область	48	36	4,5	4,3
Запорізька область	52	34	4,8	4,1
Миколаївська область	24	31	2,2	3,7
Луганська область	36	21	3,3	2,5
Херсонська область	11	8	1,0	1,0
Усього по виділених регіонах	756	612	70,1	73,8
Решта 16 регіонів	322	217	29,9	26,2

*

Джерело: власні розрахунки автора на основі Ліцензійного реєстру на провадження охоронної діяльності [217].

* Без урахування даних по тимчасово окупованій території Автономної Республіки Крим і м. Севастополя.

Як видно із цієї таблиці, у 2012–2014 роках 73,8 % річного приросту кількості ліцензіатів охоронної діяльності припадало на епіцентр подій

Революції Гідності – Київ і Київську область, на ті регіони, які безпосередньо межують із окупованою Автономною Республікою Крим та областями, на території яких проводиться антитерористична операція, а також на останні. Це є найвищим значенням даного показника у 2012–2014 роках. Логічно припустити, що зазначене передовсім зумовлене істотним підвищенням у цих десятиох регіонах рівня загроз безпеці суб'єктів господарювання.

Розглянемо тепер питання про адміністративно-правовий статус суб'єктів забезпечення безпеки суб'єктів господарювання. Воно є доволі складним, насамперед через існування певних розбіжностей між правознавцями щодо трактування категорії «адміністративно-правовий статус». Так, в одному з українських підручників з адміністративного права зазначено: «Адміністративно-правовий статус суб'єкта формують потенційна здатність мати права і обов'язки у сфері державного управління (адміністративна правоздатність), реалізовувати надані права і обов'язки у сфері державного управління (адміністративна дієздатність), що є складовими адміністративної правосуб'єктності, а також наявність суб'єктивних прав і обов'язків і гарантій їх реалізації у сфері державного управління» [222, с. 65]. Натомість із визначення, поданого в іншому українському підручнику, випливає, що адміністративно-правовий статус необов'язково пов'язаний із правами й обов'язками виключно у сфері державного управління: *«Це поняття (поняття адміністративно-правового статусу. – Л. Ч.) охоплює комплекс конкретно визначених суб'єктивних прав і обов'язків, які закріплені за відповідним суб'єктом нормами адміністративного права. Тобто необхідною ознакою набуття особою адміністративно-правового статусу є наявність у неї конкретних суб'єктивних прав і обов'язків, які реалізуються даною особою як в адміністративних правовідносинах, так і поза ними»* [205].

Якщо в праці [222] адміністративна правосуб'єктність розглядається як складова адміністративно-правового статусу, то в праці [205] зазначається: «З одного боку, коли йдеться про потенційну здатність суб'єкта

адміністративного права мати певні права і виконувати обов'язки, акцентується увага на його *адміністративній правосуб'єктності*. З іншого боку, коли йдеться про наявні у того ж суб'єкта права і обов'язки, то мається на увазі його *адміністративно-правовий статус*». Ще чіткіше на непрапомірність віднесення адміністративної правосуб'єктності до кола складових адміністративно-правового статусу вказав С. Г. Стеценко: «Важливою позицією... є співвідношення таких понять, як “адміністративна правосуб'єктність” і “адміністративно-правовий статус”. Нерідко вони сприймаються як синоніми, складові частини одне одного, як загальне і часткове. Такі підходи не є правильними, тому що вони не базуються на позиціях загальної теорії права. ...Якщо адміністративна правосуб'єктність – це *здатність* суб'єкта мати і реалізувати права та виконувати обов'язки (можна сказати, що це “право на право”), то адміністративно-правовий статус – це вже *реально існуючі* права та обов'язки» [207, с. 90].

Різноголосиця в поглядах правознавців спостерігається й щодо переліку елементів адміністративно-правового статусу. Зазначимо також, що є як прихильники, так і опоненти ототожнення понять адміністративно-правового статусу й адміністративно-правового становища.

З огляду на існування указаних розбіжностей значний інтерес становить спроба О. М. Музичука уточнити зміст адміністративно-правового статусу суб'єктів адміністративно-правових відносин та перелік його елементів. Основні положення, які відображають результати цієї спроби, такі:

- використання науковцями категорій «правовий статус», «адміністративно-правовий статус» і «правове становище» як таких, що відрізняються за змістом і значенням, лише вносить плутанину у відповідну термінологію;

- правовий статус суб'єкта адміністративно-правових відносин становить «...систему закріплених у нормативно-правових актах ознак, які визначають його роль, місце та призначення у системі правовідносин,

вказують на його відмінність від інших суб'єктів та порядок взаємовідносин між ними»;

- елементами адміністративно-правового статусу фізичної особи є права, обов'язки та відповідальність, а юридичної – мета її утворення та діяльності, завдання, функції, обов'язки, права, відповідальність, особливості організаційно-структурної будови та взаємовідносин [223, с. 319].

Наша оцінка першого з наведених положень збігається з позицією опонентів ототожнення адміністративно-правового статусу й адміністративно-правового становища, яку в праці [222] відображено в такий спосіб: «...правовий статус асоціюється із стабільним правовим станом суб'єкта, а правове положення змінюється в залежності від правовідносин, в які він вступає» [222, с. 65].

Щодо другого з розглядуваних положень, то воно, на нашу думку, становить цілком прийнятне трактування адміністративно-правового статусу в найзагальнішій формі. Утім, шкода, що О. М. Музичук не спробував його конкретизувати, зокрема висловити свою позицію щодо вкрай важливого питання про те, чи є адміністративна правосуб'єктність складовою адміністративно-правового статусу. Що ж до нашої позиції стосовно цього питання, то ми поділяємо таку думку В. Б. Белорусова: «Правосуб'єктність не входить до складу адміністративно-правового статусу...<...> ...Вона являє собою скоріше не здатність, а можливість (за наявності певних умов – фактів) мати й самостійно здійснювати права й справляти обов'язки. Не права й обов'язки є змістом правосуб'єктності, а сама можливість їх мати» [194].

Нарешті, про третє з розглядуваних положень. На наш погляд, мають рацію ті правознавці, які, на відміну від О. М. Музичука, до елементів адміністративно-правового статусу відносять і гарантії. Досить указати на таке:

- гарантії є своєрідним стимулом для того, щоб людина сумлінно, якісно і, головне, законно виконувала те, що їй дозволено або поставлено в

обов'язок [224, с. 80];

- гарантії, які закладені в правовій нормі, є підставою для додержання встановленого порядку здійснення певної діяльності [194];

- деякі гарантії – це обмеження (заборони) на здійснення того чи іншого виду діяльності, що встановлюють її межі, вихід за які не схвалюється державою [194].

Із цього погляду над наведеними дефініціями адміністративно-правового статусу має перевагу таке визначення: *«Адміністративно-правовий статус – це сукупність прав, обов'язків та гарантій їх реалізації, закріплених у нормах адміністративного права»* [207, с. 90].

З метою глибшого проникнення в сутність адміністративно-правового статусу логічно звернутися до категорії «компетенція», яка відображає його базову характеристику (пор.: [225, с. 8]). На жаль, доводиться констатувати, що й ця категорія в юридичній літературі трактується неоднозначно. Останнє можна, зокрема, пояснити за допомогою посилання на думку Ю. А. Тихомирова, що багато розробок у сфері теорії компетенції «...є свого роду мікроаналіз окремого носія, суб'єкта компетенції», тоді як «...її системні характеристики... досліджені меншою мірою» [226, с. 55].

Сам Ю. А. Тихомиров, базуючись на підході, альтернативному указаному мікроаналізу, у статті «Теорія компетенції» так сформулював своє бачення суті компетенції та її системних характеристик: «У найзагальнішому вигляді компетенція є комплексом легально встановлених способів здійснення публічних функцій. Вона складається з елементів двоякого роду. До власне компетенційних елементів належать предмети відання як юридично визначені сфери та об'єкти впливу, а також владні повноваження як гарантована законом міра прийняття рішень. До супутніх елементів слід зарахувати перш за все цілі як довгострокову нормативну орієнтацію, що виражається в безперервному вирішенні завдань, які виникають, за допомогою здійснення компетенції. Таким є й обов'язок

діяти, чи стосується це держави чи її органів і посадових осіб. Без нього компетенція втрачає головне – публічно-правове забезпечення за допомогою різних засобів» [227].

Трохи згодом позиція Ю. А. Тихомирова щодо компетенції зазнала певної модифікації. Так, у його статті «Суперечки про компетенцію», опублікованій у 2001 році, читаємо: «...компетенція – це законно встановлений обсяг публічних справ, які виконуються уповноваженим суб'єктом. Елементами її є предмети відання як об'єкт впливу й повноваження як легальна міра впливу. Зазначені елементи поєднуються з нормативними цілями й відповідальністю суб'єктів компетенції» [228].

В опублікованій того ж року вже цитованій монографії Ю. А. Тихомирова компетенцію охарактеризовано як покладений законом на уповноважений суб'єкт обсяг публічних справ, а про її елементний склад сказано так: «До власне компетенційних елементів належать: а) нормативно встановлені цілі, б) предмети відання як юридично визначені сфери та об'єкти впливу, в) владні повноваження як гарантована законом міра прийняття рішень і вчинення дій. Супутнім елементом є відповідальність за їх невиконання» [227, с. 55–56]. І саме дана позиція цього науковця подана в його фундаментальному підручнику з адміністративного права й процесу [229].

Запропонована Ю. А. Тихомировим теорія компетенції викликала величезний резонанс і стала вихідним пунктом для низки подальших досліджень цієї категорії. Визнання наукової значущості даної теорії зустрічаємо й у працях науковців, що піддали її критиці.

Так, один з них, С. С. Соб'янін, охарактеризував як особливе те місце, яке монографія «Теорія компетенції» посіла в ряду досліджень аналогічного спрямування [225, с. 5], та водночас зазначив: «Погоджуючись із Ю. А. Тихомировим і його прихильниками в трактуванні компетенції як поняття, яке об'єднує категорії предметів відання й повноважень, вважаємо

все ж, що категорія мети лежить поза межами конструкції компетенції, більше того, по суті з нею ніяк не пов'язана. Це пояснюється тим, що компетенція – поняття суто формальне й універсальне щодо будь-яких моделей політичного режиму, характеристик державної політики, соціально-економічних і адміністративно-політичних умов та інших обставин. Цілепокладання в її рамках може бути абсолютно довільним. Видається, що поняття мети застосовне до характеристики системи реалізації компетенції, тобто реального використання компетенційного ресурсу... « [225, с. 6]. З таким баченням справи перегукується думка С. В. Воробйової, що «...компетенція – інструмент (установлення), за допомогою якого задовольняються інтереси суб'єктів права, забезпечується досягнення соціально корисних цілей» [230].

Заперечує С. С. Соб'янін і проти віднесення до кола елементів компетенції предмета відання. Він пише: «...компетенцію не слід ідентифікувати із предметами відання або сферами компетенції. ...Поняття «відання» означає завідування, управління в цілому, тобто саме область, сферу, а не право й можливість чинення певних діянь. Водночас право (можливість) провадження діяльності пов'язане не тільки з питаннями «де?», «в якій сфері?», але й з питаннями «як?», «якою мірою?», «з використанням яких способів і прийомів?». На останній ряд питань відповідає категорія «повноваження»» [225, с. 7]. У цьому ж дусі висловлюються й С. Н. Братановський та Г. Г. Хачієв, у яких читаємо: «...видається необхідним заперечити тим ученим, які визначають зміст компетенції за допомогою двох складових – предмети відання й повноваження... Предмет відання – категорія, безумовно, юридична, проте, на відміну від компетенції, під нею розуміється не точне визначення прав і обов'язків, а лише вказівка на сфери, в яких ці права та обов'язки можуть виникати» [231, с. 23].

Розбіжності з теорією Ю. А. Тихомирова знаходимо й у трактуванні компетенції, запропонованому Г. А. Алібаєвою, яка також дала

компліментарну оцінку цій теорії [232].

У питанні про те, чи є предмети відання елементом компетенції, Г. А. Алібаєва зайняла таку позицію:

«<...> ...У науці адміністративного права поняття компетенції тривалий час уживається у двох значеннях:

- 1) як коло відання, сфера діяльності органу держави;
- 2) як сукупність прав і обов'язків, наданих органу держави для здійснення своїх завдань...

Відповідним чином і вчені поділилися на групи однодумців і опонентів, а в науці робляться спроби “розвести” сторони й врегулювати спір. Зокрема, І. Л. Бачило запропонувала розрізняти “**компетенцію**” як нормативно-правову категорію – і в цьому випадку вона збігається з таким елементом статусу, як повноваження, охоплюючи лише сукупність прав і юридичних обов'язків, – і “**компетенцію**” як науково-практичну, правову категорію, якою постійно оперує практика з метою якнайповнішої характеристики правового становища суб'єкта. <...>

Ми ж вважаємо, що вказані значення поняття компетенції взаємопов'язані й між ними немає глухої стіни. <...> Адже повноваження в “чистому” вигляді існують лише як абстракція. Який у них сенс, якщо не визначено, в якій сфері діяльності вони повинні реалізовуватися, на які об'єкти повинні бути звернені? <...>. На наш погляд, мають рацію ті автори, які коректно, але безкомпромісно вказують на нерозривний зв'язок повноважень органу із предметами його відання» [232].

Що стосується ставлення Г. А. Алібаєвої до зарахування цілей до елементів компетенції, то його відображають такі її слова:

«...Ю. А. Тихомиров, розуміючи під установленими цілями спосіб тривалої нормативної орієнтації суб'єктів права й стійку діяльність із досягнення цих цілей, ототожнює їх із публічними функціями та завданнями... <...>

<...> Однак...недоцільно вважати, що в компетенції немов окремо

«присутні» функції й повноваження (права та обов'язки)... Функції управління самі по собі – явища не юридичні і тому не можуть бути елементами компетенції. Компетенція органу окреслюється вказівкою на управлінські функції, які покладені на орган щодо тієї чи іншої сфери діяльності. У результаті в органу виникають права та обов'язки з виконання зазначених функцій щодо відповідних об'єктів управління.

Отже, ідеться лише про спосіб нормативного закріплення компетенції, а не про включення функцій до її структури. До компетенції належать не самі управлінські функції, які орган має право й зобов'язаний виконувати, а право та обов'язок здійснювати певного роду функції управління...» [232].

Уважаємо, що з висновком Г. А. Алібаєвої стосовно змісту компетенції не можна не погодитися.

Спираючись на здійснений нами аналіз основних поглядів на сутність адміністративно-правового статусу й компетенції, спробуємо запропонувати визначення адміністративно-правового статусу юридичної або фізичної особи як суб'єкта забезпечення БСГ. На наш погляд, він є юридичною конструкцією, яку утворюють комплекс прав і обов'язків такої особи та гарантій їх реалізації, визначений на нормативно-правовому рівні з метою створення умов для виконання нею функцій і завдань із убезпечення суб'єктів господарювання, а також її юридична відповідальність¹, пов'язана з указаним комплексом [232].

¹ У запропонованому Д. А. Черноговорим визначенні адміністративно-правового статусу, крім юридичної, фігурує й етична відповідальність [233, с. 9]. Проте слід зазначити, що етична відповідальність не є юридичною категорією.

3.3. Місце й роль органів державної влади в механізмі адміністративно-правового забезпечення безпеки суб'єктів господарювання в Україні

У системі органів державної влади, що є суб'єктами АПЗ БСГ в нашій країні, на першому місці виступають Верховна Рада, Президент та Кабінет Міністрів України.

До повноважень Верховної Ради України, реалізація яких безпосередньо впливає на адміністративно-правове забезпечення безпеки суб'єктів господарювання, насамперед належить:

- прийняття законів;
- визначення засад внутрішньої і зовнішньої політики;
- затвердження Державного бюджету України, внесення змін до нього, контроль за його виконанням;
- затвердження загальнодержавних програм економічного, науково-технічного, соціального розвитку та охорони довкілля;
- заслуховування щорічних та позачергових послань Президента України про внутрішнє і зовнішнє становище України;
- розгляд Програми діяльності Кабінету Міністрів України й прийняття рішення щодо її схвалення;
- контроль за діяльністю Кабінету Міністрів України;
- затвердження рішень про одержання Україною від іноземних держав, банків і міжнародних фінансових організацій позик, не передбачених Державним бюджетом України, контроль за їх використанням;
- затвердження указів Президента України про введення воєнного чи надзвичайного стану в Україні або в окремих її місцевостях, про оголошення окремих місцевостей зонами надзвичайної екологічної ситуації;
- надання згоди на обов'язковість міжнародних договорів України та їх

денонсація;

- прийняття рішення про направлення запиту до Президента України на вимогу народного депутата України, групи народних депутатів України чи комітету Верховної Ради України, попередньо підтриману не менш як однією третиною від конституційного складу Верховної Ради України;

- затвердження переліку об'єктів права державної власності, що не підлягають приватизації, визначення правових засад вилучення об'єктів права приватної власності [234].

Аналіз багатогранної діяльності Верховної Ради України, починаючи від 1991 року, свідчить, що здебільшого її ефективність залежить від продуктивного функціонування парламентських комітетів. Науковці розглядають діяльність парламентських комітетів переважно під кутом зору повноважень усього парламенту, участі в законопроектній діяльності та здійсненні парламентського контролю [235, с. 221]. Проте з огляду на зростаючу складність нормотворчих проблем на першочергову увагу заслуговує діяльність комітетів Верховної Ради України у плані певного розвантаження Верховної Ради України задля забезпечення концентрації її уваги на найважливіших законопроектах. Це відповідає тій тенденції сучасного парламентаризму, яка характеризується так званою депленаризацією процесу прийняття рішень [236, с. 31].

Постановою Верховної Ради України «Про перелік, кількісний склад і предмети відання комітетів Верховної Ради України восьмого скликання» від 4 грудня 2014 року № 22-VII було створено двадцять сім комітетів [237]. Цією ж Постановою, відповідно до частини другої статті 5 Закону України «Про комітети Верховної Ради України» [238], визначено, що до складу кожного з комітетів Верховної Ради України восьмого скликання може входити не менше 6 і не більше 35 народних депутатів України [237]. Аналіз діяльності комітетів Верховної Ради України щодо формування законопроектів, пов'язаних із адміністративно-правовим забезпеченням

безпеки суб'єктів господарювання, свідчить, що особливу роль у цій діяльності належить Комітету Верховної Ради України з питань промислової політики та підприємництва, Комітету Верховної Ради України з питань економічної політики, Комітету Верховної Ради України з питань законодавчого забезпечення правоохоронної діяльності, Комітету Верховної Ради України з питань аграрної політики та земельних відносин.

Предметами відання Комітету Верховної Ради України з питань промислової політики та підприємництва є:

- промислова політика та розвиток окремих галузей виробництва; зовнішньоекономічна, інвестиційна діяльність, спеціальні (вільні) економічні зони та території пріоритетного розвитку, технологічні парки;
- стандартизація, підтвердження відповідності, акредитація та метрологічна діяльність;
- публічно-приватне партнерство;
- космічна діяльність;
- розвиток підприємницької діяльності та гарантування прав і законних інтересів суб'єктів підприємницької діяльності.

Цілком очевидно, що предмети відання Комітету Верховної Ради України з питань промислової політики та підприємництва, у тому числі й космічна діяльність, тією чи іншою мірою стосуються адміністративно-правового аспекту безпеки суб'єктів господарювання. Те саме можна констатувати щодо предметів відання Комітету Верховної Ради України з питань економічної політики (питань державної економічної політики; застави, лізингу, концесій, оренди, розподілу продукції, управління майном, що перебуває в державній чи комунальній власності; приватизації державного й комунального майна, націоналізації, реприватизації, банкрутства; регулювання державних закупівель; цін і тарифів, ціноутворення; господарського законодавства; державної політики у сфері побутових відходів та металобрухту; несільськогосподарської кооперації;

антимонопольної політики, розвитку економічної конкуренції, захисту прав споживачів; регуляторної політики);

- Комітету Верховної Ради України з питань аграрної політики та земельних відносин (питань економічної політики в агропромисловому комплексі; державного регулювання агропромислового виробництва та прикладних наукових досліджень в аграрній сфері; сільськогосподарської кооперації; регулювання земельних відносин, крім земельних відносин у межах територій забудови; лісового, водного та рибного господарства).

Місце Комітету Верховної Ради України з питань законодавчого забезпечення правоохоронної діяльності в механізмі АПЗ БСГ визначають такі предмети відання цього комітету:

- законодавство про адміністративні правопорушення;
- організація та діяльність органів прокуратури, органів внутрішніх справ, інших правоохоронних органів;
- оперативно-розшукова діяльності;
- здійснення адміністративного нагляду за особами, звільненими з місць позбавлення волі;
- організація охорони громадського порядку та громадської безпеки;
- охоронна й детективна діяльність;
- державний захист працівників правоохоронних органів;
- соціальний захист працівників правоохоронних органів та членів їх сімей.

Належать питання адміністративно-правового захисту безпеки суб'єктів господарювання до предметів відання й інших Комітетів Верховної Ради України. Так, ці питання тісно пов'язані з такими предметами відання Комітету Верховної Ради України з питань бюджету, як державна бюджетна політика, міжбюджетні відносини, діяльність державних фінансових органів. Не менш тісним є їх зв'язок із частиною предметів відання:

- Комітету Верховної Ради України з питань державного будівництва,

регіональної політики та місцевого самоврядування (насамперед з організацією та діяльністю місцевих органів виконавчої влади; засадами місцевого самоврядування та органів самоорганізації населення; регіональною політикою, економічним розвитком регіонів);

- Комітету Верховної Ради України з питань екологічної політики, природокористування та ліквідації наслідків Чорнобильської катастрофи (з охороною, збереженням, використанням, відновленням й відтворенням природних ресурсів; екологічною безпекою, відверненням та ліквідацією наслідків природного лиха, техногенними аваріями й катастрофами, діяльністю державних аварійно-рятувальних служб; радіаційною та пожежною безпекою; правовим режимом зони надзвичайної екологічної ситуації; адміністративно-господарськими санкціями за забруднення навколишнього природного середовища);

- Комітету Верховної Ради України з питань європейської інтеграції (з адаптацією українського законодавства до законодавства ЄС, забезпеченням його відповідності зобов'язанням України в рамках Ради Європи; оцінкою відповідності законопроектів міжнародно-правовим зобов'язанням України у сфері європейської інтеграції; державною політикою у сфері європейської інтеграції; наданням згоди на обов'язковість міжнародних договорів України з ЄС та державами, які є його членами, денонсацією цих договорів; транскордонним й міжрегіональним співробітництвом із країнами ЄС);

- Комітету Верховної Ради України з питань запобігання і протидії корупції (з формуванням та реалізацією антикорупційної політики; проведенням антикорупційної експертизи законопроектів, поданих суб'єктами права законодавчої ініціативи; запобіганням та протидією корупції; запобіганням та врегулюванням конфлікту інтересів; правилами етичної поведінки на публічній службі; фінансовим контролем стосовно осіб, уповноважених на виконання функцій держави та місцевого самоврядування; відповідальністю за скоєння корупційних правопорушень та правопорушень,

пов'язаних з корупцією; діяльністю правоохоронних і державних органів у частині їх повноважень у сфері запобігання та протидії корупції);

- Комітету Верховної Ради України з питань інформатизації та зв'язку (з розвитком інформаційного суспільства; Національною програмою інформатизації; електронним урядуванням; електронним документообігом; електронним цифровим підписом; національною системою електронних інформаційних ресурсів; індустрією програмування; кібербезпекою; технічним та криптографічним захистом інформації);

- Комітету Верховної Ради України з питань правової політики та правосуддя (з оцінкою відповідності законопроектів та проектів інших актів Верховної Ради України Конституції України; стандартами нормотворчої діяльності та плануванням законодавчої діяльності Верховної Ради України; законодавчим забезпеченням діяльності Президента України, Кабінету Міністрів України, центральних органів виконавчої влади; виконанням рішень Європейського суду з прав людини; організацією та діяльністю органів юстиції; адміністративним законодавством; наданням правової допомоги громадянам, регулювання організації та діяльності адвокатури; міжнародним комерційним арбітражем, третейським судочинством);

- Комітету Верховної Ради України з питань науки і освіти (з освітою, наукою, науково-технічною, інноваційною діяльністю; інтелектуальною власністю).

Цей перелік можна продовжити.

Тепер про вплив Президента України на адміністративно-правове забезпечення безпеки суб'єктів господарювання.

Місце і роль Президента України в державному механізмі визначає розділ V Конституції. Згідно зі ст. 102 Конституції України він є гарантом державного суверенітету, територіальної цілісності України, додержання Конституції України, прав і свобод людини і громадянина [234]. У цьому контексті варто нагадати, що вже протягом досить тривалого часу точиться

дискусія стосовно доцільності прийняття Закону «Про Президента України», проект якого, до речі, був зареєстрований ще в 1999 році [239] і навіть прийнятий парламентом у другому читанні, але не став законом. На нашу думку, за умов політичної та економічної кризи в країні прийняття Закону України «Про Президента України» може призвести до розбалансування існуючої в Україні системи стримувань і противаг, що, своєю чергою, негативно позначиться на національній безпеці, у тому числі й на безпеці суб'єктів господарювання.

З погляду впливу на АПЗ БСГ найбільш значущими є такі повноваження Президента України:

- він забезпечує національну безпеку України, очолює Раду національної безпеки і оборони України;
 - припиняє повноваження Верховної Ради України у випадках, передбачених Конституцією;
 - укладає міжнародні договори України;
 - зупиняє дію актів Кабінету Міністрів України з мотивів їх невідповідності Конституції з одночасним зверненням до Конституційного Суду України щодо конституційності таких актів;
 - скасовує акти Ради міністрів Автономної Республіки Крим;
 - приймає в разі необхідності рішення про введення в Україні або в окремих її місцевостях надзвичайного стану, а також оголошує в разі необхідності окремі місцевості України зонами надзвичайної екологічної ситуації – з наступним затвердженням цих рішень Верховною Радою України;
 - підписує закони, прийняті Верховною Радою України;
- має право вето щодо прийнятих Верховною Радою України законів (крім законів про внесення змін до Конституції України) з наступним поверненням їх на повторний розгляд Верховної Ради України;
- бере участь у формуванні судової гілки влади; звертається з посланнями до народу та із щорічними й позачерговими посланнями до

Верховної Ради України про внутрішнє і зовнішнє становище України, у яких, зокрема формулюються найбільш нагальні загальнодержавні цілі. До речі, красномовним підтвердженням того, що серед останніх важливе місце посідають цілі, пов'язані із забезпеченням безпеки суб'єктів господарювання, можуть служити такі положення Послання Президента України до Верховної Ради України «Про внутрішнє та зовнішнє становище України в 2015 році»: «Продовжити деолігархізацію, дерегуляцію і децентралізацію. Розпочати демонополізацію. Завершити створення ефективної інфраструктури для боротьби з корупцією і перейти в тотальний спільний наступ на неї. Почати очищення суддівської касты. Забезпечити з початку 2016 року відновлення економічного зростання, для чого завершити санацію банківської системи і провести податкову реформу. Зберегти, до речі, єдиний податок для малого та середнього бізнесу. Особливу увагу приділити аграрній галузі як такій, що є однією з основ конкурентоспроможності країни на світових ринках...<...> Електронний документообіг, електронні сервіси та адміністративні послуги, електронні тендерні закупівлі, електронні звернення і петиції, цифрові підписи, максимально широкий доступ громадян до баз даних і державних реєстрів – це неначе ключ, який дає нові можливості в боротьбі з бюрократією та корупцією» [240].

Отже, повноваження Президента України, які мають причетність до адміністративно-правового захисту безпеки суб'єктів господарювання, слід поділити:

- на повноваження, які здійснюються щодо визначеного кола суб'єктів, а саме, органів державної влади, посадових осіб, органів місцевого самоврядування, об'єднань громадян, громадян України, іноземних громадян тощо;
- повноваження, які охоплюють економічну, соціально-культурну та адміністративно-політичну сфери; повноваження, які спрямовані на окреслення й досягнення загальнодержавних цілей.

Очолювана Президентом України Рада національної безпеки і оборони України (РНБО) – координаційний орган з питань національної безпеки й оборони при Президентові України, персональний склад якого формується Президентом. За посадою до складу РНБО входять Прем'єр-міністр України, Міністр оборони України, Голова Служби безпеки України, Міністр внутрішніх справ України, Міністр закордонних справ України. У її засіданнях можуть брати участь Голова Верховної Ради України. На запрошення Голови РНБО в її засіданнях можуть брати участь голови комітетів Верховної Ради України, інші народні депутати України, керівники центральних органів виконавчої влади та інші особи, які не є членами Ради національної безпеки і оборони України. Рішення цього органу вводяться в дію указами Президента України і є обов'язковими до виконання органами виконавчої влади.

Зміст Закону України «Про Раду національної безпеки і оборони України (РНБО)» від 5 березня 1998 року № 183/98-ВР дає підстави стверджувати, що діяльність цього органу має безпосереднє відношення до забезпечення безпеки суб'єктів господарювання, її адміністративно-правового захисту. Про це ж свідчить і структура апарату РНБО. Досить указати на те, що до його складу входить служба з питань економічної, соціальної та енергетичної безпеки [241].

Верховна Рада підтримала в другому читанні та в цілому законопроект № 1343 «Про внесення змін до Закону України «Про Раду національної безпеки і оборони України (РНБО)» « який значно розширює повноваження цього органу. Відповідно до змісту змін до Закону України «Про Раду національної безпеки і оборони України», РНБО перетворюється на центр реального політичного впливу, а її секретар – на фігуру, яка за політичною вагою наближається до Президента, Прем'єр-міністра й спікера парламенту. Раніше РНБО могла лише подавати свої побажання Президенту – ті, що стосувалися важливих стратегічних питань, тепер же з будь-яких необхідних питань РНБО зможе приймати відповідні рішення сама [242]. Як наголосив

директор соціологічної служби «Український барометр» В. Небоженко, тепер саме на засіданнях РНБО представники Верховної Ради, Кабінету Міністрів та Адміністрації Президента мають знаходити консенсус, виходячи з дуже чіткого критерію – національної безпеки України та укріплення обороноздатності країни [242].

Місце й роль Кабінету Міністрів України в механізмі адміністративно-правового забезпечення безпеки суб'єктів господарювання в Україні насамперед зумовлені такими повноваженнями цього органу державної влади:

- він вносить проекти законів на розгляд Верховної Ради України; має право відкликати до прийняття в першому читанні проекти законів, внесені на розгляд Верховної Ради України Кабінетом Міністрів України, повноваження якого припинені;

- на виконання рішення Верховної Ради України за зверненням відповідного комітету Верховної Ради України або із власної ініціативи подає Верховній Раді висновки щодо повноти економічного обґрунтування та фінансового забезпечення законодавчих пропозицій і проектів законів, реалізація яких потребує матеріальних та інших витрат за рахунок державного чи місцевих бюджетів;

- забезпечує проведення експертизи внесених на розгляд Верховної Ради України іншими суб'єктами права законодавчої ініціативи проектів законів, які надіслані Верховною Радою України;

- забезпечує проведення державної правової політики; здійснює контроль за додержанням законодавства органами виконавчої влади, їх посадовими особами, а також органами місцевого самоврядування з питань виконання ними делегованих повноважень органів виконавчої влади;

- вживає заходів щодо захисту прав і свобод, гідності, життя й здоров'я людини та громадянина від протиправних посягань, охорони власності й громадського порядку, запобігання й протидії корупції, забезпечення пожежної безпеки;

- здійснює заходи щодо забезпечення виконання судових рішень органами виконавчої влади та їх керівниками;
- організовує фінансове й матеріально-технічне забезпечення діяльності правоохоронних органів;
- координує й контролює діяльність органів виконавчої влади щодо запобігання й протидії корупції;
- здійснює заходи щодо забезпечення функціонування системи безоплатної правової допомоги;
- забезпечує проведення державної економічної політики, розроблення й виконання загальнодержавних програм економічного та соціального розвитку;
- здійснює прогнозування та державне регулювання національної економіки;
- подає Верховній Раді України пропозиції стосовно визначення переліку об'єктів права державної власності, що не підлягають приватизації;
- забезпечує розроблення й виконання державних програм приватизації, проведення державної промислової політики, державної аграрної політики, розроблення й виконання програм структурної перебудови галузей національної економіки та інноваційного розвитку, визначає пріоритетні галузі промисловості, які потребують прискореного розвитку;
- сприяє розвитку підприємництва, забезпечує здійснення державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності, захист та підтримку національного товаровиробника;
- здійснює заходи щодо демонополізації та антимонопольного регулювання економіки, розвитку конкуренції та ринкової інфраструктури;
- здійснює управління об'єктами державної власності, делегує в установленому законом порядку окремі повноваження щодо управління зазначеними об'єктами міністерствам, іншим центральним органам виконавчої влади, місцевим державним адміністраціям та відповідним

суб'єктам господарювання;

- у межах коштів, передбачених у Державному бюджеті України, може утворювати, реорганізовувати та ліквідовувати відповідно до закону державні господарські об'єднання, підприємства, затверджує положення та статuti державних господарських об'єднань, підприємств;

- визначає методологію затвердження фінансових планів державних господарських об'єднань та підприємств, відповідно до законодавства координує та контролює діяльність зазначених державних господарських об'єднань та підприємств;

- здійснює заходи, пов'язані з реструктуризацією та санацією підприємств і організацій, визначає порядок формування та розміщення державного замовлення на виробництво продукції (робіт, послуг) для державних потреб;

- здійснює в межах, визначених законом, регулювання зовнішньоекономічної діяльності;

- організовує й забезпечує здійснення митної справи;

- вирішує питання профорієнтації, підготовки й перепідготовки кадрів, регулює міграційні процеси, забезпечує виконання положень Генеральної угоди в межах взятих на себе зобов'язань;

- проводить державну політику у сфері інформатизації, сприяє становленню єдиного інформаційного простору на території України;

- забезпечує проведення науково-технічної політики, розвиток і зміцнення науково-технічного потенціалу України;

- вживає заходів щодо вдосконалення державного регулювання в науково-технічній сфері, стимулювання інноваційної діяльності підприємств;

- здійснює в межах своїх повноважень державне управління у сфері охорони та раціонального використання природних ресурсів; приймає рішення про обмеження, тимчасову заборону (зупинення) або припинення діяльності підприємств незалежно від форми власності в разі порушення ними законодавства про охорону праці та навколишнього природного

середовища;

- забезпечує здійснення заходів, передбачених державними програмами ліквідації наслідків Чорнобильської катастрофи, приймає рішення з питань ліквідації наслідків інших аварій, а також пожеж, катастроф, стихійного лиха;

- здійснює заходи щодо охорони й захисту державного кордону та території України, зміцнення національної безпеки України, розробляє та затверджує державні програми із цих питань;

- здійснює керівництво єдиною системою цивільного захисту України, мобілізаційною підготовкою національної економіки та переведенням її на режим роботи в умовах надзвичайного чи воєнного стану;

- визначає пріоритетні напрями розвитку оборонно-промислового комплексу;

- розробляє й здійснює заходи, спрямовані на вдосконалення системи органів виконавчої влади; спрямовує й координує діяльність місцевих державних адміністрацій щодо виконання Конституції та законів України, актів Президента України, актів Кабінету Міністрів України, органів виконавчої влади вищого рівня, здійснення на відповідній території інших наданих місцевим державним адміністраціям повноважень; організовує державне страхування.

Ці та деякі інші повноваження, що мають відношення до адміністративно-правового захисту безпеки суб'єктів господарювання, надані Кабінету Міністрів України Законом України «Про Кабінет Міністрів України» від 27 лютого 2014 року № 794-VII [243]. Існують також інші нормативно-правові акти, що визначають роль Кабінету Міністрів України в механізмі адміністративно-правового забезпечення безпеки суб'єктів господарювання. Прикладами можуть служити постанови Верховної Ради України «Про Програму діяльності Кабінету Міністрів України» або, скажімо, розпорядження Кабінету Міністрів України від 27 травня 2015 року № 662-р «Про схвалення Стратегії підвищення ефективності діяльності суб'єктів господарювання державного сектору економіки», відповідно до

якого Кабінетові Міністрів України необхідно забезпечити: розроблення й впровадження основних засад політики власності, яка передбачає заходи щодо поліпшення корпоративного управління державними суб'єктами господарювання й чіткого розмежування функцій держави з управління об'єктами державної власності та регулювання ринку; посилення бюджетного нагляду за державними господарюючими суб'єктами шляхом впровадження методології оцінки пов'язаних із їх діяльністю фінансових ризиків [244].

Дуже вагома роль у механізмі адміністративно-правового забезпечення суб'єктів господарювання в нашій країні належить Міністерству внутрішніх справ України, Міністерству економічного розвитку і торгівлі України; Державній фінансовій службі України; Антимонопольному комітету України; Державній регуляторній службі України.

Місце й роль Міністерства внутрішніх справ України у механізмі АПР БСГ визначаються насамперед тим, що Міністерство:

- розробляє проекти державних програм з охорони громадського порядку, боротьби із злочинністю, безпеки дорожнього руху та з питань охорони державного кордону, захисту об'єктів і територій на випадок виникнення надзвичайних ситуацій, а також з питань міграції;

- у межах повноважень, передбачених законом, надає соціальну та правову допомогу громадянам, сприяє державним органам, підприємствам, установам та організаціям у виконанні покладених на них законом обов'язків;

- приймає заяви, повідомлення про правопорушення, що вчинені або готуються до вчинення, а також про інші події, пов'язані із правопорушеннями, від фізичних осіб, підприємств, установ, організацій незалежно від форми власності, органів державної влади та органів місцевого самоврядування; забезпечує відповідно до законодавства функціонування дозвільної системи;

- затверджує порядок придбання, видачі громадським формуванням з охорони громадського порядку й державного кордону спеціальних засобів індивідуального захисту та самооборони, заряджених речовинами

сльозоточивої й подразнюючої дії, та їх зберігання;

- дає дозволи на дорожнє перевезення небезпечних вантажів, рух транспортних засобів з надгабаритними, великоваговими вантажами, а також інші документи у сфері безпеки дорожнього руху;

- забезпечує у випадках, передбачених законом, ліцензування окремих видів господарської діяльності;

- організовує на договірних засадах охорону власності, фізичних осіб, а також забезпечує охорону громадського порядку під час проведення масових заходів комерційного характеру за кошти осіб, які їх проводять;

- у порядку та в способи, передбачені законом, інформує про здійснення державної політики у сфері захисту прав і свобод людини та громадянина, охорони громадського порядку, забезпечення громадської безпеки, захисту економіки та об'єктів права власності, інтересів суспільства і держави від протиправних посягань, безпеки дорожнього руху;

- у межах повноважень, передбачених законом, організовує та здійснює заходи щодо рятування людей, забезпечення їх безпеки, охорони майна в разі стихійного лиха, аварій, пожеж, катастроф, а також щодо ліквідації їх наслідків [245].

Характеризуючи місце й роль Міністерства економічного розвитку і торгівлі України (Мінекономрозвитку) у механізмі адміністративно-правового забезпечення безпеки суб'єктів господарювання, слід вказати на такі завдання цього Міністерства:

- забезпечення формування та реалізація:

- 1) державної політики економічного й соціального розвитку;

- 2) державної цінової політики;

- 3) державної промислової політики;

- 4) державної політики у сфері розвитку підприємництва;

- 5) державної політики у сфері стандартизації, метрології та метрологічної діяльності;

- 6) державної політики у сфері державних закупівель;
 - 7) державної політики у сфері управління об'єктами державної власності;
 - 8) державної політики у сфері державно-приватного партнерства;
 - 9) державної інвестиційної політики, у тому числі з управління національними проектами;
 - 10) державної політики щодо створення й функціонування індустріальних парків;
 - 11) державної політики у сфері державного ринкового нагляду; державної політики у сфері торгівлі та побутових послуг;
 - 12) державної політики з питань інтеграції національної економіки у світову економіку, співробітництва із СОТ;
 - 13) державної політики у сфері надання адміністративних послуг;
 - 14) державної політики з питань залучення міжнародної технічної допомоги; державної політики у сфері державного експортного контролю; у сфері інтелектуальної власності;
- забезпечення формування:
 - 1) державної регуляторної політики;
 - 2) державної політики з питань ліцензування, дозвільної системи, нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності;
 - 3) державної політики у сфері захисту прав споживачів;
 - 4) державної політики з контролю за цінами.

Відповідно до перелічених завдань, Мінекономрозвитку:

- узагальнює практику застосування законодавства з питань, що належать до його компетенції, розробляє пропозиції щодо вдосконалення законодавчих актів, актів Президента України, Кабінету Міністрів України та в установленому порядку вносить їх на розгляд Кабінету Міністрів України;
- розробляє проекти законів та інших нормативно-правових актів з питань, що належать до його компетенції; здійснює нормативно-правове

регулювання питань, що належать до його компетенції;

- бере участь у формуванні й реалізації державної регіональної політики, координації та розвитку транскордонного співробітництва з питань, що належать до його компетенції;

- розробці стратегії й механізму реалізації державної науково-технічної політики;

- розробленні механізму забезпечення економічної безпеки держави, детінізації економіки та відповідних заходів, формуванні та реалізації державної політики у сфері економічної конкуренції й обмеження монополізму.

Усі ці аспекти діяльності Мінекономрозвитку відображені в Положенні про Міністерство економічного розвитку і торгівлі України, затвердженому постановою Кабінету Міністрів України від 20 серпня 2014 року № 459 [246]. На жаль, безпосередньо про місце даного Міністерства в забезпеченні суб'єктів господарювання в цьому Положенні нічого не сказано.

Державна фіскальна служба України (ДФС) утворена на підставі постанови Кабінету Міністрів від 21 травня 2014 року [247] як правонаступник Міністерства доходів і зборів України, Державної податкової служби України та Державної митної служби України. Місце й роль ДФС у механізмі адміністративно-правового забезпечення безпеки суб'єктів господарювання визначають насамперед такі напрями й сторони діяльності цього органу державної влади:

- реалізація державної політики у сфері боротьби із правопорушеннями під час застосування податкового, митного законодавства, здійснення в межах повноважень, передбачених законом, контролю за надходженням до бюджетів та державних цільових фондів податків і зборів, митних та інших платежів; узагальнення практики застосування законодавства з питань, що належать до компетенції ДФС;

- підготовка пропозицій щодо вдосконалення законодавчих актів, актів Президента України та Кабінету Міністрів України, нормативно-правових актів міністерств, подання їх Міністру фінансів;

- розробка проектів законів України, актів Президента України, Кабінету Міністрів України, наказів Мінфіну з питань, що належать до сфери діяльності ДФС;

- розробка форми податкових декларацій (розрахунків), звітності та інших документів; контроль за наявністю ліцензій на провадження видів господарської діяльності, що підлягають ліцензуванню відповідно до закону, торгових патентів;

- застосування адміністративного арешту майна платників податків та/або зупинення видаткових операцій на їх рахунках у банках, фінансових санкцій до платників єдиного внеску; здійснення у випадках, передбачених законом, провадження в справах про адміністративні правопорушення;

- контроль за дотриманням суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності законодавства з питань державного контролю за міжнародними передачами товарів військового призначення та подвійного використання в межах повноважень, передбачених законом;

- здійснення заходів щодо захисту прав інтелектуальної власності в процесі зовнішньоекономічної діяльності, недопущення переміщення через митний кордон України контрафактних товарів; контроль за дотриманням суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності та громадянами встановленого законодавством порядку переміщення товарів, транспортних засобів через митний кордон України;

- установлення достовірності сертифікатів про походження товарів з України та здійснення у випадках, установлених міжнародними договорами, видача сертифікатів про походження;

- ліцензування митної брокерської діяльності, діяльності суб'єктів господарювання з виробництва спирту, алкогольних напоїв і тютюнових

виробів, з оптової торгівлі спиртом, оптової та роздрібною торгівлі алкогольними напоями й тютюновими виробами;

- надання дозволів на відкриття та експлуатацію митних складів, складів тимчасового зберігання, магазинів безмитної торгівлі, вантажних митних комплексів, вільних митних зон комерційного або сервісного типу, видача сертифікатів уповноваженого економічного оператора;

- контроль за дотриманням суб'єктами господарювання, які провадять роздрібну торгівлю тютюновими виробами, вимог законодавства щодо максимальних роздрібних цін на тютюнові вироби, установлених виробниками або імпортерами таких виробів; контроль за дотриманням суб'єктами господарювання, які провадять оптову або роздрібну торгівлю алкогольними напоями, вимог законодавства щодо мінімальних оптово-відпускних або роздрібних цін на такі напої;

- виявлення причин та умов, що призвели до вчинення правопорушень у сфері оподаткування, митній та бюджетній сферах, здійснення заходів з їх усунення [247].

Цей перелік може бути продовжено.

З метою будування платформи для дієвого діалогу між ДФС України та бізнес-спільнотою при ДФС створено Раду з питань стимулювання інвестицій та підприємницької діяльності, яка:

- вносить пропозиції щодо пріоритетних напрямів та стратегічних цілей ДФС, що впливають на розвиток інвестиційної політики та підприємницької діяльності;

- готує рекомендації щодо створення сприятливих умов для поліпшення інвестиційного клімату та умов провадження підприємницької діяльності в Україні;

- розглядає аналітичні матеріали суб'єктів господарювання в Україні щодо ключових факторів, що впливають на ведення бізнесу;

- створює аналітично-презентаційні матеріали, що містять інформацію

про сприятливі умови для перспективної діяльності на території України, з метою поширення їх серед вітчизняних та іноземних інвесторів; взаємодіє із суб'єктами господарювання [248].

На жаль, рекомендаційні рішення Ради з питань стимулювання інвестицій та підприємницької діяльності при ДФС не завжди беруться до уваги центральними та місцевими органами виконавчої влади в процесі реалізації державної політики у сфері забезпечення безпеки суб'єктів господарювання. Це послаблює її роль у функціонуванні механізму адміністративно-правового забезпечення безпеки суб'єктів господарювання в Україні.

Дуже негативно позначається на ролі ДФС у механізмі адміністративно-правового забезпечення безпеки господарювання корупційний чинник. Симптоматично, що із часу ухвалення Закону «Про очищення влади» станом на 30 березня 2015 року, згідно з повідомленням прес-служби ДФС, звільнено 193 її працівники. Зокрема, на підставі прямої норми законодавчого акта звільнено 108 працівників, у тому числі 66 осіб керівного складу центрального та обласних апаратів (включаючи 34 працівники підрозділів податкової міліції), 13 посадових осіб керівного складу податкових інспекцій (у тому числі 6 працівників податкової міліції), 29 осіб керівного складу митниць [249]. Також не менш важливим є й той факт, що внаслідок формального виконання поставлених завдань та неефективного керівництва ДФС у лютому 2015 року Комісією, за дорученням Кабінету Міністрів України, що складалася із представників бізнесу та громадськості, у тому числі й антикорупційних активістів, було встановлено порушення вертикалі організації ДФС в цілому та за окремими напрямками діяльності, зокрема податкової міліції, податкової та митної служб. Комісією було зазначено, що політика податкової реформи, яка фактично диктується зі стін ДФС та Міністерства фінансів, спрямована на вирішення

проблеми дефіциту бюджету й на підтримку системи хабарництва, а не на розвиток підприємництва в Україні [250]. Отже, необхідною є система заходів, які сприятимуть функціонуванню ДФС у режимі європейського стандарту, її плідної взаємодії із громадськістю, ефективному захисту інтересів малого й середнього бізнесу, забезпеченню безпеки суб'єктів господарювання.

Відповідно до частини другої ст. 42 Конституції України держава забезпечує захист конкуренції в підприємницькій діяльності [234]. Частина перша ст. 18 Господарського кодексу України встановлює, що держава здійснює антимонопольно-конкурентну політику та сприяє розвитку змагальності у сфері господарювання на основі загальнодержавних програм, що затверджуються Верховною Радою України за поданням Кабінету Міністрів України [3]. Саме на це спрямована діяльність Антимонопольного комітету України (АМКУ), яка регулюється Законами України «Про Антимонопольний комітет України» від 26 листопада 1993 року № 3659-XII [251], «Про захист економічної конкуренції» від 11 січня 2001 року № 2210-III [4], «Про захист від недобросовісної конкуренції» від 7 червня 1996 року № 236/96-ВР [252].

Антимонопольний комітет України – державний орган зі спеціальним статусом. Особливості останнього зумовлені завданнями та повноваженнями цього комітету, у тому числі його роллю у формуванні конкурентної політики, та полягають, зокрема, в особливому порядку призначення та звільнення Голови АМКУ, його заступників, державних уповноважених АМКУ, голів його територіальних відділень, у спеціальних процесуальних засадах діяльності АМКУ, наданні соціальних гарантій, охороні особистих і майнових прав працівників АМКУ, в умовах оплати праці. Втручання органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їх посадових осіб та суб'єктів господарювання, а також політичних партій та інших об'єднань громадян чи їх органів у діяльність АМКУ та його територіальних відділень

забороняється, за винятком випадків, визначених законами України.

Місце й роль АМКУ в механізмі адміністративно-правового забезпечення безпеки суб'єктів господарювання визначають надані йому повноваження:

- узагальнювати та аналізувати інформацію про реалізацію актів законодавства про захист економічної конкуренції;

- брати участь у розробленні пропозицій щодо законів та інших нормативно-правових актів, які регулюють питання розвитку конкуренції, конкурентної політики й демонополізації економіки та подавати такі пропозиції на розгляд Президента України й Кабінету Міністрів України, погоджувати проекти нормативно-правових актів Президента України, Кабінету Міністрів України, центральних і місцевих органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, органів адміністративно-господарського управління та контролю, що можуть вплинути на конкуренцію;

- розробляти та затверджувати разом з іншими заінтересованими органами державної влади міжвідомчі нормативно-правові акти з питань розвитку й захисту економічної конкуренції та питань демонополізації економіки;

- приймати власні нормативно-правові акти у формі розпоряджень з питань, що належать до його компетенції; здійснювати офіційне тлумачення власних нормативно-правових актів;

- надавати рекомендаційні роз'яснення з питань застосування законодавства про захист економічної конкуренції;

- вносити пропозиції Президенту України, Кабінету Міністрів України, Національному банку України, приписи органам влади, органам місцевого самоврядування щодо зміни прийнятих ними нормативно-правових актів, які не відповідають законодавству про захист економічної конкуренції або внаслідок неоднозначного розуміння яких створюються перешкоди для

розвитку конкуренції;

- розглядати заяви й справи про порушення законодавства про захист економічної конкуренції та проводити розслідування за цими заявами й справами;

- приймати передбачені законодавством про захист економічної конкуренції розпорядження й рішення за заявами й справами, перевіряти й переглядати рішення в справах, надавати висновки щодо кваліфікації дій відповідно до законодавства про захист економічної конкуренції;

- розглядати справи про адміністративні правопорушення, приймати постанови й перевіряти їх законність та обґрунтованість; перевіряти суб'єкти господарювання, об'єднання, органи влади, органи місцевого самоврядування, органи адміністративно-господарського управління та контролю щодо дотримання ними вимог законодавства про захист економічної конкуренції та під час проведення розслідувань за заявами й справами про порушення законодавства про захист економічної конкуренції;

- визначати межі товарного ринку, а також становище суб'єктів господарювання на цьому ринку та приймати відповідні рішення (розпорядження); вносити до органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування обов'язкові для розгляду подання щодо анулювання ліцензій, припинення операцій, пов'язаних із зовнішньоекономічною діяльністю суб'єктів господарювання, у разі порушення ними законодавства про захист економічної конкуренції;

- надавати обов'язкові для розгляду рекомендації органам влади, органам місцевого самоврядування, органам адміністративно-господарського управління та контролю, суб'єктам господарювання, об'єднанням щодо припинення дій або бездіяльності, які містять ознаки порушень законодавства про захист економічної конкуренції, та усунення причин виникнення цих порушень і умов, що їм сприяють;

- звертатися до суду з позовами, заявами й скаргами у зв'язку із

застосуванням законодавства про захист економічної конкуренції, а також із запитами щодо надання інформації про судові справи, що розглядаються цими судами відповідно до законодавства про захист економічної конкуренції;

- здійснювати повноваження, передбачені законодавством про захист економічної конкуренції та Законом України «Про здійснення державних закупівель» та Законом України «Про публічні закупівлі»;

- розглядати заяви й справи про надання дозволу, надання висновків, попередніх висновків стосовно узгоджених дій, концентрації, проводити дослідження за цими заявами й справами;

- приймати передбачені законодавством про захист економічної конкуренції розпорядження та рішення за заявами й справами про надання дозволу на узгоджені дії, концентрацію, надавати висновки стосовно узгоджених дій, концентрації, висновки щодо кваліфікації дій відповідно до законодавства про захист економічної конкуренції;

- переглядати, перевіряти рішення, прийняті органами Антимонопольного комітету України в межах компетенції; дозволяти або забороняти узгоджені дії, концентрацію [251].

Характеризуючи стан дотримання антимонопольного законодавства в 2015 році, слід зазначити, що у вказаний період АМКУ було розглянуто 5048 заяв і звернень із приводу порушення законодавства про захист економічної конкуренції. Це на 11,6 % більше, ніж роком раніше. За результатами вжитих заходів було припинено 4523 порушення. Майже половина справ стосується зловживання монопольним становищем. Ще 20 % припало на антиконкурентні дії органів влади, 12 % склали неузгоджені дії суб'єктів господарювання, 9 % – недобросовісна конкуренція компаній, а інші види порушень – 11 %. У розрізі галузей найбільша кількість порушень зафіксована у сфері житлово-комунального господарства (22,64 %) і аграрно-промислового комплексу (14,28 %). За нею йдуть паливно-енергетичний

комплекс (10,63 %), сфера охорони здоров'я (8,34 %), транспорту (7,98 %), адміністративних послуг (7,98 %), послуг землеустрою та оренди нерухомості (3,96 %), поводження з відходами (3,12 %) [253]. При цьому статистика засвідчує невтішну картину щодо виплати правопорушниками в 2015 році стягнень за порушення законодавства у сфері захисту економічної конкуренції – із 339 млн грн було стягнуто лише 30, 5 млн грн), що вказує на низький рівень провадження в справах про порушення антимонопольного законодавства органами АМКУ [253].

Успішне реформування діяльності суб'єктів господарювання та забезпечення їх безпеки в Україні неможливе без проведення якісної регуляторної політики, яка повинна бути спрямована на вдосконалення правового регулювання господарських відносин, недопущення прийняття економічно недоцільних та неефективних регуляторних актів, зменшення втручання держави в діяльність суб'єктів господарювання та усунення перешкод для розвитку господарської діяльності [254]. Центральним органом виконавчої влади, що реалізує державну регуляторну політику, є Державна регуляторна служба України (ДРС), яка у своїй діяльності керується Конституцією України, Законами України «Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності» від 11 вересня 2003 року № 1160-IV [254], «Про ліцензування видів господарської діяльності» від 8 грудня 2015 року № 867-VIII [255], Положенням про Державну регуляторну службу України, затвердженим постановою Кабінету Міністрів України від 24 грудня 2014 року № 724 [256] та іншими нормативно-правовими актами.

Завданнями ДРС, реалізація яких сприяє забезпеченню безпеки суб'єктів господарювання, є:

- зниження рівня втручання держави в діяльність суб'єктів господарювання та усунення перешкод для розвитку господарської діяльності;

- здійснення заходів щодо оптимізації кількості функцій державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності, які виконуються органами виконавчої влади, внесення в установленому порядку пропозицій щодо їх скорочення та усунення дублювання;

- здійснення методичного забезпечення діяльності регуляторних органів, пов'язаної з реалізацією державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності;

- ужиття в межах повноважень, передбачених законом, заходів із захисту прав та законних інтересів суб'єктів господарювання, порушених унаслідок дії регуляторних актів [256].

Розглядаючи місце й роль органів державної влади в механізмі адміністративно-правового забезпечення безпеки господарювання в Україні, не можна обійти увагою діяльність Ради бізнес-омбудсмена, яка була утворена на підставі постанови Кабінету Міністрів України від 26 листопада 2014 року № 691 [257]. Рада бізнес-омбудсмена є постійно діючим консультативно-дорадчим органом Кабінету Міністрів України. Її створено з метою сприяння прозорості діяльності органів державної влади, суб'єктів господарювання, що належать до сфери їх управління, запобігання корупційним діям та/або іншим порушенням законних інтересів суб'єктів підприємництва [257]..

Згідно з Положенням про Раду бізнес-омбудсмена основними завданнями її є:

- підготовка пропозицій до законопроекту щодо утворення установи бізнес-омбудсмена та подання його на розгляд Кабінету Міністрів України;

- прийняття та розгляд відповідно до Положення про Раду бізнес-омбудсмена скарг від суб'єктів підприємництва на дії або бездіяльність, зокрема рішення органів державної влади та органів місцевого самоврядування, суб'єктів господарювання, що належать до сфери їх управління, а також їх посадових осіб;

- надання органам державної влади та органам місцевого самоврядування рекомендацій щодо забезпечення формування та реалізації державної політики у сфері підприємницької діяльності з метою вдосконалення та поліпшення умов провадження цієї діяльності, запобігання корупційним діянням та/або іншим порушенням законних інтересів суб'єктів підприємництва;

- надання органам державної влади й органам місцевого самоврядування, суб'єктам господарювання, що належать до сфери їх управління, рекомендацій щодо удосконалення й оптимізації процедур та/або способу, у який вони виконують свої повноваження, провадять підприємницьку чи іншу діяльність [257].

Рада бізнес-омбудсмена має, зокрема, право:

- подавати запити та отримувати в установленому порядку без необґрунтованих затримок від органів державної влади, органів місцевого самоврядування й суб'єктів господарювання інформацію, документи та інші відомості, необхідні або корисні для опрацювання скарг та вирішення питань, що стосуються справ, які нею розглядаються;

- доводити до відома відповідних органів державної влади або органів місцевого самоврядування інформацію про випадки, які можуть свідчити про порушення законних інтересів суб'єктів підприємництва, а якщо в Ради є підстави вважати, що такі порушення мають місце, – подавати звернення про їх додаткове вивчення, вжиття заходів з метою усунення таких порушень та притягнення винних осіб до відповідальності відповідно до закону;

- подавати Кабінетові Міністрів України пропозиції та рекомендації щодо шляхів усунення системних причин порушення законних інтересів суб'єктів підприємництва;

- оприлюднювати інформацію про випадки вчинення корупційних діянь та/або інших порушень з боку органів державної влади або органів місцевого самоврядування, а також суб'єктів господарювання, що належать до сфери їх управління, у формі щорічних звітів, які містять інформацію про скарги,

котрі розглядалися Радою, зокрема її висновки щодо скарг, спосіб реагування відповідних органів державної влади або органів місцевого самоврядування на звернення про проведення розгляду скарги, а також про виконання рекомендацій, наданих органам державної влади, органам місцевого самоврядування та суб'єктам господарювання, що належать до сфери їх управління [257].

Станом на 30 вересня 2015 року цей орган отримав 360 скарг, 84 % з яких – від малого та середнього бізнесу. Прямий фінансовий ефект від справ, що було закрито, становить 110 млн гривень. [258]. Це свідчить про вагомість ролі Ради, яку вона відіграє в реалізації забезпечення прозорості діяльності органів державної влади, сприянні зниженню рівня корупції та запобіганні протиправній поведінці стосовно суб'єктів господарювання в Україні. Разом з тим, як видається, ця роль буде повноцінною лише за умови наділення Ради правом брати участь у формуванні державної політики у сфері убезпечення суб'єктів господарювання.

3.4. Принципи, форми й методи адміністративно-правового регулювання безпеки суб'єктів господарювання в Україні

Значущість питання про принципи адміністративно-правового регулювання безпеки суб'єктів господарювання (АПР БСГ) в Україні впливає з ролі, яку в адміністративному праві відіграють його принципи – «...основні ідеї, положення, вимоги, що характеризують зміст адміністративного права, відображають закономірності його розвитку і визначають напрями й механізми адміністративно-правового регулювання суспільних відносин» [259, с. 51]. Щодо цієї ролі в одній із праць В. Б. Авер'янова читаємо: «Принципи виконують величезну системоутворюючу роль, оскільки саме вони формують дух адміністративного права, його світоглядну основу, визначають його суспільну (соціальну) роль і спрямованість» [259, с. 33].

На жаль, як констатував В. Б. Авер'янов, «...усупереч об'єктивним вимогам, у нас, за сформованою ще в радянський період традицією, адміністративне право до останнього часу залишалося чи не єдиною галуззю права, яка не мала правових принципів як таких, а базувалася на принципах державного управління» [260, с. 33]¹. І це попри те, що й за радянських часів деякі адміністративісти вказували на неприйнятність такого стану справ. Так, в опублікованій ще 1967 року статті А. П. Коренєва зазначалося: «З огляду на те що державне управління та адміністративне право – явища різнопорядкові, не можна ототожнювати принципи управління й принципи адміністративного права. На відміну від принципів державного управління принципи адміністративного права – категорія юридична; хоча між ними і є тісний взаємозв'язок, підміняти їх один одним не можна. Разом з тим було б неправильно зводити принципи адміністративного права тільки до юридичного виразу основних принципів управління» [262, с. 172].

Відсутність належної уваги до принципів адміністративного права не могла не позначитися на науковій розробці питання про принципи адміністративно-правового регулювання. Тому не дивно, що й питання про принципи адміністративно-правового регулювання безпеки суб'єктів аж ніяк не належить до кола достатньою мірою з'ясованих. Те саме доводиться констатувати й щодо принципів адміністративно-правового регулювання багатьох інших сфер суспільних відносин.

Один з небагатьох винятків знаходимо в теорії адміністративно-правового регулювання державного замовлення [263; 264], в якій, зокрема, сформульоване таке положення: «...принципи адміністративно-правового регулювання є правовою основою встановлення меж дозволеної й належної поведінки суб'єктів адміністративно-правових відносин у сфері державного замовлення» [263]. Отже, за аналогією, скористатися якою в даному випадку

¹ Це цілком слушно розцінюється як перешкода на шляху демократичного розвитку адміністративного права України [261, с. 3].

маємо всі підстави, можемо стверджувати, що принципи адміністративно-правового регулювання сфери забезпечення суб'єктів господарювання – це юридична основа окреслення рамок дозволеної й належної поведінки суб'єктів адміністративно-правових відносин у цій сфері.

Відповідно до точки зору щодо класифікації принципів адміністративного права, яка є панівною в його теорії, принципи адміністративно-правового регулювання безпеки суб'єктів господарювання можна поділити на загальні та спеціальні. До загальних принципів належать: принцип верховенства права, принцип верховенства закону, принцип заснованості дій учасників правовідносин на законі, принцип пріоритету прав і свобод людини та громадянина, принцип рівності громадян перед законом, принцип взаємної відповідальності держави й людини, принцип гуманізму й справедливості у взаємовідносинах між державою та людиною (пор.: [259, с. 52–53]).

Що ж до питання про те, якими є спеціальні принципи адміністративно-правового регулювання безпеки суб'єктів господарювання, то в юридичній літературі прямої відповіді на це питання не знаходимо. Разом з тим маємо можливість опертися на наявні в ній погляди щодо спеціальних принципів адміністративного права та спеціальних принципів адміністративно-правового регулювання охоронної діяльності та економічної безпеки [42; 259; 261; 265]. Результатом їх узагальнення є такий перелік принципів АПР БСГ:

- пов'язаність суб'єкта адміністративно-правового регулювання безпеки суб'єкта господарювання правовим законом, тобто «...лише тим, що є правовим за своєю сутністю або, інакше кажучи, заснованим на принципі верховенства права» [259, с. 53]. Цей принцип вимагає:

- 1) відповідності рішень або дій суб'єкта АПР БСГ певним нормативним актам;
- 2) дотримання усталених процедур під час прийняття рішень або

вчинення дій з адміністративно-правового регулювання безпеки суб'єктів господарювання;

3) такого ступеня чіткості формулювання адміністративно-правових норм, який уможлиблює передбачення потенційним порушником наслідків для нього його неправомірної поведінки;

- принцип пропорційності, який означає, що рішення та дії з адміністративно-правового регулювання безпеки суб'єктів господарювання мають перебувати в розумному співвідношенні із цілями, визначеними в законодавстві. Зокрема, обмеження, які запроваджуються адміністративним актом або рішенням, мають бути адекватними конкретній ситуації, що потребує такого обмеження;

- принцип заборони надформалізму, згідно з яким є неприпустимими обмеження прав фізичних та юридичних осіб, запроваджені виключно заради дотримання форми;

- принцип відсутності дискримінації. Його ми розглядаємо як продовження конституційного принципу рівності громадян перед законом, відповідно до якого не може бути жодних привілеїв чи обмежень за ознаками раси, політичних, релігійних переконань, соціального походження та іншими ознаками, та закріплених у Конституції України гарантій, що держава забезпечує захист прав усіх суб'єктів права власності й господарювання, що всі суб'єкти права власності рівні перед законом і що кожен має право володіти, користуватися і розпоряджатися своєю власністю, результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності [266];

- принцип використання повноважень із метою, з якою вони надані, або з визначеною в статті 3 Конституції України метою утвердження й забезпечення прав людини [266], якщо в нормативному акті мета надання повноважень не зазначена;

- принцип відкритості й прозорості діяльності з адміністративно-правового регулювання безпеки суб'єктів господарювання;

- принцип відповідальності. Цей принцип означає, що будь-який

суб'єкт АПР БСГ має нести відповідальність за свої дії у сфері убезпечення суб'єктів господарювання;

- принцип ефективності та результативності адміністративно-правового регулювання безпеки господарюючих суб'єктів. У даному випадку під ефективністю розуміється належний ступінь виконання, який може бути виражений як співвідношення між докладеними зусиллями й ресурсами, з одного боку, та отриманими результатами – з другого, а під результативністю – забезпечення досягнення поставлених цілей та вирішення питань, визначених у нормативних актах;

- принцип пріоритету захисту права людини на життя й здоров'я перед правом на захист безпеки суб'єкта господарювання;

- створення умов для самоохорони безпеки суб'єкта господарювання;

- принцип обов'язковості державної реєстрації використовуваного в процесі господарської діяльності нерухомого майна й майна підвищеної небезпеки;

- гарантованість компенсації збитків суб'єкту господарювання, який добросовісно виконував обов'язки з утримання своїх активів та їх охорони;

- комплексність адміністративно-правового регулювання безпеки суб'єктів господарювання. Цей принцип націлює на необхідність урахування прояву усіх можливих загроз, включаючи помилки в управлінні, та на використання всіх можливих засобів адміністративно-правового захисту від загроз;

- системність адміністративно-правового регулювання безпеки суб'єктів господарювання. Цей принцип, зокрема, вимагає:

- 1) єдності, взаємозв'язку й збалансованості всіх видів безпеки господарюючих суб'єктів;

- 2) дотримання балансу життєво важливих інтересів суб'єктів господарювання, їх працівників і держави;

- 3) ефективної взаємодії державних і недержавних суб'єктів правоохорони у сфері убезпечення суб'єктів господарювання;

- 4) конкурентності ринку послуг у цій сфері;
- 5) взаємної відповідальності суб'єктів господарювання й держави щодо забезпечення безпеки;
- 6) інтеграції системи захисту безпеки суб'єктів господарювання із системою забезпечення національної безпеки;
- пріоритет несилових заходів із забезпечення безпеки суб'єктів господарювання над силовими;
- пріоритет запобіжних заходів із забезпечення безпеки.

Перейдемо тепер до питання про форми адміністративно-правового регулювання безпеки суб'єктів господарювання. Воно також аж ніяк не може вважатися розробленим. Це, на наш погляд, насамперед пов'язано з тим, що не лише радянські, але й пострадянські адміністративісти не приділили належної уваги з'ясуванню суті категорії «форма адміністративно-правового регулювання», зосередивши свою увагу головним чином на категоріях «форма державного управління» та «форма адміністративного права». Показовим із цього погляду є таке свідчення: «Питання про засоби адміністративно-правового регулювання не знаходить висвітлення в більшості праць з адміністративного права. ...У працях професора Ю. А. Тихомирова присутній... розгорнутий опис засобів и видів адміністративно-правового регулювання. <...> На жаль... визначення форм адміністративно-правового регулювання авторський текст не містить» [266].

Зазначене призвело до того, що науковці, які намагалися з'ясувати суть категорії «форма адміністративно-правового регулювання» здебільшого виходили з уявлення про тотожність цієї категорії категоріям «форма державного управління» та «форма адміністративного права». Таке уявлення аж ніяк не є слушним, бо воно фактично означає визнання тотожності адміністративно-правового регулювання державному управлінню або адміністративному праву.

Серед трактувань суті форм адміністративно-правового регулювання

найбільш знаними є такі:

- «...форма адміністративно-правового регулювання – це певне сполучення засобів впливу на конкретні регульовані відносини, об'єднане спільним порядком їх застосування» [267];

- форми адміністративно-правового регулювання охоронної діяльності – «...однорідні за своїм характером та правовою природою групи адміністративних дій, що мають зовнішнє вираження з метою забезпечення безпеки фізичних осіб та охорони права власності від протиправних посягань» [265]. На наш погляд, у даному випадку належить говорити не про адміністративні, а про адміністративно-правові дії;

- «адміністративно-правовий спосіб регулювання охорони майна... формами регулювання визначає спосіб адміністративно-правового існування й вираження змісту охорони майна...» (в основі цього погляду лежить таке положення: «Аналіз здобутків філософії та правової науки показує, що форма правового регулювання охорони майна є способом правового існування й вираження змісту охорони майна в Росії») [268];

- «...форми адміністративно-правового регулювання включають у себе як регулювання управлінських відносин, так і форми управління, що здійснюється в результаті реалізації норм адміністративного права. Під формою адміністративно-правового регулювання в першому його розумінні потрібно розглядати зовнішнє вираження діяльності суб'єктів такого регулювання. Використовуючи дану форму, суб'єкти адміністративно-правового регулювання мають можливість на правовому рівні ефективно встановлювати завдання і функції, права і обов'язки суб'єктів лісогосподарських та лісоохоронних відносин. Форма адміністративно-правового регулювання – це також зовнішні прояви цього виду діяльності органів виконавчої влади в галузі лісового господарства. Вони, в свою чергу, поділяються на дві групи: 1) правові – фіксують управлінські рішення і дії у сфері лісового господарства, що мають юридичний зміст (або форма, що має юридичні наслідки); 2) організаційні (або неправові) – не мають

безпосереднього юридичного значення для відносин у сфері лісового господарства і не спричиняють виникнення конкретного юридичного результату (або форма, що не має юридичних наслідків)» [269];

- «форми адміністративно-правового регулювання підприємницької діяльності є зовнішнім виразом дій уповноважених органів та посадових осіб, що здійснюються в межах їх компетенції та тягнуть за собою певні правові наслідки...» [270].

На наш погляд, жодне з наведених трактувань суті форм адміністративно-правового регулювання не є задовільним. Перші три не відображають у явному вигляді суб'єктної складової адміністративно-правового регулювання. Натомість у четвертому, яке цього недоліку позбавлене, ігнорується та обставина, що «...управління може здійснюватися як у правових, так і не в правових формах, а адміністративно-правове регулювання – тільки в правових» [271, с. 32]. До речі, з огляду на цю обставину в другому з наведених трактувань форм адміністративно-правового регулювання мало б ітися не про адміністративні, а про адміністративно-правові дії.

Що стосується трактування форм адміністративно-правового регулювання, які подане в праці [270], то, хоча воно й сприяє поглибленню розуміння суті цих форм, не можна не бачити його надто загального характеру.

Ураховуючи результати нашого аналізу розглядуваного питання, вважаємо, що прийнятним поглядом на суть форм АПР БСГ був би такий. Ці форми являють собою об'єднані спільним порядком застосування певні сполучення засобів адміністративно-правового впливу на безпеку суб'єктів господарювання, які (сполучення) з метою встановлення порядку її адміністративно-правового захисту використовують суб'єкти цього впливу в рамках своєї компетенції.

Класифікуючи форми адміністративно-правового регулювання, Ю. А. Тихомиров зазначив, що «з точки зору правових форм адміністративно-правове регулювання виражається:

- у спеціальних нормах статутних і тематичних законів, указів;
- в актах типу «положення» й «порядок», в яких міститься перелік і послідовність функціонально-операціональних дій органів виконавчої влади, організацій, установ, громадян;
- у «правилах», що містять регулятивні й жорстко імперативні норми» [229].

За змістом розрізняються правотворча та правозастосовна форми адміністративно-правового регулювання безпеки суб'єктів господарювання (пор.: [268]). а за способом вираження – вербальна (письмова та усна) і конклюдентна [271, с. 32].

Тепер про методи адміністративно-правового регулювання безпеки суб'єктів господарювання. Під ними, ураховуючи присутні в літературі погляди на суть методів АПР, будемо розуміти правові способи впливу на ті суспільні відносини, які складаються у сфері забезпечення безпеки суб'єктів господарювання й регулюються адміністративним правом.

Найбільш характерні ознаки методів адміністративно-правового регулювання безпеки суб'єктів господарювання: вони пов'язані з метою регулювання – досягненням бажаного рівня безпеки суб'єктів господарювання; мають юридично владний характер; їх застосування призводить до юридично значущих наслідків; ними користуються суб'єкти адміністративно-правового регулювання відповідно до їх компетенції і з дотриманням принципу законності; у них завжди є свої об'єкти регулювання; вибір методу регулювання залежить від адміністративно-правового статусу об'єкта регулювання та наявності в суб'єкта управління повноважень із використання того чи іншого методу (пор.: [271, с. 34]).

Класифікація методів адміністративно-правового регулювання безпеки суб'єктів господарювання можлива за різними критеріями.

Так, залежно від змісту вони поділяються на матеріальні, тобто засновані на нормах матеріального права, та процесуальні, тобто засновані на процесуальних нормах (пор.: [272]).

За характером адміністративно-правового впливу на його об'єкт розрізняють методи прямого та непрямого АПР. Основою використання методів прямого адміністративно-правового регулювання є те, що невиконання рішень суб'єктів впливу його об'єктами веде за собою відповідальність останніх. Використовуючи методи непрямого АПР, суб'єкти впливу встановлюють умови, що спричиняють такі дії об'єктів, які відповідають прагненням указаних суб'єктів. Прикладом непрямого адміністративно-правового регулювання безпеки суб'єктів господарювання може служити протидія монопольному становищу окремих гравців ринку.

Методи адміністративно-правового регулювання безпеки суб'єктів господарювання повинні забезпечувати здатність останніх адекватно враховувати зміни в економічній і політичній ситуації в країні. Із цього погляду становить інтерес класифікація цих методів за критерієм ступеня сталості їх змісту, відповідно до якого вони поділяються на стійкі, відносно динамічні й оперативні (пор.: [271, с. 40–41]).

До стійких методів належать методи, зміст яких зберігається протягом тривалого часу без яких-небудь істотних змін. Найчастіше зміст таких методів закріплюється в законах, а також в указах Президента України, постановах Уряду України. Їх використання можливе незалежно від економічної ситуації в країні. До стійких методів можна віднести реєстрацію суб'єктів господарської діяльності, сертифікацію продукції тощо (пор.: [271, с. 40]).

До відносно динамічних методів адміністративно-правового регулювання безпеки суб'єктів господарювання належать методи, порядок і умови застосування яких може змінюватися залежно від економічної або політичної ситуації (наприклад, податкові важелі впливу та ліцензування). Цим методам відповідає регламентація, яка найчастіше здійснюється за допомогою нормативних актів органів виконавчої влади (пор.: [271, с. 40–41]).

Використання оперативних методів адміністративно-правового регулювання безпеки суб'єктів господарювання характерне для періодів реформування, посткризових періодів тощо. Це, наприклад, державна підтримка окремих суб'єктів господарювання шляхом короткотермінового звільнення від податків чи зборів або їх скорочення, реструктуризація боргів перед бюджетом. Слід урахувати, що зловживання такими методами може призводити до політичної та економічної нестабільності, а отже, негативно позначатися на безпеці суб'єктів господарювання (пор.: [271, с. 41]).

Можливі й інші класифікації методів адміністративно-правового регулювання безпеки суб'єктів господарювання. Так, за способом дії методи адміністративно-правового регулювання безпеки суб'єктів господарювання можна поділити на методи, які уповноважують; методи, що зобов'язують; спонукальні методи; заборонні (пор.: [272]). За формою припису – на категоричні (імперативні), які характеризуються однозначністю приписів, безпосередньо визначаючи поведінку об'єкта адміністративно-правового регулювання суб'єктом управління або точним визначенням меж дії об'єкта, у рамках яких об'єкт впливу має право обрати спосіб та форму виконання припису, не спотворюючи його змісту й цілей; доручні, за допомогою яких на об'єкт впливу покладають вирішення того чи іншого питання або виконання конкретних дій, які не належать до його компетенції, надаючи йому право самому визначити, як він буде це робити; рекомендаційні, сутність яких полягає в тому, що в нормативних приписах містяться певні поради, рекомендації, за допомогою яких об'єкт управління може самостійно визначити шляхи й способи реалізації належної поведінки; диспозитивні, які використовуються, коли має місце рівноправність сторін [272; 273, с. 84].

Дві останні класифікації методів адміністративно-правового регулювання належать до найбільш популярних в юридичній літературі (див. про це: [274, с. 28]). Належить до них і класифікація, відповідно до якої за характером дії на волю суб'єктів права розрізняють методи переконання та

примусу [274, с. 28].

Проте слід зважати на те, що «...переконання та примус... як необхідні специфічні елементи присутні в усіх видах правових методів, що регулюють особливі правила поведінки» [272]. Тому ми дотримуємося точки зору, що переконання та примус в праві слід розглядати як способи його реалізації (пор.: [275, с. 54]), а не як методи правового регулювання.

Переконання в праві – це вплив на правосвідомість шляхом здійснення заходів виховного, заохочувального, роз'яснювального та іншого характеру з метою переконування громадян в обґрунтованості, доцільності та необхідності добровільного та сумлінного додержання встановлених державою норм і правил (пор.: [276]). Вагому роль у переконанні громадян відіграє авторитет органів влади [277, с. 261].

Особливо важливу роль переконання відіграє в профілактиці правопорушень. Тут слід згадати думку О. А. Туєва, що конкретна профілактична спрямованість у роботі служб безпеки на конкретному об'єкті (групі об'єктів) виділяє їх у системі суб'єктів правоохоронної діяльності [278, с. 715].

У літературі вказується на такі ознаки адміністративного переконання:

1. Адміністративне переконання використовується постійно, систематично. Його потребують навіть особи, які свідомо додержуються вимог правових норм, оскільки виникають нові норми й правила, скасовуються й змінюються ті, що були чинними раніше.

2. Засоби адміністративного переконання адресовані невизначеному колу осіб. Воно не пов'язане з індивідуальним впливом.

3. Фактична підстава адміністративного переконання відсутня, хоча й можна вести мову про його деякі умовні.

4. Мета адміністративного переконання полягає в тому, щоб домогтися майбутньої поведінки, яка схвалюється державою. Найчастіше метою адміністративного переконання є правомірна поведінка, яка є об'єктивною

передумовою нормального функціонування громадянського суспільства. Разом з тим переконання використовується з метою забезпечення не тільки правомірної поведінки, але й правильної поведінки з точки зору держави. Річ у тім, що в суспільстві існують різновиди поведінки, які не є правопорушеннями, але й не схвалюються державою, і в цьому випадку метою переконання є пояснити громадянам необхідність добровільно відмовитися від такої поведінки. Також переконання використовується з метою спонукати до поведінки, яка є корисної з точки зору держави.

5. Адміністративне переконання використовує різноманітні засоби інформування, зокрема, телебачення, радіо, Інтернет.

6. Адміністративне переконання здійснюється від імені суб'єкта державного управління. Його здійснюють органи державного управління з метою дотримання норм і правил у відповідній сфері, підвідомчій державі.

7. Переконання розглядається як основний метод впливу [277, с. 262–263].

На наш погляд, не зі всім у наведеному погляді на ознаки адміністративного переконання можна погодитися. По-перше, викликає сумнів друга ознака. Адже загальновідомо, що в практиці роботи органів внутрішніх справ широко використовуються профілактичні бесіди з особами, схильними до адміністративних правопорушень. Недарма одна з існуючих класифікацій заходів адміністративного переконання передбачає їх поділ на два види:

- переконання, яке застосовується до необмеженого кола осіб (або колективне переконання);

- переконання, яке застосовується до конкретної особи [276].

По-друге, адміністративне переконання здійснюють не лише органи державного управління. Зокрема, його застосовують суб'єкти недержавної правоохоронної діяльності [194].

Важливе місце серед заходів переконання належить матеріальному й

моральному стимулюванню [194]. Правове стимулювання – це процес впливу на свідомість і психіку людини наявних реальних правочинів, пов’язаних із реалізацією суб’єктивного права або з отриманням особою нагороди за свою правомірну поведінку, характеристики якої перевищують вимоги, які зазвичай висуваються [279]. Його слід відрізняти від нормативного стимулювання, яке є процесом впливу на свідомість і психіку людини юридичних норм, що закріплюють певні засоби з метою посилення мотивації поведінки, у якій зацікавлена влада [279].

Правове стимулювання є системою, елементами якої є мета правового стимулювання; знання про правове стимулювання; правовий стимул; суб’єкт правового стимулювання; об’єкт правового стимулювання; предмет правового стимулювання; засоби правового стимулювання; принципи правового стимулювання; механізм правового стимулювання. Ці елементи, взаємодіючи між собою, надають правовому стимулюванню таких якостей, які дозволяють йому існувати як стійке правове явище [279].

Правовий стимул є правовим спонуканням до законослухняного діяння, що створює режим сприяння для задоволення власних інтересів суб’єкта. Будучи завжди зовнішнім фактором, він або встановлений в законодавстві, або міститься в іншій формі права [280].

Найбільш загальні ознаки реалізації правових стимулів полягають у тому, що вони:

- пов’язані зі сприятливими умовами для здійснення власних інтересів особистості, оскільки виражаються в обіцянні або наданні цінностей, а іноді – у скасуванні або зниженні ступеня позбавлення цінностей (наприклад, скасування або зменшення міри покарання є стимулом);
- повідомляють про розширення обсягу можливостей, свободи, бо формами прояву правових стимулів виступають суб’єктивні права, законні інтереси, пільги, заохочення, рекомендації;
- виражають позитивну правову мотивацію;

- передбачають підвищення позитивної активності;
- спрямовані на впорядковану зміну суспільних відносин, виконують функцію розвитку соціальних зв'язків [280].

Стадіями правового стимулювання є:

- юридичне закріплення правових стимулів у відповідних нормативно-правових актах;
- доведення інформації про правові стимули до суб'єктів правового стимулювання;
- вплив цих стимулів на психіку й свідомість суб'єктів стимулювання;
- реалізація правових норм, що закріплюють відповідний стимул;
- юридичне визнання заслуг суб'єкта стимулювання [279].

Найважливішим і найефективнішим видом стимулювання є заохочення [281]. Правове заохочення є формою й мірою юридичного схвалення правомірної поведінки, яку можна охарактеризувати як заслугу [280]. Дуже ґрунтовно його досліджено в кандидатській дисертації О. М. Кисельової «Заохочення як метод правового регулювання». З-поміж одержаних у цій дисертації наукових результатів найбільш значущими для теорії та практики адміністративно-правового забезпечення безпеки суб'єктів господарювання є такі положення:

- особлива ефективність заохочення зумовлена тим, що в ситуації, коли йдеться про позитивну мотивацію, спонукою для бажаної поведінки є не лише зовнішні приписи, а й інтерес суб'єкта, причому значною мірою саме правове заохочення здатне викликати мотивацію, спрямовану на ефективну правомірну поведінку, на високий результат дій, а також непрямым чином запобігти можливості скоєння правопорушень;

- основними елементами заохочення, закріпленого в заохочувальній нормі, є:

- 1) своєрідні прийоми впливу нормотворчого органу об'єкт, якому адресована ця норма;

- 2) прийоми, що визначають особливості виникнення заохочувальних

правовідносин;

3) прийоми формування суб'єктивних прав і юридичних обов'язків учасників відносини, що регулюються;

4) засоби забезпечення встановлених суб'єктивних прав і юридичних обов'язків;

- ознаками правового заохочення є:

1) наявність юридичного дозволу як необхідної передумови правового заохочення;

2) юридично правомірна заслуга;

3) непримусове спонукання до правомірної дії;

4) правове схвалення;

5) юридичний стимул, який базується на наданні додаткових благ;

- заохочення передбачає обопільну користь для його суб'єкта та об'єкта, у разі відсутності якої воно не спрацьовує;

- на відміну від інших стимулів заохочення завжди надається виключно за вчинену суспільно корисну дію;

- заохочення відіграє своєрідну роль «вічного двигуна», здатного підштовхнути інших осіб до здійснення вчинку, який схвалюється суспільством, та спонукати особу, яку заохотили, до повторення цього вчинку;

- у рамках заохочувального впливу особливе місце належить його цілям. Безпосередні цілі правового заохочення закріплюються в самій заохочувальній нормі або нормативному акті шляхом встановлення тих результатів, досягнення яких заохочується правомочним суб'єктом. До загальних цілей правового заохочення належать:

1) спонукання особи або організації виконати дію, яка схвалюється суспільством;

2) стимулювання таких дій з боку інших осіб і колективів та нових корисних дій з боку особи, яку заохочують. Перспективні цілі правового

заохочення – це ті більш-менш віддалені результати, які мають бути досягнуті внаслідок його реалізації;

- створювана в процесі правотворчості заохочувальна норма, має:

1) урахувати необхідність оптимального поєднання назрілих потреб і інтересів не лише держави та суспільства, але й об'єктів заохочення;

2) відображати правильно визначену мету заохочення;

3) бути точною, лапідарною й зрозумілою;

4) урахувати особливості адресатів заохочування;

- критеріями класифікації правових заохочень, зокрема, можуть бути:

1) суб'єкт заохочення. Залежно від цього критерію розрізняються державні та недержавні заохочення;

2) характер регулятивного впливу. Відповідно до нього заохочення поділяються на фінансово-економічні, моральні та організаційні;

3) рівень нормативних актів. За цим критерієм виокремлюються загальнодержавні, регіональні, муніципальні, локальні заохочення. Останні існують у рамках конкретних установ і підприємств [282].

Переходячи до розгляду питання про адміністративний примус в забезпеченні безпеки суб'єктів господарювання, насамперед зазначимо, що вважаємо слушною позицію тих адміністративістів, які заперечують державну монополію на застосування адміністративного примусу. Прояви прихильності до цієї позиції знаходимо ще в радянському адміністративному праві. Наприклад, відомий представник української радянської адміністративістики І. М. Пахомов, характеризуючи особливості застосування адміністративного примусу в Радянському Союзі, зазначив: «В окремих випадках, передбачених законом, заходи адміністративного впливу за уповноваженням державних органів можуть застосовувати громадські організації. Так, головним технічним інспекторам профспілок надано право накладати на винних у порушенні правил техніки безпеки і охорони праці, які є адміністративно-правовими порушеннями, штраф у розмірі до 50 крб.» [283, с. 241]. А в опублікованій 1975 року праці іншого представника

української радянської адміністративісти Г. П. Бондаренка зазначалося, що адміністративний примус – це складова частина державного примусу, яка полягає в застосуванні органами державного управління, судами й суддями, посадовими особами, а в установлених законодавством випадках – громадськістю, у межах, формах і порядку, регламентованих чинним законодавством, державно-правового, психологічного й фізичного впливу до правопорушників з метою захисту конкретних суспільних відносин, що охороняються правом [284, с. 21].

У цьому ж контексті не можна не згадати й про погляди на адміністративний примус, висловлені радянським адміністративістом В. С. Адушкіним у колективній монографії «Адміністративна відповідальність у СРСР», опублікованій 1988 року. Основне з того в цьому погляді, що становить особливий інтерес у плані з'ясування питання про застосування адміністративного примусу в забезпеченні суб'єктів господарювання, відображають такі положення:

- адміністративно-правовий примус може бути представлений трьома типами примусу, а саме дисциплінарним, адміністративним и колективним;
- дисциплінарний примус застосовується суб'єктами дисциплінарної влади (керівниками підприємств, установ, їх структурних підрозділів тощо) у рамках внутрішньоорганізаційного підпорядкування щодо членів організацій, які ними очолюються; адміністративний – реалізується державними органами щодо будь-яких організаційно не підпорядкованих їм суб'єктів; колективний – у рамках підпорядкування обох видів, але не державному органу, а трудовому колективу, громадській організації або їх формуванням;
- держава виявляє себе в колективному адміністративно-правовому примусі опосередковано, а саме шляхом делегування права застосування примусових заходів, подібних до суто державних (наприклад, штраф, покладання обов'язку відшкодувати збитки тощо) чітко окресленому колу громадських формувань; правового регулювання видів та інших питань

реалізації таких заходів; визнання за ними юридичного значення; установлення можливості втручання держави задля забезпечення реалізації заходів колективного примусу. Така опосередкована участь держави й надає колективному примусу адміністративно-правового характеру [285, с. 9–10].

Цілком очевидно, що той вид колективного адміністративно-правового примусу, який реалізується в рамках позаорганізаційного підпорядкування, є різновидом примусу, котрий В. С. Адушкін називає адміністративним. Отже, погляд цього науковця на адміністративний примус принципово не відрізняється від поглядів на нього, висловлених І. М. Пахомовим та Г. П. Бондаренком.

Відмічена вище тенденція до заперечення державної монополії на застосування адміністративного примусу спостерігається й у пострадянській юриспруденції. Показова в цьому відношенні еволюції позиції Д. М. Бахраха.

У характеристиці адміністративного примусу, що міститься в підручнику Д. М. Бахраха з адміністративного права, опублікованому 2000 року, зазначалося: «Існує державна монополія на правовий примус. ...<...> Лише держава, яка має спеціальний апарат примусу, є вправі застосовувати примусові заходи до громадян і до організацій, колективних суб'єктів. Що ж до недержавних організацій, то вони можуть застосовувати заходи примусу тільки до своїх членів... З метою залучення громадян до охорони правопорядку держава надала народним дружинам, громадським судам і природоохоронним інспекціям право застосовувати до громадян заходи примусу щодо громадян тільки за дорученням держави, у встановлених законом випадках і, як правило, під державним контролем» [281]. Далі в цьому ж підручнику зазначається, що «застосовувати заходи адміністративного впливу мають десятки видів органів (державних, муніципальних, громадських)» [281].

Напрошується питання: якщо «існує державна монополія на правовий примус», то хіба може адміністративний примус застосовуватися

недержавними інституціями? Є підстави думати, що таке питання задав собі й Д. М. Бахрах. Адже лише тільки цим можна пояснити той факт, що в характеристиці правового примусу, яка подана ним у колективному підручнику, опублікованому 2007 року, замість положення «існує державна монополія на правовий примус» фігурує принципово відмінне, а саме: «Існує державна монополія на нормативне регулювання правового примусу» [286]. Принагідно зауважимо, що відмова від заміненого положення диктувала необхідність зняти й положення, що право застосовувати примусові заходи до громадян і до організацій, колективних суб'єктів має лише держава. Проте, на жаль, цього Д. М. Бахрах не зробив [286].

З огляду на таку непослідовність не дивує зміст поданого Д. М. Бахрахом у праці [286] визначення адміністративного примусу, а саме: «Адміністративно-правовий примус – це особливий вид правового примусу, що полягає в застосуванні суб'єктами публічної функціональної влади встановлених нормами адміністративного права примусових заходів у зв'язку з неправомірними діями» [286]. Як бачимо, недержавні суб'єкти застосування адміністративного примусу в цьому визначенні не згадуються.

Незайвим видається зазначити, що Д. М. Бахрах використовує термін «адміністративно-правовий примус» з міркувань, які не мають нічого спільного з тим змістом, який вкладав у цей термін І. М. Пахомов. Ці міркування Д. М. Бахраха є такими: «У науковій й навчальній літературі чимало написано про адміністративний примус, але коректніше було б говорити про адміністративно-правовий. Історія СРСР, Росії та інших країн дає підстави для висновків про те, що адміністративний примус набагато ширший за адміністративно-правовий, що нерідко пов'язане зі сваволею, насильством. Для адміністративного примусу правова форма ще не стала такою атрибутивною властивістю, як для кримінальної відповідальності. Тепер він складається із двох частин: адміністративної сваволі й адміністративно-правового примусу» [286, с. 517].

Уважаємо, що дана думка Д. М. Бахраха не є переконливою. На наш погляд, має рацію П. П. Серков, коли пише: «Одне з пояснень необхідності поділу державного примусу на адміністративний примус і адміністративно-правовий примус служить довід про те, що адміністративний примус іноді був пов'язаний із сваволею й насильством... Статтею 1 Закону РФ від 18 жовтня 1991 року № 1761-1 «Про реабілітацію жертв політичних репресій» установлено, що політичними репресіями визнаються різні заходи примусу, які застосовуються державою з політичних мотивів... Тут примус не має нічого спільного із критеріями, що відповідають вимогам законності та справедливості. Додання до терміна «адміністративний примус» поняття «правовий» не здатне саме собою виключити ані сваволлю, ані насильство» [287].

Еволюцію в трактуванні адміністративного примусу спостерігаємо й в А. Т. Комзюка. У своїй праці «Заходи адміністративного примусу в правоохоронній діяльності міліції: поняття, види та організаційно-правові питання реалізації», яка побачила світ 2002 року, цей науковець, зазначивши, що «...одна із найважливіших рис адміністративного примусу полягає в тому, що його заходи застосовуються, як правило, органами виконавчої влади і їх посадовими особами», водночас визнав, що «...в окремих випадках, як виняток, їх застосування (заходів адміністративного примусу. – Л. Ч.) покладається на суди (суддів) і представників окремих об'єднань громадян, наділених деякими адміністративно-владними повноваженнями (наприклад, дружинників, громадських інспекторів тощо)» [288, с. 31]. Здавалося б, що ці окремі випадки мали би бути відображені в дефініції адміністративного примусу, запропонованій процитованій праці. Проте в цій дефініції рамки застосування адміністративного примусу обмежені виключно сферою державного управління [288, с. 35].

Натомість у розділі «Адміністративний примус», написаному А. Т. Комзюком для підручника, опублікованого 2004 року, адміністративний

примус визначено як «...застосування відповідними суб'єктами до осіб, які не перебувають в їх підпорядкуванні, незалежно від волі і бажання останніх, передбачених адміністративно-правовими нормами заходів впливу морального, майнового, особистісного (фізичного) та іншого характеру з метою охорони відповідних суспільних відносин шляхом попередження і припинення правопорушень, а також: покарання за їх вчинення» [205]. І вже між цим визначенням та присутнім у розділі положенням, що в окремих випадках застосування заходів адміністративного примусу покладається також на представників окремих об'єднань громадян, наділених деякими державно-владними повноваженнями, наприклад, членів громадських формувань з охорони громадського порядку й державного кордону, жодних суперечностей немає.

На відміну від А. Т. Комзюка, Т. О. Коломєць у визначенні адміністративного примусу відобразила в явному вигляді визнання нею права на застосування цього примусу деякими недержавними суб'єктами правоохоронної діяльності. У авторефераті її докторської дисертації, присвяченої адміністративному примусу в публічному праві України, читаємо: «...дисертант формулює власне визначення адміністративного примусу в публічному праві України як особливого, комплексного, поліструктурного різновиду державно-правового примусу, тобто визначених нормами публічного права способів офіційного фізичного або психологічного впливу уповноважених державних органів, а у деяких випадках і громадських організацій, на фізичних та юридичних осіб у вигляді особистих, майнових, організаційних обмежень їх прав, свобод та інтересів у випадках вчинення цими особами протиправних діянь (у сфері відносин публічного характеру) або в умовах надзвичайних обставин в межах окремого, економного, спрощеного, оперативного адміністративного провадження задля досягнення багатоаспектної ретро-перспективної мети (превенції, припинення протиправних діянь, забезпечення провадження в справах про

правопорушення, притягнення винних осіб до відповідальності, попередження та локалізації наслідків надзвичайних ситуацій)» [289, с. 16].

На наш погляд, це визначення менш прийнятне за визначення адміністративного примусу, яке дав А. Т. Комзюк у підручнику [205]. І ось чому.

По-перше, навряд чи є доречним сусідство визнання адміністративного примусу різновидом державно-правового примусу із вказівкою на те, що адміністративний примус можуть застосовувати й громадські організації.

По-друге, як показав А. Т. Комзюк, не можна погодитися з обмеженням адміністративного примусу тільки засобами психологічного або фізичного впливу.

По-третє, на відміну від визначення, яке дала Т. О. Коломоєць, дефініція, запропонована А. Т. Комзюком у підручнику [205], дозволяє відобразити ту обставину, що, як слушно стверджує В. Б. Белорусов [194], застосування адміністративного примусу властиве й діяльності приватних охоронців та детективів.

Правда, слід визнати, що сам А. Т. Комзюк у підручнику [205] не відніс приватних охоронців та детективів до кола суб'єктів адміністративного примусу.

Нарешті, зазначимо, що не всі сучасні адміністративісти наважуються відійти від догми про існування державної монополії на адміністративний примус, зробити це бодай у тих доволі скромних межах, які дозволили собі Д. Н. Бахрах, А. Т. Комзюк та Т. О. Коломоєць.

Так, І. В. Максимов у своїй монографії «Адміністративні покарання» застеріг, що «...адміністративний примус – монополія держави...», [290, с. 15] і дав таке визначення: «Адміністративний примус (на відміну від інших галузевих видів державного примусу) можна охарактеризувати як визначений адміністративним законодавством вид державного примусу уповноваженими на те органами управління (посадовими особами) фізичних і юридичних осіб

з огляду на здійснення ними правопорушення або в умовах суспільної, державної необхідності для ефективного і оперативного досягнення виключно позитивно-значущих (суспільно корисних) цілей» [290, с. 17]. «Адміністративний примус – це застосування заходів адміністративного впливу представником адміністративної влади або суддею до фізичних та юридичних осіб з метою охорони правопорядку», – пише І. Д. Фіалковська [291, с. 293]. Цей ряд можна було б продовжувати. Та ми обмежимося посиланням на симптоматичне положення узагальнюючого характеру, яке міститься в авторитетному російському підручнику з адміністративного права, опублікованому 2012 року: «У літературі під адміністративним примусом, як правило, розуміється застосування органами виконавчої влади (державного управління), а також суддями до фізичних і юридичних осіб встановлених нормами адміністративного права примусових заходів з метою припинення правопорушень, притягнення винних осіб до адміністративної відповідальності й забезпечення громадської безпеки» [292, с. 327].

Узагальнення наявних в юридичній літературі міркувань щодо адміністративного примусу дозволяє охарактеризувати його застосування у сфері убезпечення суб'єктів господарювання за допомогою таких положень:

- цілі адміністративного примусу – ефективне забезпечення безпеки суб'єктів господарювання, належна реалізація їхніх прав та законних інтересів, запобігання правопорушенням у цій сфері, покарання правопорушників, а також поновлення прав, що були порушені;

- ознаками застосування примусу є правові обмеження майнового або немайнового характеру;

- він застосовується уповноваженими органами та посадовими особами;

- має зовнішній характер;

- його застосування можливе виключно на підставі й у порядку, передбачених адміністративним та адміністративно-процесуальним

законодавством;

- підставою застосування є правопорушення або інші обставини, якщо безпеку суб'єктів господарювання можна забезпечити лише за допомогою примусу;

- застосовується не тільки як реакція на правопорушення, але й з метою їх відвернення;

- застосовується незалежно від волі та бажання його об'єкта;

- може застосовуватися не лише до правопорушника, але й до інших осіб [205; 207, с. 177; 222, с. 208; 286, с. 517; 288, с. 31–35; 290, с. 16–17; 292, с. 328–330; 293, с. 191–192].

Як класифікувати заходи адміністративного примусу у сфері убезпечення суб'єктів господарювання?

Це питання є доволі складним з огляду на те, що «щодо адміністративного примусу сепарація його примусових заходів проводилася багатьма теоретиками і практиками за багатьма підставами...» [290, с. 19]. Підвищений інтерес, який виявлявся й продовжує виявлятися до класифікації заходів адміністративного примусу цілком виправданий. Як переконливо показано в літературі, він зумовлений таким.

По-перше, чітка класифікація допомагає глибше усвідомити суть адміністративного примусу як єдиного збірного поняття, відмежувати його від інших видів державного правового примусу.

По-друге, вона дозволяє визначити типи й види конкретних заходів адміністративного примусу шляхом їх диференціювання.

По-третє, має суто утилітарний характер, допомагаючи правозастосовним органам правильно кваліфікувати конкретні відхилення від норм правопорядку, послідовно застосовувати заходи адміністративного примусу в процесі виконавчого провадження.

По-четверте, дозволяє вести теоретичні дослідження з найрізноманітніших актуальних наукових проблем адміністративного права.

По-п'яте, сприяє з'ясуванню суті різних за правовою природою заходів адміністративного примусу, виробленню оптимального варіанта кодифікації адміністративно-правових норм, що, своєю чергою, створює передумови для більш ефективного й цілеспрямованого застосування всіх видів заходів адміністративного примусу [294, с. 31].

На сьогодні з-поміж існуючих у пострадянській юриспруденції підходів до класифікації заходів адміністративного примусу найґрунтовнішим є той, який запропонувала Т. О. Коломоєць. Він реалізується з використанням кількох критеріїв у кілька етапів [289, с. 18]. На першому етапі, відповідно до критерію фактичних підстав застосування, виділяються дві підсистеми однорідних заходів: заходи, пов'язані із протиправними діями, і заходи, застосування яких не пов'язане із такими діями. На другому етапі за критерієм безпосередньої мети застосування заходи, пов'язані із протиправними діями, поділяються на заходи відповідальності та заходи припинення, а примусові заходи, не пов'язані з протиправними діями, – на такі, що пов'язані із надзвичайними ситуаціями, та власне попереджувальні заходи. І, нарешті, на третьому етапі заходи припинення в залежності від характеру дії поділяються на власне заходи припинення та заходи адміністративно-процесуального примусу [289, с. 18].

Слід зазначити, що цей підхід передбачає можливість застосування й інших критеріїв класифікації заходів адміністративного примусу – терміну дії, суб'єкта застосування, суб'єкта, щодо якого здійснюється застосування, специфіки процедури застосування та ін. [289, с. 18].

Утім, на нашу думку, суто із прикладною метою, зокрема з метою систематизації заходів адміністративного примусу, використовуваних у сфері забезпечення суб'єктів господарювання, цілком прийнятним є оперування класифікацією заходів адміністративного примусу, яка передбачає їх поділ на три групи:

- адміністративно-запобіжні заходи¹;
- заходи адміністративного припинення;
- заходи адміністративної відповідальності.

Як констатує А. Т. Комзюк, ця класифікація найчіткіше відображає правоохоронне призначення адміністративного примусу та користується найбільшою підтримкою у вітчизняній адміністративістиці [205].

Прикладами адміністративно-запобіжних заходів, які застосовуються з метою убезпечення безпеки суб'єктів господарювання, можуть служити:

- аудит господарської діяльності; перевірка документів; опломбування приміщень, які використовуються як каси, місця зберігання документів, товарно-матеріальних цінностей;
- проведення співбесід щодо дотримання заходів безпеки; інформування суб'єктів господарювання про потенційні ризики або загрози;
- тимчасове обмеження доступу співробітників на окремі ділянки господарської діяльності; вилучення для проведення аналізу проб продукції; карантин.

До заходів адміністративного припинення у сфері убезпечення суб'єктів господарювання, зокрема, належать:

- арешт банківського рахунку; анулювання ліцензії чи дозволу на певний вид господарської діяльності;
- відмова в сертифікації, реєстрації, патентуванні; припинення бюджетного фінансування; блокування територій;
- призупинення операцій по рахунках в кредитних організаціях; арешт майна; вилучення предметів і документів;
- примусова евакуація з районів, небезпечних для господарської

¹ Щодо цих заходів О. І. Остапенко та Л. О. Остапенко слушно зазначають: «...профілактичні заходи навіть примусово-профілактичного характеру будуть значно гуманнішими, ніж адміністративне покарання. Профілактичний примус в умовах формування демократії є більш привабливим, ніж адміністративне покарання» [295, с. 46].

діяльності; заборона експлуатації або тимчасове закриття об'єктів.

До заходів адміністративної відповідальності – санкції за порушення господарського, антимонопольного, податкового законодавства [43].

Висновки до розділу 3

У даному розділі визначено суть механізму адміністративно-правового забезпечення безпеки суб'єктів господарювання, охарактеризовано інституційну складову цього механізму, значну увагу приділено принципам, формам і методам адміністративно-правового регулювання безпеки суб'єктів господарювання, з'ясуванню змісту адміністративно-правового статусу юридичних та фізичних осіб, що беруть участь у формуванні, функціонуванні й вдосконаленні адміністративно-правового забезпечення безпеки суб'єктів господарювання. Серед положень, які сформульовано в результаті цього, найважливішими видаються такі.

1. Механізм адміністративно-правового забезпечення безпеки суб'єктів господарювання – це система, яку утворюють юридичні та фізичні особи, завдяки діям котрих воно формується, функціонує й вдосконалюється, а також принципи, форми та методи адміністративно-правового регулювання безпеки господарюючих суб'єктів.

2. З погляду реалізації завдань даного дослідження найбільш прийнятною класифікацією суб'єктів адміністративно-правового забезпечення безпеки суб'єктів господарювання є така:

- державні інституції: Верховна Рада України; Президент України; органи виконавчої влади; інші державні органи й організації;
- недержавні інституції: органи місцевого самоврядування; об'єднання громадян; інші недержавні інституції;
- громадяни України, іноземні громадяни, особи без громадянства.

3. . Аналіз механізму адміністративно-правового забезпечення безпеки суб'єктів господарювання передбачає з'ясування сутності адміністративно-правового статусу суб'єктів цього забезпечення. Необхідна умова вирішення цього питання – осмислення категорії «компетенція», яка вважається базовим компонентом адміністративно-правового статусу. Навколо цієї категорії й досі точаться дискусії. Аналіз основних висловлених у цих дискусіях положень дозволив зробити такі узагальнення:

- у супереч поглядам деяких дуже авторитетних правознавців, функції й цілі органу або посадової особи, їх предмети відання не належать до кола елементів компетенції. Водночас існує нерозривний зв'язок повноважень органу із предметом його відання;

- змістом компетенції того чи іншого її суб'єкта є його права й обов'язки в тій чи іншій сфері діяльності (з певного кола питань) щодо досягнення поставлених цілей, вирішення конкретних завдань та здійснення покладених на нього функцій.

4. Адміністративно-правовий статус юридичної або фізичної особи як суб'єкта адміністративно-правового забезпечення безпеки суб'єктів господарювання є юридичною конструкцією, яку утворюють комплекс прав і обов'язків такої особи та гарантій їх реалізації, визначений на нормативно-правовому рівні з метою створення умов для виконання нею функцій і завдань із забезпечення суб'єктів господарювання, а також її юридична відповідальність, пов'язана з указаним комплексом.

5. У системі органів державної влади, що є суб'єктами адміністративно-правового забезпечення безпеки суб'єктів господарювання в нашій країні, на першому місці виступають Верховна Рада, Президент і Кабінет Міністрів України.

До повноважень Верховної Ради України, реалізація яких безпосередньо впливає на адміністративно-правове забезпечення безпеки суб'єктів господарювання, насамперед належить прийняття законів; визначення засад внутрішньої і зовнішньої політики; затвердження

загальнодержавних програм економічного, науково-технічного, соціального розвитку.

Практика багатогранної практики діяльності Верховної Ради України свідчить, що здебільшого її ефективність залежить від продуктивного функціонування парламентських комітетів. Аналіз діяльності комітетів Верховної Ради України щодо формування законопроектів, які тією чи іншою мірою стосуються механізму адміністративно-правового забезпечення безпеки суб'єктів господарювання, показує, що особлива роль у цій діяльності належить Комітету Верховної Ради України з питань промислової політики та підприємництва, Комітету Верховної Ради України з питань економічної політики, Комітету з питань законодавчого забезпечення правоохоронної діяльності, Комітету з питань аграрної політики та земельних відносин.

Повноваження Президента України, які мають відношення до адміністративно-правового захисту безпеки суб'єктів господарювання, слід поділити на повноваження, які здійснюються щодо певного кола суб'єктів, а саме органів державної влади, посадових осіб, органів місцевого самоврядування, об'єднання громадян, громадян України, іноземних громадян тощо; повноваження, які охоплюють економічну, соціально-культурну та адміністративно-політичну сфери; повноваження, які спрямовані на окреслення й досягнення загальнодержавних цілей. Президент України очолює Раду національної безпеки і оборони України – координаційний орган з питань національної безпеки й оборони при Президентові України, персональний склад якого формується Президентом. Зміст Закону України «Про Раду національної безпеки і оборони України (РНБО)» дає підстави стверджувати, що діяльність цього органу має безпосереднє відношення до забезпечення безпеки суб'єктів господарювання, її адміністративно-правового захисту.

Надзвичайно важливе місце в механізмі адміністративно-правового

забезпечення безпеки господарювання в Україні посідає Кабінет Міністрів України, більшість повноважень якого тією чи іншою мірою стосується функціонування цього механізму. До кола інших центральних органів виконавчої влади, які є суб'єктами АПЗ БСГ, насамперед належить віднести Міністерство внутрішніх справ, Міністерство економічного розвитку і торгівлі України; Державну фіскальну службу України; Антимонопольний комітет України; Державну регуляторну службу України.

6. Принципи адміністративно-правового регулювання безпеки суб'єктів господарювання – це юридична основа окреслення рамок дозволеної й належної поведінки суб'єктів адміністративно-правових відносин у цій сфері. Узагальнення наявних в літературі поглядів на принципи адміністративно-правового регулювання взагалі й адміністративно-правового регулювання охоронної діяльності та економічної безпеки зокрема дають підстави стверджувати, що принципами адміністративно-правового забезпечення безпеки суб'єктів господарювання є:

- принцип верховенства права;
- принцип верховенства закону;
- принцип заснованості дій учасників правовідносин на законі;
- принцип пріоритету прав і свобод людини та громадянина;
- принцип рівності громадян перед законом;
- принцип взаємної відповідальності держави й людини,
- принцип гуманізму й справедливості у взаємовідносинах між державою та людиною;

- зв'язаність суб'єкта адміністративно-правового регулювання безпеки суб'єкта господарювання правовим законом, що вимагає відповідності рішень або дій суб'єкта АПР БСГ певним нормативним актам, дотримання усталених процедур під час прийняття рішень або вчинення дій з адміністративно-правового регулювання безпеки суб'єктів господарювання, такого ступеня чіткості формулювання адміністративно-правових норм, який

уможливлює передбачення потенційним порушником наслідків для нього його неправомірної поведінки;

- принцип пропорційності, який означає, що рішення та дії з адміністративно-правового регулювання безпеки суб'єктів господарювання мають перебувати в розумному співвідношенні із цілями, визначеними в законодавстві;

- принцип заборони надформалізму, згідно з яким є неприпустимими обмеження прав фізичних та юридичних осіб, запроваджені виключно заради дотримання форми;

- принцип відсутності дискримінації;

- принцип використання повноважень із метою, з якою вони надані;

- принцип відкритості й прозорості діяльності з адміністративно-правового регулювання безпеки суб'єктів господарювання;

- принцип відповідальності;

- принцип ефективності та результативності адміністративно-правового регулювання безпеки господарюючих суб'єктів;

- принцип пріоритету захисту права людини на життя й здоров'я перед правом на захист безпеки суб'єкта господарювання;

- створення умов для самоохорони безпеки суб'єкта господарювання; принцип обов'язковості державної реєстрації використовуваного в процесі господарської діяльності нерухомого майна й майна підвищеної небезпеки;

- гарантованість компенсації збитків суб'єкту господарювання, який добросовісно виконував обов'язки з утримання своїх активів та їх охорони;

- комплексність адміністративно-правового регулювання безпеки суб'єктів господарювання;

- системність адміністративно-правового регулювання безпеки суб'єктів господарювання;

- пріоритет запобіжних заходів.

7. Присутній у юридичній літературі поділ форм адміністративно-

правового регулювання на правові та неправові викликає заперечення. З-поміж існуючих класифікацій цих форм найбільший інтерес, з погляду специфіки даного дослідження, становлять такі:

- класифікація Ю. А. Тихомирова, відповідно до якої, з точки зору правових форм, адміністративно-правове регулювання виражається в спеціальних нормах статутних і тематичних законів, указів, в актах типу «положення» і «порядок», у «правилах», що містять регулятивні й жорстко імперативні норми;

- поділ на правотворчу та правозастосовну форми адміністративно-правового регулювання.

8. Методи адміністративно-правового регулювання безпеки суб'єктів господарювання – це правові способи впливу на ті суспільні відносини, які складаються у сфері її забезпечення й регулюються адміністративним правом. Їх доцільно класифікувати за п'ятьма критеріями:

- за видом норм адміністративного права, які лежать в основі цих методів, – на матеріальні, тобто засновані на нормах матеріального права, та процесуальні, тобто засновані на процесуальних нормах;

- залежно від характеру впливу – на методи прямого впливу й непрямого;

- за ступенем сталості змісту – на стійкі методи, тобто такі, зміст яких зберігається в тривалому періоді часу без яких-небудь істотних змін, відносно динамічні, порядок і умови застосування яких може змінюватися залежно від економічної ситуації, та оперативні, за допомогою яких з максимально можливою швидкістю намагаються відреагувати на поточну ситуацію в економіці;

- за способом дії – на методи, які уповноважують; методи, що зобов'язують; заборонні;

- за формою припису – на категоричні (імперативні); доручні; рекомендаційні; спонукальні, диспозитивні методи.

Переконання й примус слід розглядати не як методи адміністративно-правового регулювання безпеки суб'єктів господарювання, а як способи реалізації права.

9. Адміністративне переконання, використовуване в процесі убезпечення суб'єктів господарювання, характеризується таким:

- воно може бути як колективним, яке найчастіше має перманентний, систематичний характер, так і індивідуальним;
- конкретна підстава адміністративного переконання відсутня;
- його мета — домогтися майбутньої поведінки, яка схвалюється державою;
- здійснюється органами державного управління та деякими суб'єктами недержавної правоохоронної діяльності за допомогою різних засобів.

Важливе місце серед заходів адміністративного переконання належить стимулюванню, найважливішим і найефективнішим видом якого є заохочення.

10. Слід визнати слушною позицію тих адміністративістів, які заперечують державну монополію на застосування адміністративного примусу. Прояви прихильності до цієї позиції знаходимо ще в радянському адміністративному праві. Тенденція до заперечення державної монополії на застосування адміністративного примусу спостерігається й у пострадянській юриспруденції. Їй відповідає запропоноване А. Т. Комзюком визначення адміністративного примусу, за яким останній являє собою застосування відповідними суб'єктами до осіб, які не перебувають в їх підпорядкуванні, незалежно від волі й бажання останніх, передбачених адміністративно-правовими нормами заходів впливу морального, майнового, особистісного (фізичного) та іншого характеру з метою охорони відповідних суспільних відносин шляхом попередження й припинення правопорушень, а також: покарання за їх вчинення. Включення цього визначення в склад положень теорії адміністративно-правового забезпечення суб'єктів господарювання

дозволяє відобразити в ній ту обставину, що застосування адміністративного примусу властиве й діяльності приватних охоронців та детективів.

11. Узагальнення наявних в юридичній літературі міркувань щодо адміністративного примусу дозволяє охарактеризувати його застосування у сфері убезпечення суб'єктів господарювання за допомогою таких положень:

- цілі адміністративного примусу – ефективне забезпечення безпеки суб'єктів господарювання, належна реалізація їхніх прав та законних інтересів, запобігання правопорушенням у цій сфері, покарання та ізоляція правопорушників, а також поновлення прав, що були порушені;

- ознаками застосування примусу є правові обмеження майнового або немайнового характеру;

- він застосовується уповноваженими органами та посадовими особами;

- має зовнішній характер;

- його застосування можливе виключно на підставі й у порядку, передбачених адміністративним та адміністративно-процесуальним законодавством;

- підставою застосування є правопорушення або інші обставини, якщо безпеку суб'єктів господарювання можна забезпечити лише за допомогою примусу;

- застосовується не тільки як реакція суб'єкта управління на правопорушення, але й з метою їх відвернення;

- застосовується незалежно від волі та бажання його об'єкта;

- може застосовуватися не лише до правопорушника, але й до інших осіб.

З метою систематизації заходів адміністративного примусу, використовуваних у сфері убезпечення суб'єктів господарювання, цілком прийнятним є оперування класифікацією заходів адміністративного примусу, яка передбачає їх поділ на три групи:

- адміністративно-запобіжні заходи;
- заходи адміністративного припинення;
- заходи адміністративної відповідальності.

Основні наукові результати, отримані у процесі роботи над розділом 3, подано й обґрунтовано в таких наших статтях: [296–302].

Розділ 4
ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО
ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БЕЗПЕКИ СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ
В УКРАЇНІ

4.1. Зміцнення взаємодії правоохоронних органів і недержавних суб'єктів охоронної та розшукової діяльності у сфері забезпечення безпеки суб'єктів господарювання в Україні

Необхідність взаємодії правоохоронних органів і недержавних суб'єктів охоронної та розшукової діяльності в убезпеченні суб'єктів господарювання зумовлюється низкою чинників:

- спільними завданнями, що стоять перед ними у сфері охорони правопорядку;
- обмеженістю джерел інформації в кожній зі сторін, про які йдеться, за наявності єдиного інформаційного поля, що відображає протиправну діяльність;
- різним обсягом їх повноважень у сфері забезпечення БСГ;
- особливістю призначення сил і засобів, які застосовуються для вирішення відповідних завдань;
- спорідненістю використовуваних ними методів;
- взаємозалежністю кінцевих результатів їхньої спільної діяльності [199; 303; 304; 305].

Недарма Концепцією корпоративної безпеки підприємств – членів Українського союзу промисловців і підприємців одним з напрямів першочергових заходів з розбудови недержавної системи безпеки підприємництва визнано створення механізмів взаємодії державних і

недержавних суб'єктів сектора безпеки на центральному та регіональному рівнях [306, с. 39].

Зрозуміло, що розгляд питань взаємодії має спиратися на чітке уявлення про сутність останньої. На наш погляд, таке уявлення дають вузлові положення характеристики взаємодії, яку подано в праці [307], а саме:

- взаємодія – це філософська категорія, «...яка відображає процеси впливу різних об'єктів один на одного, їхню взаємну зумовленість, зміну стану, взаємний перехід, а також породження одним об'єктом іншого»;

- вона є видом безпосереднього або опосередкованого, зовнішнього або внутрішнього відношення, зв'язку;

- виступає як інтегруючий чинник, за допомогою якого відбувається об'єднання частин у певний тип цілісності.

За С. В. Краснокутським, принциповою основою взаємодії органів внутрішніх справ і недержавних суб'єктів правоохоронної діяльності є спільність цілей [196, с. 140]. У зв'язку із цим зазначимо, що, на відміну від мети органів внутрішніх справ, метою значної частини недержавних суб'єктів забезпечення СГ є отримання прибутку (пор.: [308]).

Утім, це не означає, що взаємодія правоохоронних органів і недержавних суб'єктів охоронної та розшукової діяльності у сфері забезпечення господарювання не у всіх випадках характеризується такою ознакою, як мета. Ні, така мета є завжди. Інша річ, що вона може об'єднувати зусилля сторін взаємодії й тоді, коли цілі останніх збігаються не повністю.

У деяких визначеннях взаємодії державних і недержавних суб'єктів охоронної та розшукової діяльності вона характеризується як їх сумісна діяльність, узгоджена за метою, часом і місцем (див., зокрема: [304; 309, с. 66]). Проте такий погляд є слушним лише щодо так званої безпосередньої взаємодії, за якої її сторони «...здійснюють сумісні, у буквальному розумінні слова, заходи...» [310, с. 137]. Він не враховує існування опосередкованої взаємодії, коли відсутні єдність місця й часу взаємодії, а її сторони діють

самостійно [310, с. 137].

Крім поділу взаємодії між правоохоронними органами й недержавними суб'єктами охоронної та розшукової діяльності у сфері забезпечення господарювання на безпосередню та опосередковану, можливі й інші її класифікації. Ми зупинимося на тих з них, які є найбільш важливими з погляду реалізації завдань нашого дослідження.

Якщо взаємодія юридично оформлена, вона є офіційною. У протилежному разі – неофіційною.

За ступенем конспірації взаємодію правоохоронних органів і суб'єктів недержавної охоронної та розшукової діяльності можна поділити на гласну та негласну. Це насамперед стосується оперативно-розшукової діяльності [310, с. 959].

Взаємодія правоохоронних органів і недержавних суб'єктів охоронної та розшукової діяльності у сфері забезпечення господарювання може відбуватися як на стратегічному, так і на тактичному рівні. Це є підставою розрізняти стратегічну і тактичну взаємодію.

В основі першої лежать постановка довгострокових цілей та опрацювання стратегій з реалізації таких цілей. Тактична ж взаємодія полягає передусім в обміні оперативною інформацією між сторонами взаємодії, розподілі об'єктів оперативного спостереження, здійсненні поточних спільних заходів, реагуванні на дії одна одної.

Нарешті зазначимо, що дотримуємося точки зору, за якою взаємодія між правоохоронними органами й недержавними суб'єктами охоронної та розшукової діяльності у сфері забезпечення СГ може бути не лише добровільною, а й обов'язковою (примусовою¹). Аргументи на користь цієї

¹ Детектив А. Є. Кріоні, який використовує цей термін у рамках висвітлення проблематики взаємодії між державним і приватним розшуком, зазначає: «Об'єднання людей утворюються через дві форми. Головна їх відмінність полягає в тому, як вони організовані – чи проти волі людини, чи через її усвідомлений вибір. У першому випадку ми можемо говорити про владну, необхідну, примусову взаємодію; у другому – про довільну, вільну. <...> ...Певне підпорядкування інтересів існує за будь-якої взаємодії;

точки зору знаходимо в чинних вітчизняних нормативно-правових актах. Так, згідно з пунктом 3 частини 1 статті 13 Закону України «Про охоронну діяльність» персонал охорони зобов'язаний «...негайно у будь-який спосіб повідомляти відповідні правоохоронні органи про вчинення протиправних дій щодо власності, фізичних осіб та інших незаконних дій, що мають ознаки кримінального правопорушення, у місцях здійснення заходів охорони...» [216]. А частини 9 і 10 статті 18 цього ж Закону вимагають:

«9. Про всі факти припинення правопорушення стосовно персоналу охорони, майна або фізичних осіб, які охороняються, застосування заходів фізичного впливу, спеціальних засобів, використання службових собак персонал охорони зобов'язаний негайно в усній або письмовій формі повідомити... територіальний орган внутрішніх справ...

10. У разі виявлення ознак кримінального правопорушення персонал охорони зобов'язаний до прибуття працівників правоохоронних органів вжити всіх можливих заходів для охорони місця події та збереження слідів кримінального правопорушення, виявлення очевидців і фіксації їхніх персональних даних. Після прибуття працівників правоохоронних органів персонал охорони зобов'язаний діяти за їх вказівкою» [216].

Цікаво, що наведені вимоги Закону України «Про охоронну діяльність» суперечать частині 1 статті 18 цього Закону, за якою «суб'єкти охоронної діяльності та правоохоронні органи *можуть* (курсив наш. – Л. Ч.) спільно організовувати взаємодію і надавати взаємодопомогу в діяльності, що спрямована на попередження, припинення і розкриття правопорушень та забезпечення охорони громадського порядку» [216]. Принагідно зазначимо, що частині 1 статті 18 Закону України «Про охоронну діяльність» суперечить і підпункт 10 пункту 7 постанови Кабінету Міністрів України «Про затвердження Ліцензійних умов

але в її вимушеній формі солідарність інтересів є результатом природного владного підпорядкування, а не її (взаємодії. – Л. Ч.) підставою» [311].

провадження охоронної діяльності» від 18 листопада 2015 року, який вимагає: «...до прибуття працівників правоохоронних органів вжити всіх можливих заходів для охорони місця події та збереження слідів злочину, виявлення очевидців і фіксації їх персональних даних. Після прибуття працівників правоохоронних органів персонал охорони *зобов'язаний діяти за їх вказівкою* (курсив наш. – Л. Ч.)» [312].

Про відносини, властиві обов'язковій взаємодії, ідеться й у частині 3 статті 3 Закону України «Про участь громадян в охороні громадського порядку і державного кордону» № 1835-III. Згідно з нею «повсякденна (оперативна) діяльність таких формувань (громадських формувань з охорони громадського порядку й державного кордону. – Л. Ч.) *організовується, спрямовується* (курсив наш. – Л. Ч.) і контролюється відповідними органами Національної поліції, підрозділами Державної прикордонної служби України» [213]. Не думаємо, що ця вимога статті 3 узгоджується з тим, що в останній як один із принципів, відповідно до яких громадські формування з охорони громадського порядку й державного кордону взаємодіють із правоохоронними органами, Державною прикордонною службою України, фігурує добровільність.

Різновидом обов'язкової взаємодії є послідовна. Виникає послідовна взаємодія тоді, коли дії одного суб'єкта зумовлюють певні дії інших суб'єктів [313, с. 87]. Так, скерування службою безпеки суб'єкта господарювання матеріалів про адміністративне правопорушення до органу внутрішніх справ передбачає дії останнього щодо правопорушника.

Взаємодія між правоохоронними органами й недержавними суб'єктами охоронної та розшукової діяльності у сфері убезпечення СГ має базуватися на міжнародному законодавстві, законах держави, інших нормативно-правових актах. Щоправда, як слушно зауважив Ю. С. Назар щодо реалій взаємодії в рамках державно-управлінської діяльності, «...практиці відомо багато випадків здійснення узгоджених заходів кількома суб'єктами для досягнення

спільної мети без їх правової регламентації у зв'язку з недосконалістю нормативно-правової бази або ж відставанням правового регулювання від динаміки суспільних відносин» [313, с. 16]. Та само по собі це ще не дає підстав вважати, що в таких випадках не мало місця правове регулювання взаємодії. На наш погляд, про наявність останнього правомірно говорити й тоді, коли реалізується принцип, за яким дозволено все, що не заборонено. Тому навряд чи мав рацію Ю. С. Назар, коли з відміченої ним особливості практики взаємодії в рамках державно-управлінської діяльності зробив висновок, що «...взаємодія можлива без правового регулювання і, відповідно, останнє не є її обов'язковою ознакою» [313, с. 16].

Узагальнення практичного досвіду й уявлень низки науковців про основні напрями взаємодії правоохоронних органів і недержавних суб'єктів охоронної та розшукової діяльності у сфері забезпечення БСГ дає підстави сформулювати такий перелік цих напрямів:

- надання сторонами взаємодії одна одній інформації про загрози об'єктам безпеки, які охороняються недержавними суб'єктами правоохоронної діяльності;
- взаємодія під час проведення цільових заходів;
- розробка й затвердження погоджених планів взаємодії;
- вивчення й аналіз стану оперативної обстановки;
- участь у правовій пропаганді, вивченні громадської думки;
- співробітництво у сфері, підвищення кваліфікації працівників, проведення спільних нарад, семінарів і конференцій;
- спільна розробка пропозицій щодо зміцнення правопорядку й вдосконалення законодавства;
- обмін досвідом;
- взаємодія з питань технічного забезпечення діяльності сторін [193; 194; 196; 199; 304; 314, с. 63–64].

Як впливає із цього переліку, взаємодія правоохоронних органів і

недержавних суб'єктів охоронної та розшукової діяльності у сфері забезпечення БСГ може відбуватися у двох основних формах: обмін інформацією і процедурна співпраця. Результатом їх поєднання є змішана форма взаємодії. Доволі ємну характеристику цих форм, вплив якої проглядається в їх висвітленні іншими науковцями, знаходимо в праці С. Ю. Журавльова [303]. Наведемо ті складові цієї характеристики, які, на нашу думку, становлять найбільший інтерес з погляду вирішення проблеми зміцнення взаємодії правоохоронних органів і недержавних суб'єктів охоронної та розшукової діяльності у сфері забезпечення БСГ:

- взаємодія, як правило, відбувається на двох рівнях – керівному та рядовому. При цьому останній є більшою мірою процедурним, ніж інформаційним;

- перелік і обсяг відомостей, необхідних правоохоронному органу, має бути викладений у відповідному запиті, підписаному керівником цього органу й зареєстрованому в журналі вихідної документації. Можливий і неофіційний обмін інформацією;

- недержавні суб'єкти охоронної та розшукової діяльності у сфері забезпечення БСГ можуть за власною ініціативою проінформувати правоохоронні органи про ті чи інші обставини, про які вони дізналися під час роботи, причому офіційному інформуванню передуює вербальне передавання відомостей телефоном або під час особистої зустрічі;

- процедурна взаємодія може відбуватися як на договірній, так і на бездоговірній основі. Якщо можливість спільних дій не передбачається в договорі, то їм, як правило, передуює усна домовленість про допомогу й підтримку. На практиці це часто спостерігається тоді, коли маршрути патрулювання, здійснюваного працівниками органів внутрішніх справ, проходять поблизу об'єкта, безпека якого забезпечується недержавною охороною, або у випадках, коли правоохоронні органи й недержавні суб'єкти правоохоронної діяльності охороняють суміжні території, приміщення тощо;

- змішаною формою взаємодії є, зокрема, скерування недержавною

охороною правоохоронному органу затриманих осіб і матеріалів на них задля притягнення цих осіб до адміністративної або кримінальної відповідальності, а також надання у зв'язку із цим допомоги органу внутрішніх справ у забезпеченні свідчень і пошуку доказів злочину або адміністративного правопорушення [303, с. 23–25].

Розглядаючи взаємодію правоохоронних органів і недержавних суб'єктів охоронної та розшукової діяльності, не можна оминати питання координації. На наш погляд, у юридичній літературі найбільш ґрунтовно до з'ясування співвідношення між поняттями «взаємодія» й «координація» підійшов О. М. Ключев. З-поміж положень, сформульованих ним на основі глибокого аналізу проблеми, про яку йдеться, на особливу увагу, на наш погляд, заслуговують такі:

- між поняттями «взаємодія» й «координація» існують істотні відмінності [315, с. 77];
- «...координація – це насамперед організація взаємодії» [315, с. 78];
- «...якщо взаємодія організується між двома і більш елементами системи (підрозділами, працівниками), то в процесі координації повинно брати участь як мінімум три елементи системи: один суб'єкт і два об'єкти управління» [315, с. 78]. Це положення, як видається, потребує такого коментарю: координація не обов'язково передбачає наявність координаційного центру у вигляді постійного органу, ним може бути й тимчасова група, до складу якої входять представники суб'єктів взаємодії.

У координації дій державних і недержавних суб'єктів охоронної та розшукової діяльності важливу роль можуть відігравати громадські інституції. Тому закономірним було створення Координаційної ради МВС України із взаємодії органів внутрішніх справ з охоронними підприємствами, їх об'єднаннями та службами безпеки суб'єктів господарювання як громадського консультативно-дорадчого органу. Мета створення цього органу – здійснення координації заходів органів внутрішніх справ, їх

підрозділів та охоронних підприємств, їх об'єднань, служб безпеки суб'єктів господарювання з охорони громадського порядку, відвернення й припинення правопорушень у місцях виконання ними охоронних функцій; сприяння формуванню державної політики в галузі забезпечення безпеки громадян і суб'єктів господарювання, розвитку ринку охоронних послуг та недержавної системи безпеки громадян і підприємництва відповідно до чинного законодавства [316].

Виходячи із запропонованого О. М. Ключевим погляду на координацію, можна стверджувати, що її обов'язковою складовою за безпосередньої взаємодії є планування й підготовка останньої. У зв'язку із цим зазначимо, що підтримуємо запропоновану С. Ю. Журавльовим декомпозицію процесу планування й підготовки взаємодії правоохоронних органів та недержавних правоохоронних структур на такі етапи:

- визначення переліку завдань, що стоять перед сторонами, які взаємодіють, а також конкретних дій, які необхідно буде виконати в процесі сумісного здійснення охорони;
- ранжирування пунктів плану, тобто визначення їх значущості й послідовності виконання, визначення тактики охорони, затримання й т. д.;
- визначення складу виконавців й необхідної їм кількості технічних і спеціальних засобів, а також зброї;
- установлення контрольних термінів початку й завершення заходу, а також проміжних термінів, які дають змогу контролювати процес взаємодії й гнучко реагувати на ситуацію, яка складається;
- доведення пунктів плану до конкретних виконавців і ретельний інструктаж співробітників приватної охорони та органу внутрішніх справ;
- ознайомлення з об'єктом й умовами охорони (затримання й т. д.) на місці, а також опрацювання увідних для перевірки повноти розуміння завдань, які стоять перед охороною, і визначення можливої ефективності взаємодії [303, 25].

Інша річ, що С. Ю. Журавльов мав попередити про невідповідність цієї схеми планування й підготовки взаємодії ситуаціям, в яких взаємодія є опосередкованою.

На яких принципах має будуватися взаємодія правоохоронних органів і недержавних суб'єктів охоронної та розшукової діяльності у сфері забезпечення безпеки суб'єктів господарювання?

З-поміж базових принципів такої взаємодії, тобто таких, що стосуються взаємодії в правоохоронній діяльності загалом, насамперед слід назвати законність. Цей принцип передбачає, що взаємодія має ґрунтуватися на точному й неухильному дотриманні законодавства її сторонами. У цьому контексті слід підкреслити, що «...коли питання взаємодії не врегульовані в достатніх обсягах правом, то сторони взаємодії мають виходити із критеріїв доцільності такої взаємодії» [194].

До базових принципів взаємодії правоохоронних органів і недержавних суб'єктів охоронної та розшукової діяльності у сфері забезпечення БСГ ми б також віднесли (пор.: [194; 199; 303, с. 20; 309, с. 66; 317]):

- науковість (цей принцип вимагає будувати взаємодію на основі науково обґрунтованих рекомендацій);
- дотримання прав і свобод людини та громадянина;
- розмежування компетенції (цей принцип означає, що суб'єкт взаємодії не повинен виконувати невласиві йому функції);
- принцип координації;
- принцип максимально можливої гласності (взаємодія має бути відкритою настільки, наскільки це прийнятно з точки зору забезпечення її ефективності та інтересів її сторін);
- принцип прогнозування (спрямовує на передбачення ходу взаємодії, її наслідків, можливих ускладнень у здійсненні взаємодії);
- оперативність взаємодії (орієнтує на своєчасне адекватне реагування на непередбачені зміни й ускладнення в процесі взаємодії);

- примат безперервності взаємодії над її епізодичністю (націлює на надання перманентного характеру процесу взаємодії);
- нерозголошення інформації, яка не підлягає оприлюдненню;
- відповідальність за виконання дій, пов'язаних із взаємодією.

Серед перелічених базових принципів взаємодії правоохоронних органів і недержавних суб'єктів охоронної та розшукової діяльності у сфері забезпечення БСГ не фігурують принципи добровільності й планування, які називають деякі науковці, характеризуючи засади взаємодії в правоохоронній діяльності (див., зокрема: [194; 318, с. 108]). І ось чому. Визнання добровільності принципом взаємодії, про яку йдеться, суперечило б підтриманій нами точці зору, що в правоохоронній діяльності, крім добровільної взаємодії, існує й примусова. А вважати планування принципом взаємодії між правоохоронними органами й недержавними суб'єктами охоронної та розшукової діяльності означає ігнорувати існування їх опосередкованої та обов'язкової взаємодії, які не завжди потребують або допускають планування.

В основі взаємодії правоохоронних органів і недержавних суб'єктів охоронної та розшукової діяльності у сфері забезпечення БСГ лежать і спеціальні принципи – принципи, характерні саме для даного виду правовідносин. Ними є:

- відповідальність правоохоронних органів і недержавних суб'єктів охоронної та розшукової діяльності за захист національних інтересів;
- однаковий ступінь уваги правоохоронних органів до забезпечення безпеки суб'єктів господарювання всіх форм власності;
- зумовленість черговості й масштабів отримання допомоги правоохоронних органів недержавними суб'єктами охоронної та розшукової діяльності у сфері убезпечення господарювання ступенем їх внеску в забезпечення національної безпеки.

Якими є найнагальніші проблеми взаємодії правоохоронних органів та недержавних суб'єктів правоохоронної діяльності (НСПД) в нашій країні?

Задля з'ясування цього питання нами проведено вибіркове анкетне обстеження суб'єктів правоохоронної діяльності в чотирьох областях: Івано-Франківській, Львівській, Рівненській та Тернопільській. У кожній з них вибіркою охоплені 25 державних суб'єктів правоохоронної діяльності (ДСПД) і така ж кількість недержавних. Причому кожного суб'єкта правоохоронної діяльності репрезентував один респондент, який заповнював одну анкету. Таким чином, загальна кількість респондентів склала 200 осіб.

Вибірковим обстеженням було охоплено максимально доступні одиниці сукупності, тобто ті, що виявилися «під рукою». Такий вид не випадкового відбору одиниць вибіркової сукупності «...можна умовно назвати доступною вибіркою» [319, с. 291], а за його використання слід брати до уваги такі застереження:

- «обчислення теоретичних помилок вибірки доступно досліднику в принципі лише в тому випадку, якщо він використовує випадковий відбір на всіх ступенях вибірки [319, с. 223];

- «за використання не випадкових методів (відбору одиниць вибіркової сукупності. – Л. Ч.)... про рівень репрезентативності даних, які отримуються вказаними методами, можна судити лише після обчислення фактичних помилок репрезентативності, що передбачає наявність необхідної інформації про генеральну сукупність» [319, с. 289]

- «...евристичні методи (відбору одиниць вибіркової сукупності. – Л. Ч.) не здатні забезпечити отримання строго обґрунтованих кількісних оцінок, на які можна розраховувати за жорсткого застосування принципів випадкового відбору» [319, с. 187].

З огляду на обраний метод формування вибіркової сукупності, а також через те що «достовірні та стійкі відомості можуть бути репрезентативними щодо одного ареалу й абсолютно не репрезентативними стосовно іншого» [319, с. 81], ми далекі від того, щоб уважати можливою безоглядну

екстраполяцію результатів проведеного нами анкетного опитування на загальноукраїнський рівень. Та все ж таки видається, що вони дають певні орієнтири щодо питання, на з'ясування якого це дослідження спрямоване.

Охарактеризуємо тепер розроблені нами анкети:

- вони побудовані на основі використання закритих питань до респондентів (з огляду на відому схильність останніх до ухиляння від відповідей на відкриті питання);

- щоб запобігти поданню респондентами неправдивих даних (тобто задля усунення «ефекту відлуння»), пов'язані між собою питання були розміщені в різних частинах анкет;

- у тексті анкет респондентів було повідомлено про те, що їхні відповіді будуть використані виключно для отримання дослідником узагальнених результатів і що інформація, надана окремими респондентами, не підлягає розголошенню;

- у процесі проектування анкет було також враховано й суто технічні фактори, як-от: якість паперу, шрифту та ін. (пор.: [319, с. 93, 95, 114–115, 125, 181]).

Структура характеристик респондентів, які взяли участь в анкетному опитуванні, є такою (табл. 6):

**Структура характеристик респондентів проведеного автором
анкетного обстеження суб'єктів правоохоронної діяльності
(у відсотках)**

	Чисельність персоналу суб'єкта правоохоронної діяльності, представником якого є респондент		Стаж роботи респондента у сфері правоохоронної діяльності			Тривалість діяльності правоохоронної структури (стосується лише НСПД)		
	до 100 осіб	понад 100 осіб	до 5 років	від 5 до 10 років	понад 10 років	до 5 років	від 5 до 10 років	понад 10 років
Державні суб'єкти правоохоронної діяльності	72	28	20	38	42	-	-	-
Недержавні суб'єкти правоохоронної діяльності	86	14	42	29	29	29	39	32

Джерело: складено автором на основі аналізу матеріалів анкетування.

Огляд результатів анкетування розпочнемо з подання узагальнень щодо відповідей на питання про те, наскільки часто виникає необхідність взаємодії між ДСПД і НСПД:

Запитання в анкеті та запропоновані варіанти відповідей на них	Представники державних суб'єктів правоохоронної діяльності	Представники недержавних суб'єктів правоохоронної діяльності

Як часто у Вашій структури виникає необхідність взаємодії

з недержавними/державними суб'єктами

правоохоронної діяльності?

У цьому немає жодної необхідності	11 %	20 %
Лише у виняткових випадках	45 %	33 %
Досить часто	32 %	27 %
Постійно	12 %	20 %

Як часто Ваша структура фактично взаємодіє

з недержавними/державними суб'єктами

правоохоронної діяльності?

Жодного разу не взаємодіяла	14 %	12 %
Украй рідко	44 %	37 %
Досить часто	29 %	25 %
Постійно	13 %	26 %

Отже, загалом необхідність взаємодії, про яку йдеться, допускають 89 % представників ДСПД та 80 % представників НСПД. Про фактичну ж взаємодію повідомили 86 % представників ДСПД та 88 % представників НСПД. Необхідність співпраці виключно у виняткових випадках допускають 45 % представників ДСПД та 33 % – НСПД. У той же час 11 % представників ДСПД взагалі не вбачають потреби у взаємодії із НСПД; при цьому 14 % обстежених ДСПД фактично жодного разу не взаємодіяли із НСПД. З другого

боку, не вбачають потреби у взаємодії із ДСПД 20 % представників НСПД, водночас фактично лише 12 % цих респондентів визнали, що такої взаємодії не було в діяльності їх структур. Указане певною мірою може свідчити про недооцінку представниками НСПД реальної потреби у взаємодії із ДСПД.

Заслуговують на увагу результати оцінювання представниками ДСПД та НСПД змін у загальній результативності діяльності структур, в яких вони працюють, унаслідок взаємодії (рис. 2).

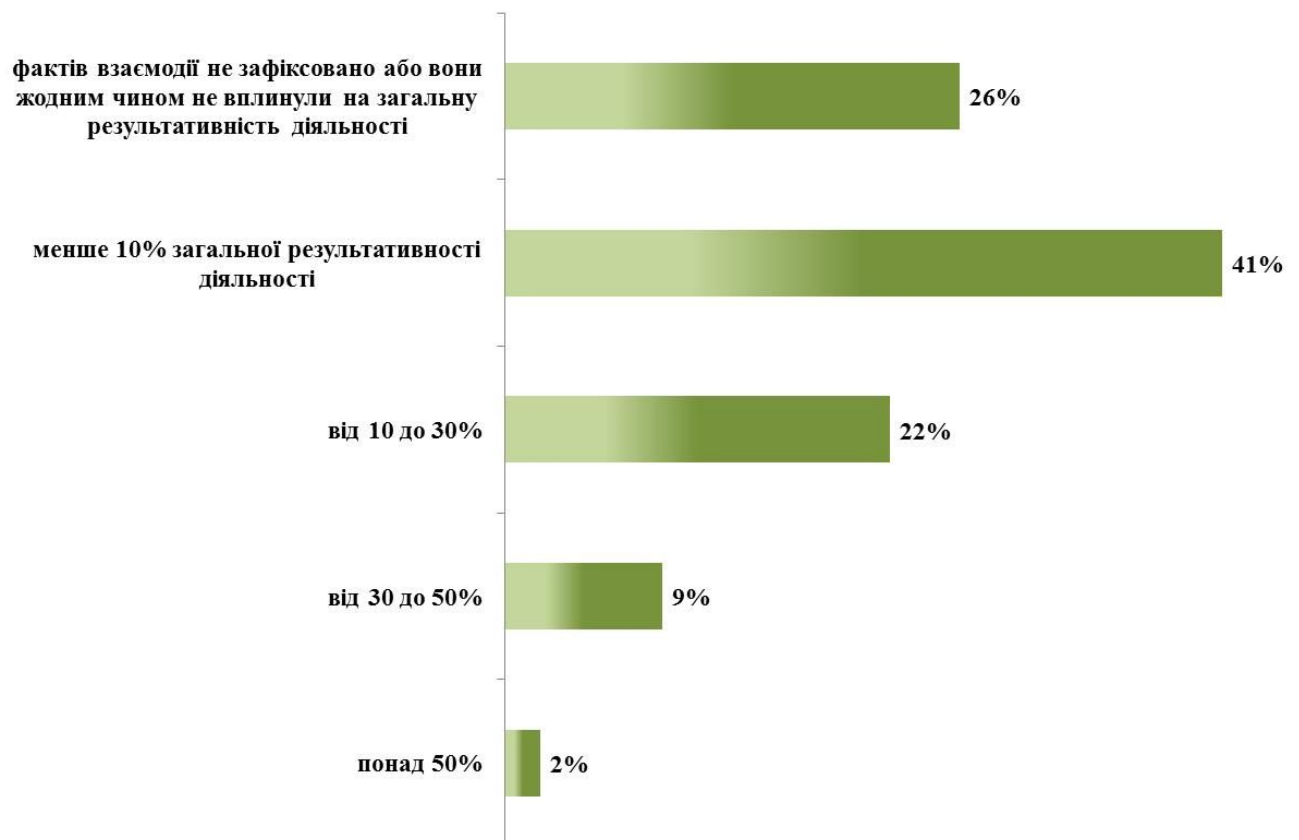

Рис. 2. Результати оцінювання представниками ДСПД внеску взаємодії із НСПД у загальну результативність діяльності структур, в яких вони працюють

Джерело: складено автором на основі аналізу результатів анкетування.

Як видно із рис. 2, сумарно 63 % опитаних представників ДСПД оцінили внесок взаємодії із НСПД у загальну результативність діяльності структур, в яких вони працюють, на рівні не більше 30 %; лише 11 % респондентів ДСПД оцінили його на рівні понад 30 % загальної результативності діяльності структур, репрезентантами яких вони є.

Із указаними результатами контрастують оцінки представниками НСПД того, яким є внесок взаємодії із ДСПД у загальну результативність діяльності НСПД (рис. 3).

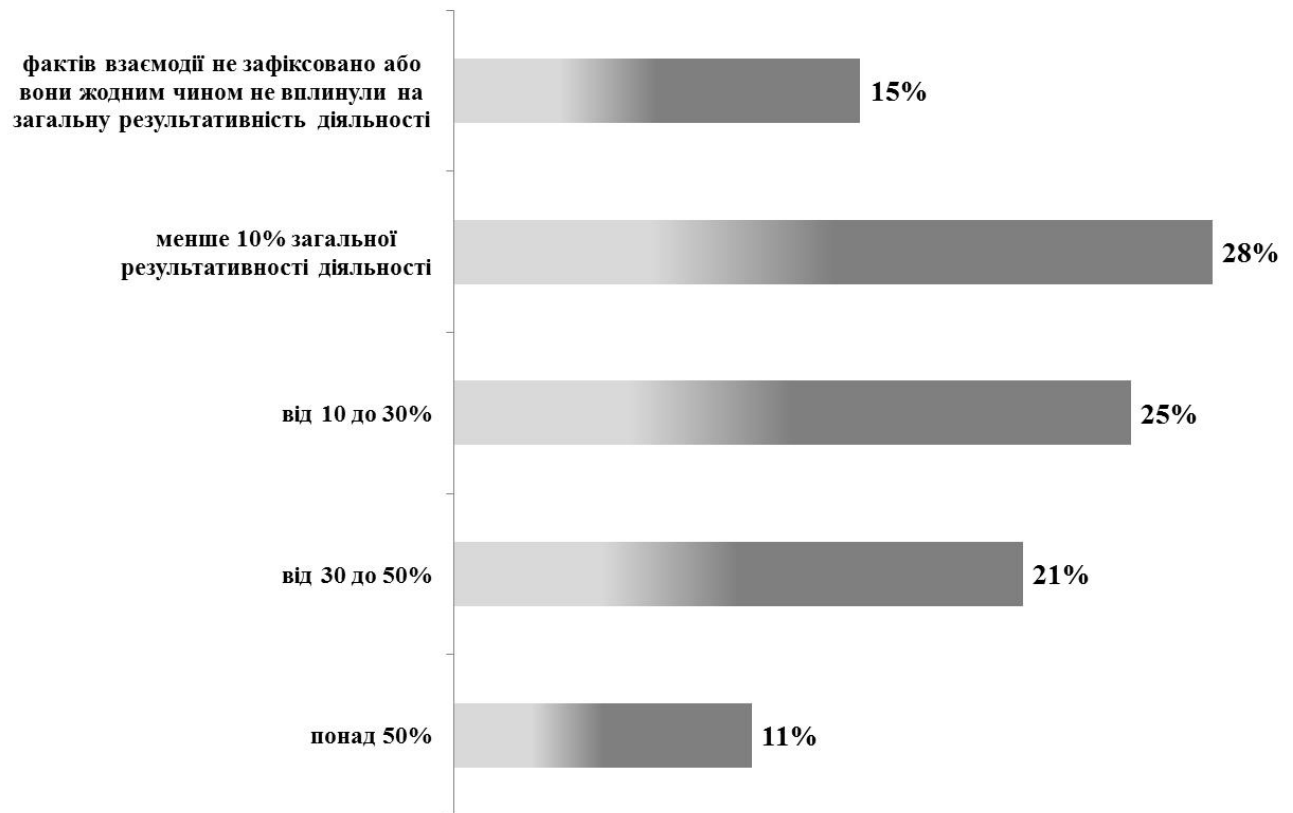

Рис. 3. Результати оцінювання представниками НСПД внеску взаємодії із ДСПД у загальну результативність діяльності структур, в яких вони працюють

Джерело: складено автором на основі аналізу результатів анкетування.

Результати анкетування, наведені на рис. 3, свідчать про те, що оцінку внеску взаємодії із ДСПД у загальну результативність діяльності НСПД на рівні не більше 30 % дали 53 % опитаних представників НСПД. Натомість 32 % респондентів НСПД оцінили внесок взаємодії із ДСПД у загальну результативність своєї діяльності на рівні понад 30 %. На основі вказаних результатів анкетування логічним видається висновок про те, що з-поміж опитаних нами представників НСПД кількість тих із них, які вважають ефект від співпраці із ДСПД доволі значним (на рівні понад 30 % загальної результативності діяльності), майже втричі перевищує кількість тих з-поміж опитаних представників ДСПД, які аналогічним чином (на рівні понад 30 %

загальної результативності діяльності) оцінюють важливість співпраці з НСПД для результативності діяльності структур, в яких вони працюють. Інакше кажучи, опитані нами представники ДСПД більш скептично оцінюють ефект від взаємодії із НСПД.

Тут привертає увагу й такий факт: при тому, що (як про це свідчить результат обробки відповідей на питання «Як часто Ваша структура фактично взаємодіє з недержавними/державними суб'єктами правоохоронної діяльності?») 14 % опитаних представників ДСПД повідомили, що їх структури жодного разу не взаємодіяли з представниками НСПД, 26 % респондентів від ДСПД повідомили про відсутність фактів взаємодії/нульовий ефект від взаємодії із НСПД для загальної результативності своєї діяльності. Звідси можемо зробити висновок, що 12 % респондентів ДСПД фактично визнали те, що взаємодія із НСПД для їх організацій була безрезультатною. З другого боку, 12 % представників НСПД указали, що не було жодного випадку взаємодії із ДСПД, а 15 % опитаних представників НСПД констатували відсутність фактів взаємодії/нульовий ефект від взаємодії із ДСПД для загальної результативності діяльності їх структур. Тобто з-поміж респондентів від НСПД лише 3 % визнали безрезультатність своєї взаємодії із ДСПД. Така розбіжність в оцінках (12 % та 3 % відповідно) є додатковим аргументом на користь того, що потреба поглиблення різносторонньої взаємодії між державним та недержавним секторами правоохоронної діяльності в Україні є вкрай актуальною.

Показовими є відповіді респондентів на питання про те, хто ініціює взаємодію між державними та недержавними суб'єктами правоохоронної діяльності:

Запитання в анкеті та запропоновані варіанти відповідей на них	Представники державних суб'єктів правоохоронної діяльності	Представники недержавних суб'єктів правоохоронної діяльності
Хто ініціює взаємодію з недержавними/державними суб'єктами правоохоронної діяльності?		
Виключно представники нашої структури	21 %	22 %
Переважно представники нашої структури	51 %	53 %
Виключно представники недержавних суб'єктів правоохоронної діяльності	16 %	20 %
Переважно представники недержавних суб'єктів правоохоронної діяльності	12 %	5 %

Як бачимо, з одного боку, 72 % опитаних представників ДСПД вважають, що саме вони є ініціаторами співпраці із НСПД, з другого – 75 % представників НСПД указали, що ця співпраця відбувається саме з їх ініціативи.

На наш погляд, отримані результати можуть бути наслідком дії так званого «престижного фактора» в процесі анкетного опитування. Вплив останнього, як наголошує В. Е. Шляпентох, пов'язаний із «...прагненням респондента зберегти (а іноді й підвищити самооцінку), а також оцінку

іншими особами його особистості»; більше того, вплив «престижного фактора» може спостерігатись й незалежно від умов опитування (формулювання питання тощо) унаслідок природи самого питання [318, с. 146–147].

Заслуговують на увагу отримані результати визначення респондентами найбільш ефективного напрямку взаємодії між державними та недержавними суб'єктами правоохоронної діяльності (рис. 4).

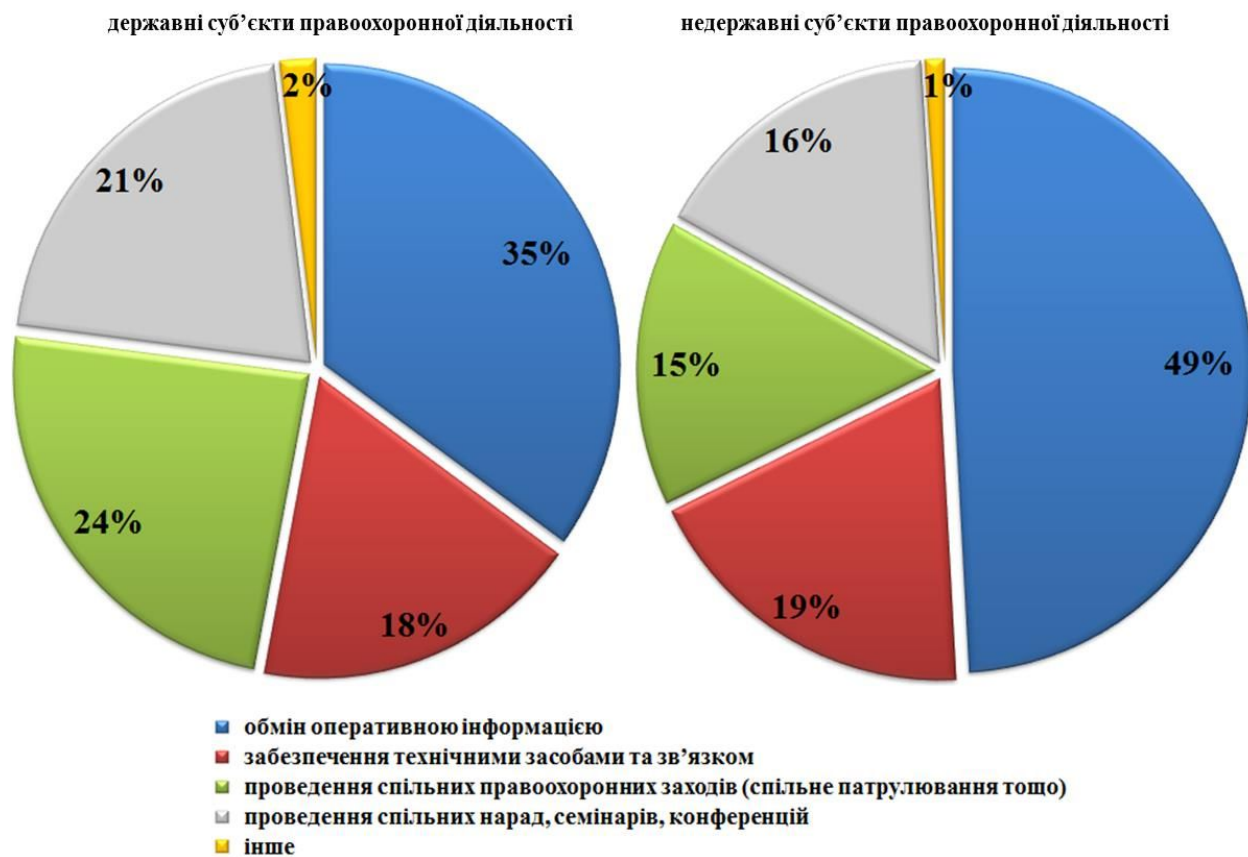

Рис. 4. Результати визначення респондентами найбільш ефективного напрямку взаємодії між державними та недержавними суб'єктами правоохоронної діяльності

Джерело: складено автором на основі аналізу результатів анкетування.

Як видно з рис. 4, представники й ДСПД, і НСПД найбільш ефективним напрямком взаємодії вважають обмін оперативною інформацією. При цьому значення питомої ваги тих респондентів, які характеризують цей напрям взаємодії як найбільш ефективний, для опитаних представників

ДСПД та НСПД істотно відрізняються: 35 % проти 49 % відповідно. Останнє бодай частково можна пояснити тим, що державні суб'єкти правоохоронної діяльності мають доступ до більш широкого кола джерел інформації. Примітним є й факт, що питомі ваги тих представників ДСПД і НСПД, які найбільш ефективним вважають проведення спільних правоохоронних заходів (спільне патрулювання тощо), також є доволі значними: 24 % ДСПД та 15 % НСПД. Ця розбіжність може бути, зокрема, наслідком небажання персоналу НСПД брати участь у взаємодії із представниками ДСПД на безоплатній основі.

Далі звернімося до рис. 5.

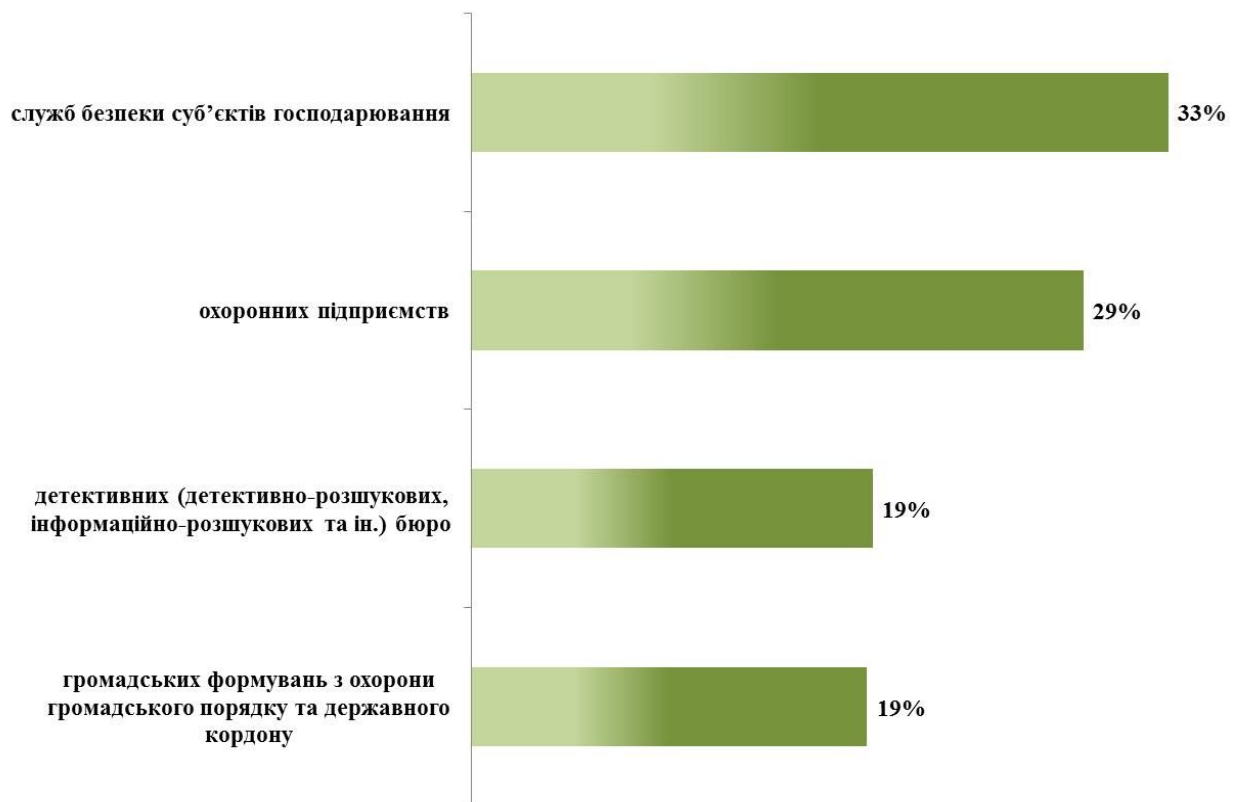

Рис. 5. Інформація представників ДСПД про те, з якими НСПД їх структури взаємодіють найчастіше

Джерело: складено автором на основі аналізу результатів анкетування.

Як бачимо з рис. 5, 33 % опитаних представників ДСПД указали, що структури, у яких вони працюють, найчастіше взаємодіють зі службами безпеки суб'єктів господарювання, тобто навіть більшою мірою, аніж із

представниками приватних охоронних підприємств (29 %). Показовою тут є та обставина, що в Україні досі відсутнє спеціальне законодавство, яке б регламентувало діяльність служб безпеки суб'єктів господарювання, у тому числі й питання взаємодії цих служб із ДСПД. Указане ще раз демонструє, наскільки нагальною проблемою є правова регламентація цього напрямку правоохоронної діяльності.

Результати анкетного опитування, наведені на рис. 6, свідчать про те, що НСПД найчастіше взаємодіють із кримінальною поліцією (про це повідомили 64 % опитаних) та поліцією охорони (це засвідчив 31 % опитаних). У той же час, як бачимо, рівень взаємодії НСПД з патрульною поліцією та спеціальною поліцією є вкрай низьким (на факти такої взаємодії вказали 3 % та 2 % опитаних відповідно).

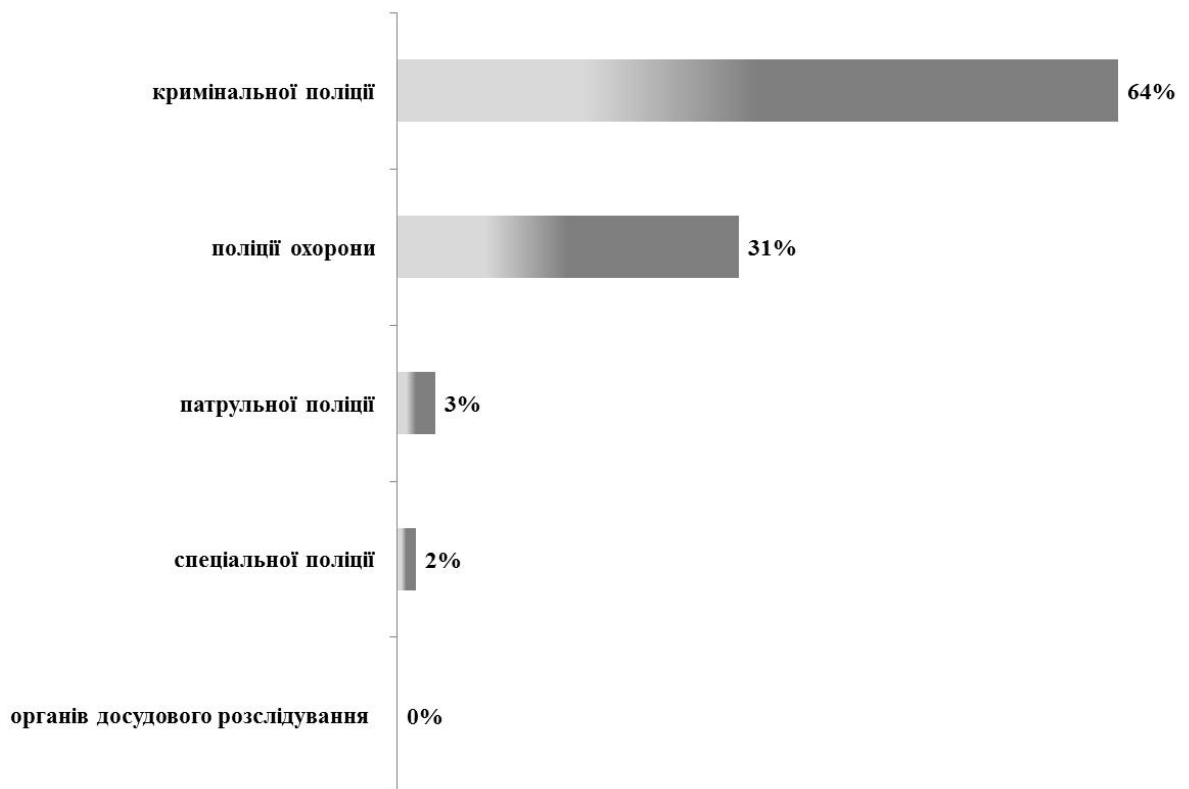

Рис. 6. Інформація представників НСПД про те, з якими ДСПД їх структури взаємодіють найчастіше
Джерело: складено автором на основі аналізу результатів анкетування.

Тепер про дані, наведені на рис. 7. Вони свідчать, що опитані нами представники державних і недержавних суб'єктів правоохоронної діяльності

вважають працівників середньої ланки відповідно НСПД та ДСПД такими, які найменшою мірою виявляють інтерес до взаємодії/сприяють їй. Такої думки дотримуються 57 % опитаних нами представників ДСПД та 42 % представників НСПД. Це, а також підсумкові результати аналізу решти відповідей респондентів на питання, про яке йдеться, – ще одне красномовне свідчення необхідності вдосконалення правової регламентації взаємодії ДСПД та НСПД.

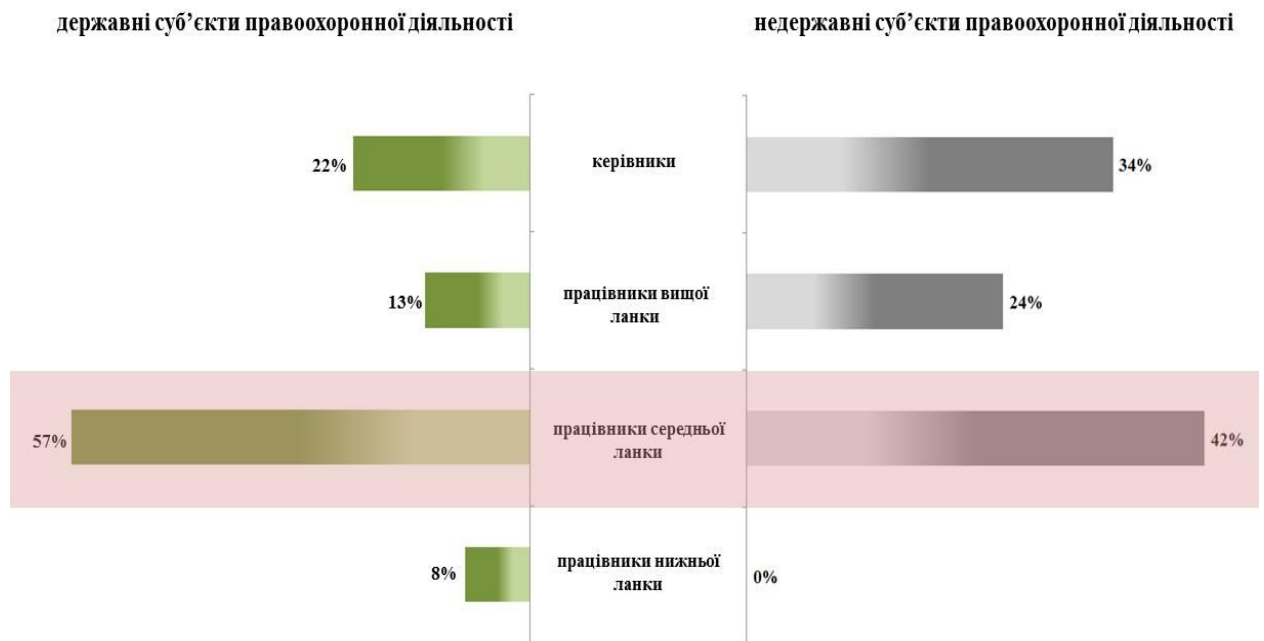

Рис. 7. Оцінка респондентами ланок суб'єктів правоохоронної діяльності, які в найменшій мірі виявляють інтерес до взаємодії/сприяють їй
Джерело: складено автором на основі аналізу результатів анкетування.

Вельми цікавими є результати аналізу анкетування, які стосуються пропозицій неофіційної взаємодії та фактичних епізодів такого формату співпраці між ДСПД та НСПД:

Представники державних суб'єктів правоохоронної діяльності		Представники недержавних суб'єктів правоохоронної діяльності	
Яким є відсоток пропозицій з боку представників недержавних суб'єктів правоохоронної діяльності щодо неофіційної взаємодії від загальної кількості пропозицій розпочати таку взаємодію?		Яким є відсоток пропозицій з боку представників державних суб'єктів правоохоронної діяльності щодо неофіційної взаємодії від загальної кількості пропозицій розпочати таку взаємодію?	
Таких пропозицій жодного разу не надходило	26 %	22 %	Таких пропозицій жодного разу не надходило
Менше 10 %	38 %	46 %	Менше 10 %
Від 10 до 30 %	25 %	23 %	Від 10 до 30 %
Від 30 до 50 %	10 %	7 %	Від 30 до 50 %
Понад 50 %	1 %	2 %	Понад 50 %
Яким є відсоток фактичних епізодів неофіційної взаємодії з недержавними суб'єктами правоохоронної діяльності від загальної кількості фактичних заходів взаємодії?		Яким є відсоток фактичних епізодів неофіційної взаємодії з державними суб'єктами правоохоронної діяльності від загальної кількості фактичних заходів взаємодії?	
Не було жодного випадку неофіційної взаємодії	27 %	44 %	Не було жодного випадку неофіційної взаємодії
Менше 10 %	40 %	39 %	Менше 10 %
Від 10 до 30 %	21 %	14 %	Від 10 до 30 %

Від 30 до 50 %	11 %	3 %	Від 30 до 50 %
Понад 50 %	1 %	0 %	Понад 50 %

Як бачимо, 26 % представників ДСПД указали, що пропозицій неофіційної взаємодії з боку НСПД не надходило. Водночас 27 % представників ДСПД зазначили, що структури, в яких вони працюють, жодного разу не вступали в неофіційну взаємодію із представниками НСПД.

Контрастують з указаним результати відповідей на симетричні питання представників НСПД: 22 % цих респондентів зазначили, що їх структури не отримували пропозицій щодо неофіційної взаємодії з боку ДСПД, при цьому аж 44 % вказали, що в їхній діяльності не було жодного епізоду фактичної взаємодії із ДСПД.

Таке істотне перевищення питомої ваги представників НСПД, що вказали на відсутність фактичних епізодів неофіційної взаємодії, над питомою вагою представників ДСПД, які повідомили про те саме, можна пояснити або наявністю в представників НСПД вищого рівня правосвідомості порівняно із представниками ДСПД, або ж тим, що чимала частина керівників недержавних суб'єктів правоохоронної діяльності вважає надто ризикованим з погляду інтересів справи такий формат взаємодії із ДСПД.

Щодо останніх зазначимо, що практично однакові оцінки, отримані від їх представників щодо потенційних (ініційованих НСПД) та фактичних епізодів неофіційної взаємодії (26 % та 27 % відповідно), опосередковано можуть свідчити про те, що варіант неофіційної співпраці практично не викликає спротиву з боку ДСПД, а отже, вважається значною частиною останніх цілком прийнятним.

Досить показовими є результати анкетування, що відображають уявлення респондентів про те, якою є ключова проблема сфери правоохоронної діяльності в контексті взаємодії державних та недержавних суб'єктів правоохоронної діяльності:

Запитання в анкеті та запропоновані варіанти відповідей на них	Представники	Представники
	державних суб'єктів	недержавних суб'єктів
	правоохоронної	правоохоронної
	діяльності	діяльності

**У чому полягає ключова проблема сфери
правоохоронної діяльності в контексті взаємодії
державних та недержавних суб'єктів
правоохоронної діяльності?**

Монополізація ринку ліцензійних правоохоронних послуг державними суб'єктами правоохоронної діяльності та обмеженість доступу недержавних суб'єктів до найбільш дохідних сегментів ринку послуг, про які йдеться	20 %	28 %
Дисбаланс повноважень щодо використання зброї державними та недержавними суб'єктами правоохоронної діяльності	31 %	34 %
Складніші умови діяльності саме для недержавних суб'єктів правоохоронної діяльності	9 %	11 %

внаслідок можливого
адміністративного тиску
на них з боку органів
державної влади
(передусім тих, що
вповноважені здійснювати
контрольно-наглядові
заходи)

Часта змінюваність законодавства, що регулює ті чи інші аспекти правоохоронної діяльності	36 %	26 %
Інше	4 %	1 %

Як бачимо, питомі ваги, що характеризують відповіді представників ДСПД щодо більшості потенційно найбільш проблемних питань правоохоронної діяльності, зміст яких наводить на думку про складніші умови діяльності НСПД (монополізація ринку ліцензійних правоохоронних послуг, обмеженість доступу до найбільш дохідних сегментів ринку таких послуг; дисбаланс повноважень державних і недержавних суб'єктів правоохоронної діяльності щодо використання зброї; можливий адміністративний тиск з боку органів державної влади (передусім, контрольно-наглядових), є нижчими (окремі з них – істотно) за питомі ваги, які відображають сприйняття даної проблематики представниками НСПД.

Розглянемо ті результати проведеного нами анкетного опитування, що стосуються мотивувальних чинників, які впливають на рішення споживачів ліцензійних правоохоронних послуг щодо співпраці або відмови від співпраці із ДСПД/НСПД:

Представники державних суб'єктів правоохоронної діяльності		Представники недержавних суб'єктів правоохоронної діяльності	
Укажіть основний аргумент на користь / основну причину відмови споживачів ліцензійних правоохоронних послуг від співпраці саме з недержавними суб'єктами правоохоронної діяльності:		Укажіть основний аргумент на користь / основну причину відмови споживачів ліцензійних правоохоронних послуг від співпраці саме з державними суб'єктами правоохоронної діяльності:	
Вища, ніж у випадку залучення персоналу державного суб'єкта правоохоронної діяльності, імовірність незаконного використання представниками недержавних суб'єктів правоохоронної діяльності конфіденційної інформації про клієнта, що могла стати відомою в процесі надання послуг останньому;	61 %	51 %	Вища, ніж у випадку залучення персоналу недержавного суб'єкта правоохоронної діяльності, імовірність незаконного використання представниками державних суб'єктів правоохоронної діяльності конфіденційної інформації про клієнта, що могла стати відомою в процесі надання послуг останньому;
Менший потенціал можливостей (передусім щодо використання зброї) для забезпечення належного рівня правоохоронних заходів щодо об'єктів охорони клієнта від можливих протиправних	34 %	47 %	Вища вартість послуг порівняно з вартістю послуг недержавних суб'єктів правоохоронної діяльності

посягань, порівняно із
державними суб'єктами
правоохоронної діяльності;

Інше	5 %	2 %	Інше
Укажіть основний аргумент на користь / основну причину надання споживачами ліцензійних правоохоронних послуг переваг у співпраці саме з недержавними суб'єктами правоохоронної діяльності:		Укажіть основний аргумент на користь / основну причину надання споживачами ліцензійних правоохоронних послуг переваг у співпраці саме з державними суб'єктами правоохоронної діяльності:	
Нижча вартість послуг недержавних суб'єктів правоохоронної діяльності, порівняно з послугами державних суб'єктів, що здійснюють таку діяльність	89 %	41 %	Вища якість послуг державних суб'єктів правоохоронної діяльності, порівняно з послугами недержавних суб'єктів правоохоронної діяльності
Принципове небажання клієнта співпрацювати саме із представниками державних суб'єктів правоохоронної діяльності	8 %	59 %	Більший потенціал можливостей (передусім щодо використання зброї) для забезпечення належного рівня правоохоронних заходів щодо об'єктів охорони клієнта від можливих протиправних посягань, порівняно з недержавними суб'єктами правоохоронної діяльності;
Інше	3 %	0 %	Інше

Як бачимо, основним мотивом відмови споживачів ліцензійних правоохоронних послуг від співпраці саме із НСПД для 61 % опитаних представників ДСПД є вища, ніж у випадку співпраці із ДСПД, імовірність незаконного використання представниками НСПД конфіденційної інформації про клієнта, що могла стати відомою в процесі надання послуг останньому. Натомість 51 % опитаних представників НСПД стверджує, що вища ймовірність незаконного використання саме представниками ДСПД (порівняно із НСПД) конфіденційної інформації про клієнта, яка могла стати відомою в процесі надання послуг останньому, є основною причиною відмови споживачів ліцензійних правоохоронних послуг від співпраці із ДСПД. Основний мотив такої відмови 34 % представників ДСПД убачають у меншому порівняно із ДСПД потенціалі можливостей (передусім щодо використання зброї) НСПД у забезпеченні належного рівня правоохоронних заходів щодо об'єктів охорони клієнта від можливих протиправних посягань; при цьому 59 % опитаних представників НСПД вважають більший порівняно із НСПД потенціал можливостей (передусім щодо використання зброї) ДСПД у забезпеченні належного рівня правоохоронних заходів щодо об'єктів охорони клієнта від можливих протиправних посягань найвагомішою конкурентною перевагою ДСПД. Як основний мотив відмови споживачів ліцензійних правоохоронних послуг від співпраці із ДСПД 47 % представників НСПД указали те, що вартість послуг ДСПД вища за вартість послуг НСПД. Водночас 89 % представників ДСПД визнали, що нижча вартість послуг НСПД є найбільш вагомою конкурентною перевагою в діяльності останніх. Примітно, що 41 % представників НСПД вважає вищу якість послуг ДСПД (порівняно з послугами НСПД) основним мотивувальним чинником надання споживачами ліцензійних правоохоронних послуг переваг співпраці саме із ДСПД.

Звернімося тепер до рис. 8.

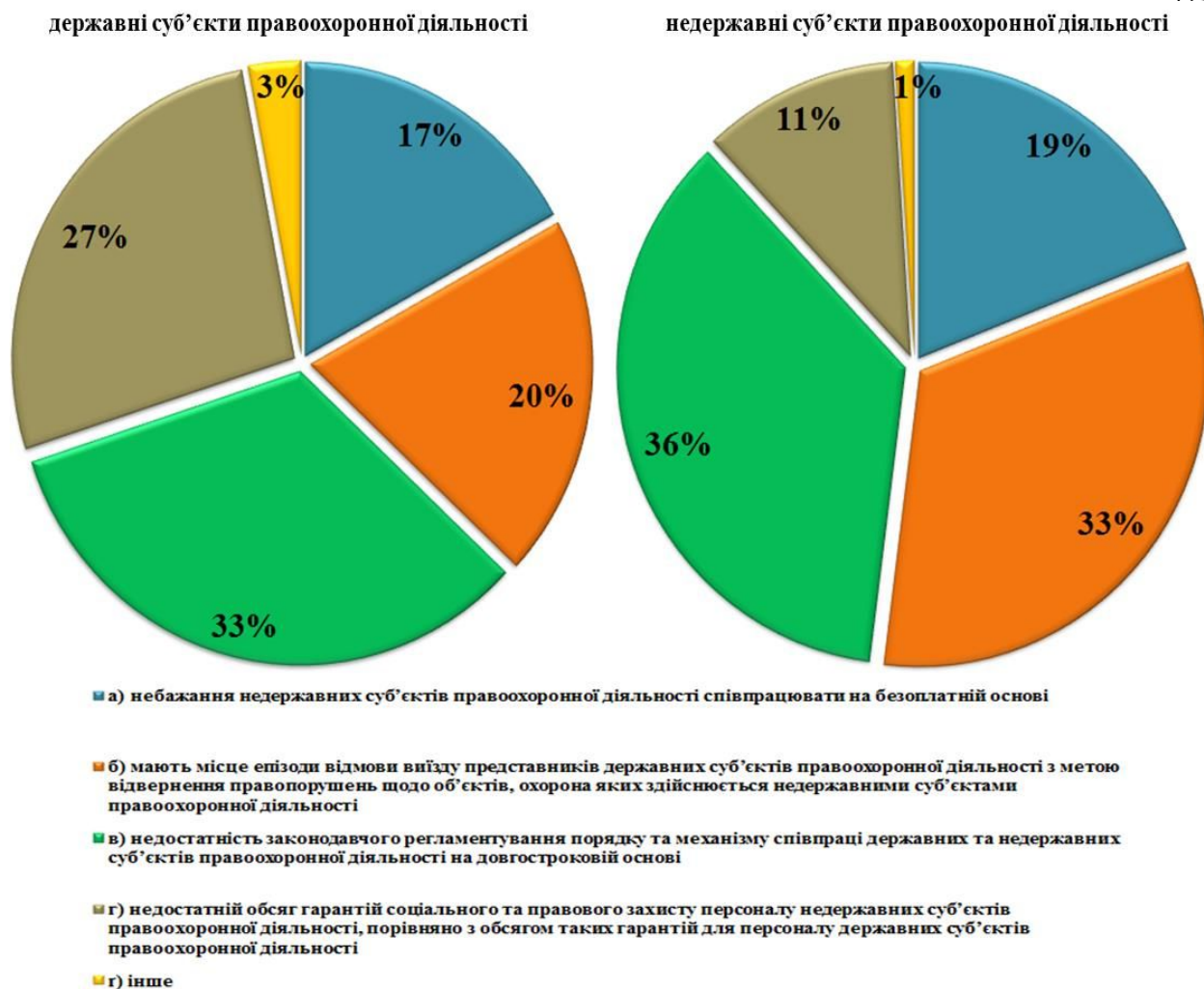

Рис. 8. Оцінка респондентами чинників, що можуть перешкоджати побудові взаємодії державних та недержавних суб'єктів правоохоронної діяльності на довгостроковій основі

Джерело: складено автором на основі аналізу результатів анкетування.

Як свідчать дані, наведені на рис. 8, 33 % опитаних представників НСПД основним чинником, що перешкоджає їх довгостроковій взаємодії із ДСПД, вважають випадки відмови виїзду представників ДСПД для відвернення правопорушень щодо об'єктів, охорона яких здійснюється НСПД. Водночас в указаному чиннику основну перешкоду для довгострокової взаємодії із НСПД убачають 20 % опитаних нами респондентів ДСПД. Припускаємо, що ця розбіжність зумовлена або переоцінкою опитаними нами представниками НСПД інтенсивності дії

даного чинника, або ж відмовою опитаних представників ДСПД вважати існування подібних ситуацій поширеним явищем у процесі взаємодії ДСПД та НСПД. Питомі ваги представників як державних, так і недержавних суб'єктів правоохоронної діяльності, що вважають основною перешкодою для довгострокової взаємодії або небажання НСПД співпрацювати із ДСПД на безоплатній основі, або прогалини в законодавчій регламентації порядку й механізму співпраці ДСПД та НСПД на довгостроковій основі, також є значними, але при цьому вони близькі між собою.

Результати проведеного нами анкетного опитування, що стосуються середньострокових перспектив взаємодії ДСПД і НСПД, подано на рис. 9.

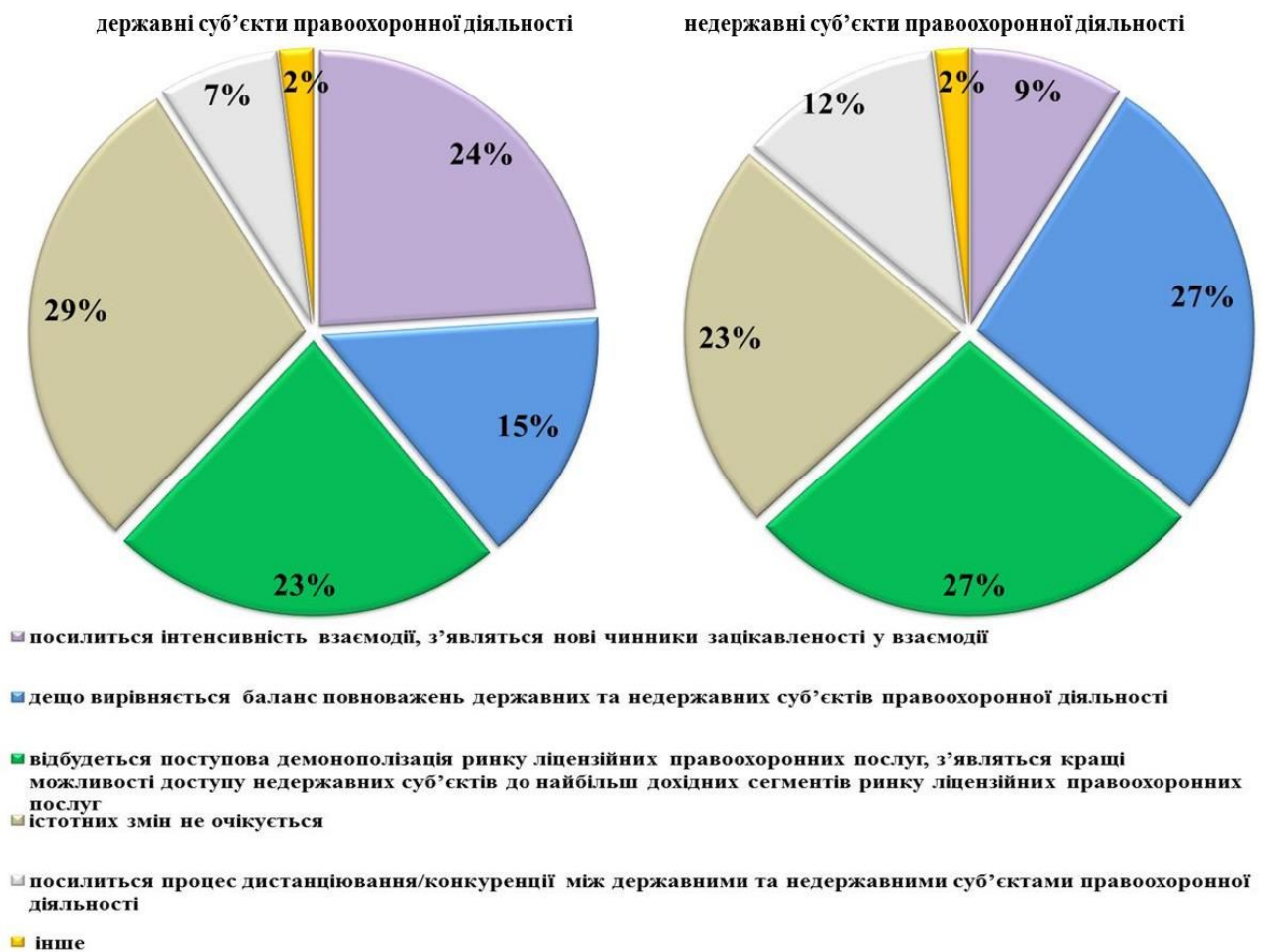

Рис. 9. Найважливіші, на думку респондентів, очікування щодо якісних змін, які мали б відбутися в найближчі три роки в царині взаємодії ДСПД та НСПД

Джерело: складено автором на основі аналізу результатів анкетування.

На підставі інформації, наведеної на рис. 9, можемо зробити висновок, що опитані нами представники НСПД більш скептично (9 % респондентів) налаштовані щодо можливого посилення в середньостроковій перспективі інтенсивності взаємодії із представниками ДСПД та появи нових чинників зацікавленості в такій взаємодії, аніж респонденти, які репрезентують ДСПД. При цьому опитані представники НСПД більш оптимістично налаштовані щодо певного вирівнювання балансу повноважень ДСПД та НСПД у середньостроковій перспективі (27 %) порівняно із представниками НСПД (15 %).

Результати анкетування, які відображають очікування представників ДСПД та НСПД щодо можливої в найближчі три роки поступової демонополізації ринку ліцензійних правоохоронних послуг, розширення можливостей доступу НСПД до найбільш дохідних сегментів ринку таких послуг, як і значення питомої ваги ДСПД та НСПД, які не очікують істотних якісних змін упродовж цього періоду, є доволі близькими для обох груп респондентів. Питомі ваги опитаних представників ДСПД та НСПД, які погодилися з думкою, що в середньостроковій перспективі відбудеться посилення процесу дистанціювання/конкуренції між ДСПД та НСПД, становлять 7 % та 12 % відповідно.

У контексті характеристики перспектив співпраці між ДСПД та НСПД становлять інтерес і такі дані:

Запитання в анкеті та запропоновані варіанти відповідей на них	Представники	Представники
	державних	недержавних
	суб'єктів	суб'єктів
	правоохоронної	правоохоронної
	діяльності	діяльності

**Якою, на Вашу думку, є основна причина спротиву зрівнянню
в статусі й у правах державних та недержавних
суб'єктів правоохоронної діяльності?**

Нижчий професійний рівень підготовки персоналу недержавних суб'єктів правоохоронної діяльності	24 %	17 %
Нижчий потенціал можливостей персоналу недержавних суб'єктів правоохоронної діяльності у забезпеченні належного рівня правоохоронних заходів щодо об'єктів охорони клієнта, що особливо відчутно в критичних ситуаціях (як наприклад, у випадках рейдерських захоплень із використанням зброї)	36 %	39 %
Висока ймовірність застосування персоналом недержавних суб'єктів правоохоронної діяльності зброї та спецзасобів з перевищенням установлених у законодавстві повноважень	27 %	22 %
Проблема криміналізації (зв'язки з	9 %	2 %

організованою злочинністю)

недержавних суб'єктів

правоохоронної діяльності

Таке зрівняння в статусі та в правах	4 %	20 %
призведе до посилення конкуренції з		
боку недержавних суб'єктів		
правоохоронної діяльності, що не є		
бажаним		

Інше	0 %	0 %

Як бачимо, існує істотна розбіжність в уявленнях опитаних представників ДСПД та НСПД про причини спротиву зрівнянню в статусі та в правах ДСПД і НСПД. Так, лише 4 % опитаних представників ДСПД вважають причиною спротиву зрівнянню ДСПД і НСПД у статусі та в правах побоювання, що воно призведе до посилення конкуренції з боку недержавних суб'єктів правоохоронної діяльності; натомість серед респондентів, які представляють НСПД, такої думки дотримується кожний п'ятий.

Ураховуючи результати проведеного нами анкетного обстеження та судження деяких науковців [194; 199; 304], можемо стверджувати, що основні перешкоди на шляху досягнення ефективної взаємодії між правоохоронними органами й недержавними суб'єктами охоронної та розшукової діяльності у сфері забезпечення СГ такі:

- недосконалість нормативної основи взаємодії. Зокрема, вона призводить до домінування неофіційної співпраці (пор.: [309, с. 67]);

- взаємне нерозуміння, недовіра, зневага, прагнення до сепаратизму у вирішенні проблем у сфері правоохорони, амбіційність деяких керівників державних і недержавних суб'єктів охоронної та розшукової діяльності у сфері забезпечення господарювання, конкуренція, корупція. Чималу роль тут відіграє невідповідність між рівнем професіоналізму працівників

правоохоронних органів, з одного боку, і представників недержавних суб'єктів охоронної та розшукової діяльності – з другого, а також істотна різниця в оплаті їх праці;

- відсутність партнерських відносин між суб'єктами взаємодії, декларування необхідності взаємодії й прагнення до неї без ужиття конкретних дієвих заходів;

- закритий характер діяльності правоохоронних органів, їх непристосованість до ринкових відносин, боязнь нового, нерозуміння соціально-економічних змін, що відбуваються в суспільстві, старе мислення, інші недоліки в діяльності цих органів; процеси їх реформування, що відбуваються;

- наявність психологічної установки на ухиляння від взаємодії;

- схильність правоохоронних органів до командно-адміністративного методу керівництва;

- прагнення до отримання односторонніх переваг від взаємодії;

- відсутність чітких державних програм протидії деліктності.

Якими бачаться основні важелі зміцнення взаємодії правоохоронних органів і недержавних суб'єктів охоронної та розшукової діяльності у сфері убезпечення суб'єктів господарювання? Аналіз літератури, зокрема праць [193; 194; 195; 196; 199; 303; 304; 305; 306; 308; 309; 310; 314; 317; 318; 320], та результатів проведеного нами анкетного обстеження дає підстави для висновку, що такими важелями є:

- посилення державного контролю за дотриманням у процесі взаємодії прав людини і громадянина;

- чітке законодавче визначення компетенції державних і недержавних суб'єктів охоронної та розшукової діяльності;

- стимулювання зацікавленості державних і недержавних суб'єктів охоронної та розшукової діяльності у взаємодії в справі убезпечення СГ, зокрема формування психологічної установки на необхідність взаємодії;

- орієнтація на максимально доцільне урізноманітнення взаємодії, зрозуміло, що не на шкоду її інтегральній ефективності;
- раціоналізація й оптимізація використання сил і засобів суб'єктів взаємодії;
- ефективний взаємний контроль суб'єктів взаємодії в ході її здійснення;
- максимальне врахування кожним суб'єктом взаємодії особливостей інших її суб'єктів;
- підвищення їх відповідальності за неналежне виконання зобов'язань щодо взаємодії;
- орієнтація на перманентність взаємодії;
- посилення уваги до координації взаємодії та вдосконалення її організаційних форм;
- зміцнення довіри між суб'єктами взаємодії;
- максимальне врахування особливостей сторін взаємодії органом, який її координує;
- підвищення економічності взаємодії та рівня технічної оснащеності її суб'єктів;
- забезпечення чіткого розподілу обов'язків сторін;
- впровадження системи електронної взаємодії інформаційних ресурсів усіх суб'єктів охорони громадського порядку;
- розвиток співробітництва з питань професійної підготовки.

Важливу роль у зміцненні взаємодії правоохоронних органів і недержавних суб'єктів охоронної та розшукової діяльності у сфері убезпечення суб'єктів господарювання можуть виконувати адміністративні договори. Цим договорам у пострадянській теорії адміністративного права приділяють значну увагу, що насамперед зумовлено таким:

- спостерігається загальна тенденція до посилення ролі договорів в урегулюванні суспільних відносин;
- зростає кількість договорів, що укладаються в публічно-правовій сфері,

і при цьому загострюються проблеми, пов'язані з недоліками наукової й нормативної бази таких договорів;

- використання адміністративного договору забезпечує органу влади вибір у кожному конкретному випадку прийнятного способу здійснення управлінської діяльності;

- за допомогою адміністративного договору орган влади об'єднує прямі та непрямі методи управління в потрібному йому співвідношенні;

- договірна відповідальність посилює відповідальність органу влади за належне виконання ним публічних функцій і є гарантією додержання прав його контрагента;

- удосконалення форм управлінської діяльності, зокрема створення й розвиток матеріальних і процесуальних основ адміністративного договору, є важливим з погляду формування правової держави й забезпечення пріоритету захисту прав особистості [321, с. 14].

Проте незважаючи на інтенсивну наукову розробку теорії адміністративного договору, вона й досі не відповідає вимогам часу. Зокрема, залишається відкритим питання про дефініцію цього договору.

Щоправда, в Україні існує законодавчо закріплене визначення адміністративного договору, яке міститься в Кодексі адміністративного судочинства України (КАСУ), де читаємо: «...адміністративний договір – дво- або багатостороння угода, зміст якої складають права та обов'язки сторін, що впливають із владних управлінських функцій суб'єкта владних повноважень, який є однією із сторін угоди...» [322]. Та, мабуть, не дарма майже всі представники вітчизняної юриспруденції, якими проблематика адміністративного договору вивчалася вже після прийняття КАСУ, пропонували інші дефініції цього договору.

Знаходимо в юридичній літературі й прямі вказівки на недоліки дефініції адміністративного договору, які містяться в КАСУ. Так, Є. Б. Кубко й І. Л. Самсін зазначають, що вони не дають уявлення про предмет цього договору [323, с. 45], а С. О. Магда стверджує, що «...єдине законодавчо

закріплене поняття адміністративного договору є досить вузьким, оскільки у ньому в повній мірі не відображається специфіка такого роду договорів» [324, с. 83]. Зі свого боку, укажемо на такий недолік цієї дефініції: з неї можна зробити висновок, що тільки в одній зі сторін адміністративного договору можуть бути владні повноваження в публічно-правовій сфері, тоді як насправді такі повноваження можуть мати й всі його учасники.

Розглянемо доктринальні дефініції адміністративного договору, запропоновані в пострадянській юридичній науці. У деяких із них постулюється існування зв'язку між цим договором і адміністративним актом (див., наприклад: [325; 326, с. 148]). У зв'язку із цим нагадаємо про такий перелік співвідношень, у яких можуть перебувати адміністративний договір і адміністративний акт:

- адміністративний договір укладається безпосередньо на основі норм чинного законодавства;
- адміністративний договір укладається на основі адміністративного акта нормативного характеру;
- адміністративний договір укладається на основі й на виконання індивідуального адміністративного акта;
- адміністративний договір і адміністративний акт можуть виникати одночасно, ґрунтуючись на одному й тому ж управлінському рішенні;
- адміністративний договір може бути підставою для подальшого прийняття адміністративних актів, причому як індивідуального, так і нормативного характеру;
- для реалізації деяких управлінських рішень на розсуд державно-владного суб'єкта може бути вибраний або адміністративний договір, або адміністративний акт [327].

Як бачимо, цей перелік свідчить про те, що можливі ситуації, коли адміністративні договори існують незалежно від адміністративних актів. Такий же висновок впливає й з більш вузького переліку співвідношень між

адміністративним договором і адміністративним актом [328, с. 50].

Є дефініція адміністративного договору, яка містить положення про те, що він може укладатися лише між суб'єктами із владними повноваженнями: «Адміністративними договорами є договори, які укладаються між суб'єктами з владними повноваженнями, предметом яких є вчинення дій, що впливають з адміністративно-правового статусу сторін договору та спрямовані на регулювання, виникнення, зміну чи припинення управлінсько-правових відносин між ними...», – зазначається в авторефераті докторської дисертації Ж. В. Завальної, яку було захищено 2010 року [329]. Проте в опублікованій ще 1996 року статті В. Г. Розенфельда й Ю. Н. Старілова висловлено думку, що в адміністративних договорах протилежною стороною щодо постійних учасників – органів, що мають владні повноваження, – можуть виступати й суб'єкти, які в публічно-правовій сфері не є носіями владно-регулюючих функцій, зокрема приватні підприємства й організації та громадяни [330]. І, на наш погляд, ця думка є слушною.

Частина дефініцій адміністративного договору містить указівку на його добровільний характер (див., наприклад: [331; 332; с. 120; 333; 334, с. 110; 335, с. 50]). Тим часом С. О. Магда, посиляючись на українське законодавство, показує, що в певних правовідносинах адміністративний договір може бути укладено всупереч волі однієї зі сторін [324, с. 82], а О. А. Задихайло зазначає: «Принцип вільного волевиявлення сторін є невластивим для адміністративного договору, адже суб'єкт владних повноважень певною мірою обмежений у виборі контрагента чітко визначеною процедурою підготовки та укладення договору і може відмовити в укладенні договору виключно з визначених законодавством підстав» [336, с. 104].

Безумовно, не можна не поділяти занепокоєння О. В. Синьова із приводу того, що «...визнання адміністративним договором не лише добровільної угоди, а й обов'язкової угоди, може призвести до зловживань та

порушень прав однієї зі сторін цього договору» [337, с. 32]. Слушним видається і його мотивування цього занепокоєння: «Якщо б сторонами адміністративного договору були лише органи публічного управління, то суттєвої проблеми не виникало б. ...Спір можна було б вирішити в адміністративному порядку вищестоящим органом (публічний інтерес має загальний характер для всіх суб'єктів публічно-владних повноважень, тому інтересом окремого суб'єкта задля досягнення загального інтересу можна пожертвувати). Проте коли стороною адміністративного договору може бути людина або інша особа приватного права, відсутність добровільності призведе до обмеження, а можливо, й порушення прав цих осіб» [337, с. 32–33]. Та разом з тим вважаємо, що коли на підставі цього мотивування (та ще деяких міркувань) О. В. Синьов виступає проти обов'язкових адміністративних договорів, він припускається помилки. Адже небезпеку, на яку він указує, можна мінімізувати шляхом удосконалення законодавства й відповідної судової практики. Це, до речі, визнає й О. В. Синьов, коли пише: «Виступаючи противником обов'язкових адміністративних договорів та опонуючи тим, хто посилається на практику інших країн, хотів би звернути увагу на те, що, незважаючи на історично довге застосування адміністративних договорів в управлінській діяльності, у цих країнах виникають майже такі ж самі проблеми. Але їх вирішенню сприяє більш досконале нормативне забезпечення та велика судова практика, якою усуваються прогалини та суперечності правового регулювання» [337, с. 33].

Низка дефініцій адміністративного договору дає таке уявлення про нього, за яким виходить, що він завжди ґрунтується виключно на адміністративно-правових нормах (див., приміром: [5; 7; 327; 338; 339; 340]). Проте насправді часто адміністративні договори регулюються нормами декількох галузей права. Цей факт, до речі, визнається й у праці [327], де він пояснюється, зокрема, у такий спосіб: «Почасти це зумовлено зближенням різних, часом різноспрямованих галузей права, почасті – появою таких

комплексних інститутів, як, наприклад, митне або екологічне право, почасти – просто принципом економічності права, тобто доцільністю врегулювання ряду правовідносин одним актом» [327].

Є дефініції адміністративного договору, в яких з метою окреслення його суті використовується категорія «правовий акт управління». Так, у праці «Виконавча влада і адміністративне право» читаємо: «...**адміністративний договір** – це правовий акт управління, що ухвалюється на підставі норм права двома (або більше) суб'єктами адміністративного права, один із яких обов'язково є органом виконавчої влади, може містити у собі загальнообов'язкові правила поведінки (нормативний характер) або встановлювати (змінювати, припиняти) конкретні правовідносини між його учасниками (індивідуальний характер)» [341]. Дуже близьким до цього визначення є таке положення автореферату кандидатської дисертації С. М. Ольховської «Адміністративний договір в діяльності органів внутрішніх справ України»: «У підрозділі 1.1... визначається зміст поняття адміністративного договору, що являє собою, на думку автора, двосторонній або багатосторонній правовий акт управління, який містить загальнообов'язкові правила поведінки або встановлює конкретні правовідносини між його учасниками, одним із яких обов'язково є орган виконавчої влади» [432].

Проте належить зважати на відсутність одностайності щодо трактування категорії «правовий акт управління», оскільки її сутність можна характеризувати на основі різних точок зору: правовий акт управління – важлива форма управлінської діяльності поряд з такими формами, як здійснення юридично значущих дій і адміністративний договір; правовий акт управління – управлінське рішення, яке встановлює обов'язковість виконання конкретних дій державним органом або посадовою особою; правовий акт управління – різновид юридичних документів, оскільки ті приписи, які в ньому передбачаються, мають певне документальне оформлення; правові

акти управління – «приписи», оскільки юридичний зміст таких актів у більшості випадків становлять правовстановлювальні та правозастосовні приписи [222]. Тому вважаємо більш виваженою позицію тих науковців, які, формулюючи дефініцію адміністративного договору, не характеризують його як правовий акт управління.

У низці дефініцій адміністративного договору присутня вказівка на його підпорядкованість публічним інтересам (цілям) (див., зокрема: [283, с. 104; 338; 339]). У зв'язку із цим вважаємо за потрібне привернути увагу до того, як тезу, що адміністративний договір є засобом забезпечення публічних інтересів, коментує А. В. Дьомін: «Не заперечуючи цієї тези по суті, необхідно зробити таке застереження. У договірному процесі загальнодержавні та приватні інтереси не обов'язково повинні суперечити одні одним. Публічні та приватні цілі в адміністративному договорі розділити буває досить складно, особливо в разі їх збігу. Наприклад, п. 1.1. типового Договору про виділення фінансових коштів Державним фондом зайнятості на компенсаційні виплати працівникам, які перебувають у відпустках без збереження заробітної плати у зв'язку з вимушеним тимчасовим припиненням роботи організації, установлює, що «договір укладено з метою відвернення масового звільнення, збереження кадрового потенціалу та матеріальної підтримки працівників організації»... У наявності певна єдність мети всіх учасників договору, що відповідає інтересам кожного з них: з одного боку, держава реалізує свою соціальну функцію, пом'якшує соціальну напруженість у суспільстві, а з другого – конкретне підприємство отримує можливість зберегти свій кадровий потенціал. Збіг публічних і приватних інтересів спостерігається і в ст. 3 Указу Президента РФ «Про використання об'єктів соціально-культурного й комунально-побутового призначення приватизованих підприємств», яка передбачає, що «для забезпечення нормального функціонування об'єктів соціально-культурного й комунально-побутового призначення між приватизованим підприємством і місцевою адміністрацією на добровільній основі може бути укладений договір про

спільне використання та фінансуванні цих об'єктів»... У такий спосіб досягається баланс між публічними та приватними інтересами, реалізується загальне благо, налагоджуються дійсно партнерські взаємини між державою і суспільством» [327]. Із цими коментарями А. В. Дьоміна перекликаються такі міркування К. В. Ходаковського:

- публічна мета адміністративних договорів – досягнення позитивного соціально значущого результату;
- у кожної сторони адміністративного договору є свої інтереси: «...обов'язковий суб'єкт втілює публічні інтереси, а відносний у більшості випадків – приватні»;
- інтереси сторін адміністративного договору не повинні ущемлятися й мають виражатися в його меті;
- як правило, публічний і приватний інтереси не збігаються, однак договірні відносини мають взаємовигідний характер, завдяки чому стає можливим визначення загальної мети адміністративного договору [343].

Таким чином, підсумуємо здійснений нами аналіз поглядів на суть адміністративного договору.

На нашу думку, на основі цього аналізу можна запропонувати таку дефініцію. Адміністративний договір – це заснована або на нормах адміністративного права, або на нормах двох і більше галузей права угода, серед учасників якої принаймні один є органом адміністративної влади чи його законним представником, яка укладена задля врегулювання певних відносин управлінського характеру із суспільно значущою метою, котра відображає чи то виключно публічні інтереси, чи то баланс між ними й інтересами тієї сторони (тих сторін) договору, що не є носієм (носіями) владних повноважень у сфері публічного управління.

Існує точка зору, що вдосконаленню практики укладання й виконання адміністративних договорів сприяло б прийняття закону про ці договори. Проте, на нашу думку, має рацію А. В. Дьомін, коли пише, що ідея створення

такого нормативного акта «...нездійснення внаслідок численності та різноплановості договорів з адміністративно-правовим режимом» й що «...загальні принципи правового режиму адміністративних договорів повинні випрацьовуватися насамперед правовою доктриною й судовою практикою» [327]. Тому більш конструктивним є шлях, який передбачає розробку правил укладання окремих видів адміністративних договорів. Розробляючи такі правила для тих адміністративних договорів, котрі укладаються органами внутрішніх справ, можна, зокрема, керуватися рекомендаціями А. А. Абдурахманова щодо змісту Загальних правил укладання адміністративних договорів органами внутрішніх справ, які він запропонував розробити. На його думку, ці правила повинні охоплювати:

- поняття адміністративного договору;
- перелік видів договорів адміністративного характеру, які можуть застосовуватися в діяльності органів внутрішніх справ. При цьому перелік не повинен бути закритим, оскільки можлива поява нових різновидів адміністративного договору; вимоги до окремих видів таких договорів, наприклад вимоги до структури угоди, її змісту; закріплення за органами внутрішніх справ кожного ієрархічного рівня прав на укладення тих чи інших різновидів адміністративного договору;
- визначення посадових осіб, уповноважених на підписання зазначених договорів; відповідальність сторін за невиконання або неналежне виконання умов відповідного адміністративного договору [325].

Якими є стадії адміністративно-договірного процесу? Аналіз найбільш знаних спроб дати відповідь на це питання дає підстави виокремити такі стадії цього процесу:

- підготовка укладення договору;
- прийняття рішення про укладення договору;
- оформлення договірних відносин;
- доведення змісту договору до виконавців;

- виконання договірних зобов'язань;
- оцінка ходу та результатів виконання договору (пор.: [271; 273; 286].

До адміністративних договорів належать договори про взаємодію між ОВС і службами безпеки суб'єктів господарювання. Важливий внесок у розробку питання про їх зміст належить С. Ю. Журавльову. На його думку, в таких договорах, а також у планах сумісних дій мають ураховуватися:

- час взаємодії;
- склад сторін взаємодії;
- способи здійснення охорони об'єкта, затримання злочинця тощо;
- ситуаційні умови охорони й чинники, що впливають на ефективність взаємодії;
- перелік необхідних для охорони технічних і спеціальних засобів, а також зброї;
- особливості окремих стадій охорони з конкретизуванням завдань кожної зі сторін взаємодії;
- можливість виникнення нестандартних ситуацій у процесі взаємодії;
- фінансові питання взаємодії;
- проміжні й кінцеві цілі взаємодії;
- виконання в процесі охорони об'єкта різних функцій сторонами, що взаємодіють, їх взаємні обов'язки й т. д. [303, с. 25].

З погляду вдосконалення практики укладання договорів про взаємодію між ОВС і службами безпеки суб'єктів господарювання, а також інших адміністративних договорів, пов'язаних з убезпеченням суб'єктів господарювання, важливими є міркування К. К. Афанасьєва стосовно механізму укладення адміністративного договору: такий договір має відповідати чинному законодавству, статутним цілям і завданням суб'єктів договору; бути укладеним уповноваженими особами та належним чином оформленим; передбачати й деталізувати відповідальність сторін у разі порушення договірних зобов'язань; містити вказівки на порядок

вирішення суперечок; передбачати можливість дострокового виконання договірних зобов'язань та наслідки невиконання угоди в разі відмови від виконання договору; додатки до договору не повинні суперечити останньому [331].

Принагідно вкажемо на варіанти дій із забезпечення відповідності адміністративного договору чинному законодавству:

- сторони, виявивши незаконність укладеного ними договору, приводять його у відповідність до правових норм або розривають його за взаємною згодою;

- унаслідок звертання зацікавлених чи уповноважених осіб або за результатами перевірки, здійсненої зі власної ініціативи, вищий орган влади виявляє незаконність договору, в якому бере участь підлеглий йому орган влади, і дає вказівки внести зміни в договір чи розірвати його в односторонньому порядку;

- владна сторона договору може за власною ініціативою в односторонньому порядку внести в договір зміни чи розірвати його;

- договір чи його окремі положення можуть бути визнані недійсними за мотивами незаконності в судовому порядку [333].

4.2. Підвищення наукового рівня прогнозування адміністративно-правових загроз безпеці суб'єктів господарювання

Під адміністративно-правовими загрозами безпеці суб'єктів господарювання ми розуміємо адміністративні правопорушення, що їй загрожують, та негативні наслідки для неї адміністративно-правового регулювання¹. Прогнозування цих загроз є одним з напрямів юридичного прогнозування. Тому саме від аналізу існуючих уявлень про концептуальні

¹ Існує й дещо інший погляд на суть адміністративно-правових загроз, з якими стикаються суб'єкти господарювання [43, с. 26–27].

основи останнього логічно відштовхуватися в дослідженні проблематики, якій присвячено даний підрозділ.

Розпочнемо цей аналіз із розгляду до укладеного В.В. Андріюком переліку ознак юридичного прогнозування, який містить такі позиції:

1) юридичне прогнозування – це одержання інформації про майбутній стан досліджуваного об'єкта;

2) воно є науковим, тобто здійснюється в межах наукової теорії, на основі її положень, будується на фундаментальному, системному (комплексному) теоретичному аналізі закономірностей руху (розвитку) природи, суспільства й мислення (у першу чергу, законів розвитку досліджуваного об'єкта державно-правової дійсності), використовує розроблений сучасною філософією та наукою методологічний інструментарій дослідження (у тому числі й методи верифікації, апіорної перевірки прогнозу);

3) воно є дескриптивним (описовим), тобто дає лише певну інформацію про майбутній стан досліджуваного об'єкта, а не генерує рішення, спрямовані на певні перетворення цього об'єкта;

4) має ймовірнісний характер;

5) його результат (прогноз) характеризується більш-менш точною вказівкою на очікувані просторово-часові межі, в яких відбудуться прогнозовані зміни досліджуваного об'єкта;

6) воно є самотійним видом людської діяльності, проявом її активності, який відіграє роль чинника рівноваги соціальної системи, певної стабілізації й максимального укріплення державно-правового буття суспільства;

7) будучи видом пізнавальної діяльності людини, потребує глибокого теоретичного проникнення в сутність досліджуваного об'єкта, у процеси, що в ньому відбуваються, наукового переосмислення практичного досвіду, творчого застосування філософських положень та емпіричних досліджень;

8) характеризується можливістю зворотного зв'язку між дескриптивним та прескриптивним передбачуванням (між прогностичною інформацією та реальними соціальними процесами), унаслідок чого прогноз може бути самоздійснений або самозруйнований у результаті активної діяльності людини [344].

На наш погляд, не зі всім у цьому переліку можна погодитися.

По-перше, як ми вже бачили, не є правомірним ототожнення системного аналізу з комплексним.

По-друге, апріорна перевірка прогнозу є одним з видів його верифікації. Тому В. В. Андріюкові варто було або обмежитися згадкою про верифікацію прогнозу, або сказати й про апостеріорну перевірку, бо інакше виходить, що верифікація прогнозу зводиться виключно до його апостеріорної перевірки.

По-третє, ознака «7» значною мірою дублює ознаку «2».

Разом з тим належить визнати, що вказані недоліки не позначилися негативно на науковому рівні запропонованого В. В. Андріюком трактування юридичного прогнозування, відповідно до якого воно являє собою «...дескриптивне наукове передбачування перспектив, тенденцій, можливих чи бажаних станів досліджуваного об'єкта державно-правової дійсності в майбутньому та назріваючих проблем щодо нього, а також можливих і необхідних шляхів, засобів і строків досягнення цих станів, поставлених цілей стосовно цього об'єкта, вирішення назріваючих проблем (чи більш лаконічно – як імовірнісне дескриптивне наукове передбачування майбутнього стану досліджуваного об'єкта державно-правової дійсності)» [344].

На наш погляд, наведеному визначенню слід надати перевагу перед твердженням Д. А. Керімова, що «прогнозування в юридичній науці – це... визначення комплексу можливих варіантів перспективного розвитку правової дійсності шляхом використання широкого діапазону спеціальних методів, які

забезпечують наукову обґрунтованість і достатню точність висунутих пропозицій, моделей, проектів» [122, с. 305–306]. І ось чому.

По-перше, юридичний прогноз аж ніяк не обов'язково має бути поліваріантним, що, до речі, фактично визнає й Д. А. Керімов, який пише: «Цінність правового прогнозування полягає в однозначній відповіді на питання, яку із правових можливостей слід обрати для перетворення в дійсність правового життя» [122, с. 308].

По-друге, наукова обґрунтованість тих чи інших пропозицій та проектів визначається не лише методами отримання покладеної в основу цих пропозицій і проектів прогнозованої інформації, але й іншими моментами, приміром, якістю вихідної інформації, логікою побудови прогнозів.

По-третє, у розглядуваній думці Д. А. Керімова щодо суті прогнозування в юридичній науці відсутня вказівка на ймовірнісний характер прогнозу.

Є й інші визначення юридичного прогнозування, які за рівнем обґрунтованості поступаються запропонованому В. В. Андріюком. До них, зокрема, належать такі:

- юридичне прогнозування – це систематичне дослідження перспектив розвитку державно-правових процесів, їх темпів і особливостей [345, с. 353];
- юридичне прогнозування є систематизованим дослідженням перспектив розвитку правових явищ і процесів на певних рівнях – перш за все розвитку законодавства, його певних сфер [346];
- правове (юридичне) прогнозування можна визначити як процес здобуття наукової інформації про тенденції розвитку і майбутній стан правового процесу, явищ і подій у соціально-правовій практиці, правових відносинах у цілому» [347];
- правове прогнозування – це вивчення конкретних перспектив розвитку державно-правових явищ [348];
- під юридичним прогнозуванням розуміється систематичне,

безперервне дослідження майбутнього стану державно-правової дійсності і процесів, котре проводиться спеціальними науковими установами та колективами [349, с. 266];

- прогнозування в юриспруденції є формою пізнання майбутнього стану держави й права та їх головних інститутів, важливою складовою ланкою соціального прогнозування і, як правило, має охоплювати термін 10–20 років [350];

- юридичне прогнозування можна визначити як соціальне прогнозування (а точніше, його окремий вид) можливого чи бажаного майбутнього стану об'єктів (процесів, явищ) державно-правової дійсності [351, с. 16];

- під юридичним прогнозуванням слід розуміти складну багатогранну діяльність, яка полягає в дослідженні майбутнього стану державно-правових процесів, темпів їх перебігу й конкретних термінів їх здійснення та проводиться систематично й безперервно спеціально створеними для цієї мети колективами висококваліфікованих фахівців (колективами експертів) на основі принципових положень загальної теорії права, галузевих юридичних дисциплін, загальних положень соціальної прогностики з використанням системного підходу, моделювання, математичних, статистичних та інших методів і завершується науково обґрунтованим логічним висловлюванням про майбутній стан об'єкта дослідження (юридичним прогнозом) [352, с. 46]

Як бачимо, жодне з визначень, запропонованих у працях [345–352], не містить вказівки на ймовірнісний характер юридичного прогнозування. Крім того, у двох з них коло розробників юридичних прогнозів безпідставно обмежено спеціальними науковими установами або колективами (до цього моменту ми ще повернемося).

Утім, видається, що й визначення юридичного прогнозування, яке дав В. В. Андріюк, потребує однієї поправки. Річ у тому, що присутність у ньому згадки про бажані стани досліджуваного об'єкта державно-правової дійсності

в майбутньому навряд чи доцільна. Адже можуть зустрічатися ситуації, в яких важливо отримати прогностну інформацію про небажані стани такого об'єкта. Те саме зауваження слід адресувати й наведеному вище трактуванню юридичного прогнозування в праці [351]. До речі, як ми могли бачити, запропоноване В. В. Андріюком стисле визначення юридичного прогнозування позбавлене зазначеного недоліку.

Існують два види юридичного прогнозування: пошукове (дослідницьке, перспективне) і нормативне. Пошукове прогнозування покликане дати відповідь на питання, що найімовірніше відбудеться за умови збереження існуючих тенденцій [345, с. 10]. Нормативне ж прогнозування дає змогу отримати інформацію про шляхи, засоби, способи, заходи, які з найбільшою ймовірністю створять можливість досягнення цілей юридичного характеру [344].

Ми поділяємо думку, що пошукове та нормативне прогнозування, попри відносну самостійність кожного з них, протиставляти одне одному не можна [353, с. 63]. Адже пошукове прогнозування дає змогу виявити негативні тенденції, урахування яких в процесі нормативного прогнозування створює передумови для запобігання подальшому розвитку таких тенденцій або для їх усунення, а з іншого боку, цільові орієнтири, які визначаються за нормативного прогнозування, дозволяють установити, наскільки розгортання наявних тенденцій відповідає бажаному розвитку.

Свого часу в теорії прогностики почали доволі широко використовувати поняття технології й техніки прогнозування. Дехто послуговується цими поняттями й у процесі висвітлення та дослідження питань прогностичної діяльності в юриспруденції. Запропоновані й дефініції технології та техніки юридичного прогнозування.

Так, у праці А. С. Гатілової читаємо: «...технологію правового прогнозування можна визначити як засновану на певних принципах систему послідовних мислених і зовні актуалізованих дій та операцій суб'єктів

прогнозування, спрямованих на досягнення й вирішення його цілей і завдань, здійснюваних із використанням загальносоціальних, технічних і спеціально-юридичних засобів, правил, прийомів, способів і методів» [354, с. 32].

На наш погляд, ця дефініція не цілком задовільна, оскільки не зовсім зрозуміло, про які саме загальносоціальні, технічні й спеціально-юридичні засоби, правила, прийоми, способи й методи йдеться. Тому ми спробували її скоригувати з урахуванням таких положень однієї з віхових праць про соціальну технологію:

- «...соціальна технологія – це попередньо визначений ряд операцій, спрямованих на досягнення певної мети або завдання» [355, с. 183];

- «у соціальній технології процес діяльності... може бути розбитий на етапи, може програмуватися й регулюватися. <...> У кінцевому підсумку ці етапи мають утворити систему» [355, с. 204].

У результаті нами отримано таке визначення: технологія правового прогнозування – це використовувана його суб'єктами система операцій щодо реалізації етапів побудови юридичних прогнозів.

Тепер розглянемо поняття техніки юридичного прогнозування. У праці І. І. Онищука вона характеризується як «...система професійних юридичних правил, засобів, прийомів і методів планування прогностичної діяльності, отримання необхідної інформації, її фіксації, узагальнення, аналізу та оцінки, оформлення та оприлюднення, а також реалізація її результатів» [356, с. 40]. Це трактування техніки юридичного прогнозування має недоліки.

По-перше, навряд чи можна визнати логічною присутню в ньому вказівку на те, що техніка юридичного прогнозування охоплює й реалізацію результатів правового прогнозування.

По-друге, неважко зауважити, що воно охоплює й елементи технології прогнозування. Не виключено, що це є відгомонам суджень, які можна зустріти в літературі з теорії прогнозування. Так, автор дуже відомої свого часу праці про методи прогнозування зараховував техніку останнього до

сфери дослідження технології прогностичної діяльності [357, с. 43].

На наш погляд, ключем до розмежування технології й техніки юридичного прогнозування є таке положення: «Юридична техніка виступає як невід’ємна частина юридичної технології. Якщо юридична технологія відповідає на питання, як робити, в якій послідовності здійснювати ті чи інші юридичні операції, то юридична техніка відповідає на питання, за допомогою яких прийомів, яких коштів повинні здійснюватися ті чи інші технологічні операції, дії» [358]. Цілком очевидно, що, виходячи із цього положення, під технікою юридичного прогнозування належить розуміти засоби здійснення операцій, передбачених його технологією.

Від технології й техніки юридичного прогнозування потрібно відрізняти його методологію та методику. Останню, на наш погляд, слід визначити як правила й техніку розробки юридичних прогнозів.

Що ж до сутності методології юридичного прогнозування, то, на наш погляд, з’ясовуючи її, доцільно відштовхуватися від такого положення: «Методологія юридичного прогнозування – це система певних теоретичних принципів, форм і способів, а також гносеологічних закономірностей одержання ймовірнісних суджень про майбутній стан державно-правових явищ, ефективності прийнятих законів і нормативних актів, про найбільш доцільні шляхи й тенденції розвитку всієї правової системи в цілому» [346].

Хоча загалом це бачення сутності методології юридичного прогнозування є доволі конструктивним, воно, як видається, потребує деяких уточнень.

По-перше, ураховуючи здобутки в тих сферах методології соціального прогнозування, які на сьогодні отримали найбільшого розвитку (див., зокрема: [359, с. 28]), належить визнати, що методологія правового прогнозування охоплює також і його логіку.

По-друге, з огляду на вже усталену термінологію соціального прогнозування, доцільно говорити не про способи одержання юридичних

прогнозів, а про методи їх побудови.

По-третє, навряд чи варто виділяти момент, пов'язаний із судженнями про найбільш доцільні шляхи розвитку правової системи, адже ці судження можуть стосуватися і її підсистем та елементів, а крім того, як уже зазначалося, важливими можуть бути і юридичні прогнози, які вказують на небажані сценарії розвитку. З урахуванням цих і деяких інших поправок отримуємо таку дефініцію: методологія юридичного прогнозування – це галузь знань про принципи, логіко-гносеологічні закономірності, методи одержання ймовірнісних суджень щодо майбутнього стану правової системи суспільства, її підсистем та елементів.

Отже, результати розгляду питання про сутність методології, технології й техніки юридичного прогнозування дають підстави стверджувати таке. Методологія прогнозування адміністративно-правових загроз безпеці господарюючих суб'єктів – це галузь знань про його принципи, логіко-гносеологічні закономірності та методи. Технологія такого прогнозування – це система його етапів та передбачених ними операцій, техніка – засоби здійснення останніх, методика – правила й техніка розробки прогнозів адміністративно-правових загроз безпеці суб'єктів господарювання.

Якими є принципи юридичного прогнозування?

На наш погляд, дуже ґрунтовно до визначення їх кола підійшов В. В. Андріюк. Він запропонував сформувати ієрархічно побудовану систему принципів юридичного прогнозування й виокремити в ній чотири основних рівні:

- філософсько-світоглядний (універсальний),
- загальнонауковий;
- спеціально-науковий;
- конкретно-науковий.

Філософсько-світоглядний рівень, який є найвищим, охоплює найзагальніші положення, ідеї гносеології, принципи діалектики, що

визначають основні засади будь-якої пізнавальної діяльності (наприклад, принципи об'єктивності навколишнього світу, пізнаваності останнього, історизму, конкретності істини, активного творчого відображення, єдності теорії та практики, єдності чуттєвого та раціонального, логіки та інтуїції в пізнанні, діалектичності пізнання), і конкретизується на інших трьох рівнях. При цьому конкретно-науковий рівень утворюють принципи, формулювання та аналіз яких належить до проблематики юридичної прогностики [307, с. 6]. Ними є принципи системності (комплексності), науковості, етапності (стадійності), неперервності, єдності проблем, цілей і заходів щодо вирішення проблем та досягнення цілей, рентабельності, економності.

На думку В. В. Андріюка, принцип системності (комплексності) юридичного прогнозування щонайменше вимагає:

1) діалектичного взаємозв'язку прогностичних досліджень об'єкта прогнозування (профілю прогнозу) і всієї сукупності зовнішніх щодо цього об'єкта чинників, що впливають на нього (прогнозного фону);

2) максимального узгодження перспективного та нормативного прогнозування;

3) цілісного, узгодженого, комплексного застосування всього необхідного та достатнього методологічного інструментарію юридичного прогнозування;

4) дослідження права й держави як надскладних систем, які, своєю чергою, є елементами соціальної системи, урахування системного характеру не тільки самого об'єкта дослідження, але й будь-якого фонового явища;

5) цілісного використання в процесі юридичного прогнозування знань із різних галузей науки і сфер суспільної діяльності, залучення спеціалістів з різних галузей знань для проведення експертизи перспектив розвитку досліджуваного об'єкта;

6) єдності теорії і практики юридичного прогнозування;

7) діалектичної єдності кількісних та якісних параметрів досліджуваного об'єкта й прогнозного фону;

8) тісного взаємозв'язку й органічної єдності дескриптивного передбачування (прогнозування) із прескриптивним (плануванням, проектуванням, програмуванням, цілепокладанням та управлінням загалом);

9) побудови чіткої матеріальної та процесуальної структури прогностичного дослідження того чи іншого об'єкта державно-правової дійсності [360, с. 7–8].

На наш погляд, перелік цих вимог промовляє на користь думки, що принцип, якому вони відповідають, логічніше назвати принципом системності й комплексності.

У рамках розгляду принципу науковості В. В. Андріюк слушно зауважує, що він впливає вже навіть із самої суті прогнозування як наукового передбачування. За В. В. Андріюком, вимогами цього принципу є:

1) створення цілісної системи понять (термінів) юридичної прогностики;

2) реалізація по змозі всієї системи принципів ідеального юридичного прогнозування в реальному прогностичному дослідженні того чи іншого державно-правового явища;

3) залучення до процесу юридичного прогнозування всієї необхідної та достатньої суми знань, напрацьованих сучасною наукою;

4) належне технічне забезпечення прогностичних досліджень;

5) забезпечення провадження цих досліджень науковими кадрами, підготовленими належним чином;

6) формування цілісної теорії юридичного прогнозування, яка б відповідала сучасному рівню розвитку науки;

7) розробка такої кількості варіантів прогнозу, яка необхідна для найбільш повного врахування всієї палітри можливостей розвитку об'єкта прогнозування й прогнозного фону¹;

¹ Звідси, як видається, можна зробити висновок, що В. В. Андріюк не постулює поліваріантності юридичного прогнозу.

8) наукове визначення достовірності, точності й обґрунтованості юридичних прогнозів, що передбачає верифікацію останніх;

9) урахування при прогнозуванні всіх закономірностей побудови й функціонування об'єкта прогнозування та прогнозного фону, процесу прогностичного дослідження;

10) використання необхідного та достатнього методологічного інструментарію юридичного прогнозування, розробленого сучасною наукою [360, с. 9–10].

Характеризуючи принцип неперервності юридичного прогнозування, який вимагає коректування прогнозів у міру надходження нових даних про об'єкт прогнозування або прогнозний фон, В. В. Андріюк робить важливе застереження: «...питання про необхідність наступного коректування прогнозу вирішується на основі врахування вагомості нових даних про об'єкт прогнозування або прогнозний фон, а також дотримання ще одного досить важливого принципу – принципу рентабельності прогнозування...» [360, с.10]. При цьому він указує на тісний зв'язок принципу рентабельності із принципом економності, який націлює на економію ресурсів у процесі прогнозування [360, с. 10–11].

Необхідність забезпечення логічної послідовності проведення операцій з розробки юридичного прогнозу В. В. Андріюк розглядає як вимогу принципу етапності (стадійності) правового прогнозування. Він цілком виправдано зазначає, що «...питання про етапи (стадії) прогнозування слід вирішувати виходячи з конкретних обставин» [360, с. 11]. Утім, дане застереження не слід розцінювати як визнання недоцільності аналізу цього питання в теоретичному ключі. Адже саме такий аналіз дозволяє запропонувати орієнтири, дотримання яких допомагатиме в реалізації принципу етапності юридичного прогнозування. Тому немає суперечності між застереженням В. В. Андріюка, про яке йдеться, і фактом здійснення ним доволі ґрунтовного аналізу послідовності процесу юридичного

прогнозування, до результатів якого ми звернемося трохи згодом.

Що стосується принципу єдності проблем, цілей і заходів щодо вирішення проблем та досягнення цілей, то те, на що він націлює, охоплює друга з-поміж вимог, додержання яких передбачає принцип системності й комплексності. Тому видається, що у виокремленні принципу єдності проблем, цілей і заходів щодо вирішення проблем та досягнення цілей потреби немає.

Викликають сумніви й деякі інші судження В. В. Андріюка стосовно принципів юридичного прогнозування. Так, серед окреслених ним десяти вимог принципу науковості є дві (третя й десята), які фактично ставлять під сумнів доцільність залучення до процесу юридичного прогнозування напрацювань представників попередніх поколінь науковців, котрі досліджували проблематику, що має причетність до теорії прогностики. Тим часом і досі ці напрацювання значною мірою залишаються актуальними для соціального прогнозування, зокрема і юридичного. Недарма В. Г. Графський, виступаючи в жовтні 2009 року в Центральному домі вчених у Москві на засіданні секції права, яке було присвячене темі «Правова реальність і юридичне прогнозування», зазначив: «Особливо корисними з погляду юридичного прогнозування видаються існуючі соціологічні розробки, серед яких можна виділити, наприклад, класичні праці М. Вебера і П. А. Сорокіна. У цілому під час складання довгострокових прогнозів необхідно враховувати напрацювання, які представлені у фундаментальних працях і літературі минулих років» [361, с. 155].

Нагадаємо також, що невід'ємною складовою технології юридичного прогнозування є кореляційно-регресійний аналіз, методологічні основи й частина інструментарію якого (причому використовувана й досі) розроблені ще в XIX ст. Принагідно зауважимо, що навряд чи можна пояснити, чому принцип системності (комплексності) вимагає, серед іншого, використання всього необхідного та достатнього методологічного інструментарію

юридичного прогнозування, тоді як принцип науковості передбачає використання лише тієї частини цього інструментарію, яка розроблена сучасною наукою.

Далі. Зумовлена принципом науковості вимога формування цілісної теорії юридичного прогнозування передбачає, як видається, і розробку його науково обґрунтованого понятійно-термінологічного апарата. Тому В. В. Андріюкові не варто було виділяти останню як окрему позицію переліку вимог даного принципу.

Є, на нашу думку, підстави для критики й вимоги забезпечення проведення прогностичних юридичних досліджень належним чином підготовленими науковими кадрами. Не можна не бачити, що із цієї вимоги випливає дуже істотне обмеження сфери розробки юридичних прогнозів, зокрема визнання неможливості їх здійснення абсолютною більшістю служб безпеки суб'єктів господарювання і приватних охоронних підприємств.

У зв'язку із цим укажемо на наявність більш конструктивного погляду на інституційну складову механізму юридичного прогнозування. Так, А. С. Гатілова зазначає, що суб'єктами діяльності із правового прогнозування можуть бути й «...відповідні структурні підрозділи в органах влади та інших організаціях...», і при цьому цілком слушно не вказує на обов'язковість присутності науковців у складі колективів таких підрозділів [354, с. 33]. Не промовляє на користь розглядуваної вимоги й доволі успішний хід робіт з автоматизації юридичного прогнозування, про потенційні результати яких у часописі «Український юрист» читаємо: «...якщо обіцянки юристів та програмістів, що працюють над повною автоматизацією аналізу та прогнозування ситуації, стануть реальністю, то у найближчому майбутньому частина роботи юриста буде зменшена до кількох формул, які й «керуватимуть» процесом» [362].

На відміну від В. В. Андріюка, який виявив гнучкий підхід до проблеми поліваріантності юридичних прогнозів, деякі науковці виділяють

останню як окремий принцип розробки цих прогнозів [247; 354, с. 33]. Проте, як уже зазначалось, постулювання поліваріантного характеру результату юридичного прогнозування не є виправданим. Його прихильникам варто було б зважити на таку точку зору: «...у прогнозі *допускається* (курсив наш. – Л. Ч.) кілька варіантів подальшого розвитку, удосконалення об'єкта прогнозування. <...> Багатоваріантний характер прогнозу... не звільняє його укладачів від обов'язку виділяти основний варіант прогнозу й обґрунтовувати свій вибір. Інакше... дослідження буде завершатися результатами, з котрих важко або взагалі неможливо встановити, яким же в дійсності буде об'єкт прогнозування, якими будуть його компоненти, зв'язки, властивості» [363]. До речі, коли прогноз має кількісний характер, існує можливість синтезу його варіантів (див., зокрема: [345, с. 265–270]).

У праці [347] серед принципів юридичного прогнозування поряд із системністю, варіантністю (її в цій праці позначено за допомогою терміна «варіативність»), неперервністю й рентабельністю прогнозів названо їх логічну узгодженість, верифікованість (її позначено близьким терміном), наступність.

Слід визнати, що наділення вимог логічної узгодженості прогнозів та їх верифікованості статусом принципів юридичного прогнозування повністю збігається з точкою зору щодо таких вимог, присутньою в деяких авторитетних виданнях з теорії прогностики, зокрема в «Робочій книзі із прогнозування» [345, с. 396]. Проте ми б віддали перевагу позиції В. В. Андріюка, щоправда, за умови модифікації другої зі сформульованих ним вимог принципу системності (комплексності). На наш погляд, ця вимога має вказувати й на необхідність узгодження юридичних прогнозів, що мають різні горизонти.

Що стосується принципу наступності юридичних прогнозів, то він видається нелогічним. Адже постулювання наступності цих прогнозів означає заперечення можливості існування стрибків у розвитку юридичних

явищ і процесів, із чим, зрозуміло, погодитися не можна.

Узагальнення всього сказаного щодо принципів юридичного прогнозування дозволяє сформулювати перелік конкретно-наукових принципів прогнозування адміністративно-правових загроз безпеці суб'єктів господарювання. На наш погляд, він має містити принципи системності, комплексності, науковості, етапності, неперервності, рентабельності, економності.

Зупинимось тепер на вузловому аспекті логіки юридичного прогнозування – визначенні його основних етапів.

У праці [363] процес юридичного прогнозування розчленовано на сім стадій.

Перша стадія – підготування завдання на прогноз та організаційно-технічного (координаційного) плану прогностичного дослідження, на розробку прогнозу та її організаційно-технічного (координаційного) плану, їх розгляд і затвердження організатором цього дослідження (або узгодження з ним). Завдання на прогноз є документом, де відображаються:

- цілі й завдання прогностичного дослідження;
- опис об'єкта цього дослідження; що характеризує явища, котрі підлягають вивченню (приміром, за розробки прогнозу ефективності правових норм описується сукупність цих норм, коло суб'єктів права й правозастосовних органів, на які поширюється дія цих норм, суспільних відносин, які регулюються досліджуваними нормами, тощо);
- гіпотеза, покладена в основу розробки прогнозу;
- вимоги, яким має відповідати прогноз (його горизонт, параметри точності й надійності, допустима величина похибки);
- опис процедур, які потрібно здійснити, щоб отримати необхідні дані й забезпечити вирішення завдань прогностичного дослідження (цей опис передбачає вирішення питання про методи й методики, потрібні для розробки прогнозу);

- форма викладу й подання результатів прогнозування.

Що ж до організаційно-технічного (координаційного) плану, то в ньому визначаються етапи, стадії дослідження, виконавці й терміни проведення дослідницьких процедур, форми подання результатів прогнозування. Також у ньому можуть указуватися матеріальні, фінансові та інші затрати на розробку прогнозу.

Друга стадія – вивчення об'єкта прогнозування в реальному житті, його безпосередньому бутті й встановлення його якісних та кількісних характеристик.

Третя стадія – вивчення конкретних умов існування й функціонування об'єкта прогнозування, виявлення чинників – соціальних або правових явищ, які впливають на нього, є причинами його зміни, розвитку, переходу в новий, змінений стан.

Четверта стадія – побудова математичної моделі, що описує систему зв'язків і відносин об'єкта прогнозування із зовнішніми чинниками.

П'ята стадія – виявлення якісних і кількісних характеристик соціально-правових чинників, що впливають на об'єкт прогнозування, та визначення форми й щільності зв'язку між цим об'єктом і указаними факторами.

Шоста стадія – концептуальний аналіз кількісних даних, одержаних на п'ятій стадії.

Сьома стадія – складання прогнозу або підготовка наукових статей і наукових звітів, інших форм об'єктивації результатів, одержаних у ході прогнозування.

Згодом один зі співавторів цитованої праці, В. С. Сирих, подав дещо іншу точку зору на структуру процесу юридичного прогнозування. Відповідно до неї цей процес «...зводиться до шести *дослідницьких процедур*:

- 1) визначення якісних і кількісних характеристик об'єкта прогнозування, динаміки його зміни за певний термін;
- 2) виявлення зовнішніх чинників – соціальних правових явищ, які

справляють позитивний або негативний вплив на досліджуваний об'єкт;

3) побудови математичної моделі, що описує систему зв'язків і відносин досліджуваного об'єкта із зовнішніми чинниками;

4) вивчення якісних і кількісних характеристик чинників, що впливають на досліджуваний об'єкт, визначення форми й щільності зв'язку між факторами та досліджуваним об'єктом;

5) передбачення шляхів і способів зміни, розвитку зовнішніх факторів;

6) складання прогнозу майбутніх станів досліджуваного об'єкта з урахуванням змін зовнішніх чинників, а також його внутрішніх якісних і кількісних характеристик» [145, с. 419].

Хоча обидві точки зору на декомпозицію процесу юридичного прогнозування мають багато спільного, усе ж таки ту з них, яка запропонована в праці [363], слід визнати більш ґрунтовною, оскільки вона виділяє стадію підготування, розгляд і затвердження або узгодження завдання на прогноз та її організаційно-технічного (координаційного) плану прогностичного дослідження. Проте не є зрозумілим, чому в праці [310] передбачена можливість того, що процес прогнозування завершиться не побудовою прогнозу, а підготовкою наукових статей і наукових звітів, іншими формами об'єктивації результатів, одержаних у ході прогностичного аналізу. Залишається думати, що коли в цій праці вказувалося на таку можливість, то малися на увазі ситуації, в яких на певній стадії процесу прогнозування стає зрозумілою відсутність достатніх передумов для побудови науково обґрунтованого прогнозу [363]

Дуже істотним недоліком поданих у працях [145] і [363] схем процесу юридичного прогнозування вважаємо недостатню логічність послідовності виокремлених у них стадій, описаних авторами цих праць. Адже прогностичну математичну модель неможливо побудувати до виявлення кількісних характеристик чинників, що впливають на об'єкт прогнозування. Крім того, форма й щільність зв'язку між об'єктом прогнозування та

чинниками, що на нього впливають, визначаються в процесі побудови моделі, а не після його завершення.

Слід указати й на нелогічність постулювання необхідності побудови математичної моделі об'єкта юридичного прогнозування. Адже загальновизнано, що можливості математизації юридичного прогнозування доволі обмежені.

Також не є зрозумілим, чому в зазначених працях [363] и [145] вказується, що математична модель, про яку йдеться, має описувати зв'язки об'єкта прогнозування лише із зовнішніми факторами. Відомо ж, що за побудови динамічних факторних прогностичних моделей мають ураховуватися зв'язки поточних даних про об'єкт прогнозування з попередніми, тобто внутрішній чинник. Та й у поданому в праці [145] описі стадій побудови юридичного прогнозу передбачена, як ми вже бачили, необхідність урахування змін внутрішніх характеристик об'єкта прогнозування [145, с. 19], а цю методологічну установку можна повною мірою реалізувати лише за умови, що в процесі побудови моделі враховано зв'язки поточних даних про об'єкт прогнозування з попередніми.

Нарешті, висловимо сумнів щодо доцільності обмежувати коло чинників, які мають ураховуватися в процесі юридичного прогнозування, соціально-правовими явищами. Недарма ж в підготовленому в 2013 році Інститутом законодавства та порівняльного правознавства при Уряді Російської Федерації проекті федерального закону «Про нормативні правові акти в Російській Федерації» міститься така норма: «Юридичне прогнозування ґрунтується на *науково-технічних* (курсив наш. – Л. Ч.) і соціально-економічних прогнозах державного й суспільного життя» [364, с. 27].

У праці [347] подано схему процесу юридичного прогнозування, яка передбачає:

- передпрогнозу орієнтацію (визначення об'єкта й суб'єктів

прогнозування, предметної проблеми, мети і завдань, робочих гіпотез і методів, організацію прогностичного дослідження);

- збирання даних про явища й процеси, які впливають на об'єкт;
- побудову вихідної (початкової) моделі, тобто системи параметрів і показників, які відображають структуру й характер об'єкта;
- пошуковий прогноз;
- нормативний прогноз;
- верифікацію й уточнення прогностичної моделі шляхом опитування експертів;
- вироблення рекомендацій щодо оптимізації рішень на основі порівняння прогностичних моделей.

Уважаємо, що й ця схема процесу юридичного прогнозування, яка, на нашу думку, загалом є більш вдалою, ніж уже розглянуті схеми, не позбавлена недоліків.

По-перше, верифікація й уточнення прогностичної моделі потрібні й до її використання для прогнозування.

По-друге, часто оптимізація рішень не є завданням розробника юридичного прогнозу.

По-третє, навряд чи логічно виділяти окремі стадії для пошукового та нормативного прогнозування, і ось чому.

З одного боку, часом достатнім або можливим виявляється або пошукове, або нормативне прогнозування. З іншого боку, у тих ситуаціях, коли потрібна розробка як пошукового, так і нормативного прогнозу, важливо, як слушно зауважує В. В. Андріюк, щоб взаємодія перспективного та нормативного підходів до прогнозування відбувалася на кожному етапі прогностичного дослідження [365].

Розглянемо тепер погляд на стадійність юридичного прогнозування, висловлений В. В. Андріюком в іншій праці [366]. У ній виокремлено сім основних стадій юридичного прогнозування. Це: «...1) передпрогнозна орієнтація; 2) збір та системний аналіз даних про об'єкт прогнозування та

прогнозний фон з метою виявлення закономірностей, тенденцій розвитку досліджуваного об'єкта та його характеристик (аналітичний етап); 3) перспективне прогнозування; 4) нормативне прогнозування; 5) верифікація одержаної системи прогнозів; 6) коректування прогнозу; 7) формування рекомендацій для дескриптивного передбачування (планування, проектування, програмування, управління в цілому)» [366, с. 8]. Водночас В. В. Андріюком цілком слушно застережено, що будь-яка розбивка процесу прогнозування на стадії є до певної міри умовною (з огляду на цілісність останнього) і що окремі стадії можуть суміщатися, повторюватися, отримувати інші місця у схемі процесу прогнозування [366, с. 8, 10].

На наш думку, і висловлений у цій праці [366] погляд на стадійність юридичного прогнозування не цілком прийнятний, оскільки передбачає виокремлення стадій для пошукового та нормативного прогнозування. Цього недоліку не має схема процесу юридичного прогнозування, запропонована О. А. Гавриловим й нещодавно підтримана Р. А. Демаковим [367, с. 66]. Згідно з нею, стадіями цього процесу є:

- 1) постановка завдання прогностичного дослідження й розробка його плану;
- 2) вивчення прогностичної інформації, формування банку даних;
- 3) формування прогнозу;
- 4) процедура верифікації прогнозу;
- 5) оформлення результатів прогнозу [367, с. 66].

Проте й дана схема не позбавлена недоліків.

По-перше, у ній відсутня стадія коректування прогнозу.

По-друге, формування принаймні ядра банку даних має, як видається, передувати вивченню прогностичної інформації.

У контексті розгляду наявних у пострадянській юриспруденції поглядів на етапність юридичного прогнозування, не можна не торкнутися схеми процесу прогнозування розвитку законодавства й практики застосування останнього, запропонованої у праці [368] (пор: [369, с. 229–232]). Згадавши

про погляд на структуру процесу прогнозування в правотворчості і правозастосуванні, запропонований В. С. Ломтевою [370]¹, і зауваживши при цьому, що на практику більше орієнтована схема О. А. Гаврилова, автори праці [368] виокремили такі стадії розробки прогнозів розвитку законодавства й практики його застосування:

1) виявлення потреби в прогностичному дослідженні виходячи зі ступеня його актуальності й значущості, що визначається на основі даних правового моніторингу, аналізу інших чинників. Рішення про здійснення прогнозування приймається зацікавленим органом державної влади, державною установою чи організацією, а також недержавними організаціями, причому зазвичай суб'єкт, який виявив потребу в прогностичному дослідженні, стає замовником цього дослідження;

2) визначення виконавця прогностичного дослідження й укладання з ним відповідного договору;

3) складання програми прогностичного дослідження;

4) безпосереднє вивчення об'єкта прогнозування на основі зазначених у програмі дослідження мети й завдань;

5) визначення результатів прогностичного дослідження, висунення пропозицій щодо можливих варіантів розвитку об'єкта прогнозування. На даному етапі можливе залучення зовнішніх експертів з метою отримання незалежної оцінки попередніх висновків дослідження;

6) технічне оформлення результатів прогностичного дослідження та їх передача замовнику [368].

Авторами праці стверджується, що верифікація й уточнення прогнозів розвитку законодавства та практики його застосування не є обов'язковими.

¹ За В. С. Ломтевою, етапами цього процесу є: виникнення потреби в прогнозуванні; підготовчий; робочий; верифікаційний; композиційно-синтезуючий; науково-абстрактний; етап, на якому співвідносяться вихідні, **проміжні** й підсумкові результати прогнозування.

Щодо верифікації прогнозів дане твердження обґрунтовується за допомогою посилання на те, що прогноз розвитку законодавства та інших елементів правової системи, як правило, не може бути безпосередньо підтверджений практикою, бо здебільшого для цього необхідний досить тривалий етап розвитку законодавства[368].

З такою позицією погодитися не можемо.

По-перше, вона ігнорує апріорну верифікацію прогнозу, одним з різновидів якої є, до речі, його оцінка зовнішніми експертами, можливість чого передбачає п'ятий етап розглядуваної схеми.

По-друге, прогноз розвитку законодавства та інших елементів правової системи не повинен зіставлятися з фактичним станом речей, оскільки він належить до кола прогнозів, які самореалізуються або самоанулюються. Споживачі таких прогнозів мають можливість впливати на реалізацію останніх і зацікавлені у використанні цієї можливості. Наприклад, якщо прогноз свідчить, що певний підзаконний нормативно-правовий акт утратить свою ефективність через три роки, то орган державної влади, який видав цей акт, – може намагатися не допустити такого розвитку подій.

Що ж до думки, що уточнення прогнозів розвитку законодавства й практики його застосування є факультативним, то вона суперечить принципу неперервності юридичного прогнозування. Щоправда, можливо, слід зважати на вже відому нам думку В. В. Андріюка, що рішення про передбачене цим принципом коректування прогнозу має прийматися на основі врахування вагомості нових даних про об'єкт прогнозування або прогнозний фон, а також відповідно до принципу рентабельності прогнозування.

Отже, обговорення питання про стадії процесу юридичного прогнозування дозволяє зробити висновок, що ними є:

- 1) передпрогнозна орієнтація;
- 2) збір і системний аналіз даних про об'єкт прогнозування та прогнозний фон;
- 3) побудова прогнозу;

- 4) його верифікація;
- 5) коректування прогнозу;
- 6) оформлення результатів прогнозування та їх приймання замовником прогнозного дослідження, якщо останній не є його розробником.

Цей висновок повністю поширюється й на прогнозування адміністративно-правових загроз безпеці суб'єктів господарювання.

Розробка прогнозів адміністративних правопорушень, що є загрозами безпеці суб'єктів господарювання, – це одна зі сфер адміністративно-деліктологічного прогнозування. У докторській дисертації Е. Є. Гензюка, присвяченій адміністративній деліктології, стверджується, що з точки зору розробки адміністративно-деліктологічних прогнозів найбільш перспективні екстраполяція¹, математичне моделювання та експертні оцінки [371, с. 269]. Причому Е. Є. Гензюком не надається перевага жодному із цих інструментів прогнозування.

Останнє суперечить тим поглядам на методичний інструментарій юридичного прогнозування, які знаходимо у дисертаційних дослідженнях В. В. Андріюка та В. С. Ломтевої. Цікаво, що ці погляди діаметрально суперечать один одному. Якщо В. В. Андріюк вважає, що специфіка об'єкта юридичного прогнозування (зокрема, його складність, досить часто суто якісний характер його параметрів) зумовлює більшу методологічну роль експертних оцінок у розробці правових прогнозів порівняно з екстраполяцією та моделюванням [344], то в дисертації В. С. Ломтевої використовуваний на час її написання інструментарій юридичного прогнозування характеризується як архаїчний з посиланням на те, що «...воно (юридичне прогнозування. – Л. Ч.) ґрунтується, як правило, на експертних оцінках...» [370].

Ми дотримуємося думки, що реаліям практики розробки прогнозів

¹ Хоча свою характеристику екстраполяції Е. Є. Гензюк розпочинає вказівкою на те, що «методи екстраполяції... лежать в основі будь-якого прогнозу», з основної частини цієї характеристики видно, що в сформованому ним переліку найбільш перспективних методів адміністративно-деліктологічного прогнозування терміном «екстраполяція» позначено екстраполяцію тенденцій [371, с. 269].

адміністративних правопорушень, що є загрозами безпеці суб'єктів господарювання, відповідає той погляд на роль у юридичному прогнозуванні експертних оцінок, який висловлений В. В. Андріюком. Тут не зайвим видається нагадати про те, що свого часу аналогічні реалії стали основою такого висновку російського адміністративіста Н. П. Мишляєва: у практиці розробки прогнозів адміністративної деліктності «...необхідно більше спиратися на експертні оцінки й застосування методів соціології» [372].

Що ж до уявлення про експертні оцінки як архаїчний інструмент прогнозування, то для демонстрації його безпідставності наведемо такі слова відомого фахівця із прикладної статистики А. І. Орлова: «Тепер усе ширше застосовуються різні методи експертних оцінок. Вони незамінні... при аналізі й прогнозуванні ситуацій з великою кількістю значущих чинників... Проведення експертних досліджень засновано на використанні сучасних методів прикладної математичної статистики, насамперед статистики об'єктів нечислової природи, і сучасної комп'ютерної техніки» [373].

У контексті розгляду питання про інструменти прогнозування адміністративних правопорушень, що є загрозами суб'єктам господарювання, природно торкнутися можливості прогнозування вчинення адміністративного делікту окремою особою. На думку Е. Є. Гензюка, сьогодні така можливість є суто теоретичною [371, с. 260]. Та водночас цей науковець застерігає, що принципово її не заперечує, наводячи як приклади такі ситуації: 1) рецидив адміністративних проступків з боку осіб, які вже притягалися до адміністративної відповідальності; 2) учинення адміністративного правопорушення особою, яка відбула кримінальне покарання й від якої можна очікувати адміністративних проступків (і злочинів) [371, с. 261]. Тут варто нагадати, що ще в опублікованій 1971 року відомій статті М. Д. Шаргородського «Прогноз і правова наука» зазначено: «Спільними зусиллями юристів, психологів, педагогів і кібернетиків можна розробити систему показників, які, за відсутності знання й точного аналізу всіх дійсних

причин злочинності, за зовнішніми ознаками створюють можливість доволі вірного прогнозу про поведінку окремої особи, що звільняється з місць позбавлення волі після відбуття терміну покарання або умовно достроково, а також осіб, умовно засуджених... За всіх недоліків і помилок такий прогноз ліпший, ніж суто інтуїтивний прогноз...» [374].

Уважаємо, що в ситуаціях, виділених Е. Є. Гензюком, з метою побудови адміністративно-деліктологічного прогнозу можуть використовуватися моделі процесуальних теорій мотивації, що дають змогу вимірювати її силу. Щоправда, як констатує І. Д. Мотрович, «...для більшості адміністративних правопорушень... характерна складність установлення мотиву адміністративно-деліктної поведінки, що призводить до твердження про їх “безмотивність”, “немотивованість”» [375, с. 83–84]. Та ним запропоновано досить переконливе обґрунтування, що це твердження принципово невірне [376]. Позиція І. Д. Мотровича в даному питанні знайшла підтримку в докторській дисертації Н. А. Босхамджієвої [45, с. 257].

Тепер про те, які інструменти прогнозування найбільш придатні для виявлення потенційних негативних наслідків адміністративно-правового регулювання для безпеки суб'єктів прогнозування. Уважаємо, що, з'ясовуючи це питання, логічно відштовхуватися від методологічних установок і методичних рекомендацій щодо прогнозування розвитку законодавства та ефективності його використання. Такі установки й рекомендації знаходимо, зокрема, у праці [369] та методичній розробці [377].

У першій праці [369] указується на такі методи прогнозування розвитку законодавства й ефективності його застосування:

- фактографічні, для яких «...характерне базування на фактично наявному матеріалі про об'єкт прогнозування...», на основі котрого здійснюються аналіз і оцінка (учасниками робочої групи або експертами) отриманих даних (кількісних, якісних) про об'єкт прогнозування відповідно до прогностичної мети, виявлення «больових точок» і позитивних практик

правового регулювання;

- статистичний метод, який передбачає використання сукупності прийомів обробки кількісної інформації про об'єкт прогнозування «...за принципом виявлення... математичних закономірностей розвитку і математичних взаємозв'язків характеристик з метою отримання прогнозних моделей»;

- екстраполяція, використання якої «...при прогнозуванні розвитку законодавства й ефективності його застосування дає можливість визначення основного напрямку розвитку об'єкта прогнозування, що має стрижневе значення для побудови прогнозного сценарію»;

- метод порівняльного правознавства;

- математичне моделювання, яке передбачає побудову математичної моделі розвитку об'єкта прогнозування й основою якого «...є статистичний матеріал, що відображає кількісний аспект досліджуваних явищ і процесів»;

- метод експертних оцінок;

- вивчення суспільної думки [369, с. 221–228].

Слід зазначити, що здійснене в праці [369] розмежування методів прогнозування розвитку законодавства й ефективності його застосування є не зовсім вдалим.

По-перше, і екстраполяція, і використання математичної моделі розвитку об'єкта прогнозування, побудованої на статистичних даних, є складовими статистичного методу.

По-друге, якщо екстраполяція здійснюється за допомогою математичного інструментарію, межа між нею й математичним моделюванням є дуже умовною.

По-третє, у теорії прогностики (див., наприклад: [345, с. 405; 378, с. 77–78]) усі методи прогнозування, що базуються на фактичних даних, цілком слушно, на наш погляд, трактують як фактографічні, зараховуючи до кола останніх і статистичний метод, і екстраполяцію, і метод історичної аналогії,

різновидом якого можна вважати метод порівняльного правознавства.

За сформульованими в методичній розробці [377] рекомендаціями із прогнозування наслідків прийняття (видання) нормативного правового акта розробка прогнозів має здійснюватися за допомогою:

- експертних оцінок, яким цілком слушно, на нашу думку, відводиться основна роль;

- порівняльно-правового дослідження;

- апробації, яка полягає в розгляді проекту акта потенційними суб'єктами реалізації його норм з метою виявлення недоліків і прогалин проекту, аналізі можливих труднощів і колізій, які може викликати застосування його положень на практиці, а також у виробленні рекомендацій щодо усунення цих труднощів та колізій;

- експерименту, за використання якого нормотворчий орган, приймаючи (видаючи) нормативний акт, обмежує його дію в часі, певною територією або колом осіб.

Як бачимо, серед інструментів прогнозування, рекомендованих у методичній розробці [377], немає ані екстраполяції тенденцій, ані прогностичних факторних математичних моделей. Узагалі кажучи, це можна зрозуміти, оскільки їх використання в практиці оцінки наслідків прийняття (видання) нормативного правового акта пов'язане з дуже складними проблемами, принаймні сьогодні. Та все ж таки навряд чи є виправданим не відводити їм жодної ролі.

Отже, у розробці прогнозів адміністративних правопорушень, що є загрозами безпеці суб'єктів господарювання, головну роль має відігравати комплекс засобів прогнозування, який складається із прийомів екстраполяції тенденцій, прогностичних факторних математичних моделей, моделей процесуальних теорій мотивації й методу експертних оцінок, якому в цьому комплексі належить провідна роль. Такою ж є роль методу експертних оцінок серед інструментів виявлення негативних наслідків адміністративно-правового регулювання для безпеки суб'єктів господарювання. До кола цих

інструментів належать також метод порівняльного правознавства, вивчення громадської думки, тобто соціологічний метод; апробація; експеримент; екстраполяції тенденцій; прогностичні факторні математичні моделі.

Визнаючи провідну роль методу експертних оцінок у прогнозуванні адміністративно-правових загроз суб'єктам господарювання, не можемо водночас не сказати про те, що часом таке ж значення для цього напрямку прогностичної діяльності мають інші інструменти побудови прогнозів. Як приклад можемо навести ретроспективне прогнозування банкрутства, яке дозволяє з'ясувати, чи не є воно фіктивним, а отже, таким, за яке настає адміністративна відповідальність. Сутність цієї проблеми така: щоб пересвідчитися, що банкрутство не є фіктивним, необхідно на основі математичної моделі встановити, якою насправді була його ймовірність. Ідеться про використання так званої дискримінантної моделі, побудованої на сучасних даних про фінансові показники спеціально відібраних українських суб'єктів господарювання. Зазначимо, що в Україні є чималий досвід конструювання таких моделей.

4.3. Удосконалення адміністративно-правової основи безпеки суб'єктів господарювання в Україні

На сьогодні в Україні існує значний масив нормативно-правових актів, завдяки яким забезпечується функціонування механізму адміністративно-правового забезпечення безпеки суб'єктів господарювання. Проте доводиться констатувати, що стан адміністративно-правової основи безпеки суб'єктів господарювання в нашій країні ще далекий від задовільного.

Так, відчувається необхідність прийняття Закону України «Про правові засади державної політики у сфері забезпечення безпеки суб'єктів господарювання». Текст цього закону, на наш погляд, повинен містити такі розділи:

- визначення основних понять;

- мета, завдання та принципи державної політики у сфері забезпечення безпеки суб'єктів господарювання;
- організація формування й реалізації державної політики щодо забезпечення суб'єктів господарювання;
- система та повноваження суб'єктів забезпечення безпеки у сфері господарської діяльності;
- принципи організації й функціонування системи забезпечення безпеки суб'єктів господарювання;
- взаємодія державних та недержавних інституцій системи забезпечення безпеки суб'єктів господарювання; відповідальність за порушення законодавства у сфері забезпечення безпеки суб'єктів господарювання.

Досі не прийнято закону про охорону прав на комерційну таємницю, значення якого для забезпечення суб'єктів господарювання важко переоцінити. І це незважаючи на те, що концепцію цього закону було схвалено Кабінетом Міністрів України ще 5 листопада 2008 року. Законопроект, розробка якого передбачена цією концепцією, покликаний, зокрема, регламентувати:

- критерії віднесення інформації до комерційної таємниці й підстави виникнення прав інтелектуальної власності на комерційну таємницю;
- перелік відомостей, що не можуть бути віднесені до комерційної таємниці;
- майнові права інтелектуальної власності на комерційну таємницю та термін їх чинності;
- умови відчуження майнових прав інтелектуальної власності на комерційну таємницю, пов'язані з охороною здоров'я населення, забезпеченням екологічної безпеки та інших інтересів суспільства;
- порядок забезпечення технічного, організаційного та іншого захисту інформації, що становить комерційну таємницю, і режим доступу до неї;

- обов'язки осіб, які мають доступ до комерційної таємниці, щодо її збереження, використання, поширення та відповідальність таких осіб за порушення прав на комерційну таємницю в рамках трудових відносин і після їх припинення;

- особливості охорони «ноу-хау»;

- охорону комерційної таємниці органами державної влади та органами місцевого самоврядування, а також установлення відповідальності зазначених органів за її неправомірне розголошення або використання;

- захист майнових прав інтелектуальної власності на комерційну таємницю [379].

Що у вітчизняному нормативно-правовому забезпеченні охорони комерційної таємниці розуміється під останньою?

У Господарському кодексі України уявлення вітчизняного законодавця про зміст комерційної таємниці відображають дві статті. У частині 1 статті 36 цього Кодексу сказано: «Відомості, пов'язані з виробництвом, технологією, управлінням, фінансовою та іншою діяльністю суб'єкта господарювання, що не є державною таємницею, розголошення яких може завдати шкоди інтересам суб'єкта господарювання, можуть бути визнані його комерційною таємницею. Склад і обсяг відомостей, що становлять комерційну таємницю, спосіб їх захисту визначаються суб'єктом господарювання відповідно до закону». А частина 1 його статті 162 характеризує комерційну таємницю як інформацію, яка «...має комерційну цінність у зв'язку з тим, що вона невідома третім особам і до неї немає вільного доступу інших осіб на законних підставах, а володілець інформації вживає належних заходів до охорони її конфіденційності» [3].

У статті 505 Цивільного кодексу України, прийнятого 16 січня 2003 року, указується, що «комерційною таємницею є інформація, яка є секретною в тому розумінні, що вона в цілому чи в певній формі та сукупності її складових є невідомою та не є легкодоступною для осіб, які звичайно мають справу з видом інформації, до якого вона належить, у зв'язку

з цим має комерційну цінність та була предметом адекватних існуючим обставинам заходів щодо збереження її секретності, вжитих особою, яка законно контролює цю інформацію» [380]. При цьому зазначається, що «комерційною таємницею можуть бути відомості технічного, організаційного, комерційного, виробничого та іншого характеру, за винятком тих, які відповідно до закону не можуть бути віднесені до комерційної таємниці» [380]. Що ж до того, які саме відомості не є комерційною таємницею, то їх перелік був установлений ще Постановою Кабінету Міністрів України від 9 серпня 1993 року № 611 [381]

Згідно із частиною 6 статті 36 Господарського кодексу України за неправомірне збирання, розголошення або використання відомостей, що є комерційною таємницею, винні особи несуть відповідальність, встановлену законом. Зокрема, статтею 164-3 Кодексу України про адміністративні правопорушення, прийнятого 7 грудня 1984 року, передбачено, що отримання, використання, розголошення комерційної таємниці, а також іншої конфіденційної інформації з метою заподіяння шкоди діловій репутації або майну іншого підприємця тягне за собою накладення штрафу від дев'яти до вісімнадцяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян [382].

Потребує зміцнення й нормативно-правова основа функціонування недержавних суб'єктів забезпечення суб'єктів господарювання. Так, досі залишається законодавчо неврегульованою приватна детективна діяльність. Тим часом в Україні її відкрито здійснюють і фізичні, і юридичні особи. У Ліцензійному реєстрі на провадження охоронної діяльності знаходимо понад 100 ліцензіатів, з назв яких видно, що вони є охоронно-детективними, охоронно-розшуковими бюро, агентствами тощо¹ [224].

Більше того, 29 травня 2012 року була офіційно зареєстрована Всеукраїнська асоціація приватних детективів (ВАПД), на сайті якої, зокрема,

¹ Можна припустити, що детективну діяльність провадить і значна частина ліцензіатів, які позиціонують себе як охоронно-інформаційні, інформаційно-консультаційні й подібні організації.

зазначено таке:

«Асоціація створена приватними детективами та керівниками детективних агентств України, які впродовж багатьох років легально працюють у сфері приватної розшукової діяльності та недержавної безпеки. У складі засновників – колишні співробітники МВС, спецслужб, розвідки та сил спеціального призначення.

Асоціація є громадською організацією й має статус некомерційної та неприбуткової структури.

Члени ВАПД абсолютно відкрито здійснюють детективну діяльність в Україні як самостійні суб'єкти підприємницької діяльності, керуючись при цьому видом діяльності за КВЕД України 2010 – «Проведення розслідувань», який включає в себе “діяльність з розслідування та діяльність детективів“, а також “будь-яку діяльність приватних детективів не залежно від типу клієнта або цілей розслідування“ (код 80.30). Крім того, в умовах відсутності прямого законодавства України про детективну діяльність, члени Асоціації керуються у своїй роботі всіма нормами Законодавства України та міжнародними законодавчими актами. Всеукраїнська Асоціація приватних детективів виступає гарантом того, що послуги членів Асоціації будуть надані на високому професійному рівні, з дотриманням усіх етичних і правових норм» [383].

Отже, маємо достатньо підстав погодитися із думкою, що процес зародження, формування, становлення й функціонування в Україні приватної детективної діяльності є необоротним, а тому штучне й тривале його стримування через відмову врегулювання національним законодавством, та ще й з посиланням на надумані підстави й непереконливі аргументи, завдає непоправної шкоди державним інтересам України [384].

Це мотивування необхідності термінової легалізації приватної детективної діяльності в Україні вдало доповнюють і розвивають такі міркування С. С. Юрка:

- змагальність кримінального процесу, передбачена Кримінальним процесуальним кодексом, може бути належною мірою забезпечена лише за умов існування інституту приватного детектива, бо за його відсутності сторона захисту змушена замовляти слідчі та оперативно-розшукові дії в органів слідства та дізнання, зацікавленість яких у проведенні таких заходів є проблематичною;

- завдяки прийняттю закону про приватну детективну діяльність значно збільшаться можливості громадян України та їх об'єднань щодо захисту їх законних інтересів, конституційних прав і свобод; з'являться нові робочі місця; зростуть надходження до бюджету за рахунок сплати податків суб'єктами приватної детективної (розшукової) діяльності; буде забезпечено державний контроль над цією діяльністю [385, с. 231–232].

Поданий у грудні 2012 року на розгляд Верховної Ради народними депутатами В. С. Малишевим та В. Д. Швецем проект Закону України «Про приватну детективну (розшукову) діяльність» № 1093 [386] зазнав критики. Так, у відкритому листі до керівництва держави зазначено, що «...прийняття законопроекту № 1093 зруйнує ще таку молоду та невизначену приватну детективну діяльність в Україні» [387]. У цьому ж листі висловлено прохання про допомогу в прийнятті до розгляду у Верховній Раді України альтернативного законопроекту [388], підготовленого ВАПД разом з експертною групою.

Найновіший законопроект, спрямований на регламентацію приватної детективної (розшукової) діяльності, було зареєстровано у Верховній Раді України 28 грудня 2015 року за № 3726 [389]. Він має чимало спільного з Модельним законом про недержавну (приватну) охоронну діяльність і недержавну (приватну) розшукову діяльність, який був прийнятий на двадцять першому пленарному засіданні Міжпарламентської асамблеї СНД (Модельний закон) [390], а також із Законом Російської Федерації «Про приватну детективну й охоронну діяльність у Російській Федерації» від

11 березня 1992 року № 2487-1 [391]. Тому видається доцільним розглядати цей законопроект крізь призму найважливіших його відмінностей від указаних законів.

Так, в абзаці третьому частини 1 статті 1 Модельного закону передбачено, що розшукова діяльність є видом ліцензійної діяльності [390]. Закон Російської Федерації «Про приватну детективну й охоронну діяльність у Російській Федерації» також установлює обов'язковість ліцензування приватної детективної діяльності [391]. Натомість у вітчизняному законопроекті, про який ідеться, ліцензування цієї діяльності не передбачено. Остання, згідно з ним, повинна здійснюватися на підставі свідоцтва про право провадити приватну детективну (розшукову) діяльність, яке видається органами Національної поліції [389]. Такий підхід до регламентування державою приватної детективної діяльності видається дуже спірним. Він суперечить абзацу другому пункту 4 частини 1 статті 3 Закону України «Про ліцензування видів господарської діяльності» від 2 березня 2015 року № 222-VIII, згідно з яким «...ліцензування виду господарської діяльності застосовується лише до такого виду, провадження якого становить загрозу порушення прав, законних інтересів громадян, життю чи здоров'ю людини, навколишньому природному середовищу та/або безпеці держави, і лише у разі недостатності інших засобів державного регулювання...» [336]. Адже цілком очевидно, що цей абзац стосується й приватної детективної діяльності. Тут доречно вказати на те, що частиною 1 статті 18 розділу V розглядуваного законопроекту передбачено надання приватним детективам органом Національної поліції дозволу на застосування таких спеціальних засобів, як пристрої вітчизняного виробництва для відстрілу патронів, споряджені гумовими чи аналогічними за своїми властивостями металевими снарядами не смертельної дії, та зазначених патронів [389].

Тепер про можливі обмеження щодо осіб, які претендують на отримання статусу приватного детектива. Згідно з пунктом 6 частини 4 статті

6 Закону Російської Федерації «Про приватну детективну й охоронну діяльність у Російській Федерації» ліцензії не видаються такій категорії осіб, як колишні працівники правоохоронних органів, що здійснювали контроль за приватною детективною й охоронною діяльністю, якщо із дня їх звільнення не минув рік. У розглядуваному проекті Закону України «Про приватну детективну (розшукову) діяльність» подібного обмеження не передбачено. На користь такої позиції авторів законопроекту промовляє авторитетна точка зору, за якою обізнаність особи, яка в минулому здійснювала контроль за приватною детективною й охоронною діяльністю, у його формах і методах сприятиме найбільш законному виконанню цією особою функцій приватного детектива або охоронця, тоді як думка про її ймовірні зловживання є радше надуманою [194].

Проте, з іншого боку, не слід забувати про пункт 1 частини 1 статті 26 Закону України «Про запобігання корупції» від 14 жовтня 2014 року № 1700-VII, який забороняє особам, що були уповноважені на виконання функцій держави або місцевого самоврядування й звільнилися або іншим чином припинили діяльність, пов'язану з виконанням указаних функцій, «...протягом року з дня припинення відповідної діяльності укладати трудові договори (контракти) або вчиняти правочини у сфері підприємницької діяльності з юридичними особами приватного права або фізичними особами – підприємцями...», якщо такі особи «...протягом року до дня припинення виконання функцій держави або місцевого самоврядування здійснювали повноваження з контролю, нагляду або підготовки чи прийняття відповідних рішень щодо діяльності цих юридичних осіб або фізичних осіб-підприємців...» [392].

Продовжуючи наш аналіз найновішого проекту Закону України про приватну детективну (розшукову) діяльність, звернімося до пункту 8 частини 3 статті 11, яким до видів приватних детективних послуг, зараховано «...пошук і збір даних, які *можуть* (курсив наш. – Л. Ч.) бути приводом або

підставою для звернення замовником приватних детективних (розшукових) послуг до правоохоронних органів або до суду, з метою захисту законних прав та інтересів такого замовника...» [389]. На наш погляд, не слід виключати ймовірності, що дані, зібрані відповідно до цього пункту, будуть використані для шантажу, а не для звернення до правоохоронних органів або суду, причому не лише замовником. Тому видається, що із частини 3 статті 11 необхідно пункт 8 виключити. У зв'язку із цим зазначимо, що ані в Модельному законі, ані в Законі РФ «Про приватну детективну й охоронну діяльність у Російській Федерації» такого виду приватних детективних послуг, про який ідеться в цьому пункті, не передбачено.

Як у Модельному законі, так і в законі РФ «Про приватну детективну й охоронну діяльність у Російській Федерації» нічого не сказано про помічників приватних детективів, інших їх співробітників. Тому кроком уперед слід уважати присутність у розглядуваному законопроекті пункту 3 частини 4 статті 5, згідно з яким приватні детективи можуть «...мати помічників із числа осіб, які мають вищу чи базову юридичну освіту та уклали трудовий контракт із приватним детективом...» [389]. Проте в законопроекті не розкрито повноважень таких помічників. На наш погляд, якщо цю прогалину не буде усунуто, то на практиці, у разі схвалення законопроекту Верховною Радою, виникатимуть серйозні труднощі в з'ясуванні, які заходи детективної (розшукової) діяльності можуть здійснюватися помічниками приватного детектива, а які лише ним.

Має найновіший проект Закону України про детективну (розшукову) діяльність й інші недоліки, на найбільш істотні з-поміж яких указано у висновку щодо нього, підготовленого Головним науково-експертним управлінням Верховної Ради [393].

Говорячи про нормативно-правове забезпечення приватної детективної (розшукової) діяльності в Україні, неможливо обійти проблему формулювання чіткої відповіді на питання про те, які технічні засоби

належать до спеціальних технічних засобів отримання інформації (СТЗ). Згідно зі статтею 21 Модельного закону сищик не має права здійснювати спостереження за допомогою спеціальних технічних засобів, що використовуються в оперативно-розшукової діяльності. І хоча в розглядуваному законопроекті про такі засоби чомусь навіть не згадується, логічно припустити, що майбутній Закон України про приватну детективну (розшукову) діяльність заборонить використання СТЗ у цій діяльності. Та й сьогодні потрібна ясність стосовно проблеми, про яку йдеться, оскільки, як уже зазначалося, здійснення приватної детективної діяльності в Україні є реальністю.

У зв'язку із цим нагадаємо, що зарахування тих чи інших технічних засобів до кола СТЗ здійснюється на підставі «Загальної методики віднесення об'єктів до спеціальних технічних засобів негласного отримання інформації» (зареєстрованої в Міністерстві юстиції України 2 березня 2011 року за № 17.0.01), яка є документом із грифом «Для службового користування» [394]. Немає сумнівів у тому, що в сучасну епоху надзвичайно інтенсивного розвитку інноваційних технологій розмежування технічних засобів, які можуть легально використовуватися в цивільному обігу, і СТЗ щоразу буде ставати дедалі складнішим у правозастосуванні, а можливості контролю з боку уповноважених державних органів за суб'єктами недержавної детективної (розшукової) діяльності на предмет можливого використання ними СТЗ постійно звужуватимуться.

Тому не дивно, що в пояснювальній записці до проекту Закону України «Про внесення змін до статті 9 Закону України «Про ліцензування певних видів господарської діяльності»» від 8 квітня 2013 року № 2753 щодо врегулювання окремих питань у сфері обігу спеціальних технічних засобів отримання інформації зазначено, що «відсутність належного поняття СТЗ, розмитість ознак СТЗ та закритість Методики віднесення об'єктів до СТЗ дає підстави констатувати факт, що сьогодні в Україні законослухняний

громадянин не має жодної можливості напевно з'ясувати, які саме діяння вважаються кримінально карними, а які ні» [395].

Якби Верховна Рада схвалила проект Закону України «Про внесення змін до статті 9 Закону України «Про ліцензування певних видів господарської діяльності» від 8 квітня 2013 року № 2753, у вітчизняному законодавстві з'явилося б дефініція поняття «спеціальні технічні засоби для зняття інформації з каналів зв'язку, інші засоби негласного отримання інформації» та було б закріплено припис, відповідно до якого Кабінет Міністрів України визначає перелік та критерії зарахування технічних засобів до СТЗ. Та попри позитивні висновки Головного наукового-експертного управління й Комітету з питань підприємництва, регуляторної та антимонопольної політики Верховної Ради України, цей законопроект був відкликаний.

Обговорюючи проблеми удосконалення адміністративно-правової основи безпеки суб'єктів господарювання, не можна не згадати про оцінки, які отримав Закон України «Про охоронну діяльність» з боку науковців та практиків.

На наш погляд, має рацію С.О. Постольник, коли із приводу цього Закону зазначає: «...Закон України «Про охоронну діяльність» насамперед визначає лише організаційно-правові принципи здійснення господарської діяльності у сфері надання послуг з охорони власності та громадян. Тобто він регулює діяльність тих лише суб'єктів господарювання, що були створенні спеціально для надання охоронних послуг невизначеному колу осіб. Проте на практиці суб'єкти господарювання (банки, супермаркети тощо) утворюють власні внутрішні служби охорони, що здійснюють охорону життя, власності, обслуговують пасивні засоби охорони відповідних юридичних осіб. Ці служби, зрозуміло, не можуть надавати платних послуг невизначеному колу осіб... Згідно з пунктом 1 статті 1 Закону України «Про охоронну діяльність» охорона діяльність – це надання послуг з охорони власності та громадян...

Послуги... є здійсненням однією фізичною чи юридичною особою іншій особі за плату чи безоплатно певних корисних дій. Виходячи з цього, згаданий Закон виключає діяльність внутрішніх служб охорони юридичних осіб зі сфери правового регулювання і їх правовий статус залишається невизначеним...» [396].

Можна певною мірою погодитися й з думкою К. Номінаса, що Закон, про який ідеться, не створює достатніх передумов для запобігання порушенням прав людини персоналом приватних охоронних підприємств та притягнення до відповідальності винних у цих порушеннях, не забезпечує належного рівня демократичного контролю за діяльністю охоронних структур [397].

Також загалом слушними видаються й такі слова О. О. Мисливої: «...приватні охоронні структури, що мають відповідні ліцензії МВС, відтепер отримали право застосовувати за потреби палиці, сльозогінний газ, службових собак, затримувати та обшукувати людей тощо. <...>

...У згаданому Законі («Про охоронну діяльність». – *Л. Ч.*) відсутні чіткі вказівки із приводу нормативно-правового механізму застосування цих притаманних роботі ОВС, по суті, заходів адміністративного припинення. Ним визначено лише випадки, при яких заборонено їх застосовувати... <...>

Одним із наріжних каменів у теорії та практиці як адміністративного, так і процесуального права – останнім часом у зв'язку з прийняттям нового КПК України – є питання щодо підстав та строків затримання. Закон «Про охоронну діяльність» вніс ще більшу плутанину в це питання, адже надав можливість приватним охоронцям затримати особу за підозрою у правопорушенні. Проте в ньому не сказано..., за які саме правопорушення можна застосовувати подібні примусові заходи, а тільки вказано, що затримання особи персоналом охорони не є адміністративним і особа негайно передається ОВС за місцем вчинення правопорушення.

...Самі охоронці вирішують питання про особу правопорушника,

ступінь загрози для них і заходи застосовування. При цьому Закон також не вказує структуру чи підрозділ, який повинен перевіряти законність таких дій охорони. У зв'язку з цим залишається невирішеним питання доказів невинуватості особи у разі перевищення повноважень приватних охоронців» [398, с. 243–244].

Разом з тим ми не поділяємо такої думки цієї дослідниці: «...ми підтримуємо законодавчу ідею залишити єдиним озброєним органом на ринку охорони ОВС» [398, с. 241].

На наш погляд, правильною є позиція Комітету Верховної Ради України з питань законодавчого забезпечення правоохоронної діяльності, сформульована за результатами розгляду поданого народним депутатом України В. М. Соляром проекту Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про охоронну діяльність» (щодо взаємодії з органами внутрішніх справ та права на короткоствольну напівавтоматичну нарізну вогнепальну зброю)»: «Реалізація положень законопроекту щодо права персоналу охорони відповідних суб'єктів охоронної діяльності на застосування короткоствольної напівавтоматичної нарізної вогнепальної зброї, у визначених проектом двох випадках: під час охорони майна та під час спільного патрулювання з працівниками органів внутрішніх справ, як правомірний спосіб захисту від злочинних посягань суттєво покращить стан безпеки об'єктів охорони та безпеки фізичних осіб під час охорони публічного порядку. Крім цього, наявність інформації щодо вказаного виду зброї у охоронців слугуватиме серйозним стримуючим фактором як на свідомому, так і на підсвідомому рівнях потенційних правопорушників» [399].

Нагадаємо, що цей законопроект передбачає надання суб'єктам охоронної діяльності права придбавати, зберігати та використовувати короткоствольну напівавтоматичну нарізну вогнепальну зброю за умови, що вони залучаються до спільного патрулювання з органами внутрішніх справ

[400]. У пояснювальній записці до законопроекту зазначається, що він спрямований на створення умов для забезпечення взаємодії суб'єктів охоронної діяльності з органами внутрішніх справ та надання реальної можливості персоналу суб'єктів охоронної діяльності, залучених до найбільш ризикованої роботи, захиститись від злочинців [401]. Але хіба не пов'язана зі значним ризиком участь у діяльності громадських формувань із охорони громадського порядку й державного кордону, особливо в здійсненні таких заходів, як «...відбиття нападу на будівлі, приміщення державних і громадських організацій, підприємств, установ, транспортні засоби, а також громадян та їх особисту власність...» [213], придушення «...опору поліцейським та військовослужбовцям Державної прикордонної служби України, іншим особам, які виконують службові або громадські обов'язки з охорони громадського порядку і державного кордону та боротьби із злочинністю...» [213], «...припинення групових порушень... державного кордону» [213]? Хіба не очевидно, що членам цих формувань має бути надане право вдаватися до застосування в таких ситуаціях не лише тих засобів самооборони, які фігурують у частині 1 статті 14 Закону України «Про участь громадян в охороні громадського порядку і державного кордону» [213]?

Нагадаємо, що зміст частині 1 статті 14 Закону України «Про участь громадян в охороні громадського порядку і державного кордону» такий: «Члени громадського формування з охорони громадського порядку і державного кордону під час спільного з поліцейськими, прикордонниками виконання покладених на них завдань з охорони громадського порядку і державного кордону мають право застосувати заходи фізичного впливу, спеціальні засоби індивідуального захисту та самооборони, заряджені речовинами слезоточивої та дратівної дії у випадках і в порядку, передбачених законом. Порядок придбання, видачі громадським формуванням з охорони громадського порядку і державного кордону цих спеціальних засобів та їх зберігання визначається Міністерством внутрішніх

справ за погодженням із спеціально уповноваженим центральним органом виконавчої влади у справах охорони державного кордону України» [213].

На наш погляд, потрібне законодавче закріплення права учасників громадських формувань з охорони громадського порядку й державного кордону на застосування в разі потреби травматичної зброї під час проведення спільних із поліцейськими або прикордонниками правоохоронних заходів. Такі засоби мали б надаватися виключно органами Національної поліції й підрозділами Державної прикордонної служби України.

Удосконаленню адміністративно-правової основи забезпечення безпеки суб'єктів господарювання сприятиме й усунення колізій, що, як було показано в підрозділі 4.1 нашого дослідження, існують у системі правових норм, покликаних регламентувати взаємодію між органами внутрішніх справ та недержавними суб'єктами охоронної діяльності. Тому пропонуємо:

- частину 1 статті 18 Закону України «Про охоронну діяльність» викласти в такій редакції:

«Суб'єкти охоронної діяльності та правоохоронні органи можуть – а у встановлених у чинних нормативно-правових актах України випадках мають – взаємодіяти в діяльності, що спрямована на відвернення, припинення й розкриття правопорушень та забезпечення охорони громадського порядку»;

- частину 1 статті 3 Закону України «Про участь громадян в охороні громадського порядку і державного кордону» від 22 червня 2000 року № 1835-III викласти так:

«Громадські формування з охорони громадського порядку й державного кордону створюються на основі принципів законності, гласності, добровільності, додержання прав та свобод людини й громадянина, рівноправності членів цих формувань. Вони діють у взаємодії із правоохоронними органами, Державною прикордонною службою України, органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування, керуючись принципами гуманізму, законності, гласності, додержання прав та

свобод людини й громадянина, прав і законних інтересів юридичних осіб».

Дуже істотна прогалина в адміністративно-правовій основі безпеки суб'єктів господарювання – відсутність правової регламентації діяльності служб безпеки суб'єктів господарювання. Без належного законодавчого врегулювання діяльності цих служб існує загроза їх використання не для охоронних заходів, а для розв'язання внутрішньокорпоративних конфліктів, конфліктів з іншими суб'єктами господарювання або для недружніх поглинань. Ми вже не кажемо про те, що, як слушно констатує О. М. Громова, сьогодні в Україні «...окремі добровольчі батальйони по суті є службами безпеки окремих промислових груп...» [318, с. 151].

Нагадаємо, що ще 2004 року Головне науково-експертне управління Верховної Ради України, розглянувши проект Закону України «Про службу безпеки суб'єктів господарювання та інших юридичних осіб», внесений М. В. Оніщуком, В. В. Онопенком, Ю. А. Кармазіним [402], визнала його як такий, що може бути взятий «...за основу з обов'язковим врахуванням висловлених зауважень і пропозицій перед другим читанням» [403]. І хоча в кінцевому підсумку законопроект був знятий з розгляду, вважаємо, що не слід недооцінювати його значення для вирішення проблеми забезпеченням правової регламентації створення й функціонування служб безпеки суб'єктів господарювання.

Відштовхуючись від законопроекту М. В. Оніщука, В. В. Онопенка, Ю. А. Кармазіна й трьох інших законопроектів такого ж спрямування, авторами яких є С. А. Жижко, А. М. Кузьменко, В. А. Ліпкан, а також від Модельного закону, ми розробили проект Закону України «Про служби безпеки недержавних суб'єктів господарювання».

Проект передбачає, що Закон, про який ідеться, має складатися з восьми розділів. Це:

1. Розділ I. Загальні положення.
2. Розділ II. Правовий статус служби безпеки та її працівників.

3. Розділ III. Кадрове забезпечення служб безпеки.

4. Розділ IV. Застосування в діяльності служб безпеки заходів фізичного впливу, спеціальних засобів і зброї та використання пунктів централізованого спостереження, технічних засобів, транспорту реагування, службових собак.

5. Розділ V. Відшкодування шкоди, завданої неправомірними діями працівників служби безпеки.

6. Розділ VI. Взаємодія служб безпеки з іншими суб'єктами правоохоронної діяльності.

7. Розділ VII. Контроль за діяльністю служб безпеки й нагляд за її законністю.

8. Розділ VIII. Прикінцеві положення.

До розділу I ми б включили такі статті.

Стаття 1. Визначення основних понять

У цьому законі використовуються такі основні поняття:

служба безпеки (СБ) – структурний підрозділ суб'єкта господарювання, який створений ним на постійній основі для забезпечення власної безпеки й безпеки залежних від нього (в розумінні залежності, передбаченим статтею 126 ГК України) суб'єктів господарювання;

безпека – стійкий стан мінімальної вразливості певного об'єкта щодо загроз та діяльність зі створення й підтримування оптимальних умов для його існування;

загроза – певний розвиток подій, дії або бездіяльність, унаслідок яких можливий негативний вплив на певний об'єкт, здатний завдати останньому такої шкоди, котра оцінюється як істотна;

функції СБ – комплекси однорідних за змістом та призначенням дій з реалізації її завдань;

засновник СБ – суб'єкт господарювання, який є засновником даної служби безпеки;

об'єкти безпеки – засновник СБ, а також залежні від нього суб'єкти господарювання;

фізичні особи, які належать до сфери убезпечення об'єктів безпеки, – власники (акціонери), керівництво, решта працівників, включаючи персонал служби безпеки, інші особи, чия безпека є складовою безпеки об'єктів безпеки, а також рідні й близькі перелічених осіб;

відвідувачі – особи, які перебувають на території й у приміщеннях, що на законних підставах контролюються об'єктом безпеки, або з метою отримання його послуг, або в службових справах, або випадково;

технічні засоби – технічні засоби, які використовуються СБ з метою реалізації її завдань і функцій;

пункт централізованого спостереження – центр з персоналом, який спостерігає за станом систем передавання тривожних сповіщень;

транспорт реагування – транспортний засіб, який використовується СБ з метою реалізації її завдань і функцій;

пропускний режим – установлений у межах об'єкта безпеки порядок, який забезпечується комплексом організаційно-правових і інженерно-технічних заходів, здійснюваних із метою виключення можливості безконтрольного переміщення осіб, транспортних засобів, майна й документів на об'єкти та з об'єктів безпеки;

внутрішньооб'єктовий режим – установлений у межах об'єкта безпеки порядок, який забезпечується сукупністю заходів і правил внутрішнього розпорядку, обов'язкових для виконання особами, які перебувають на території й у приміщеннях, що на законних підставах контролюються цим об'єктом.

Стаття 2. Створення й принципи діяльності служб безпеки

1. Для створення служби безпеки необхідна ліцензія, яка видається суб'єкту господарювання, що є засновником СБ. Установлення порядку отримання й анулювання таких ліцензій, формування й ведення їх реєстру, контролю за додержанням ліцензійних умов – прерогатива центрального органу виконавчої влади у сфері охоронної діяльності. Уже існуючі служби

безпеки повинні пройти ліцензування в порядку та строки, визначені цим органом. Після закінчення встановленого терміну служба безпеки, засновник якої не отримав ліцензії на здійснення її діяльності, уважатиметься нелегальною.

2. Діяльність служб безпеки базується на принципах верховенства права, законності, додержання прав і свобод людини та громадянина, забезпечення законних інтересів фізичних та юридичних осіб.

3. Іноземні суб'єкти господарювання й суб'єкти господарювання з іноземною участю не можуть створювати своїх служб безпеки.

4. Статут служби безпеки затверджується органом, який видає ліцензію засновнику СБ на здійснення її діяльності.

Стаття 3. Завдання й функції служби безпеки

1. Завдання служби безпеки:

1) здійснення охоронної та розшукової діяльності в інтересах засновника СБ і залежних від нього суб'єктів господарювання;

2) взаємодія з іншими суб'єктами правоохоронної діяльності у сфері забезпечення громадської безпеки.

2. Функції служби безпеки визначаються в її статуті.

Щодо частини 2 статті 2 необхідно зазначити, що неможливо скласти перелік функцій служб безпеки господарюючих суб'єктів, який був би єдиним для всіх таких служб. Разом з тим узагальнення поглядів, присутніх у літературі [26, с. 42–44; 29; 31, с. 126–128; 51, с. 572–574], дозволяє сформулювати перелік функцій, які є основними принаймні для дуже широкого кола служб безпеки суб'єктів господарювання. Він містить такі позиції:

1. Організація й забезпечення пропускнуго та внутрішньооб'єктового режиму в будівлях і приміщеннях.

2. Керування роботою з організаційно регулювання відносин щодо захисту комерційної таємниці та участь у ній, забезпечення суворого дотримання вимог нормативних документів щодо захисту комерційної таємниці, розслідування фактів її розголошення.

3. Організація й проведення службових розслідувань за фактами розголошення відомостей, утрат документів та інших порушень безпеки суб'єкта господарювання.

4. Установлення обставин актів недобросовісної конкуренції в діяльності конкурентів.

5. Збирання відомостей у адміністративних, цивільних та кримінальних справах, які стосуються безпеки даного суб'єкта господарювання.

6. Ведення обліку сейфів, металевих шаф, спеціальних сховищ та інших приміщень, в яких дозволено постійне або тимчасове зберігання конфіденційних документів, обліку виділених для конфіденційної роботи приміщень, технічних засобів в них, що мають потенційні канали витоку інформації.

7. Збирання інформації про осіб, які уклали із суб'єктом господарювання контракти або мають намір це зробити. Тому однією з договірних умов може бути письмова згода особи, з якою підписується контракт, на збирання інформації про біографічні та інші дані про неї. При цьому в контракті має бути обумовлено, що такого роду збирання інформації проводиться як до набрання контрактом чинності (наприклад, під час проходження випробувального терміну), так і під час його реалізації, тобто до розірвання контракту. Ця інформація має, зокрема, включати відомості про злочини та адміністративні проступки даної особи в минулому; судові процеси із цивільних справ, в яких вона виступала як позивач чи відповідач; якість виконання нею раніше укладених контрактів з іншими партнерами; аморальні вчинки (пияцтво, позашлюбні зв'язки, уживання наркотиків тощо); думку колишніх керівників та інших співробітників щодо її професійних і моральних якостей; хвороби, які вона перенесла раніше; матеріальне становище; випадки звільнення з роботи через негативні мотиви, що не знайшли відображення в трудовій книжці; участь у діяльності організацій, що займаються дискримінацією за ознаками статі, раси, кольору шкіри, переконань, релігійної та національної належності; відповідність способу її

життя наявним доходам; родинні проблеми; борги й позики. Належить також виявити, чи не має дана особа значних фінансових накопичень сумнівного походження; чи не відмовлялася вона з незрозумілих причин від просування по службі; чи не затримується під надуманими приводами на роботі після закінчення робочого дня; чи не відвідується вона під час робочого дня особами, які не мають стосунку до її службових обов'язків, тощо.

8. Розслідування фактів неправомірного використання торговельної марки суб'єкта господарювання.

9. Виявлення неплатоспроможних партнерів.

10. Виявлення ненадійних ділових партнерів. Таких партнерів насамперед характеризують: велика кількість скасованих з їх вини угод з іншими суб'єктами господарювання; несвоєчасне й неякісне виконання укладених договорів, угод, контрактів; факти ведення комерційного шпигунства; використання допомоги співробітників правоохоронних органів, фіскальної служби й т. д. з метою паралізувати господарську діяльність партнерів; умисне затягуванням ділових переговорів; зневажливе ставлення до авторського або патентного права; значна кількість судових позовів до них; наявність великих боргів; нетривка позиція на ринку; відсутність надійних джерел постачання сировини, зіпсована репутація серед споживачів та ділових кіл; кримінальне минуле власників, менеджерів, значної частки інших працівників.

11. Збирання інформації для проведення ділових переговорів. СБ підприємства повинна представляти свою інформацію його керівництву на різних стадіях переговорів. У процесі підготовки до переговорів це відомості про учасників майбутніх переговорів, їхні сильні та слабкі сторони, їхні позиції й плани ведення переговорів тощо, а під час проведення переговорів – інформація про зміни позиції партнерів по переговорах, про можливі спроби з їхнього боку шантажувати, підкупити членів делегації даного підприємства тощо.

12. Забезпечення порядку в місцях проведення суб'єктом

господарювання представницьких, рекламних та інших заходів.

13. Консультування та надання рекомендацій керівництву та персоналу суб'єкта господарювання з питань забезпечення безпеки.

14. Проектування, монтаж та експлуатаційне обслуговування засобів охоронно-пожежної сигналізації.

15. Підтримування контактів та взаємодія з правоохоронними органами, іншими суб'єктами недержавної правоохоронної діяльності.

Статтями розділу II, відповідно до наших уявлень про суть категорії «правовий статус», ми бачимо такі.

Стаття 4. Обов'язки служби безпеки

1. Служба безпеки зобов'язана:

1) здійснювати моніторинг й готувати пропозиції щодо поліпшення стану безпеки засновника СБ і залежних від нього суб'єктів господарювання;

2) запроваджувати пропускний і внутрішньооб'єктовий режим на об'єкті (об'єктах) безпеки й стежити за його дотриманням;

3) протидіяти протиправним діям на території (територіях) і у приміщеннях, які на законних підставах контролюються об'єктом (об'єктами) безпеки;

4) запобігати виникненню й реалізації загроз об'єкту (об'єктам) безпеки;

5) забезпечувати охорону фізичних осіб, які належать до сфери убезпечення об'єкта (об'єктів) безпеки;

6) убезпечувати тих відвідувачів об'єкта (об'єктів) безпеки, чия поведінка не свідчить про наміри вчинити правопорушення;

7) організовувати й проводити навчання з питань збереження комерційної таємниці та іншої конфіденційної інформації з керівниками й працівниками об'єкта (об'єктів) безпеки;

8) брати участь у відборі кандидатів на отримання робочих місць об'єкта (об'єктів) безпеки, проводити з ними співбесіди та тестування;

9) виконувати вказівки служби безпеки суб'єкта господарювання, у сфері контролю якого в сенсі положень статті 126 ГК України перебуває засновник

СБ, якщо вказівки стосуються забезпечення обох цих об'єктів безпеки або одного з них;

10) розробляти пропозиції для керівництва об'єкта (об'єктів) безпеки із впровадження технічних засобів безпеки, контролювати процеси їх придбання й інсталяції та брати участь у цих процесах;

11) взаємодіяти, у рамках реалізації покладених на неї завдань і функцій, із правоохоронними органами та іншими суб'єктами правоохоронної діяльності; 12) інформувати громадськість про протиправні дії щодо об'єкта (об'єктів) безпеки або наміри їх вчинення та про свої заходи у відповідь.

2. Якщо службою безпеки виявлено ознаки кримінального правопорушення на території й/або в приміщеннях, що на законних підставах охороняються нею, її працівники повинні викликати працівників правоохоронних органів і до їх прибуття вжити всіх можливих заходів для охорони місця події й збереження слідів правопорушення, виявлення його очевидців і фіксації їхніх персональних даних. Після прибуття працівників правоохоронних органів персонал СБ зобов'язаний діяти за їх вказівками.

3. Безпосереднє організаційне й методичне керівництво виконання службою безпеки її обов'язків здійснює начальник СБ.

Стаття 5. Права служби безпеки

1. Служба безпеки має право:

1) вимагати від персоналу засновника СБ і залежних від нього суб'єктів господарювання, їх партнерів та клієнтів суворого виконання вимог нормативно-правових актів або договірних зобов'язань щодо комерційних таємниць та іншої конфіденційної інформації об'єкта (об'єктів) безпеки;

2) давати керівникам інших структурних підрозділів засновника СБ, решті працівників цих підрозділів, а також працівникам залежних від нього суб'єктів господарювання обов'язкові до виконання вказівки з питань, що стосуються безпеки об'єкта (об'єктів) безпеки;

3) мати повний доступ до будь-якої інформації об'єкта (об'єктів) безпеки, необхідної для його (їх) забезпечення;

4) за підозри у вчиненні правопорушень на території (територіях) і/або в приміщеннях, які на законних підставах контролюються об'єктом (об'єктами) безпеки, перевіряти в підозрюваних осіб документи, що посвідчують їх особу, а також інші наявні в них документи, опитувати таких осіб та, за необхідності, передавати їх правоохоронним органам;

5) виявляти й вести облік осіб, наміри або дії яких є загрозами щодо засновника СБ і залежних від нього суб'єктів господарювання, в обсязі, структурі й порядку, які дозволяє чинне законодавство України;

6) сприяти й допомагати правоохоронним органам, іншим органам державної влади, громадським організаціям, що виконують покладені на них державою правоохоронні функції, іншим недержавним суб'єктам правоохорони у тій їх діяльності із забезпечення громадської безпеки, яка дотична до сфери реалізації завдань і функцій СБ;

7) перебувати на територіях та в приміщеннях, що на законних підставах контролюються фізичними особами, які належать до сфери убезпечення об'єкта (об'єктів) безпеки, за згодою таких осіб, з метою їх охорони;

8) здійснювати з метою убезпечення об'єкта (об'єктів) безпеки, в межах чинного законодавства України, відео-, фото-, аудіофіксацію, використовувати технічні та інші засоби, які не завдають шкоди життю, здоров'ю громадян, навколишньому середовищу;

9) використовувати в установленому порядку радіочастоти для забезпечення радіозв'язку в процесі здійснення заходів з реалізації завдань і функцій СБ;

10) залучати керівників та інших працівників засновника СБ і залежних від нього суб'єктів господарювання до консультацій та інших заходів, пов'язаних з реалізацією завдань і функцій СБ;

11) тимчасово обмежувати або забороняти доступ інших працівників об'єкта (об'єктів) безпеки та його (їх) відвідувачів на окремі ділянки

території (територій) та в частину приміщень, які на законних підставах контролюються цим об'єктом (цими об'єктами), із причин, пов'язаних із убезпеченням останнього (останніх) та його (їх) відвідувачів; вилучати в інших працівників і відвідувачів об'єкта (об'єктів) безпеки предмети, речі, речовини, заборонені або обмежені в обороті, а також документи з ознаками підробки, передавати їх за призначенням у встановленому законодавством порядку;

12) проводити огляд підозрюваних у протиправних намірах чи діях працівників і відвідувачів об'єкта (об'єктів) безпеки та їх речей (за згодою таких осіб);

13) одержувати у встановлених чинним законодавством порядку й обсязі, безоплатно або на договірній основі, від підприємств, установ і організацій незалежно від форм власності, громадських організацій відомості, необхідні для реалізації завдань і функцій СБ;

14) установлювати в рамках реалізації своїх завдань і функцій конфіденційні відносини із працівниками об'єкта (об'єктів) безпеки, а також із особами, котрі, не будучи працівниками об'єкта (об'єктів) безпеки, працюють на фізичних осіб, які належать до сфери убезпечення указанного (указаних) об'єкта (об'єктів);

15) витребувати й за необхідності вилучати документи, зразки сировини й продукції, що надійшли до засновника СБ і залежних від нього суб'єктів господарювання, а також їх власної продукції, опечатувати їх каси, приміщення й місця зберігання документів, грошей та товарно-матеріальних цінностей;

16) клопотати перед керівництвом об'єкта (об'єктів) безпеки про застосування стягнень до осіб, винних у порушенні встановлених вимог щодо убезпечення указанного (указаних) об'єкта (об'єктів), у тому числі й про звільнення таких осіб;

17) вимагати від посадових, матеріально-відповідальних осіб об'єкта (об'єктів) безпеки відомості та пояснення щодо фактів порушення

законодавства, матеріали документальних і натуральних перевірок, інвентаризацій і ревізій фінансово-господарської діяльності;

18) застосовувати під час проведення заходів із реалізації своїх завдань і функцій фізичну силу, спеціальні засоби й зброю у випадках і порядку, передбачених розділом IV даного Закону;

19) використовувати в охоронній діяльності службових собак у випадках і порядку, передбачених даним Законом;

20) використовувати технічні засоби й транспорт реагування у порядку, визначеному даним Законом;

21) забезпечувати безпеку перевезення та зберігання вантажів на транспортних засобах об'єкта (об'єктів) безпеки.

Стаття 6. Сили й засоби, що залучаються службами безпеки

1. Сили й засоби служб безпеки залучаються для проведення заходів із реалізації їх завдань і функцій відповідно до чинного законодавства України та рішення керівників об'єктів безпеки.

2. Інші структурні підрозділи й керівництво об'єктів безпеки надають службам безпеки як гласну, так і конфіденційну допомогу в реалізації завдань і функцій цих служб.

3. Керівник засновника СБ для забезпечення безпеки може залучати на договірній або безоплатній основі сили й засоби інших суб'єктів правоохоронної діяльності.

Стаття 7. Обмеження діяльності служби безпеки

1. Служба безпеки не має права провадити діяльність, що не стосується безпеки засновника СБ і залежних від нього суб'єктів господарювання.

2. Під час провадження діяльності СБ її працівникам забороняється:

1) перешкоджати представникам правоохоронних органів, органів місцевого самоврядування, громадських організацій, громадянам у здійсненні повноважень, наданих законами та іншими нормативно-правовими актами, після подання ними відповідних документів;

- 2) позиціонувати себе як представників правоохоронних органів;
 - 3) приховувати від правоохоронних органів відомі СБ факти й відомості про підготовку або вчинення злочинів;
 - 4) здійснювати повноваження посадових осіб правоохоронних органів та інших державних органів;
 - 5) фальсифікувати документи або вводити в оману власників (акціонерів) і керівництво засновника СБ та залежних від нього суб'єктів господарювання;
 - 6) учиняти дії, що ставлять під загрозу життя, здоров'я, честь, гідність і майно фізичних осіб; репутацію, інтереси, майно та інформаційні ресурси юридичних осіб;
 - 7) розголошувати ті відомості про вжиті заходи щодо організації та здійснення діяльності служби безпеки, розкриття яких може утруднити реалізацію завдань і функцій служби безпеки, створити загрози життю й здоров'ю персоналу СБ, інших фізичних осіб, які належать до сфери убезпечення об'єкта (об'єктів) безпеки;
 - 8) поширювати інформацію, що виправдовує протиправні дії СБ;
 - 9) оприлюднювати інформацію з обмеженим доступом про об'єкт (об'єкти) безпеки та інформацію про пильовану особу, що стала відомою в процесі реалізації завдань і функцій СБ (крім випадків, передбачених законодавством);
 - 10) охороняти фізичну особу, яка вчинила чи намагається вчинити кримінальне або адміністративне правопорушення;
 - 11) вдаватися до дій, спрямованих на силове протистояння з іншими суб'єктами правоохоронної діяльності, зокрема зі службами безпеки інших суб'єктів господарювання;
 - 12) користуватися для радіозв'язку радіочастотами без наявності дозволу на їх використання.
3. Службам безпеки забороняється використовувати ознаки належності (елементи символіки тощо) до Збройних Сил України, інших військових

формувань, Міністерства внутрішніх справ України, Служби безпеки України, Управління державної охорони України, інших правоохоронних органів, а також природоохоронних і контролюючих органів виконавчої влади, їх спеціальних підрозділів, у тому числі на одязі, транспорті реагування, у документації.

Стаття 8. Відповідальність працівників служб безпеки

1. Працівники служб безпеки за невиконання або неналежне виконання покладених на них обов'язків несуть дисциплінарну, цивільно-правову, адміністративну, кримінальну відповідальність згідно із чинним законодавством.

Стаття 9. Правовий захист працівників служб безпеки

1. Працівники служб безпеки перебувають під захистом держави.
2. На працівників служб безпеки поширюється законодавство про працю, охорону праці й соціальне страхування.
3. Працівники служб безпеки належать до персоналу основної діяльності.

Стаття 10. Соціальний захист працівників служб безпеки

1. Соціальний захист працівників служб безпеки здійснюється згідно із чинним законодавством України.
2. Працівники служб безпеки суб'єктів господарювання підлягають обов'язковому страхуванню у зв'язку із здійсненням своєї службової діяльності та на випадок загибелі чи ушкодження здоров'я, за рахунок коштів роботодавця.
3. Пенсійне забезпечення працівників служб безпеки здійснюється відповідно до чинного законодавства України.
4. Працівникам служби безпеки суб'єктів господарювання надається щорічна відпустка згідно із Законом України «Про відпустки» й колективним договором. Список посад підрозділів служби безпеки суб'єктів господарювання, за якими встановлюється ненормований робочий день та надається додаткова відпустка, визначається колективним договором.

До розділу III мали б, на нашу думку, увійти такі статті.

Стаття 11. Порядок прийняття на роботу в служби безпеки

1. Для працівників служб безпеки встановлюються кваліфікаційні вимоги згідно з нормами кваліфікаційних характеристик відповідних професій. Вони повинні мати рівень освіти, визначений ліцензійними умовами, і проходити перепідготовку, підвищувати рівень кваліфікації в порядку та строки, установлені центральним органом виконавчої влади в галузі освіти й науки.

2. З особами, яких приймають на роботу в службу безпеки, у порядку, визначеному законодавством України, укладається трудовий договір (контракт), зміст якого залежить від посади й характеру функціональних обов'язків.

3. Якщо посада в службі безпеки вимагає наявності в кандидата на неї спеціальних знань або фізичних даних, спеціального дозволу, ліцензії або спеціальної освіти, то це враховується при вирішенні питання про укладання трудового договору (контракту). Позитивне рішення щодо цього питання може бути прийняте лише за умови надання кандидатом оригіналів або належним чином завірених копій відповідних документів, що дають підстави для такого рішення.

4. Відомості про кандидатів на роботу в службі безпеки збираються за їх згодою та є конфіденційною інформацією, що захищається відповідно до чинного законодавства України.

5. Керівник служби безпеки, разом з кадровою службою, відповідає за підбір кадрів для СБ.

6. Засновник СБ зобов'язаний забезпечити кожного її працівника документом, що посвідчує його особу та належність до служби безпеки.

7. Працівники служби безпеки забезпечуються форменим одягом за рахунок коштів засновника СБ.

Стаття 12. Обмеження щодо залучення громадян до праці у службах

безпеки

1. До праці у службах безпеки не можуть залучатися громадяни:

1) які не досягли 18-річного віку, а у випадках, коли це передбачає можливість застосування вогнепальної зброї, – 21-річного;

2) які перебувають на обліку в органах охорони здоров'я із приводу психічного захворювання й токсикоманії;

3) визнані судом недієздатними;

4) які за станом здоров'я і фізичного розвитку не можуть виконувати обов'язки працівника охорони відповідно до вимог, визначених Міністерством охорони здоров'я України за погодженням з Міністерством соціальної політики України, в установленому порядку не пройшли перевірки стану здоров'я згідно із законодавством про охорону праці та не мають відповідних документів на право займати посади в службах безпеки суб'єктів господарювання;

5) яким пред'явлено обвинувачення у вчиненні умисного злочину – до з'ясування питання про їх винність у встановленому законом порядку;

6) які засуджені, у тому числі й судами інших держав;

7) які мають непогашену чи незняту судимість;

8) які перебувають на державній службі;

9) яких звільнено з державної служби за вчинення дій, передбачених статтями 1 і 5 Закону України «Про боротьбу з корупцією» чи за порушення Присяги державного службовця, звільнено із правоохоронних органів та військової служби в порядку дисциплінарного стягнення, якщо з дня звільнення не минуло два роки;

10) яким в установленому законодавством порядку заборонено займатися охоронною діяльністю або роботою, пов'язаною з матеріальною відповідальністю;

11) які не зареєстровані за місцем проживання у встановленому законодавством порядку;

12) які є іноземними громадянами та особами без громадянства.

Стаття 13. Підготовка, перепідготовка й підвищення кваліфікації кадрів служб безпеки

1. Підготовка, перепідготовка й підвищення кваліфікації кадрів служб безпеки відбувається в навчальних закладах різних форм власності. Навчальні програми, порядок і рівень підготовки, терміни підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації визначаються центральним органом виконавчої влади в галузі освіти й науки за погодженням із центральними органом виконавчої влади у сфері охоронної діяльності. Підготовка персоналу служб безпеки 1–3 розряду може також здійснюватися безпосередньо цими службами.

2. Персонал служби безпеки відповідного кваліфікаційного рівня зобов'язаний проходити періодичні навчальні стрільби з метою визначення його придатності до дій, пов'язаних із застосуванням (використанням) пістолетів, револьверів та пристроїв, набої до яких споряджені гумовими чи аналогічними за своїми властивостями металевими снарядами не смертельної дії, один раз на шість місяців.

Статтями розділу IV нам бачаться такі.

Стаття 14. Порядок застосування персоналом СБ заходів фізичного впливу, спеціальних засобів і зброї

1. Під час реалізації завдань і функцій служб безпеки їх персонал має право застосовувати на територіях і в приміщеннях, підконтрольних на законних підставах об'єктам безпеки та фізичним особам, які належать до сфери убезпечення цих об'єктів, заходи фізичного впливу, спеціальні засоби й зброю, якщо інших заходів виявилось недостатньо, у разі:

1) захисту себе або інших осіб з-поміж фізичних осіб, які належать до сфери убезпечення об'єкта (об'єктів) безпеки, від нападу, що становить загрозу життю, здоров'ю, майну;

2) запобігання незаконній спробі насильницьким шляхом заволодіти спеціальними засобами й зброєю;

3) необхідності затримати осіб, наміри й дії яких є загрозами для об'єктів безпеки;

4) знешкодження тварини, яка загрожує життю й здоров'ю персоналу служб безпеки та інших осіб.

2. Заходи фізичного впливу, спеціальні засоби й зброю дозволяється застосовуватися без попередження у разі:

а) раптового нападу;

б) нападу чи опору з використанням зброї або предметів, що становлять загрозу життю та здоров'ю особи, або з використанням механічних транспортних засобів.

У всіх інших випадках їх застосування допустиме тільки після попередження голосом і жестами про намір це зробити.

3. Вид спеціального засобу й зброї, час початку та обсяги його застосування визначаються з урахуванням ситуації, що склалася, характеру загрози та особливостей її носія.

4. Забороняється застосовувати заходи фізичного впливу, спеціальні засоби й зброю:

а) проти жінок з явними ознаками вагітності, осіб похилого віку або з вираженими ознаками інвалідності та малолітніх осіб, а також проти осіб, які відповідно до законодавства є носіями спеціального статусу недоторканності, крім випадків учинення ними нападу, який загрожує життю й здоров'ю фізичних осіб, або збройного нападу чи збройного опору;

б) у місцях значного скупчення людей, якщо це може призвести до заподіяння шкоди життю та здоров'ю сторонніх осіб, крім випадків самооборони (самозахисту).

5. Якщо неможливо уникнути застосування заходів фізичного впливу, спеціальних засобів і зброї, воно має здійснюватися в межах правомірності з дотриманням умов і обставин, які виключають злочинність діяння, і обмежуватися заподіянням мінімальної шкоди здоров'ю особи та мінімумом

інших негативних наслідків. У разі заподіяння такої шкоди персонал служби безпеки повинен негайно викликати швидку медичну допомогу й надати першу долікарську допомогу потерпілим.

6. Про всі факти застосування заходів фізичного впливу, спеціальних засобів і зброї працівники СБ зобов'язані негайно в усній або письмовій формі повідомити свого безпосереднього керівника, а він – керівника суб'єкта господарювання й територіальний орган внутрішніх справ. Останній має бути повідомлений у письмовій формі.

7. У частині придбання, перевезення, зберігання, обліку та використання зброї, боєприпасів до неї, спеціальних засобів на діяльність служб безпеки поширюється наказ Міністерства внутрішніх справ України від 21.08.1998 № 622 «Про затвердження Інструкції про порядок виготовлення, придбання, зберігання, обліку, перевезення та використання вогнепальної, пневматичної і холодної зброї, пристроїв вітчизняного виробництва для відстрілу патронів, споряджених гумовими чи аналогічними за своїми властивостями металевими снарядами несмертельної дії, та зазначених патронів, а також боєприпасів до зброї та вибухових матеріалів», зареєстрованого Міністерством юстиції України 07.10.1998 за № 637/3077.

Стаття 15. Порядок використання в діяльності служб безпеки пультів централізованого спостереження, технічних засобів і транспорту реагування

1. У частині використання пультів централізованого спостереження, технічних засобів і транспорту реагування на діяльність служб безпеки поширюється дія пунктів 2, 4, 5 статті 6 Закону України «Про охоронну діяльність».

Стаття 16. Порядок використання службових собак у діяльності служб безпеки

1. Під час реалізації завдань і функцій служб безпеки їх персонал має право використовувати на території й у приміщеннях, підконтрольних об'єктам безпеки та фізичним особам, які належать до сфери убезпечення

цих об'єктів, службових собак, які пройшли у встановленому порядку відповідний курс дресирування, визнані придатними для службового використання та мають ветеринарний паспорт, винятково для виявлення:

1) проникнень (спроб проникнень) на ці території й/або в ці приміщення;

2) осіб, які незаконно перебувають на цих територіях й/або в цих приміщеннях.

2. На закритій території, на якій відсутні люди, дозволяється тримати собак без прив'язі, якщо на видних місцях розміщені чіткі та розбірливі попереджувальні написи про перебування на ній службових собак. При цьому за ними повинен забезпечуватися постійний контроль із боку персоналу служби безпеки. В усіх інших випадках використання службових собак дозволяється лише за наявності їх провідників, причому собаки мають бути на повідку. Щодо них належить дотримуватися встановлених ветеринарних правил.

3. Про всі інциденти, під час яких були потерпілі від використання службових собак, працівники СБ зобов'язані негайно в усній або письмовій формі повідомити свого безпосереднього керівника, а він – керівника суб'єкта господарювання й територіальний орган внутрішніх справ. Останній має бути повідомлений у письмовій формі.

Розділ V мав би, на нашу думку, містити такі статті.

Стаття 17. Відшкодування шкоди, заподіяної внаслідок неправомірних дій працівників служби безпеки

1. Відшкодування шкоди, заподіяної юридичним і фізичним особам унаслідок неправомірних дій працівників служб безпеки, провадиться за рахунок коштів об'єктів безпеки відповідно до чинного законодавства.

Стаття 18. Соціальна реабілітація осіб, постраждалих унаслідок неправомірних дій працівників служби безпеки

1. Особам, постраждалим унаслідок неправомірних дій працівників

служб безпеки, об'єкти безпеки повинні забезпечити психологічну, медичну, професійну реабілітацію та працевлаштування в порядку, визначеному чинним законодавством.

Розділ VI мали б, на наш погляд, утворити такі статті.

Стаття 19. Організація взаємодії служби безпеки з іншими суб'єктами правоохоронної діяльності

1. СБ може – а у встановлених у чинних нормативно-правових актах України випадках повинна – взаємодіяти із правоохоронними органами в діяльності, що спрямована на відвернення, припинення й розкриття правопорушень та забезпечення охорони громадського порядку.

2. СБ може брати участь в організуванні та здійсненні спрямованої на реалізацію її завдань і функцій взаємодії з іншими вітчизняними суб'єктами недержавної правоохоронної діяльності, у тому числі зі службами безпеки інших суб'єктів господарювання. Можлива також взаємодія між СБ та суб'єктами правоохоронної діяльності інших держав, міжнародними правоохоронними організаціями.

3. Взаємодія служб безпеки суб'єктів господарювання із суб'єктами правоохоронної діяльності інших держав та міжнародними правоохоронними організаціями здійснюється відповідно до законодавства України та її міжнародно-правових зобов'язань.

4. Заходи із взаємодії з іншими суб'єктами правоохоронної діяльності не повинні перешкоджати службі безпеки в реалізації її завдань і функцій.

Стаття 20. Форми взаємодії з іншими суб'єктами правоохоронної діяльності

1. Формами взаємодії служби безпеки з іншими суб'єктами правоохоронної діяльності є:

1) обмін інформацією з питань попередження та припинення правопорушень;

2) інші не заборонені законодавством заходи за умови, що їх здійснення належить до компетенції всіх сторін взаємодії, не порушує прав суб'єктів

господарювання й не суперечить їх обов'язкам.

Статтями розділу VII мали би, як ми вважаємо, бути такі.

Стаття 21. Організація контролю за діяльністю служб безпеки

1. Безпосередній контроль за діяльністю служби безпеки здійснює керівник засновника СБ.

2. З питань забезпечення національної безпеки контроль за діяльністю служб безпеки здійснює Служба безпеки України в межах, визначених чинним законодавством.

Стаття 22. Контроль за дотриманням службами безпеки ліцензійних вимог і умов застосування в їх діяльності спеціальних і технічних засобів, зброї, обігом патронів до неї, використанням транспорту реагування й службових собак

1. Контроль за дотриманням службами безпеки ліцензійних вимог і умов застосування ними спеціальних і технічних засобів, зброї, обігом патронів, використанням їх персоналом транспорту реагування й службових собак здійснюють відповідні державні органи в межах, установлених відповідними нормативно-правовими актами. Посадові особи державних органів, уповноважені здійснювати цей контроль, мають право вимагати в межах своєї компетенції від начальника служби безпеки надання відповідних документів і отримувати в письмовій і усній формі інформацію, необхідну для виконання контрольних функцій.

Стаття 23. Нагляд за законністю діяльності служб безпеки

1. Нагляд за додержанням службами безпеки вимог законів здійснюється в порядку, визначеному законодавством України.

Що стосується розділу VIII, то його зміст нам бачиться таким.

1. Цей Закон набирає чинності через шість місяців із дня його офіційного опублікування.

2. Кабінету Міністрів України у двомісячний строк після набрання чинності цим Законом подати на розгляд Верховної Ради України пропозиції

щодо приведення законодавства України у відповідність до цього Закону.

Обговорення даного законопроекту широким колом науковців та практиків дозволило б виявити й усунути його слабину, які залишилися поза нашою увагою. Можливо, воно викличе появу інших законопроектів, що лише сприятиме ефективному вирішенню надзвичайно актуальної проблеми правової регламентації в нашій країні діяльності служб безпеки суб'єктів господарювання.

Як видно зі змісту частини 2 статті 21 та статей 22 і 23 запропонованого нами законопроекту, в них термінами «контроль» і «нагляд» позначаються поняття державного контролю й державного нагляду. При цьому заходи державного контролю й державного нагляду розмежовані. Розмежовані вони й у Модельному законі. Нагадаємо, що в ньому до сфери контролю (стаття 36) залічені питання, які стосуються: обігу цивільної й службової зброї та набоїв до неї; використання спеціальних і технічних засобів в охоронній діяльності; дотримання ліцензійних вимог і умов в охоронній і розшуковій діяльності; прав уповноважених осіб контролюючого органу вимагати в межах своєї компетенції від керівників охоронних і розшукових організацій надання відповідних документів, отримувати в письмовій та усній формі інформацію, необхідну для виконання контрольних функцій, а до сфери нагляду (стаття 37) – питання дотримання законодавства, яке регулює охоронну та розшукову діяльність.

Проте за визначенням, яке міститься в Законі України «Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності» від 5 квітня 2007 року № 877-V, «...заходи державного нагляду (контролю) – планові та позапланові заходи, які здійснюються шляхом проведення перевірок, ревізій, оглядів, обстежень та інших дій...» [214]. Отже, у даному нормативно-правовому акті межа між поняттями державного нагляду та державного контролю відсутня.

Яку ж оцінку належить дати ототожненню державного контролю й

державного нагляду?

Ключ до відповіді на це питання дає перелік відмінностей між державним контролем та державним наглядом, складений нами на основі суджень низки представників юридичної науки, які розглядали питання співвідношення контролю та нагляду в державному управлінні. Цей перелік такий:

- контроль спрямовано на встановлення не лише фактів порушення чинного законодавства (як це відбувається в разі здійснення заходів органами нагляду), але й того, наскільки правильно, своєчасно, доцільно та ефективно підконтрольними органами були використані надані їм повноваження [404];

- на відміну від органів контролю, органи нагляду безпосередньо не втручаються в оперативно-господарську та організаційну діяльність піднаглядних об'єктів або ж таке втручання є незначним [405, с. 32];

- контроль, на відміну від нагляду, передбачає можливість не лише наглядати за законністю та вимагати усунення виявлених порушень, а й безпосередньо усувати останні (наприклад, скасовувати рішення) [405, с. 32];

- заходи контролю здійснюються переважно щодо організаційно підпорядкованих об'єктів, а наглядова діяльність – щодо тих об'єктів, які не є організаційно підпорядкованими суб'єктам цієї діяльності [406, с. 46-47];

- на відміну від контролю, здійснення якого передбачає перевірку різних сторін діяльності підконтрольних об'єктів, у процесі нагляду здійснюється перевірка дотримання спеціальних правил [406, с. 46-47];

- якщо контрольна функція іманентна всім органам державної влади, то функція нагляду входить до складу спеціальної компетенції державних органів [404];

- нагляд завжди здійснюється ззовні щодо піднаглядного, тоді як контроль може здійснюватись і всередині системи [407, с. 90];

- функція контролю є ширшою, ніж функція нагляду, оскільки окрім перевірки дотримання об'єктом контролю законодавства, вимог і правил

безпеки, що є властивим однаковою мірою обох функціям, контроль передбачає ще й перевірку виконання поточних управлінських (керівних) розпоряджень [408];

- контрольні процедури здійснюються або безперервно, або ж вибірково в ході спеціальних контрольних заходів, тоді як нагляд здійснюється вибірково й не повинен бути безперервним, аби не спричинити тривалих збоїв в діяльності піднаглядних об'єктів [408, с. 99 –100];

- на відміну від контрольних повноважень, які на практиці не обов'язково повинні мати законодавче закріплення, а тому часто встановлюються у підзаконних актах, закріплення наглядових повноважень здійснюється на рівні закону, унаслідок чого досягається прозорий механізм наглядової діяльності [408, с. 100];

- на відміну від контролю, який може здійснюватися й на інших підставах окрім юридичних, нагляд має суто юридичну природу, оскільки в процесі його проведення оцінюється відповідність діяльності керованого об'єкта вимогам норм, недотримання яких передбачає застосування юридичних санкцій [409];

- нагляд, на відміну від контролю, не містить адміністративних функцій [410].

На наш погляд, наведені відмінності є досить серйозними, а отже, свідчать про неправомірність ототожнення державного контролю з державним наглядом. Проте ми не згодні й із прихильниками їх беззастережного розмежування. Нам імпонує погляд, за яким доцільною є диференціація контролю та нагляду у рамках єдиної контрольно-наглядової функції, яка фактично здійснюється всіма органами державної влади в різних формах [404]. Підтвердженням слушності цього погляду є те, що навіть В. М. Гаращук, котрий є прихильником точки зору, за якою «нагляд... здійснює єдиний державний орган – прокуратура» [411, с. 258], визнає: «Чинне законодавство знає випадки, коли контролюючі органи мають наглядові повноваження, а у діяльності прокуратури виявляються елементи

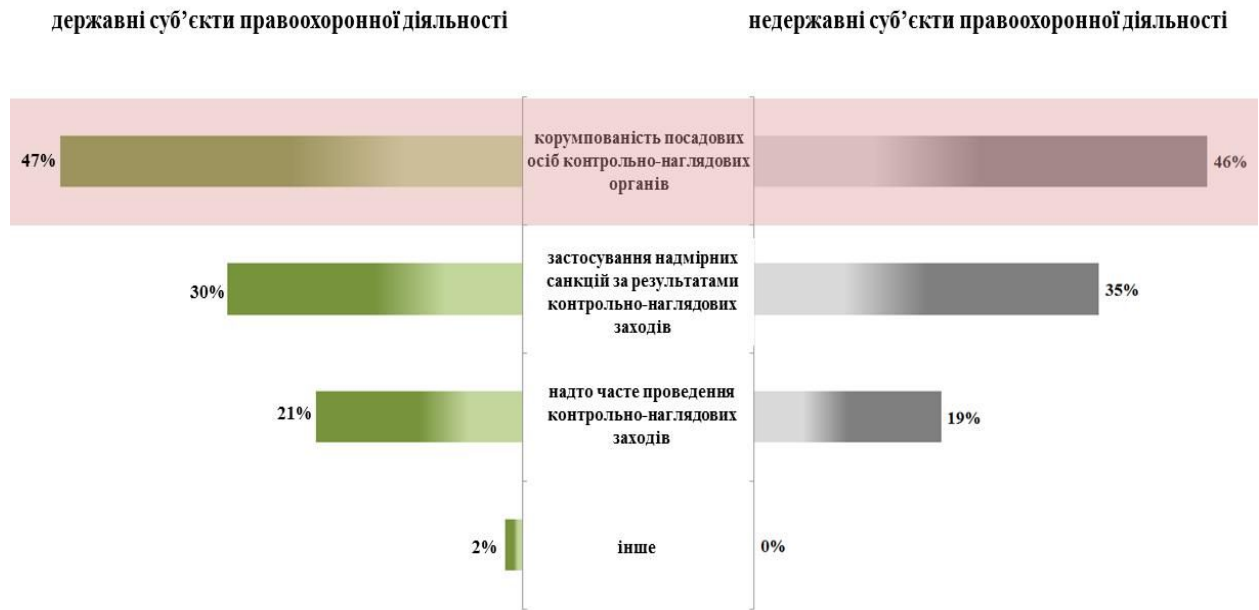
контролю» [411, с. 259].

Щоправда, Н. М. Конін у наявності випадків, коли контролюючі органи мають наглядові повноваження, вбачає підстави для твердження, що склалися три організаційно-правових способи забезпечення законності й державної дисципліни у сфері адміністративно-правового регулювання: державний контроль, державний нагляд і «...контрольно-наглядова діяльність спеціальних державних органів виконавчої влади, які здійснюють спеціальні вузькоспеціалізовані виконавчі, контрольні, дозвільні, регулювальні та інші функції у встановлених сферах відання» [412]. Проте, на наш погляд, виокремлення контрольно-наглядової діяльності як самостійного організаційно-правового способу забезпечення законності й державної дисципліни у сфері адміністративно-правового регулювання не можна визнати логічним, оскільки це суперечить уже зазначеній обставині, що контрольно-наглядова функція фактично здійснюється всіма органами державної влади.

Один з важливих аспектів реалізації даної функції відображають результати проведеного нами анкетного обстеження, які подано на рис. 10.

Як бачимо на рис. 10, близько половини респондентів як з боку ДСПД, так і НСПД вважають ключовою проблемою відносин з органами державної влади, що здійснюють контрольно-наглядові заходи щодо правоохоронної діяльності, корумпованість посадових осіб цих органів – 47 % та 46 % опитаних відповідно. Значна частина опитаних респондентів найважливішу проблему вбачає в застосуванні з боку указаних органів надмірних санкцій за результатами проведених контрольно-наглядових заходів, причому опитані нами представники НСПД більшою мірою (35 %), порівняно із представниками ДСПД (30 %), указують на цю проблему. Близькими є ті оцінки обох груп респондентів, відповідно до яких основною проблемою відносин з контрольно-наглядовими органами є надто часте проведення останніми контрольно-наглядових заходів (21 % опитаних представників

ДСПД та 19 % НСПД).

Джерело: складено автором на основі аналізу результатів анкетування.

Додаткове світло на прояви корупції у сфері державного контролю й нагляду над діяльністю ДСПД та НСПД кидають ті результати проведеного нами анкетного обстеження, які подано на рис. 11.

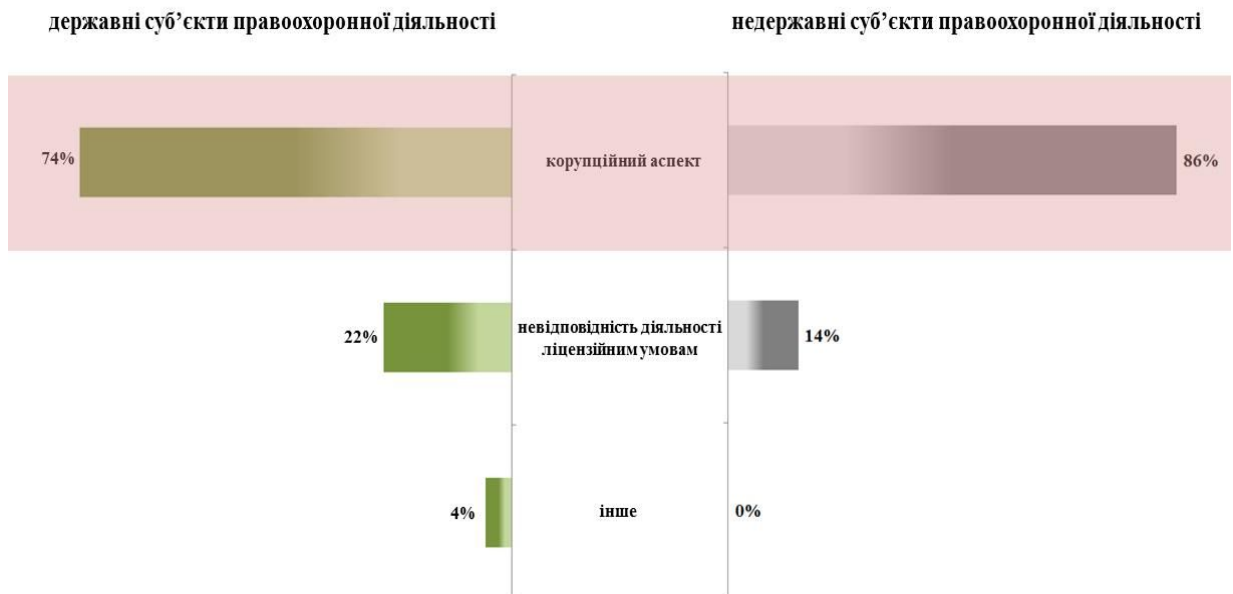

Рис. 11. Оцінка респондентами основної причини відмови з боку ліцензіарів у видачі анулювання ліцензій суб'єктам правоохоронної діяльності, діяльність яких підлягає ліцензуванню

Джерело: складено автором на основі аналізу результатів анкетування.

Дані, наведені на рис. 11, свідчать, що основною причиною відмови з боку ліцензіарів у видачі/анулювання ліцензій суб'єктам правоохорони, діяльність яких підлягає ліцензуванню, 74 % представників ДСПД та 86 % представників НСПД вважають корупцію в органах ліцензування. Водночас лише 14 % опитаних представників НСПД вважають основною причиною відмов з боку ліцензіарів невідповідність діяльності ліцензійним умовам (порівняно із 22 % респондентів, що репрезентують ДСПД).

Зрозуміло, що подані на рис. 10 і 11 результати нашого опитування стосуються державного контролю й нагляду над діяльністю ДСПД і НСПД безвідносно до її напрямів. Разом з тим вони дають певні орієнтири й у плані вдосконалення забезпечення безпеки суб'єктів господарювання, її адміністративно-правової основи.

Серед завдань із вдосконалення адміністративно-правової основи безпеки суб'єктів господарювання є такі, що пов'язані з особливостями використання систем GPS-моніторингу, у рамках яких створюються бази даних, у котрих в онлайн-режимі накопичується інформація про маршрути, час, швидкість та інші параметри руху кожного об'єкта системи, зокрема й за доволі тривалі періоди часу. Використання таких систем суб'єктами охоронної діяльності в ході здійснення останньої передбачено пунктом 2.1 розділу II наказу МВС України «Про затвердження Порядку обладнання транспорту реагування суб'єкта охоронної діяльності засобами радіотехнічного зв'язку, кольорографічними схемами (написами), світловими та звуковими сигналами» від 18 квітня 2013 року № 375 [413]. Крім того, відповідно до додатку 1 до постанови Правління Національного банку України «Про затвердження Інструкції з організації інкасації коштів та перевезення валютних цінностей у банківських установах в Україні» від 14 лютого 2007 року № 45, наявність системи відстеження рухомих об'єктів є однією з вимог до технічного оснащення панцерованого оперативного автотранспорту для допуску до здійснення інкасації коштів та перевезення валютних цінностей у банківських установах [414]. Проте в цих

двох нормативно-правових актах не наведено конкретних вимог до умов використання такої системи відстеження суб'єктами охоронної діяльності й не визначено чітких механізмів протидії несанкціонованому доступу третіх осіб до конфіденційної інформації суб'єктів господарювання, що користуються тими видами охоронних послуг, про які тут ідеться.

Витік інформації про рухомі об'єкти та маршрути їх переміщення може генерувати серйозні загрози безпеці суб'єктів охоронної діяльності, що використовують у своїй діяльності системи GPS-моніторингу (шляхом обладнання GPS-пристроями власних рухомих об'єктів для подальшої їх ідентифікації в системі GPS-моніторингу), та одержувачів послуг з охорони, які надаються вказаними вище суб'єктами. Річ у тому, що персонал, який здійснює технічне обслуговування систем GPS-моніторингу, може мати можливість відстежувати в режимі реального часу місцезнаходження оперативних груп на транспорті, формувати багатокритеріальні запити, завдяки яким формується інформація, котра відображає всі маршрути переміщення об'єктів і дозволяє встановити можливу циклічність такого руху. Більше того, як відомо авторіві даного дослідження із власного досвіду, деякі приватні охоронні підприємства, з огляду на відсутність у них власних систем GPS-моніторингу (через доволі значну вартість придбання останніх), провадять такий моніторинг своїх транспортних засобів за допомогою систем, що належать іншим суб'єктам господарювання, причому для персоналу останніх, який здійснює технічне обслуговування цих систем, не встановлено жодних обмежень прав користувачів. У результаті працівники, які належать до цього персоналу, можуть в онлайн-режимі спостерігати на інтегрованих у систему електронних картах більшість фізичних параметрів переміщення рухомих об'єктів (у тому числі транспорту реагування суб'єктів охоронної діяльності). З огляду на це видається дуже проблематичним виконання вимог підпункту 5 пункту 13 постанови Кабінету Міністрів України «Про затвердження Ліцензійних умов провадження охоронної діяльності», який забороняє «...розголошувати відомості про

вжиті заходи до організації та провадження охоронної діяльності, а також інформацію з обмеженим доступом та інформацію про особу, яка охороняється, що стали відомі у зв'язку з провадженням такої діяльності, крім випадків, передбачених законодавством...» [312], а також припису абзацу восьмого підпункту 5 пункту 9 постанови Кабінету Міністрів України «Про затвердження Умов охорони небезпечних і цінних вантажів під час їх перевезення автомобільним транспортом та переліку таких вантажів» від 30 січня 2013 року № 55 щодо «...нерозголошення відомостей про маршрут руху автомобільного транспорту під час перевезення небезпечних і цінних вантажів та характеристики таких вантажів...» [360].

Найбільш прийнятним шляхом вирішення проблеми забезпечення захисту конфіденційних даних про рухомі об'єкти клієнтів від несанкціонованого доступу можна було б уважати появу в нормативно-правовому забезпеченні припису, що суб'єкти охоронної діяльності мають використовувати виключно власні системи GPS-моніторингу. Проте оскільки сьогодні не всі суб'єкти охоронної діяльності мають змогу придбавати такі системи, більш реалістичним міг би стати варіант, який передбачає нормативне закріплення вимоги, що всі надавачі послуг із GPS-моніторингу суб'єктам охоронної діяльності повинні перевести рухомі об'єкти останніх на закритий для персоналу, котрий здійснює технічне обслуговування цих систем, режим роботи з обов'язковим запровадженням додаткових заходів із захисту відповідної інформації. Ними, зокрема, можуть стати: заборона доступу до цієї інформації працівникам суб'єкта господарювання (за винятком адміністраторів останньої), який надає суб'єктам охоронної діяльності послуги із GPS-моніторингу, а також іншим особам (крім, зрозуміло, уповноважених представників обслуговуваних суб'єктів охоронної діяльності); проведення атестації указаних адміністраторів правоохоронними органами. Крім того, доцільним було б запровадження ліцензування діяльності з управління системами GPS-моніторингу та/або надання послуг із GPS-моніторингу, оскільки вона повністю відповідає

абзацу другому пункту 4 частини 1 статті 3 Закону України «Про ліцензування видів господарської діяльності» від 2 березня 2015 року № 222-VIII, за яким у разі недостатності інших засобів державного регулювання ліцензуванню підлягають види господарської діяльності, «...провадження яких становить загрозу порушення прав, законних інтересів громадян, життю чи здоров'ю людини, навколишньому природному середовищу та/або безпеці держави...» [255]. Тому пропонуємо:

- частину 1 статті 7 Закону України «Про ліцензування видів господарської діяльності» від 2 березня 2015 року № 222-VIII доповнити таким пунктом: «31) діяльність з управління системами GPS-моніторингу та/або з надання послуг із GPS-моніторингу»;

- доповнити пункт 7 постанови Кабінету Міністрів України «Про затвердження Ліцензійних умов провадження охоронної діяльності» від 18 листопада 2015 року № 960 підпунктом 11 такого змісту: «У разі відсутності власних систем GPS-моніторингу рухомих об'єктів суб'єкти охоронної діяльності повинні користуватися послугами із GPS-моніторингу виключно тих суб'єктів господарювання, які забезпечили закритий для персоналу, що здійснює технічне обслуговування, відповідних систем GPS-моніторингу (за винятком адміністраторів цих систем), а також для інших осіб, крім уповноважених представників обслуговуваних суб'єктів охоронної діяльності, режим спостереження за рухомими об'єктами останніх. Адміністратори систем GPS-моніторингу повинні успішно пройти відповідну атестацію в правоохоронних органах, що є обов'язковою умовою для отримання права на надання послуг із GPS-моніторингу суб'єктам охоронної діяльності. Організація та порядок проходження атестації, про яку йдеться, регламентуються чинним законодавством».

І ще про один момент, пов'язаний з використанням систем GPS-моніторингу для забезпечення безпеки суб'єктів господарювання. Згідно з постановою Правління Національного банку України «Про затвердження Інструкції з організації інкасації коштів та перевезення валютних цінностей у

банківських установах в Україні» від 14 лютого 2007 року № 45, система відстеження рухомих об'єктів, якою обладнано оперативний автотранспорт, повинна забезпечувати архівування та зберігання інформації про місцезнаходження автотранспорту на маршрутах інкасації або перевезення валютних цінностей протягом десяти робочих днів, причому в разі виникнення надзвичайних ситуацій (нападів, пограбувань, дорожньо-транспортних пригод з тяжкими наслідками) ця інформація має надаватися слідчим органам МВС України та уповноваженим представникам Національного банку на їх вимогу. Натомість згідно із Законом України «Про охоронну діяльність» суб'єкти охоронної діяльності зобов'язані зберігати лише відео- та фотоматеріали, отримані під час здійснення заходів охорони, а до цих матеріалів – аналітичні цифрові звіти, що формуються в системах GPS-моніторингу, не належать. З огляду на зазначене, на наш погляд, доцільно доповнити статтю 12 Закону України «Про охоронну діяльність» від 22 березня 2012 року № 4616-VI частиною третьою такого змісту:

«Система відстеження рухомих об'єктів, якою обладнано автотранспорт суб'єкта охоронної діяльності, повинна забезпечувати архівування та зберігання інформації щодо місцезнаходження такого транспорту на маршрутах інкасації або перевезення валютних цінностей (супроводження інкасаторів клієнта) протягом десяти робочих днів. У разі виникнення надзвичайних ситуацій (нападів, пограбувань, дорожньо-транспортних пригод з тяжкими наслідками) ця інформація повинна надаватися слідчим органам МВС України та уповноваженим представникам Національного банку на їх вимогу».

У вітчизняному нормативно-правовому забезпеченні безпеки суб'єктів господарювання недостатньо, на наш погляд, урегульоване питання вимог до осіб, які, не будучи штатними працівниками суб'єкта охоронної діяльності, залучаються останнім до здійснення охоронних заходів. Ідеться про таке.

В Україні суб'єкти охоронної діяльності мають право залучати до охоронних заходів позаштатний персонал охорони, причому із цією метою

суб'єкту охоронної діяльності достатньо лише письмово повідомити про такий намір Міністерство внутрішніх справ [416]. Проте у вітчизняних нормативно-правових актах відсутнє визначення поняття «позаштатний персонал охорони». Більш того, згідно з пунктом 15 постанови Кабінету Міністрів України «Про затвердження Ліцензійних умов провадження охоронної діяльності» «охоронники, охоронці повинні входити до штату суб'єкта охоронної діяльності та залежно від об'єкта, що охороняється, відповідати кваліфікаційним вимогам, визначеним наказом Мінпраці від 29 грудня 2004 року № 336 «Про затвердження Випуску 1 “Професії працівників, що є загальними для всіх видів економічної діяльності” Довідника кваліфікаційних характеристик професій працівників»» [312], тобто Ліцензійними умовами провадження охоронної діяльності взагалі не передбачено залучення позаштатного персоналу охорони суб'єктом цієї діяльності. Унаслідок зазначеної суперечності залишаються незрозумілими вимоги до позаштатного персоналу охорони суб'єктів охоронної діяльності, а також те, наскільки цей аспект охоронної діяльності може контролюватися її ліцензіаром.

З метою усунення зазначеної прогалини в нормативно-правовому забезпеченні охоронної діяльності в Україні передусім необхідно визначити, яким змістом у ньому наділений термін «позаштатний персонал охорони». Тому пропонуємо:

- частину першу статті 1 Закону України «Про охоронну діяльність» від 22 березня 2012 року № 4616-VI доповнити таким абзацом: «Позаштатний персонал охорони – працівники суб'єкта охоронної діяльності, які можуть залучатися на договірній основі для допомоги штатному персоналу охорони такого суб'єкта у процесі здійснення статутної діяльності в порядку, визначеному в Ліцензійних умовах»;

- у постанові Кабінету Міністрів України «Про затвердження Ліцензійних умов провадження охоронної діяльності» від 18 листопада 2015 року № 960:

а) внести такі зміни до додатку 2:

СПИСОК ШТАТНОГО ПЕРСОНАЛУ ОХОРОНИ

Порядковий номер	Прізвище, ім'я, по батькові	Посада, рівень кваліфікації	Дата прийняття на посаду	Дата і місце народження	Місце проживання
1	2	3	4	5	6

СПИСОК ПОЗАШТАТНОГО ПЕРСОНАЛУ ОХОРОНИ

Порядковий номер	Прізвище, ім'я, по батькові	Посада (позаштатним розписом), рівень кваліфікації	Дата прийняття на посаду	Дата й місце народження	Місце проживання
1	2	3	4	5	6

б) доповнити текст постанови (у частині кадрових вимог) таким пунктом:

«Залучення суб'єктом охоронної діяльності до охоронних заходів позаштатного персоналу охорони можливе лише у разі відповідного погодження МВС України. З метою його отримання суб'єкт охоронної діяльності подає до МВС України вичерпний перелік осіб, які входять до позаштатного персоналу охорони, за формою, передбаченою додатком 2 до цих Ліцензійних умов.

До отримання відповідної письмової згоди МВС України залучення суб'єктом охоронної діяльності до охоронних заходів позаштатного персоналу охорони забороняється.

У разі часткового погодження з МВС України переліку осіб, які входять до позаштатного персоналу охорони, відповідальна посадова особа такого суб'єкта охоронної діяльності зобов'язана внести відповідні зміни шляхом виключення із цього переліку тих осіб, кандидатури яких не погоджені з

МВС України. Залучати осіб, кандидатури яких не були погоджені з МВС України, до здійснення охоронних заходів суб'єктам охоронної діяльності забороняється».

Розглядаючи проблему вдосконалення адміністративно-правової основи безпеки суб'єктів господарювання, логічно торкнутися питання використання із цією метою правових інновацій. Проблематика інновацій у праві розроблена ще недостатньо. Разом із тим слід указати на такий позитивний момент, як наявність у літературі досить цікавих спроб охарактеризувати суть таких інновацій. Одна з найґрунтовніших з-поміж них належить А. Воронову й Н. Кожуханову [416]. На їх думку, інновації у праві визначаються процесом нововведення, який тягне за собою позитивні зміни правового регулювання й підвищення якості системи права, причому нововведення включає в себе як розробку та апробацію правової новації, так і можливість позитивного коригування останньої. Якщо врахуємо важливе положення В. Трофімова та Ю. Кондрашової [417] про те, що інноваціями в праві є нововведення, які підвищують його ефективність на порядок, то отримаємо таке визначення: правова інновація – це процес створення, впровадження, моніторингу й коректування правового нововведення, який забезпечує відчутне підвищення якості й життєздатності правової системи. До інноваційних важелів удосконалення адміністративно-правового забезпечення безпеки діяльності суб'єктів господарювання ми б, зокрема, зарахували розробку та використання методичного апарату диференціації суб'єктів господарювання за ступенем ризику їх діяльності та визначення періодичності здійснення заходів державного нагляду (контролю) над ними. Проти на сьогодні цей апарат ще недостатньо відповідає потребам практики. Це переконливо показано в праці [418], в якій одним з недоліків указанного апарату визнано, зокрема, те, що передбачений ним поділ суб'єктів господарювання виключно за трьома ступенями ризику, а саме високим, середнім та незначним, є спрощенням, причому неприпустимим [418, с. 95]. Останнє певною мірою враховано в наших пропозиціях щодо внесення

деяких змін у чинну редакцію додатку до постанови Кабінету Міністрів України «Про затвердження критеріїв, за якими оцінюється ступінь ризику від провадження охоронної діяльності і визначається періодичність здійснення планових заходів державного нагляду (контролю) Міністерством внутрішніх справ» від 7 липня 2010 року № 565. Ідеться про такі зміни:

- пункт 1 додатку викласти в такій редакції:

«Критерії, за якими оцінюється ступінь ризику від провадження охоронної діяльності, поділяються на основні та додаткові.

Основні критерії:

відсоток охоронників, що є штатними працівниками суб'єкта охоронної діяльності протягом певного терміну (основний критерій I);

відсоток штатних охоронників певного розряду (основний критерій II).

Додаткові критерії:

залучення суб'єктом охоронної діяльності до охоронних заходів позаштатного персоналу охорони в порядку, визначеному в ліцензійних умовах;

одержання від сторонніх юридичних або фізичних осіб послуг із GPS-моніторингу рухомих об'єктів (або аналогічних технологій);

факти невідшкодування згідно із судовим рішенням, що набрало законної сили, заподіяної замовнику охоронних послуг шкоди (у разі надходження до МВС відповідного письмової інформації від замовника охоронних послуг);

непідтвердження суб'єктом охоронної діяльності під час проведення планової (позапланової) перевірки: виконання ліцензійних умов щодо розташування пункту централізованого спостереження та наявності транспорту реагування (для суб'єктів, які здійснюють заходи охорони з використанням пунктів централізованого спостереження); наявності автомобільного транспорту, що має відповідний клас захисту, для охорони цінних вантажів під час їх перевезення автомобільним транспортом (для суб'єктів, які охороняють цінні вантажі під час перевезення)»;

- пункт 2 додатку викласти у такій редакції:

«Відповідно до встановлених критеріїв суб'єкти господарювання незалежно від форми власності належать до одного із чотирьох ступенів ризику – підвищеного (на час існування підвищеного рівня загроз національній безпеці та громадському порядку), високого, середнього або незначного»;

- пункти 3–6 додатку замінити пунктами 3–8 такого змісту:

«3. Суб'єкт охоронної діяльності належить до суб'єктів господарювання з підвищеним ступенем ризику в разі, якщо:

75 відсотків і більше охоронників перебуває у його штаті менше трьох років (основний критерій I);

50 відсотків і більше охоронників, що належать до його штату, є охоронниками першого розряду (основний критерій II).

4. Суб'єкт охоронної діяльності належить до суб'єктів господарювання з високим ступенем ризику в разі, якщо:

від 50 до 75 відсотків охоронників перебуває у його штаті менше трьох років (основний критерій I);

50 відсотків і більше охоронників, що належать до його штату, є охоронниками першого розряду (основний критерій II).

5. Суб'єкт охоронної діяльності належить до суб'єктів господарювання із середнім ступенем ризику в разі, якщо:

від 25 до 50 відсотків охоронників перебуває у його штаті менше трьох років (основний критерій I);

50 відсотків і більше охоронників, що належать до його штату, є охоронниками другого та більш високих розрядів (основний критерій II).

6. Суб'єкт охоронної діяльності належить до суб'єктів господарювання з незначним ступенем ризику в разі, якщо:

менше 25 % охоронників перебуває в його штаті менше трьох років (основний критерій I);

50 відсотків і більше охоронників, що належать до його штату, є

охоронниками другого та більш високих розрядів (основний критерій II).

7. Якщо суб'єкт охоронної діяльності, який не є суб'єктом господарювання з підвищеним ризиком, підпадає принаймні під один з додаткових критеріїв, він визнається належним до чергового вищого ступеня ризику стосовно того ступеня ризику, котрому відповідає за основними критеріями I та II.

Якщо за основним критерієм II суб'єкт охоронної діяльності характеризується ступенем ризику, нижчим за ступінь ризику, який характеризує його згідно з основним критерієм I, то:

коли цей суб'єкт підпадає принаймні під один додатковий критерій, його слід уважати належним до групи, котрій він відповідає за основним критерієм I;

коли цей суб'єкт не підпадає під жодний додатковий критерій, його слід зарахувати до групи, що передує тій, котрій він відповідає за основним критерієм I.

Якщо за основним критерієм II суб'єкт охоронної діяльності характеризується ступенем ризику, вищим за ступінь ризику, який характеризує його згідно з основним критерієм I, то:

коли цей суб'єкт підпадає принаймні під один додатковий критерій, його слід зарахувати до групи, котрій він відповідає за основним критерієм II;

коли цей суб'єкт не підпадає під жодний додатковий критерій, його слід зарахувати до групи, що передує тій, котрій він відповідає за основним критерієм II.

8. Планові заходи державного нагляду (контролю) здійснюються з такою періодичністю:

з підвищеним ступенем ризику – не частіше одного разу на шість місяців;

з високим ступенем ризику – не частіше одного разу на рік;

із середнім ступенем ризику – не частіше одного разу на три роки;

з незначним ступенем ризику – не частіше одного разу на п'ять років»;

- пункт 7 додатку вважати відповідно пунктом 9.

Завершуючи розгляд проблематики вдосконалення адміністративно-правової основи безпеки суб'єктів господарювання, викладемо наше бачення змін, які доцільно внести в чинні положення про Міністерство економічного розвитку і торгівлі України та про Раду бізнес-омбудсмена з метою надання їм можливості брати участь у формуванні державної політики у сфері забезпечення безпеки суб'єктів господарювання, на необхідність чого було вказано в підрозділі 3.3. Отже, пропонуємо:

- абзац п'ятий пункту 1 положення про Міністерство економічного розвитку і торгівлі України викласти в такій редакції: «формування державної політики у сфері захисту прав споживачів, державної політики з контролю за цінами, державної регуляторної політики, державної політики у сфері забезпечення безпеки суб'єктів господарювання та державної політики з питань ліцензування, дозвільної системи, нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності»;

- абзац другий підпункту 3 пункту 3 положення про Міністерство економічного розвитку і торгівлі України викласти в такий спосіб: «державної регуляторної політики, державної політики з питань ліцензування, державної політики у сфері забезпечення безпеки суб'єктів господарювання, дозвільної системи, нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності»;

- абзац шостий підпункту 19 пункту 4 положення про Міністерство економічного розвитку і торгівлі України викласти в такій редакції: «розробленні механізму забезпечення економічної безпеки держави, суб'єктів господарювання в Україні, детінізації економіки та відповідних заходів»;

- викласти пункт 3 положення про Раду бізнес-омбудсмена в такий спосіб: «Раду створено з метою сприяння прозорості діяльності органів державної влади, суб'єктів господарювання, що належать до сфери їх управління, забезпеченню безпеки суб'єктів господарювання, запобігання

корупційним діянням та/або іншим порушенням законних інтересів суб'єктів підприємництва», а підпункт 3 пункту 4 – у такій редакції: «надання органам державної влади та органам місцевого самоврядування рекомендацій щодо забезпечення формування та реалізації державної політики у сфері підприємницької діяльності та державної політики у сфері забезпечення безпеки суб'єктів господарювання з метою їх вдосконалення та поліпшення умов провадження підприємницької діяльності, запобігання корупційним та іншим порушенням законних інтересів суб'єктів підприємництва».

Висновки до розділу 4

У даному розділі досліджено проблематику зміцнення взаємодії правоохоронних органів і недержавних суб'єктів охоронної й розшукової діяльності в справі забезпечення безпеки суб'єктів господарювання, здійснено спробу розробити наукові засади прогнозування адміністративно-правових загроз безпеці суб'єктів господарювання, сформульовано й обґрунтовано пропозиції із вдосконалення нормативної складової адміністративно-правового забезпечення безпеки суб'єктів господарювання. Основні наукові результати, отримані в розділі, є такими.

1. Взаємодію правоохоронних органів і суб'єктів недержавної охоронної та розшукової діяльності ми можемо розглядати як процес їх взаємовпливу та взаємодоповнюваності, зокрема в рамках функціонування механізму адміністративно-правового забезпечення безпеки суб'єктів господарювання. Формами її є обмін інформацією, процедурна співпраця, змішана форма взаємодії.

Погляд, що взаємодія між правоохоронними органами та суб'єктами недержавної охоронної й розшукової діяльності характеризується як їх сумісна діяльність, узгоджена за метою, часом і місцем, не враховує

існування опосередкованої взаємодії, коли відсутні єдність місця й часу взаємодії, а її сторони діють самостійно. Взаємодія між правоохоронними органами й суб'єктами недержавної охоронної й розшукової діяльності може бути не лише добровільною, а й обов'язковою. Різновидом останньої є послідовна взаємодія, яка виникає тоді, коли дії одного суб'єкта зумовлюють певні дії інших суб'єктів.

2. Взаємодія між правоохоронними органами й суб'єктами недержавної охоронної та розшукової діяльності має базуватися на міжнародному законодавстві, законах держави, інших нормативно-правових актах. Відомі із практики правоохоронної діяльності досить численні випадки здійснення двома й більше суб'єктами цієї діяльності узгоджених заходів без їх правової регламентації не дають підстав uważати, що у таких випадках не було правового регулювання взаємодії, оскільки про наявність останнього правомірно говорити й тоді, коли реалізується принцип, за яким дозволено все, що не заборонено. Тому навряд чи слушною є присутня в юридичній літературі точка зору, що взаємодія в правоохоронній діяльності можлива без правового регулювання й що останнє не є її обов'язковою ознакою.

3. В основі взаємодії державних правоохоронних органів і суб'єктів недержавної охоронної та розшукової діяльності у сфері забезпечення безпеки суб'єктів господарювання мають лежати такі принципи: законність; науковість; дотримання прав і свобод людини й громадянина; розмежування компетенції; максимально можлива гласність; прогнозування; оперативність взаємодії; примат безперервності взаємодії над її епізодичністю; нерозголошення інформації, яка не підлягає оприлюдненню; відповідальність за виконання дій, пов'язаних із взаємодією; взаємообумовленість дій сторін; самостійність сторін; їх відповідальність за захист національних інтересів; однаковий ступінь уваги правоохоронних органів до забезпечення безпеки суб'єктів господарювання всіх форм власності; зумовленість черговості й масштабів отримання допомоги правоохоронних органів недержавними суб'єктами убезпечення СГ ступенем їх внеску в забезпечення національної

безпеки.

4. З погляду постановки й вирішення завдань щодо вдосконалення взаємодії між державними та недержавними суб'єктами правоохоронної діяльності у сфері забезпечення БСГ значний інтерес становлять такі результати проведеного нами анкетного опитування:

- кількість респондентів з-поміж опитаних представників НСПД, які вважають ефект від співпраці із ДСПД доволі значним (на рівні понад 30 % загальної результативності діяльності НСПД), майже втричі перевищила кількість респондентів з-посеред опитаних представників ДСПД, які аналогічним чином (також на рівні понад 30 %) оцінюють внесок у результативність діяльності ДСПД, зумовлений взаємодією із НСПД. Значною є й розбіжність між оцінками респондентами ДСПД та НСПД безрезультатності взаємодії (12 % та 3 % відповідно);

- найбільш ефективним напрямом взаємодії ДСПД та НСПД у сфері убезпечення суб'єктів господарювання вважається обмін оперативною інформацією;

- спостерігається істотна розбіжність у ставленні ДСПД і НСПД до ефективності такого напрямку їх взаємодії, як проведення спільних правоохоронних заходів (спільне патрулювання тощо): цей напрям взаємодії визнають найбільш ефективним 24 % представників ДСПД та 15 % представників НСПД;

- 33 % опитаних представників ДСПД указали, що структури, у яких вони працюють, найчастіше взаємодіють зі службами безпеки суб'єктів господарювання (і це на фоні відсутності спеціального законодавства, яке б регламентувало діяльність служб безпеки суб'єктів господарювання);

- найчастіше НСПД взаємодіють із кримінальною поліцією (про це повідомили 64 % опитаних) та поліцією охорони (це засвідчив 31 % опитаних). У той же час рівень взаємодії НСПД з патрульною поліцією та спеціальною поліцією є вкрай низьким (на факти такої взаємодії вказали 3 % та 2 % опитаних відповідно);

- близько 50 % опитаних представників ДСПД та НСПД визнало, що саме працівники середньої ланки відповідно НСПД та ДСПД найменшою мірою зацікавлені у взаємодії;

- аналіз відповідей представників ДСПД на такі важливі питання анкети, як частка пропозицій неофіційної взаємодії в загальній кількості пропозицій взаємодії з боку НСПД та фактичних епізодів такого формату співпраці в загальній кількості випадків співпраці, показав, що близько чверті респондентів у своїх відповідях зазначили, що структури, в яких вони працюють, не отримували жодних пропозицій неофіційної взаємодії й жодного разу не взаємодіяли неофіційно. З другого боку, результати обробки відповідей респондентів, що репрезентували НДСП, на питання, які симетричні наведеним вище, указують на значну розбіжність між відповідними показниками (22 % проти 44 %). Можна припустити, що це зумовлено або наявністю в представників НСПД вищого рівня правосвідомості порівняно із представниками ДСПД, або тим, що чимала частина керівників недержавних суб'єктів правоохоронної діяльності вважає надто ризикованим з погляду інтересів справи такий формат взаємодії із ДСПД;

- 61 % опитаних представників ДСПД вважає основною причиною відмови споживачів ліцензійних правоохоронних послуг від співпраці саме із НСПД вищу (порівняно із залученням персоналу ДСПД) ймовірність незаконного використання представниками НСПД конфіденційної інформації щодо клієнта, що може стати відомою в процесі надання послуг останньому. З другого боку, примітним є той факт, що 51 % опитаних представників НСПД вважає ймовірність незаконного використання саме персоналом ДСПД (порівняно з персоналом НСПД) конфіденційної інформації щодо клієнта, що може стати відомою в процесі надання послуг останньому, основною причиною відмови споживачів ліцензійних правоохоронних послуг від співпраці із ДСПД;

- основним чинником, що перешкоджає довгостроковій взаємодії із

ДСПД, 33 % опитаних представників НСПД вважають випадки відмови виїзду представників ДСПД з метою відвернення правопорушень щодо об'єктів, охорона яких здійснюється НСПД; з другого боку, лише 20 % опитаних респондентів, що репрезентували ДСПД, убачає в указаному чиннику основну перешкоду для довгострокової взаємодії із НСПД.

Ці результати враховані нами в процесі визначення основних важелів зміцнення взаємодії правоохоронних органів та недержавних суб'єктів охоронної та розшукової діяльності.

5. Важлива роль у зміцненні взаємодії правоохоронних органів і суб'єктів недержавної охоронної та розшукової діяльності у сфері забезпечення безпеки суб'єктів господарювання належить адміністративним договорам. Адміністративний договір – це заснована або на нормах адміністративного права, або на нормах двох і більше галузей права угода, серед учасників якої принаймні один є органом адміністративної влади чи його законним представником та яка укладена задля врегулювання певних відносин управлінського характеру із суспільно значущою метою, котра відображає чи то виключно публічні інтереси, чи то баланс між ними й інтересами тієї сторони (тих сторін) договору, що не є носієм (носіями) владних повноважень у сфері публічного управління.

6. Прогнозування адміністративно-правових загроз безпеці суб'єктів господарювання є напрямом юридичного прогнозування, яке являє собою імовірнісне дескриптивне наукове передбачування майбутнього стану досліджуваного об'єкта правової дійсності.

7. Прогнозування адміністративно-правових загроз безпеці суб'єктів господарювання може бути пошуковим та нормативним. Пошукове прогнозування покликане дати відповідь на питання, які події найімовірніше відбудуться за умови збереження існуючих тенденцій, тоді як нормативне дає змогу виявити, якими шляхами досягти певного стану, отримати інформацію про можливі та необхідні шляхи, засоби, способи, заходи, які з найбільшою імовірністю створять можливість досягнення встановлених цілей. Часом

необхідні як пошукове, так і нормативне прогнозування адміністративно-правових загроз. Проте можуть виникати й ситуації, коли потрібним або достатнім чи можливим є лише одне з них.

8. Методологія прогнозування адміністративно-правових загроз безпеці функціонування суб'єктів господарювання – це галузь знань про принципи, логіко-гносеологічні закономірності, методи одержання ймовірнісних суджень щодо цих загроз. Технологія такого прогнозування – це система його етапів та передбачених ними операцій, а техніка – засоби здійснення останніх. Методика прогнозування адміністративно-правових загроз безпеці складається з його правил і техніки.

9. Конкретно-науковий рівень системи принципів прогнозування адміністративно-правових загроз, яка має також філософсько-світоглядний, загальнонауковий і спеціально-науковий рівні, утворюють принципи:

- системності та комплексності розробки прогнозів;
- науковості прогнозування;
- етапності розробки прогнозів;
- неперервності прогнозування;
- єдності проблем і цілей прогнозування та заходів щодо вирішення проблем й досягнення цілей;
- рентабельності прогнозування.

10. Вузловий аспект логіки будь-якого прогнозування – визначення послідовних етапів його процесу. Аналіз найбільш відомих на сьогодні пропозицій щодо етапності юридичного прогнозування дає підстави для висновку, що складовими процесу прогнозування адміністративно-правових загроз безпеці суб'єктів господарювання є: передпрогнозна орієнтація; збір і системний аналіз даних про об'єкт прогнозування й прогнозний фон; побудова прогнозу; його верифікація; коректування прогнозу; оформлення результатів прогнозування та їх приймання замовником прогнозу.

11. Провідна роль у прогнозуванні загроз безпеці суб'єктів господарювання для потреб їх адміністративно-правового захисту належить

методу експертних оцінок. Разом з тим спостерігаються ситуації, в яких доцільно використовувати інший інструментарій прогнозування.

12. Стан нормативно-правового забезпечення безпеки суб'єктів господарювання в Україні ще далекий від задовільного. Зокрема, досі не прийнято закону про комерційну таємницю, значення якого для убезпечення суб'єктів господарювання важко переоцінити. Потребує зміцнення нормативно-правова основа функціонування суб'єктів недержавної правоохорони у сфері убезпечення безпеки підприємницької діяльності.

Так, залишається законодавчо неврегульованою приватна детективна діяльність, деякі істотні недоліки має Закон України «Про охоронну діяльність» від 22 березня 2012 року № 4616-VI, нагальною є потреба правової регламентації діяльності служб безпеки суб'єктів господарювання, недостатньо врегульований обіг спеціальних технічних засобів.

Якщо Верховна Рада України прийматиме закон про приватну детективну діяльність на основі законопроекту, зареєстрованого у Верховній Раді 28 грудня 2015 року за № 3726, до цього законопроекту, на наш погляд, мають бути внесені зміни, які дозволять усунути ті його недоліки, на які вказано в даному розділі дисертації. Доцільним також видається розгляд Верховною Радою України розробленого нами проекту Закону України «Про служби безпеки суб'єктів господарювання».

Запропоновано такі розділи цього проекту:

- розділ I. Загальні положення;
- розділ II. Правовий статус служби безпеки та її працівників;
- розділ III. Кадрове забезпечення служб безпеки;
- розділ IV. Застосування в діяльності служб безпеки заходів фізичного впливу, спеціальних засобів і зброї та використання пунктів централізованого спостереження, технічних засобів, транспорту реагування, службових собак;
- розділ V. Відшкодування шкоди, завданої неправомірними діями працівників служби безпеки;

- розділ VI. Взаємодія служб безпеки з іншими суб'єктами правоохоронної діяльності;
- розділ VII. Контроль за діяльністю служб безпеки й нагляд за її законністю;
- розділ VIII. Прикінцеві положення.

13. Серед завдань із вдосконалення нормативно-правового забезпечення безпеки суб'єктів господарювання є такі, що пов'язані з використанням систем GPS-моніторингу, у рамках якого створюється база даних, у котрій в онлайн-режимі накопичується інформація про маршрути, час, швидкість та інші параметри руху кожного об'єкта, зокрема й за доволі тривалі періоди часу.

Оскільки ті суб'єкти ліцензійної охоронної діяльності – приватні охоронні підприємства, які не мають власних систем GPS-моніторингу, здійснюють такий моніторинг своїх транспортних засобів за допомогою систем, що належать стороннім суб'єктам господарювання, персонал, який займається технічним обслуговуванням цих систем, може в онлайн-режимі спостерігати на інтегрованих у систему електронних картах більшість фізичних параметрів переміщення рухомих об'єктів (зокрема, і транспорту супроводження інкасаторів, транспорту реагування суб'єктів охоронної діяльності).

З метою вирішення цієї проблеми необхідно запровадити ліцензування діяльності з надання послуг GPS-моніторингу, а також нормативно закріпити положення, за якими:

- у разі відсутності в ліцензіатів охоронної діяльності власних систем GPS-моніторингу рухомих об'єктів вони повинні користуватися послугами GPS-моніторингу тільки тих суб'єктів господарювання, які забезпечили закритий для персоналу, що здійснює технічне обслуговування, відповідних систем GPS-моніторингу (за винятком адміністраторів останніх), а також для інших осіб (які не є представниками обслуговуваних ліцензіатів охоронної діяльності) режим обслуговування рухомих об'єктів ліцензіатів;

- адміністратори систем GPS-моніторингу повинні успішно пройти відповідну атестацію у правоохоронних органах.

14. Удосконаленню нормативного забезпечення безпеки суб'єктів господарювання сприятиме також реалізація наших пропозицій щодо вимог до осіб, які, не будучи штатними працівниками суб'єкта такої діяльності, залучаються останнім до здійснення охоронних заходів; усунення колізій, наявних у системі правових норм, покликаних регламентувати взаємодію між органами внутрішніх справ та недержавними суб'єктами охоронної діяльності; надання членам громадських формувань з охорони громадського порядку й державного кордону права на застосування в разі потреби газових пістолетів і револьверів та патронів до них калібру 6, 8 і 9 міліметрів, заряджених речовинами слезоточивої та дратівної дії, під час проведення спільних із поліцейськими або прикордонниками правоохоронних заходів.

Отримані в розділі 4 наукові результати знайшли відображення в наших статтях [420–431].

ВИСНОВКИ

У висновках дисертації наведено теоретичне узагальнення та нове вирішення наукової проблеми, що полягає у вдосконаленні адміністративно-правового забезпечення безпеки суб'єктів господарювання. У результаті проведеного дослідження вироблено теоретико-методологічні засади, пропозиції та рекомендації щодо вдосконалення адміністративно-правового забезпечення безпеки суб'єктів господарювання, сформульовано низку спрямованих на досягнення поставленої мети дослідження нових наукових положень та висновків, основними з яких є такі.

1. На основі теоретичного аналізу наукових підходів з'ясовано, що під трактуванням безпеки суб'єкта господарювання слід розуміти стійкий стан його мінімальної вразливості щодо загроз та діяльність зі створення й підтримування оптимальних умов для реалізації ним своїх цілей. Доволі поширеним є ототожнення безпеки суб'єктів господарювання з їх економічною безпекою. Насправді ж друга є частиною першої.

Під загрозами безпеці суб'єкта господарювання запропоновано розуміти певний розвиток подій, дій або бездіяльності, унаслідок яких можливим стає негативний вплив на цей суб'єкт, здатний завдати йому такої шкоди, котра оцінюється як істотна. Найважливішими критеріями класифікації загроз безпеці суб'єктів господарювання є: природа виникнення; джерело виникнення; ступінь тяжкості наслідків; об'єкт посягань; суб'єкти загроз; вид збитків; ступінь імовірності виникнення; характер дії; вид шкоди; віддаленість у часі; характер відповідальності юридичної або фізичної особи, що несе чи реалізовує загрозу.

Адміністративно-правове забезпечення безпеки суб'єктів господарювання – це її адміністративно-правова основа та діяльність, спрямована на формування, удосконалення й використання цієї основи з метою створення оптимальних умов для того, щоб кожен такий суб'єкт

постійно перебував у стійкому стані мінімальної вразливості щодо загроз і мав змогу реалізовувати свої цілі. Саме таке визначення дозволяє адекватно відобразити статичний і динамічний аспекти адміністративно-правового забезпечення безпеки суб'єктів господарювання.

2. Проаналізовано зарубіжний досвід адміністративно-правового забезпечення безпеки суб'єктів господарювання. У процесі адміністративно-правового забезпечення безпеки господарюючих суб'єктів та провадження діяльності з його вдосконалення належить зважати на відповідний зарубіжний досвід, особливо щодо державної підтримки недержавного сектора безпеки суб'єктів господарювання, безпосередньої участі органів державної влади в забезпеченні безпеки цих суб'єктів, адміністративно-правового захисту інтелектуальної власності, адміністративно-правового регулювання недержавної охоронної та розшукової діяльності у сфері забезпечення безпеки суб'єктів господарювання, запобігання й протидії загрозам безпеці цих суб'єктів з боку урядовців.

3. З'ясовано суть механізму адміністративно-правового забезпечення безпеки суб'єктів господарювання в Україні та зміст принципів адміністративно-правового регулювання безпеки суб'єктів господарювання в Україні. Обґрунтовано, що механізм адміністративно-правового забезпечення безпеки суб'єктів господарювання – це система, утворена юридичними та фізичними особами, завдяки діям яких вона формується, функціонує й вдосконалюється, а також принципи, форми та методи адміністративно-правового регулювання безпеки господарюючих суб'єктів.

Велике значення для вдосконалення адміністративно-правового забезпечення безпеки суб'єктів господарювання в Україні має питання про принципи адміністративно-правового регулювання безпеки суб'єктів господарювання. Вирішення цього питання ускладнене тією обставиною, що протягом тривалого часу, відповідно до традиції, що склалася в радянські часи, адміністративне право не мало власних принципів як таких, а базувалося на принципах державного управління. У дисертації прийнято

точку зору, що принципи адміністративно-правового регулювання у сфері забезпечення безпеки суб'єктів господарювання – це юридична основа окреслення рамок дозволеної й належної поведінки суб'єктів адміністративно-правових відносин у цій сфері, й запропоновано їх поділ на загальні та спеціальні.

4. Охарактеризовано систему суб'єктів адміністративно-правового забезпечення безпеки суб'єктів господарювання в Україні та розкрито зміст їх адміністративно-правового статусу. З'ясовано, що удосконалення адміністративно-правового забезпечення безпеки суб'єктів господарювання є комплексною науковою проблемою, дослідження якої має базуватись на принципах об'єктивності, усебічності розгляду, історизму, цінності, системності. Обов'язковою умовою реалізації цих принципів є використання комплексного й системного підходів. Комплексний підхід до дослідження проблематики вдосконалення адміністративно-правового забезпечення безпеки суб'єктів господарювання націлює на застосування методологічних засобів галузей науки, дотичних до вказаної проблематики, звернення до накопичених у цих галузях наукової інформації та практичного досвіду. Системний підхід орієнтує на розгляд адміністративно-правового забезпечення безпеки суб'єктів господарювання як системи, яка характеризується певною стійкістю та постійним розвитком, і створює можливість зведення комплексної слабо структурованої проблеми вдосконалення вказаної системи до серії послідовних чітко структурованих завдань.

Зміст адміністративно-правового статусу юридичної або фізичної особи як суб'єкта забезпечення безпеки суб'єктів господарювання є юридичною конструкцією, що складається із комплексу прав і обов'язків цієї особи та гарантій їх реалізації, визначений на нормативно-правовому рівні задля створення умов для виконання нею функцій і завдань забезпечення безпеки суб'єктів господарювання, а також юридичної відповідальності, пов'язаної з указаним комплексом. Цю категорію неправомірно ототожнювати з

адміністративно-правовим становищем суб'єкта забезпечення безпеки суб'єктів господарювання, його правосуб'єктністю або розглядати їх як складові одне одного.

5. Окреслено роль і місце органів державної влади та суб'єктів недержавної правоохоронної діяльності в механізмі адміністративно-правового забезпечення безпеки суб'єктів господарювання. Зроблено висновок, що у системі органів державної влади суб'єктами адміністративно-правового забезпечення безпеки суб'єктів господарювання виступають Верховна Рада України, Президент України, Кабінет Міністрів України. Функціонування механізму адміністративно-правового забезпечення безпеки суб'єктів господарювання в Україні забезпечує Кабінет Міністрів України. До суб'єктів адміністративно-правового забезпечення безпеки суб'єктів господарювання також належать Міністерство внутрішніх справ України, Міністерство економічного розвитку і торгівлі України; Державна фіскальна служба України; Антимонопольний комітет України; Державна регуляторна служба України.

Зарубіжний досвід свідчить, що в убезпеченні суб'єктів господарювання провідну роль відіграють суб'єкти недержавної правоохоронної діяльності. В Україні до суб'єктів такої діяльності належать: 1) охоронні підприємства; 2) суб'єкти детективної діяльності; 3) служби безпеки суб'єктів господарювання; 4) громадські формування з охорони громадського порядку й державного кордону; 5) суб'єкти господарювання, для яких охоронна діяльність не є основною; 6) підрозділи інкасації комерційних банків; 7) юридичні особи, що надають послуги з інкасації на основі ліцензій Національного банку України.

З погляду вдосконалення нормативно-правового забезпечення безпеки суб'єктів господарювання, зокрема правової регламентації діяльності недержавних суб'єктів забезпечення безпеки суб'єктів господарювання, важливе значення має співвідношення державного нагляду та державного контролю. Здійснений у дисертації аналіз дав підстави підтримати присутню

в літературі точку зору, за якою доцільним є розрізнення державного контролю та державного нагляду в рамках єдиної контрольно-наглядової функції, яка фактично здійснюється всіма органами державної влади в різних формах.

6. Охарактеризовано форми та методи адміністративно-правового регулювання забезпечення безпеки суб'єктів господарювання в Україні в Україні. З'ясовано, що форми адміністративно-правового регулювання безпеки господарюючих суб'єктів являють собою об'єднані спільним порядком застосування сполучення засобів адміністративно-правового впливу на безпеку суб'єктів господарювання, що мають цільове спрямування на адміністративно-правовий захист та використовуються суб'єктами цього впливу в рамках своєї компетенції. Методи адміністративно-правового регулювання безпеки суб'єктів господарювання – це правові способи впливу на ті суспільні відносини, які складаються у сфері її забезпечення й регулюються адміністративним правом.

У рамках забезпечення безпеки суб'єктів господарювання недержавними суб'єктами охоронної та розшукової діяльності може використовуватися адміністративний примус.

7. Визначено суть, принципи та шляхи вдосконалення взаємодії правоохоронних органів з недержавними суб'єктами охоронної й розшукової діяльності щодо забезпечення безпеки суб'єктів господарювання в Україні. Обґрунтовано, що надзвичайно важливим з погляду вдосконалення механізму адміністративно-правового забезпечення безпеки суб'єктів господарювання є зміцнення, у тому числі шляхом укладання й виконання умов адміністративних договорів, взаємодії державних правоохоронних органів і суб'єктів недержавної охоронної та розшукової діяльності, насамперед завдяки: посиленню державного контролю за дотриманням у процесі взаємодії прав людини й громадянина; чіткому законодавчому визначенню компетенції державних і недержавних суб'єктів охоронної та розшукової діяльності; стимулюванню до взаємодії державних і недержавних

суб'єктів охоронної та розшукової діяльності у сфері забезпечення безпеки суб'єктів господарювання, зокрема формування психологічної установки на необхідність взаємодії; орієнтації на максимально доцільне урізноманітнення взаємодії; раціоналізації й оптимізації використання сил і засобів суб'єктів взаємодії; ефективному взаємному контролю суб'єктів взаємодії в ході її здійснення; максимальному врахуванню кожним суб'єктом взаємодії особливостей інших її суб'єктів; підвищенню відповідальності суб'єктів взаємодії за неналежне виконання зобов'язань щодо неї; орієнтації на перманентність взаємодії; посиленню уваги до координації взаємодії та вдосконалення її організаційних форм; максимальному врахуванню особливостей сторін взаємодії органом, який її координує; забезпеченню чіткого розподілу обов'язків сторін; зміцненню довіри між суб'єктами взаємодії; підвищенню економічності взаємодії та рівня технічної оснащеності її суб'єктів; упровадженню системи електронної взаємодії інформаційних ресурсів усіх суб'єктів охорони публічного порядку; зміцненню співпраці між суб'єктами взаємодії з питань професійної підготовки.

8. Охарактеризовано стан прогнозування адміністративно-правових загроз безпеці суб'єктів господарювання та розроблено пропозиції щодо підвищення його наукового рівня. Доведено, що прогнозування адміністративно-правових загроз безпеці суб'єктів господарювання є напрямом юридичного прогнозування, націленим на отримання прогнозів зростання кількості адміністративних правопорушень, що загрожують безпеці суб'єктів господарювання, та виявлення потенційних негативних наслідків для неї від діяльності з адміністративно-правового регулювання.

У розробці прогнозів адміністративних правопорушень, які є загрозами безпеці суб'єктів господарювання, головну роль має відігравати комплекс засобів прогнозування, що складається із прийомів екстраполяції тенденцій, прогностичних факторних математичних моделей, моделей процесуальних теорій мотивації й методу експертних оцінок, якому в цьому комплексі

належить провідна роль. Такою ж є роль методу експертних оцінок серед інструментів прогнозування, які мають використовуватися з метою виявлення потенційних негативних наслідків для безпеки суб'єктів господарювання від діяльності з адміністративно-правового регулювання. До кола цих інструментів належать: метод порівняльного правознавства, вивчення громадської думки; апробація; експеримент; екстраполяція тенденцій; прогностичні факторні математичні моделі.

9. Розроблено пропозиції щодо правової регламентації детективної (розшукової) діяльності, створення й діяльності служб безпеки недержавних суб'єктів господарювання, вдосконалення взаємодії між органами і підрозділами Національної поліції та недержавними суб'єктами охоронної діяльності у сфері забезпечення безпеки суб'єктів господарювання, застосування останніми спеціальних засобів індивідуального захисту та самооборони; використання систем GPS-моніторингу, залучення до охоронних заходів позаштатного персоналу охорони. Запропоновано структуру Закону України «Про правові засади державної політики у сфері забезпечення безпеки суб'єктів господарювання» та Закону України «Про комерційну таємницю», потреба у яких гостро відчувається у нормативній складовій адміністративно-правового забезпечення безпеки суб'єктів господарювання в Україні. Наголошено на необхідності прийняття Закону України «Про приватну детективну (розшукову) діяльність». Якщо його основою стане законопроект, зареєстрований у Верховній Раді 28 грудня 2015 року за № 3726, необхідно усунути його недоліки, на які вказано в дисертації.

Потребує якомога скорішого законодавчого врегулювання діяльність служб безпеки суб'єктів господарювання, з огляду на що в дисертації запропоновано проект Закону України «Про служби безпеки недержавних суб'єктів господарювання». Розділи цього проекту є такими: розділ I. Загальні положення; розділ II. Правовий статус служби безпеки та її працівників; розділ III. Кадрове забезпечення служб безпеки; розділ IV.

Застосування в діяльності служб безпеки заходів фізичного впливу, спеціальних засобів і зброї та використання пунктів централізованого спостереження, технічних засобів, транспорту реагування, службових собак; розділ V. Відшкодування шкоди, завданої неправомірними діями працівників служб безпеки; розділ VI. Взаємодія служб безпеки з іншими суб'єктами правоохоронної діяльності; розділ VII. Контроль за діяльністю служб безпеки й нагляд за її законністю; розділ VIII. Прикінцеві положення.

10. Розроблено пропозиції щодо уточнення змісту завдань й обсягів повноважень суб'єктів адміністративно-правового регулювання безпеки суб'єктів господарювання в Україні, а також критерії, за якими оцінюється ступінь ризику від провадження охоронної діяльності та визначається періодичність здійснення планових заходів державного нагляду (контролю) Міністерством внутрішніх справ. З метою удосконалення адміністративно-правового забезпечення безпеки суб'єктів господарювання доцільно здійснити законодавче закріплення права учасників громадських формувань із охорони громадського порядку й державного кордону на застосування під час проведення спільних із поліцейськими або прикордонниками правоохоронних заходів, у разі потреби, газових пістолетів і револьверів та патронів до них калібру 6, 8 і 9 мм, заряджених речовинами сльозоточивої та дратівної дії, а також здійснити внесення відповідних змін та доповнень до положень про Міністерство економічного розвитку і торгівлі України та Раду бізнес-омбудсмена, а також у постанови Кабінету Міністрів України «Про затвердження критеріїв, за якими оцінюється ступінь ризику від провадження охоронної діяльності і визначається періодичність здійснення планових заходів державного нагляду (контролю) Міністерством внутрішніх справ» від 7 липня 2010 року № 565.

11. Сформульовано конкретні пропозиції до законодавства щодо удосконалення адміністративно-правового забезпечення безпеки суб'єктів господарювання.

11.1. З метою покращення взаємодії між органами і підрозділами

Національної поліції та недержавними суб'єктами охоронної діяльності запропоновано:

- частину 1 статті 18 Закону України «Про охоронну діяльність» від 22 березня 2012 року № 4616-VI викласти в такій редакції: «1. Суб'єкти охоронної діяльності та правоохоронні органи можуть – а в установлених у чинних нормативно-правових актах України випадках мають – взаємодіяти в діяльності, що спрямована на попередження, припинення й розкриття кримінальних правопорушень та забезпечення охорони громадського порядку»;

- частину 1 статті 3 Закону України «Про участь громадян в охороні громадського порядку і державного кордону» від 22 червня 2000 року № 1835-III викласти в такій редакції: «Громадські формування з охорони громадського порядку й державного кордону створюються на основі принципів законності, гласності, добровільності, додержання прав та свобод людини й громадянина, рівноправності членів цих формувань. Вони діють у взаємодії із правоохоронними органами, Державною прикордонною службою України, органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування, керуючись принципами гуманізму, законності, гласності, додержання прав та свобод людини й громадянина, прав і законних інтересів юридичних осіб, рівноправності своїх членів».

11.2. З метою вдосконалення нормативно-правового забезпечення використанням систем GPS-моніторингу пропонується:

- частину 1 статті 7 Закону України «Про ліцензування видів господарської діяльності» від 2 березня 2015 року № 222-VIII доповнити таким пунктом: «31) діяльність з управління системами GPS-моніторингу та/або надання послуг GPS-моніторингу»;

- доповнити пункт 7 постанови Кабінету Міністрів України «Про затвердження Ліцензійних умов провадження охоронної діяльності» від 18 листопада 2015 року № 960 підпунктом 11 такого змісту: «У разі відсутності власних систем GPS-моніторингу рухомих об'єктів суб'єкти

охоронної діяльності повинні користуватися послугами GPS-моніторингу виключно тих суб'єктів господарювання, які забезпечили закритий для персоналу, що здійснює технічне обслуговування відповідних систем GPS-моніторингу (за винятком адміністраторів цих систем), а також для інших осіб, крім уповноважених представників обслуговуваних суб'єктів охоронної діяльності, режим спостереження за рухомими об'єктами останніх. Адміністратори систем GPS-моніторингу повинні успішно пройти відповідну атестацію в правоохоронних органах, що є обов'язковою умовою для отримання права на надання послуг GPS-моніторингу суб'єктам охоронної діяльності. Організація та порядок проходження атестації, про яку йдеться, встановлюються чинним законодавством»;

– статтю 12 Закону України «Про охоронну діяльність» від 22 березня 2012 року № 4616-VI доповнити частиною третьою такого змісту: «Система відстеження рухомих об'єктів, якою обладнано автотранспорт суб'єкта охоронної діяльності, повинна забезпечувати архівування та зберігання інформації щодо місцезнаходження такого транспорту на маршрутах інкасації або перевезення валютних цінностей (супроводження інкасаторів клієнта) протягом десяти робочих днів. У разі виникнення надзвичайних ситуацій (нападів, пограбувань, дорожньо-транспортних пригод з тяжкими наслідками) ця інформація повинна надаватися слідчим органам та уповноваженим представникам Національного банку на їх вимогу».

11.3. З метою врегулювання вимог до осіб, які, не будучи штатними працівниками суб'єкта забезпечення безпеки господарюючих суб'єктів, залучаються останнім до здійснення охоронних заходів, пропонується:

– частину першу статті 1 Закону України «Про охоронну діяльність» від 22 березня 2012 року № 4616-VI доповнити абзацем: «Позаштатний персонал охорони – працівники суб'єкта охоронної діяльності, які можуть залучатися на договірній основі для допомоги штатному персоналу охорони такого суб'єкта у процесі здійснення статутної діяльності в порядку, визначеному в Ліцензійних умовах»;

– доповнити текст постанови Кабінету Міністрів України «Про затвердження Ліцензійних умов провадження охоронної діяльності» від 18 листопада 2015 року № 960 пунктом: «Залучення суб'єктом охоронної діяльності до охоронних заходів позаштатного персоналу охорони можливе лише за письмової згоди органу ліцензування. З метою її отримання суб'єкт охоронної діяльності подає до органу ліцензування вичерпний перелік осіб, що належать до позаштатного персоналу охорони станом на дату подання заяви про отримання ліцензії, за формою, передбаченою додатком 2 до цих Ліцензійних умов.

До отримання відповідної письмової згоди органу ліцензування залучення суб'єктом охоронної діяльності до охоронних заходів позаштатного персоналу охорони забороняється.

У разі часткового погодження з органом ліцензування переліку осіб, що належать до позаштатного персоналу охорони, відповідальна посадова особа суб'єкта охоронної діяльності зобов'язана внести відповідні зміни в цей перелік. Залучати осіб, кандидатури яких не були погоджені з органом ліцензування, до здійснення охоронних заходів суб'єктам охоронної діяльності забороняється»;

– додаток 2 до постанови Кабінету Міністрів України «Про затвердження Ліцензійних умов провадження охоронної діяльності» доповнити формою, призначеною для подання до органу ліцензування списку позаштатного персоналу охорони.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Про основи національної безпеки України : Закон України від 19 черв. 2003 р. № 964-IV / Верхов. Рада України. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/964-15>.
2. Стратегія національної безпеки України : затверджена Указом Президента України від 26 трав. 2015 р. № 287/2015. – Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/287/2015>.
3. Господарський кодекс України : від 16 січ. 2003 р. № 436-IV / Верхов. Рада України. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/436-15>.
4. Про захист економічної конкуренції : Закон України від 11 січ. 2001 р. № 2210-III / Верхов. Рада України. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2210-14>.
5. Про ліцензування певних видів господарської діяльності : Закон України від 1 черв. 2000 р. № 1775-III / Верхов. Рада України. – Режим доступу : zakon.rada.gov.ua/go/1775-14.
6. Старий Завіт / Українська Православна Церква ; вид. від. Київ. Патріархії. – Режим доступу : <http://vydavnytstvo.org.ua/bibliia/staryi-zavit.html>.
7. Кар Тит. О природе вещей / Тит Кар. – [М.]: Художеств. лит., 1983. – Режим доступа : http://royallib.com/book/kar_tit/o_prirode_veshchey.html.
8. Сенчагов В. К. Экономическая безопасность: геополитика, глобализация, самосохранение и развитие : [монография] / Ин-т экономики РАН. – М. : Финстатинформ, 2002. – 128 с. – Режим доступа : <http://www.twirpx.com/file/214785/>.
9. Райзберг Б. А. Государственное управление экономическими и социальными процессами : учеб. пособие / Б. А. Райзберг. – М. : ИНФРА-М, 2010. – 384 с. – Режим доступа : <http://www.pvl-rco.kz/files/Gos.upravlenie%>

20ekon.processami.pdf.

10. Атаманов Г. А. Определения понятий «опасность» и «безопасность» / Атаманов Г. А. – Режим доступа : http://gatamanov.blogspot.ru/2014/07/blog-post_17.html.

11. Клейнер Г. Б. Предприятие в нестабильной экономической среде: риски, стратегии, безопасность: [монография] / Г. Б. Клейнер, В. Л. Тамбовцев, Р. М. Качалов ; под общ. ред. С. А. Панова. – М. : Экономика, 1997. – 288 с. – Режим доступа : <http://ecsocman.hse.ru/text/19161564/>.

12. Мартиросян Т. А. К вопросу о содержании понятия «безопасность» / Мартиросян Т. А. // Стратегия граждан. защиты: проблемы и исслед. – 2013. – № 2, т. 3. – С. 359–362. – Режим доступа : <http://cyberleninka.ru/article/n/k-voprosu-o-soderzhanii-ponyatiya-bezopasnost>.

13. Зеленков М. Ю. Теоретико-методологические проблемы теории национальной безопасности Российской Федерации : [монография] / М. Ю. Зеленков. – М. : Юрид. ин-т Моск. гос. ун-та путей сообщ., 2013. – 196 с. – Режим доступа : http://window.edu.ru/resource/730/78730/files/national_sec.pdf.

14. Серебряников В. В. Социальная безопасность как исследовательская проблема / В. В. Серебряников, Р. Г. Яновский // Вестн. Рос. акад. наук. – 1996. – Т. 66, № 4. – С. 291–296. – Режим доступа : www.ras.ru/FStorage/download.aspx?Id=c9dfe7a8-4ab2-400a-a531.

15. Луппова Н. І. Дефініція поняття «безпека» як основа функціонування підприємства / Н. І. Луппова // Системи обробки інформації. – 2010. – Вип. 3. – С. 137. – Режим доступу : <http://nbuv.gov.ua>

16. Атаманов Г. А. Диалектика безопасности / Г. А. Атаманов. – Режим доступа : <http://gatamanov.blogspot.com/2014/03/blog-post.html>.

17. Атаманов Г. А. О некоторых методологических аспектах исследования экономической безопасности субъектов экономической деятельности / Г. А. Атаманов // Механизм экономико-правового

обеспечения национальной безопасности: опыт, проблемы, перспективы. – Краснодар, 2010. – С. 24–34. – Режим доступа : http://gatamanov.blogspot.com/2014/03/blog-post_5.html.

18. Шкарлет С. М. Формування економічної безпеки підприємств засобами активізації їх інноваційного розвитку : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра екон. наук : спец. 08.00.04 «Економіка та управління підприємствами (за видами економічної діяльності)» / Шкарлет Сергій Миколайович. – К., 2008. – Режим доступу : http://lawdiss.org.ua/2011-01-15-11-45-49.html?page=shop.product_details&flypage=flypage.tpl&product_id=2080059&category_id=9080004.

19. Жаглин А. В. Понятийный аппарат теории национальной безопасности / А. В. Жаглин // Вестн. Воронеж. ин-та МВД России. – 2014. – № 3. – Режим доступа : <http://cyberleninka.ru/article/n/ponyatiynyuy-apparat-teorii-natsionalnoy-bezopasnosti>.

20. Кузнецов В. Н. Социология безопасности : учеб. пособие / В.Н. Кузнецов. – М. : Моск. гос. ун-т, 2007. – 423 с. – Режим доступа : <http://www.twirpx.com/file/153636/>.

21. Ліпкан В. А. Адміністративно-правові основи забезпечення національної безпеки України : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра юрид. наук : спец. 12.00.07 «Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право» / Ліпкан Володимир Анатолійович. – К., 2008. – Режим доступу : <http://goal-int.org/avtoreferat-2/>.

22. Пасічник В. Філософська категорія безпеки як основа нової парадигми державного управління національною безпекою / В. Пасічник // Демократ. врядування. – Львів : [ЛРІДУ НАДУ при Президентіві України], 2011. – Вип. 7. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/j-pdf/DeVr_2011_7_7.pdf.

23. Королев М. И. Формирование экономического механизма системной защиты фирмы: методология, теория, практика : автореф. дис. на соиск. учен. степ. д-ра екон. наук : спец. 08.00.01 «Экономическая теория» / Королев Михаил Иванович. – Волгоград, 2012. – 50 с. – Режим доступа :

vak2.ed.gov.ru/idcUploadAutoref/renderFile/75071.

24. Колпаков П. А. Концептуальные основы экономической безопасности фирмы : автореф. дис. на соиск. учен. степ. канд. экон. наук : спец. 08.00.01 (1) «Общая экономическая теория» / Колпаков Павел Александрович. – М., 2007. – 25 с. – Режим доступа : <http://economy-lib.com/kontseptualnye-osnovy-ekonomicheskoy-bezopasnosti-firmy>.

25. Петренко И. Индикативная система общей безопасности хозяйствующего субъекта / И. Петренко // Вопр. экономики. – 2008. – № 1. – Режим доступа : <http://institutiones.com/general/246-2008-06-18-11-51-44.html>.

26. Ярочкин В. И. Система безопасности фирмы : [науч.-практ. пособие] / В. И. Ярочкин. – 3-е изд., перераб. и доп. – М. :Ось-89, 2003. – 352 с. – Режим доступа : <http://www.twirpx.com/file/444319/>.

27. Бекряшев А. К. Теневая экономика и экономическая преступность : [монография] / Бекряшев А. К, Белозеров И. П., Бекряшева Н. С. – Омск : Омск. гос. ун-т, 2000.– Режим доступа : http://www.juristlib.ru/book_3349.html.

28. Гапоненко В. Ф. Экономическая безопасность предприятий: подходы и принципы : [монография] / В. Ф. Гапоненко, А. А. Безпалько, А С. Власков. – М. : Ось-89, 2007. – 208 с. – Режим доступа : <http://institutiones.com/general/1656-ekonomicheskaya-bezopasnost-predpriyatiya.html>.

29. Мак-Мак В.П. Служба безопасности предприятия : [монография] / В.П. Мак-Мак. – Режим доступа : <http://www.twirpx.com/file/302831/>.

30. Захаров О. Менеджмент безопасности бизнеса : [учеб. пособие] / Олег Захаров. – Режим доступа : http://www.litres.ru/pages/biblio_book/?art=3913635.

31. Экономика и организация безопасности хозяйствующих субъектов : учебник / Гусев В. С., Кузин Б. И., Медников М. Д. и др. – СПб. : Очарованный странник, 2001. – 256 с. – Режим доступа : http://booksshare.net/books/economics/gusevvs/2001/files/econiorg_bezopas.pdf.

32. Королев М. Классификация угроз и направлений защиты фирмы /

Михаил Королев // Хранитель. – Режим доступа : http://www.psj.ru/saver_magazins/detail.php?ID=11261.

33. Гамза В. А. Противоправные посягательства на нематериальные активы: организация защиты деловой репутации банка / В. А. Гамза, И. Б. Ткачук // Управление в кредит. организации. – 2006. – № 1. – Режим доступа : http://www.reglament.net/bank/mng/2006_1_article_1.htm.

34. Стратегии бизнеса : аналит. справ. / под общ. ред. Г. Б. Клейнера. – М. : КОНСЭКО, 1998. – Режим доступа : <http://www.aup.ru/books/m71/>.

35. Капітула С. В. Оцінка та управління економічною безпекою підприємства (на прикладі гірничо-збагачувальних комбінатів України) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук : спец. 08.00.04 «Економіка та управління підприємствами (за видами економічної діяльності)» / Капітула Сергій Васильович. – Кривий Ріг, 2009. – Режим доступу : mydisser.com/files/88111409.doc.

36. Экономическая безопасность : учеб. пособие / [В. А. Богомолов, Н. Д. Эриашвили, Е. Н. Барикаев и др.] ; под ред. В. А. Богомолова. – 2-е изд., перераб. и доп. – М. : ЮНИТИ-ДАНА, 2009. – 295 с. – Режим доступа : <http://www.alleng.ru/d/econ/econ241.htm>.

37. Франчук В. І. Теоретичні засади корпоративної безпеки / В. І. Франчук // Актуал. пробл. економіки. – 2009. – № 7 (97). – С. 161–167. – Режим доступу : http://base.dnsgb.com.ua/files/journal/Aktualni-problemy-ekonomiky/Akt-prob-ekonomiky-2009-7/Akt-prob-ekonomiky-2009-7_161-167.pdf.

38. Лазур Я. В. Поняття, сутність та елементи адміністративно-правового механізму забезпечення прав і свобод громадян у державному управлінні / Я. В. Лазур // Форум права. – 2009. – № 3. – С. 392–398. – Режим доступу : <http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/FP/2009-3/09ljvudu.pdf>.

39. Зубарев С. М. Понятие и сущность правового обеспечения реформы уголовно-исполнительной системы Минюста РФ / С. М. Зубарев // Сейчас. ру : бизнес и власть. – Режим доступа : <http://www.lawmix.ru/comm/3512>.

40. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. – К. ; Ірпінь : Перун, 2005. – 1728 с.

41. Дручек О. М. Поняття адміністративно-правового забезпечення прав, свобод та інтересів дитини органами внутрішніх справ України / О. М. Дручек // Форум права. – 2013. – № 2. – С. 123 –128. – Режим доступу : <http://forumprava.pp.ua/page-5.html>.

42. Максимов С. Н. Административно-правовое обеспечение экономической безопасности в Российской Федерации: концептуальные и методологические аспекты : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.14 / Максимов Сергей Николаевич. – М., 2014. – 298 с. – Режим доступа : http://dissovet.rudn.ru/web-local/prep/rj/index.php?id=28&mod=dis&dis_id=360.

43. Банк Р. О. Адміністративно-правові засади забезпечення безпеки підприємницької діяльності в Україні : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07 / Банк Ростислав Олександрович. – К., 2014. – 230 с.

44. Редкоус В. М. Административно-правовое обеспечение национальной безопасности в государствах-участниках Содружества Независимых Государств : автореф. дис. на соиск. учен. степ. д-ра юрид. наук : спец. 12.00.14 «Административное право, финансовое право, информационное право» / Редкоус Владимир Михайлович. – М., 2011. – 56 с. – Режим доступа : <http://www.dissers.ru/avtoreferati-dissertatsii-yuridicheskie/a85.php>.

45. Босхамджиева Н. А. Административно-правовые основы обеспечения общественной безопасности в Российской Федерации : дис. ... докт. юрид. наук : 12.00.14 / Босхамджиева Наталья Антоновна. – М., 2013. – 369 с. – Режим доступа: www.vnii-mvd.ru/files/%20Босхамджиева.pdf.

46. Ієрусалімова І. О. Механізм адміністративно-правового забезпечення прав і свобод людини та громадянина : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.07 «Теорія управління; адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право» / Ієрусалімова Ірина Олександрівна. – К., 2006. – Режим доступу :

<http://mydisser.com/ru/avtoref/view/16746.html>.

47. Ігонін Р. В. Поняття адміністративно-правового забезпечення функціонування системи судів загальної юрисдикції / Р. В. Ігонін // Адвокат. – 2011. – № 1 (124). – С. 36–40. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/UJRN/adv_2011_1_5.

48. Чередниченко О. Ю. Проблемні питання детективної (розшукової) діяльності в Україні, історія розвитку, світовий досвід, ринок приватної детективної (розшукової) діяльності / О. Ю. Чередниченко, А. О. Чередниченко // Вісн. економіки трансп. і пром-сті. – 2014. – № 45. – С. 272–280. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Vetp_2014_45_62.pdf.

49. Прыгунов П. Об охранном законодательстве различных стран мира / П. Прыгунов // Best of security. – 2007. – № 4–6. – Режим доступа : <http://dailyold.sec.ru/dailypblshow.cfm?rid=34&pid=19152>.

50. Морозов И. Н. Политико-правовые аспекты обеспечения безопасности негосударственных хозяйствующих субъектов экономики / Морозов Игорь Николаевич // Бизнес в законе. – 2013. – № 2. – С. 240–244. – Режим доступа : <http://cyberleninka.ru/article/n/politiko-pravovye-aspekty-obespecheniya-bezopasnosti-negosudarstvennyh-hozyaystvuyuschih-subektov-ekonomiki>.

51. Зеркалов Д. В. Экономическая безопасность : монография / Д. В. Зеркалов. – К. : Основа, 2011. – 587 с. – Режим доступа : http://zerkalov.kiev.ua/sites/default/files/ekonomicheskaya_bezopasnost.pdf.

52. Шумилов В. М. Правовая система США : учеб. пособие / В. М. Шумилов. – 2-е изд., перераб. и доп. – М. : Международ. отношения, 2006. – 408 с. – [Phttp://library.nlu.edu.ua/POLN_TEXT/UP/SHUMILOV_2006.pdf](http://library.nlu.edu.ua/POLN_TEXT/UP/SHUMILOV_2006.pdf) 53. Административное право зарубежных стран : учебник / под ред. В. Я. Кикотя, Г. А. Василевича, Н. В. Румянцева. – М. : ЮНИТИ-ДАНА : Закон и право, 2012. – 431 с. – Режим доступа : <http://www.twirpx.Com/file/1466921/>.

54. Магомедова Д. М. Формирование и функционирование

конкурентной разведки в маркетинговой среде : дис. ... канд. экон. наук : 08.00.05 / Магомедова Диана Марсовна. – [Екатеринбург, 2012]. – 186 с. – Режим доступа : <http://www.ci-razvedka.ru/Docs/Text-dissertacii-konkurentnaya-razvedka-Diana-Magomedova.pdf>.

55. Конкурентная разведка во Франции: преодоление недоверия // Бизнес-разведка. – 2011. – № 1. – Режим доступа : <http://www.amulet-group.ru/page.htm?id=1366>.

56. Фрих Л. США в борьбе с экономическим шпионажем : реф. / Л. Фрих // Экономическая теория преступлений и наказаний. – 2002. – № 5–2. – Режим доступа : <http://corruption.rsuh.ru/magazine/5-2/index.shtml>.

57. Захист прав інтелектуальної власності: норми міжнародного і національного законодавства та їх правозастосування : практ. посіб. / [Лонг Д. Е., Рей П., Жаров В. О. та ін.]. – К. : К.І.С., 2007. – 448 с. – Режим доступу : <http://www.nsj.gov.ua/files/1378882678IPR%20Manual%20UKR.pdf>.

58. Мэггс П. Б. Интеллектуальная собственность : [монография] / П. Б. Мэггс, А. П. Сергеев. – М. : Юристъ, 2000. – 400 с. – Режим доступа : <http://www.alleng.ru/d/jur/jur725.htm>.

59. Медиа пиратство в развивающихся экономиках / [под общ. ред. Джо Караганиса] ; пер. с англ. – [Нью Йорк], 2011. – 426 с. – Режим доступа : <http://piracy.americanassembly.org/the-report/>.

60. 2014 Special 301 Report / Office of the United States Trade Representative ; Ambassador Michael B. G. Froman. – Available from : <https://ustr.gov/sites/default/files/USTR%202014%20Special%20301%20Report%20to%20Congress%20FINAL.pdf>.

61. Єщук О. М. Досвід адміністративної діяльності поліції країн Європейського Союзу щодо забезпечення безпеки фізичних осіб та охорони прав власності / О. М. Єщук // Наук. вісн. НУБіП України. – Сер. «Право». – К., 2010. – Вип. 156. – Режим доступу : <http://elibrary.nubip.edu.ua/7480/>.

62. Лазарев К. Частная охрана в Германии / Константин Лазарев // Част. охранник. – 2010. – Ноябрь. – Режим доступа : <http://www.chaso.ru/magazine/>

2010-11/chastnaya_okhrana_v_germanii/.

63. Гафаров С. В. Административно-правовое регулирование обеспечения безопасности предпринимательской деятельности негосударственными службами безопасности в зарубежных государствах / С. В. Гафаров // Адм. и муницип. право. – 2011. – № 8. – Режим доступа : <http://www.center-bereg.ru/m1265.html>.

64. Мошак Г. Г. Розвиток запобігальної діяльності приватних служб (на матеріалах ФРН і України) / Г. Г. Мошак // Часоп. Київ. ун-ту права. – 2010. – № 1. – С. 227–232. – Режим доступу : http://kul.kiev.ua/images/chasop/2010_1/227.pdf.

65. Дорошенко А. А. Системы защиты информации в ведущих зарубежных странах : учеб.-метод. пособие / А. А. Дорошенко. – Тула : Тул. фил. Моск. акад. комплекс. безопасности, 2008. – Режим доступа : <http://refdb.ru/look/2204980-pall.html>.

66. Португалия: безопасная и привлекательная // Част. охранник. – 2012. – Май. – Режим доступа : http://www.chaso.ru/magazine/2012-05/portugaliya_bezopasnaya_i_privlekatelnaya/.

67. Частная охрана в Финляндии // Част. охранник. – 2011. – Январь. – Режим доступа : http://www.chaso.ru/magazine/2011-01/chastnaya_okhrana_v_finlyandii/.

68. Черков В. О. Приватна детективна діяльність в розвинутих країнах світу / [В. О. Черков, П. О. Попов] // Вісн. Луган. держ. ун-ту внутр. справ ім. Е.О. Дідоренка. – 2010. – № 2. – Режим доступу : <http://www.stattionline.org.ua/pravo/100/17146-privatna-detektivna-diyalnist-v-rozvinutix-kranax-svitu.html>.

69. Охранная деятельность во Франции // Част. охранник. – 2010. – Март. – Режим доступа : http://www.chaso.ru/magazine/2010-03/okhrannaya_deyatelnost_vo_frantsii/.

70. Изосимова М. В. Зарубежное законодательство об ответственности за преступления, совершаемые служащими частных охранных и детективных

служб / М. В. Изосимова // Пробелы в рос. законодательстве. – 2008. – № 1. – С. 309–311. – Режим доступа : <http://cyberleninka.ru/article/n/zarubezhnoe-zakonodatelstvo-ob-otvetstvennosti-za-prestupleniya-sovershaemye-sluzhaschimi-chastnyh-ohrannyh-i-detektivnyh-sluzhb>.

71. Беліков Ю. М. Моделі розвитку приватних охоронних структур як суб'єктів протидії злочинності. Порівняльно-правова характеристика / Ю. М. Беліков // Порівнял.-аналіт. право. – 2013. – № 4. – С. 253–256. – Режим доступу : http://www.pap.in.ua/4_2013/79.pdf.

72. Южные страсти под надежным присмотром : частная охрана в Испании // Част. охранник. – 2010. – Июнь. – Режим доступа : http://www.chaso.ru/magazine/2010-06/yuzhnye_strasti_pod_nadezhnym_prismotrom/.

73. Инако Ц. Современное право Японии : [монография] / Цунэо Инако ; пер. с япон. – М. : Прогресс, 1981. – 269 с. – Режим доступа : <http://www.twirpx.com/file/919896/>.

74. Административное право зарубежных стран : учеб. пособие / отв. ред. А. Н. Козырин. – М : СПАРК, 1996. – 229 с. – Режим доступа : <http://www.alleng.ru/d/jur/jur548.htm>.

75. Стрельцов Д. В. Система государственного управления Японии в послевоенный период : [монография] / Д. В. Стрельцов. – М. : МАКС Пресс, 2002. – 304 с. – Режим доступа : http://japanstudies.ru/index.php?option=com_weblinks&catid=37&Itemid=48.

76. Козырин А. Н. Организационно-правовые основы стратегического государственного управления в Японии / Козырин А. Н. // Реформы и право. – 2010. – № 2. – С. 47–63. – Режим доступа : <http://publications.hse.ru/en/articles/64697456>.

77. Японский феномен : [монография] / [И. П. Лебедева, С. Б. Маркарян, Э. В. Молодякова и др.] ; отв. ред. К. О. Саркисов. – М. : РИО Инт-та востоковедения РАН, 1996. – 180 с. – Режим доступа : <http://www.twirpx.com/file/1146837/>.

78. Кавато А. Подъем и падение «японской модели» экономики, способы реанимации / Акио Кавато. – Режим доступа : <http://www.japan-world-trends.com/ru/cat41/000076.php>.

79. Анисимцев Н. В. Государственный и гражданский контроль за деятельностью исполнительной власти в Японии / Н. В. Анисимцев // Актуал. проблемы современной Японии. – М. : Ин-т Дал. Востока Рос. акад. наук, 2007. – Вып. 23. – С. 47–66. – Режим доступа : http://japanstudies.ru/index.php?option=com_weblinks&catid=17&Itemid=7.

80. Анисимцев Н. В. Процесс принятия правовых и политических решений в центральном аппарате исполнительной власти Японии / Н.В. Анисимцев // Япония: 2003–2004 : ежегодник / глав. ред. Э.В. Молодякова. – М. : МАКС Пресс, 2004. – С. 38–57. – Режим доступа : http://japanstudies.ru/index.php?option=com_weblinks&catid=56&Itemid=48.

81. Гото Д. Соображения относительно торговой политики и экономического развития Японии : «Секреты», обеспечившие «экономическое чудо» / Дьюинъичи Гото. – Режим доступа : siteresources.worldbank.org/INTRANETTRADE/.../Goto_Japan_RU.doc.

82. Сенаторов А. И. Очерки административной реформы в Японии : [монография] / А. И. Сенаторов. – М. : Ин-т Дал. Востока РАН, 2004. – 206 с. – Режим доступа : <http://www.ifes-ras.ru/online-library/book/5-monograph/10-book-2004-senatorov>.

83. Анисимцев Н. Транспарентность административно-государственного управления: японский вариант / Николай Анисимцев // Проблемы теории и практики управления. – 2001. – № 6. – Режим доступа : http://vasilievaa.narod.ru/ptpu/5_6_01.htm.

84. Морозов Н. А. Преступность и борьба с ней в современной Японии : автореф. дис. на соиск. учен. степ. канд. юрид. наук : спец. 12.00.08 – «Уголовное право и криминология ; уголовно-исполнительное право» / Морозов Николай Александрович. – Владивосток, 2000. – 27 с. – Режим доступа : <http://www.law.edu.ru/book/book.asp?bookID=1184387>

85. Вэнь Хэнго. Становление и развитие науки административного права КНР / Вэнь Хэнго // Lex Russica. – 2014. – № 1. – С. 24–32. – Режим доступа : http://lexrussica.ru/articles/article_8.html.

86. Иванов А. А. Административное право зарубежных стран : учеб. пособие / А. А. Иванов. – М., 2007. – 60 с. – Режим доступа : <http://www.twirpx.com/file/300267/>.

87. Трощинский П. В. Юридическая ответственность в праве Китайской Народной Республики : [монография] / П. В. Трощинский. – М. : Ин-т Дал. Востока Рос. акад. наук, 2011. – 272 с. – Режим доступа : http://www.ifes-ras.ru/attaches/books__texts/Troschinsky_Zhongguo_falv_zeren.pdf.

88. Манцуров А. Ю. Система обеспечения внутренней безопасности Китайской Народной Республики / Манцуров Александр Юрьевич : автореф. дис. на соиск. учен. степ. канд. юрид. наук : спец. 12.00.14 «Административное право; административный процесс». – М., : 2012. – Режим доступа : dlib.rsl.ru/loader/view/01005057637?get=pdf.

89. Промышленный шпионаж: тайная сторона китайской модернизации // Форум Сообщества Практиков Конкурентной разведки (СПКР). – Режим доступа : <http://forum.razved.info/index.php?t=3970>.

90. Старкин С. В. Влияние геополитической среды на трансформацию контрразведовательной парадигмы спецслужб США / С. В. Старкин // Вестн. Брян. гос. ун-та. Сер. «История. Литературоведение. Право. Языкознание». – 2011. – № 2. – С. 128–132. – Режим доступа : http://www.brgu.ru/bank/zhurnal/vestnik_2.pdf.

91. Андросчук Г. О. Захист комерційної таємниці в США: протидія економічному шпигунству / Г. О. Андросчук // Наука та інновації. – 2013. – Т. 9. – № 1. – С. 80–95. – Режим доступу : ftp://ftp.nas.gov.ua/akademperiodyka/Downloads/S&I/2013/2013_1/Androshchuk.pdf.

92. Манцуров А. Ю. История возникновения, становления и развития правоохранительных институтов, входящих в систему обеспечения

внутренней безопасности Китайской Народной Республики / А. Ю. Манцуров // Рос. следователь. – 2009. – № 9. – Режим доступа : <http://www.center-bereg.ru/m2320.html>.

93. Каленяк В. Приватна охоронна діяльність: зарубіжний досвід та можливість його використання в Україні / Віталій Каленяк // Персонал. – 2007. – № 5. – Режим доступу : <http://personal.in.ua/article.php?ida=504>.

94. Гончаров Г. А. Пути внедрения зарубежного опыта развития индустрии безопасности в Украине / Г. А. Гончаров // Економіка: реалії часу. – 2015. – № 1 (17). – С. 173–179. – Режим доступу : <http://economics.opu.ua/117-2>.

95. Андрощук Г. А. Охрана интеллектуальной собственности в Китае: состояние и тенденции / Г. А. Андрощук // Наука та інновації. – 2010. – Т. 6, № 1. – С. 81–101. – Режим доступу : <http://dspace.nbuv.gov.ua/handle/123456789/28085>.

96. Protection Measures for Intellectual Property Rights during Exhibitions : Promulgated by Ministry of Commerce, State Administration for Industry and Commerce, State Bureau of Copyright, State Intellectual Property Office on 2006-1-10. – Available from : <http://www.wipo.int/wipolex/ru/details.jsp?id=6532>.

97. Павлова Т. Я. Развитие законодательства и усилия КНР в сфере защиты прав интеллектуальной собственности / Т. Я. Павлова // Пути Поднебесной : сб. науч. тр. / редкол. : А. Н. Гордей (отв. ред.), Лу Гуйчэн (зам. отв. ред.) [и др.]. – Минск : Респ. ин-т высш. шк., 2011. – Вып. 2. – С. 308–317. – Режим доступа : <https://www.vokitai.ru/wp-content/uploads/2010/08/puti2.pdf>.

98. Махров А. В. Об охране и защите прав интеллектуальной собственности в Китае / А. В. Махров // Торговое представительство Российской Федерации в Китайской Народной Республике. – Б. м. – 8 с. – Режим доступа : http://www.russchinatrade.ru/assets/files/ru-useful-info/Intelektual_sobstvennost.pdf.

99. Лян Миньянь. Правовая защита коммерческой тайны в Китае / Лян

Миньянь // Вестн. Бурят. гос. ун-та. – 2014. – № 2. – С. 283–285. – Режим доступа : <http://cyberleninka.ru/article/n/pravovaya-zaschita-kommercheskoy-tauny-v-kitae>.

100. О недобросовестной конкуренции : Закон КНР от 2 сент. 1993 г. / Постоян. комитет Всекит. собр. народ. представителей. – Режим доступа : <http://www.asia-business.ru/law/law2/marketing/competition/>.

101. Чистоклетов Л. Г. Гносеологічні підходи до розуміння суті та змісту безпеки суб'єктів господарювання / Л. Г. Чистоклетов // Європ. перспективи. – 2012. – № 3, ч. 2. – С. 80–86.

102. Чистоклетов Л. Г. Особливості організації безпеки суб'єктів господарювання в країнах Азії / Л. Г. Чистоклетов // Наше право. – 2012. – № 3, ч. 3. – С. 49–56.

103. Чистоклетов Л. Г. Нові парадигми сучасних загроз в сфері адміністративно-правового забезпечення безпеки діяльності суб'єктів господарювання в Україні / Л. Г. Чистоклетов // Наук. вісн. Львів. держ. ун-ту внутр. справ. Сер. юрид. / голов. ред. М. М. Цимбалюк. – 2012. – Вип. 4. – С. 226–235.

104. Чистоклетов Л. Г. Генезис розвитку теорій, моделей і концепцій адміністративно-правового забезпечення безпеки діяльності суб'єктів господарювання / Л. Г. Чистоклетов // Вісн. Акад. праці і соц. відносин Федер. профспілок України. Сер. «Право та держ. упр». – 2012. – № 4. – С. 127–134.

105. Чистоклетов Л. Г. Проблемы административно-правового обеспечения безопасности деятельности хозяйствующих субъектов в Украине / Л. Г. Чистоклетов // Право. бу. – 2013. – № 3. – С. 137–141.

106. Чистоклетов Л. Г. Досвід європейських країн у адміністративно-правовому забезпеченні безпеки діяльності суб'єктів господарювання / Л. Г. Чистоклетов // Наук. вісн. Львів. держ. ун-ту внутр. справ. Сер. юрид. / голов. ред. В.В. Середа. – 2014. – Вип. 1. – С. 101–110.

107. Чистоклетов Л. Г. Досвід Японії в царині адміністративно–

правового забезпечення безпеки діяльності суб'єктів господарювання / Л. Г. Чистоклетов // Наук. зап. ПВНЗ «Львівський університет бізнесу та права» : зб. наук. пр. – Львів, 2015. – № 13. – С. 207–211.

108. Чистоклетов Л. Г. Безпека діяльності суб'єктів господарювання як об'єкт адміністративно-правового забезпечення / Л. Г. Чистоклетов // Юрид. наук. електрон. журн. / Запоріз. нац. ун-т, Юрид. ф-т. – 2015. – № 5. – С. 163–168.

109. Чистоклетов Л. Г. З досвіду КНР в сфері адміністративно-правового забезпечення безпеки суб'єктів господарювання / Л. Г. Чистоклетов // Журн. східноєвроп. права. – 2015. – № 21. – С. 122–127.

110. Чистоклетов Л. Г. З досвіду США в галузі адміністративно-правового забезпечення безпеки суб'єктів господарювання / Л. Г. Чистоклетов // Порівнял.-аналіт. право. – 2015. – № 4. – С. 291–293.

111. Кельман М. С. Методологічна ситуація у сучасному правознавстві та тенденції розвитку його методології / М. С. Кельман // Наук. вісн. Міжнар. гуманіт. ун-ту. Сер. «Юриспруденція». – 2013. – № 5. – С. 4–8.

112. Джегутанов Б. История и философия науки : учеб. пособие для аспирантов / Б. Джегутанов, В. Стрельченко, В. Балахонский, Г. Хон. – СПб. : Питер, 2006 – 368 с. – Режим доступа : omsu.ru/file.php?id=3195.

113. Проблемы теории государства и права : учебник / под ред. В. М. Сырых. – М. : Эксмо, 2008. – 528 с. – Режим доступа : <http://www.right777.ru/tgp.html>.

114. Андреев И. Д. Диалектическая логика : учеб. пособие / И. Д. Андреев. – М. : Высш. шк., 1985. – 367 с.

115. Винограй Э. Г. Диалектическая логика : лекция к учеб. курсу «Логика» / Э. Г. Винограй. – Режим доступа : <http://e-lib.kemtipp.ru/uploads/23/fp134.pdf>.

116. Сырых В. М. Логические основания общей теории права : в 2 т. : [монография] / В. М. Сырых. – 2-е изд., испр. и доп. – М. : Юрид. дом «Юстицинформ», 2001. – Т. 1 : Элементный состав. – 528 с. – Режим

доступа : http://telecomlaw.ru/young_res/logical_basics.pdf.

117. Черданцев А. Ф. Теория государства и права : учеб. для вузов / А. Ф. Черданцев. – М. : Юрайт-М, 2002. – 429 с. – Режим доступа : http://www.pravo.vuzlib.su/book_z835.html.

118. Тарасов Н. Н. Методологические проблемы юридической науки: [монография] / Н. Н. Тарасов. – Екатеринбург : Изд-во Гуманитар. ун-та, 2001. – 263 с. – Режим доступа : http://www.juristlib.ru/book_4041.html.

119. Историческое и логическое в познании государства и права : [монография] / Королев А. И., Луковская Д. И., Явич Л. С. и др. ; под. ред. А. И. Королева. – Л. : Изд-во Ленингр. ун-та, 1988. – 160 с.

120. Мелехин А. В. Теория государства и права : учебник / А. В. Мелехин. – М. : Маркет ДС корпорейшн, 2007. – 633 с. – Режим доступа : http://www.juristlib.ru/book_675.html.

121. Хропанюк В.Н. Теория государства и права : учебник / В. Н. Хропанюк ; под ред. В. Г. Стрекозова. – 3-е изд., доп., испр. – М. : Интерстиль : Омега-Л, 2008. – 384 с. – Режим доступа : http://pravo-olymp.ru/wp-content/uploads/2013/05/Teoria_gosudarstva_i_prava_Khropanyuk_V_N_2008_-3.pdf.

122. Керимов Д. А. Методология права: (предмет, функции, проблемы философии права) / Д. А. Керимов. – 2-е изд. – М. : Аванта+, 2001. – 560 с. – Режим доступа: <http://padabum.com/d.php?id=19823>.

123. Хутыз М. Х. Историзм в исследовании проблем гражданского процессуального права / М. Х. Хутыз // Правоведение. – 1984. – № 1. – С. 92–96. – Режим доступа : <http://www.law.edu.ru/article/article.asp?articleID=185905>.

124. Юсупов В. А. Административное право и методы его познания / Юсупов В. А. // Социал.-полит. науки. – 2012. – № 3. – С. 67–70. – Режим доступа : <http://cyberleninka.ru/article/n/administrativnoe-pravo-i-metody-ego-poznaniya#ixzz3G6iOrGZs>.

125. Радбрух Г. Философия права : [монография] / Густав Радбрух ;

пер. с нем. – М. : Междунар. отношения, 2004. – 240 с. – Режим доступа : <http://forum.yurclub.ru/index.php?app=downloads&showfile=2580>.

126. Яркова Е. Н. История и методология юридической науки : учеб. пособие / Е. Н. Яркова. – Тюмень : Изд-во Тюмен. гос. ун-та, 2012. – 357 с. – Режим доступа : www.tgu-nsk.ru/knigi/istoryurYarkova.doc.

127. Фальковський А. О. До визначення поняття аксіологічного дослідницького підходу в методології юриспруденції / А. О. Фальковський // Актуал. пробл. держави і права : зб. наук. пр. – О. : Юрид. л-ра, 2008. – Вип. 40. – С. 59–64. – Режим доступу : <http://www.apdp.in.ua/v40/11.pdf>.

128. Бабенко А. Н. Правовые ценности и освоение их личностью : автореф. дис. на соиск. учен. степ. д-ра юрид. наук : спец. 12.00.01 «Теория и история права и государства; История правовых учений» / Бабенко Андрей Николаевич. – М., 2002. – 46 с. – Режим доступа : <http://law.edu.ru/book/book.asp?bookID=1258746>.

129. Балаянц М. С. Фундаментальные правовые ценности современного общества : автореф. дис. на соиск. учен. степ. канд. юрид. наук : спец. 2.00.01 «Теория и история права и государства; история учений о праве и государстве» / Балаянц Михаил Сергеевич. – М., 2007. – 25 с. – Режим доступа : <http://law.edu.ru/book/book.asp?bookID=1289580>.

130. Смирнова И. Г. Ценность как основная категория аксиологии и ее значение в праве / И. Г. Смирнова // Изв. Иркут. гос. экон. акад. – 2010. – № 5(73). – С. 144–148. – Режим доступа : <http://cyberleninka.ru/article/n/tsennost-kak-osnovnaya-kategoriya-aksiologii-i-ee-znachenie-v-prave>.

131. Горобец К. В. Аксиосфера права: философский и юридический дискурс : монография / К. В. Горобец. – Одесса : Фенікс, 2013. – 216 с. – Режим доступа : <http://www.academia.edu/8140991/>.

132. Неновски Н. Ценности и право : [монография] / Н. Неновски ; пер. с болг. – М. : Прогресс, 1987. – 248 с. – Режим доступа : <http://www.twirpx.com/file/692269/>.

133. Ивин А. А. Ценность / А. А. Ивин // *Философия : энциклопед. слов. / под ред. А. А. Ивина.* – М. : Гардарики, 2004. – 1072 с. – Режим доступа : <http://www.logic-books.info/node/424>.

134. Пушкарёв С. А. Правовые ценности в профессиональной деятельности сотрудников органов внутренних дел : автореф. дис. на соиск. учен. степ. канд. юрид. наук. : спец.12.00.01 «Теория и история права и государства; история учений о праве и государстве» / Пушкарёв Станислав Александрович. – Ростов-на-Дону, 2009. – 24 с. – Режим доступа : <http://law.edu.ru/book/book.asp?bookID=1344194>.

135. Философия права : учебник / О. Г. Данильян, Л. Д. Байрачная, С. И. Максимов и др. ; под ред. О. Г. Данильяна. – М. : Эксмо, 2005. – 412 с. – Режим доступа : <http://nashol.com/2011052955273/filosofiya-prava-danilyan-o-g-bairachnaya-l-d-maksimov-s-i.html>.

136. Джафаров Ильяс Хикмет оглы. Правосознание и правовые ценности / Джафаров Ильяс Хикмет оглы // *Право і суспільство.* – 2013. – № 3. – С. 205–210. – Режим доступа : www.pravoisuspilstvo.org.ua/

137. Михайлов С. В. Правовые ценности: теоретико-правовой аспект : автореф. дис. на соиск. учен. степ. канд. юрид. наук : спец. 12.00.01 «Теория и история права и государства; история учений о праве и государстве» // Михайлов Станислав Владимирович. – Волгоград, 2011. – 28 с. – Режим доступа : http://lib.volsu.ru/avref/index.php?option=com_djcatalog&view=item&id=116:mihailov&cid=21:teorija-i-istorija-prava-i-gosudarstva.

138. Алексеев С. С. Теория права : [монография] / С. С. Алексеев ; 2-е изд. перераб. и доп. – М. : БЕК, 1995. – VI, 320 с. – Режим доступа : http://www.telecomlaw.ru/young_res/Alek_s_toery_law.pdf.

139. Мішина І. Аксіологічні засади правових систем / І. Мішина // *Порівнял. правознавство.* – 2012. – № 3/4. – С. 84–90.

140. Винограй Э. Г. Диалектический принцип системности как коцептуальное ядро развития системно-диалектического подхода

Э. Г. Винограй // Социогуманитар. вестн. / Кемеров. ин-т (фил.) Рос. гос. торг.-экон. ун-та. – 2011. – № 6. – С. 135–139. – Режим доступа : http://vinogray.narod.ru/articles/doc_9.pdf.

141. Винограй Э. Г. Основы общей теории систем : [монография] / Э. Г. Винограй. – Кемерово : Кемеров. технол. ин-т пищевой пром-сти, 1993. – 339 с. – Режим доступа : http://window.edu.ru/resource/519/69519/files/mono_1.pdf.

142. Корсаков С .Н. Философская концепция комплексного исследования человека в творчестве И. Т. Фролова : автореф. дис. на соиск. учен. степ. д-ра филос. наук : спец. 09.00.13 «Философская антропология, философия культуры» / Корсаков Сергей Николаевич. – М., 2011. – Режим доступа : <http://cheloveknauka.com/filosofskaya-kontseptsiya-kompleksnogo-issledovaniya-cheloveka-v-tvorchestve-i-t-frolova>.

143. Комплексное изучение системы воздействия на преступность: (методологические и теоретические основы) [монография] / под ред. П. П. Осипова. – Л. : Изд-во Ленингр. ун-та, 1978. – Режим доступа : http://www.pravo.vuzlib.su/book_z403_page_6.html.

144. Коровина О. С. Феноменологический метод в структуре методологии отечественного правоведения : автореф. дис. на соиск. учен. степ. канд. юрид. наук : спец. : 12.00.01 «Теория и история права и государства ; история учений о праве и государстве» / Коровина Оксана Сергеевна. – Челябинск, 2007. – 26 с. – Режим доступа : <http://law.edu.ru/book/book.asp?bookID=1276300>.

145. Сырых В. М. История и методология юридической науки : учебник / В. М. Сырых. – М. : Норма : ИНФРА-М, 2012. – 464 с. – Режим доступа : <http://www.twirpx.com/file/1117681/>.

146. Мережко А .А. Юридическая герменевтика и методология права / А. А. Мережко // Пробл. філос. і права. – 2003. – Т. 1. – С. 159–162. – Режим доступа : <http://dspace.nbu.gov.ua/bitstream/handle/123456789/8634/36-Merezhko.pdf?sequence=1>.

147. Васюк А. В. История возникновения и развития юридической герменевтики в России : автореф. дис. на соиск. учен. степ. канд. юрид. наук : спец. 12.00.01 «Теория и история права и государства; история учений о праве и государстве» / Васюк Анастасия Владимировна. – М., 2011. – 23 с. – Режим доступа : gra-mu.ru/doc/nauka/ds2/vasuk.doc.

148. Малахов В. П. Многообразие методологий современной теории государства и права / В. П. Малахов // История государства и права. – 2010. – № 6. – Режим доступа : <http://forum.yurclub.ru/index.php?app=downloads&showfile=4619>.

149. Сайфуліна Ю. В. Феноменологічний підхід до розуміння права / Ю. В. Сайфуліна // Наук. вісн. Чернів. ун-ту. Сер. «Правознавство». – 2011. – Вип. 597. – С. 29–33. – Режим доступу : <http://lawreview.chnu.edu.ua/visnuku/st/597/5.pdf>.

150. Честнов И. Л. Постклассическая теория права [монография] / И. Л. Честнов. – СПб. : Алеф-Пресс, 2012. – 650 с. – Режим доступа : <http://www.twirpx.com/file/1435715/>.

151. Пилюгина Н. С. Антропологический метод познания права : теоретико-правовой анализ : автореф. дис. на соиск. учен. степ. канд. юрид. наук : спец. 12.00.01 «Теория права и государства; история учений о праве и государстве» / Пилюгина Наталия Сергеевна. – Краснодар, 2009. – 25 с. – Режим доступа : <http://law.edu.ru/book/book.asp?bookID=1342669>.

152. Федосеев П. Н. Материалистическая диалектика: краткий очерк теории : [монография] / П. Н. Федосеев, И. Т. Фролов, В. А. Лекторский и др. – 2-е изд., доп. – М. : Политиздат, 1985. – 350 с.

153. Новая философская энциклопедия : в 4 т. / Ин-т философии РАН ; Нац. обществ.-науч. фонд ; Науч.-редакт. совет : председатель В. С. Степин. – М. : Мысль, 2010. – Т. 3 : Н – С. – 692, [2] с. – Режим доступа : http://platonanet.org.ua/load/knigi_po_filosofii/slovari_ehnciklopedii/novaja_filosfskaja_ehnciklopedija_v_4_tomakh_2010/23-1-0-1152.

154. Малахов В. П. Многообразие методологий современной теории

государства и права: системная методология / В. П. Малахов // История государства и права. – 2009. – № 19. – Режим доступа : <http://forum.yurclub.ru/index.php?app=downloads&showfile=4619>.

155. Винниченко О. Ю. Системный подход в правовом исследовании государственных учреждений / О. Ю. Винниченко, В.М. Нохрин // Вестн. Тюмен. гос. ун-та. – 2011. – № 3. – С. 198–202. – Режим доступа : <http://cyberleninka.ru/article/n/sistemnyy-podhod-v-pravovom-issledovanii-gosudarstvennyh-uchrezhdeniy>.

156. Капустин А. А. Методология системного подхода в практике решения задач предупреждения правонарушений и борьбы с преступностью в современной России : [монография] / А. А. Капустин. – СПб. : Изд-во СПбГЭУ, 2013. – 142 с.

157. Криворучко Л. С. Використання системного підходу в адміністративній системі щодо забезпечення захисту прав людини в Україні / Криворучко Лариса Сергіївна // Європ. перспективи. – 2012. – № 4, ч. 2. – С. 54–61 с.

158. Блауберг И. В. Становление и сущность системного подхода: [монография] / И. В. Блауберг, Э. Г. Юдин. – М. : Наука, 1973. – 269, [1] с. – Режим доступа : http://platonanet.org.ua/load/knigi_po_filosofii/sinergetika/blaubergh_i_v_judin_gh_stanovlenie_i_sushhnost_sistemnogo_podkhoda/55-1-0-3766.

159. Черняк Ю. И. Системный анализ в управлении экономикой : [монография] / Ю. И. Черняк. – М. : Экономика, 1975. – 191 с. – Режим доступа : <http://www.nehudlit.ru/books/sistemnyy-analiz-upravlenii.html>.

160. Винограй Э. Г. Алгоритмы системной диалектики как методологические инструменты эвристического поиска / Э. Г. Винограй // Техника и технология пищевых производств. – Кемерово : Кемер. технол. ин-т пищевой пром-сти, 2007. – С. 10–17. – Режим доступа : <http://vinogray.narod.ru/articles.html>.

161. Резкин П. Е. Сущность и составляющие экономической

безопасности организации / П. Е. Резкин, Н. Л. Белорусова // Вестн. Полоц. гос. ун-та. Сер. Д. – 2013. – № 5. – С. 47–55. – Режим доступа : <http://www.psu.by/index.php/vestnik-pgu/2013-god/7532-vestnik-pgu-5-serija-d-ekonomicheskiei-juridicheskie-nauki-2013g.html>.

162. Хакен Г. Тайны восприятия : [монография] / Г. Хакен, М. Хакен-Крелль ; пер. с нем. – М. : Ин-т компьютер. исслед., 2002. – 272 с. – Режим доступа : http://vk.com/doc4296187_250872377.

163. Хакен Г. Тайны природы. Синергетика: учение о взаимодействии : [монография] / Г. Хакен ; пер. с нем. – Москва ; Ижевск : Ин-т компьютер. исслед., 2003. – 320 с. – Режим доступа : http://www.e-reading.link/bookreader.php/110685/Taiiny_prirody.pdf.

164. Хакен Г. Можем ли мы применять синергетику в науках о человеке? / Герман Хакен // Сайт С. П. Курдюмова. – Режим доступа : <http://spkurdyumov.ru/what/primenyat-sinergetiku-v-naukax-o-cheloveke-german-haken/>.

165. Курдюмов С. П. Синергетика: начала нелинейного мышления / С. П. Курдюмов, Е. Н. Князева // Сайт С. П. Курдюмова. – Режим доступа : <http://spkurdyumov.ru/what/sinergetika-nachala-nelinejnogo-myshleniya/>.

166. Мінка Т. П. Дослідження адміністративно-правових режимів, що забезпечуються органами внутрішніх справ з використанням синергетики / Т. П. Мінка // Часопис Київ. ун-ту права. – 2010. – № 2. – С. 142–146. – Режим доступу : <http://dspace.nbuv.gov.ua/xmlui/handle/123456789/22545>

167. Орлов Ю. Ю. Синергетика та пізнання правових явищ / Орлов Юрій Юрійович, Джужа Олександр Миколайович, Орлова Олена Юріївна // Наук. вісн. Нац. акад. внутр. справ. – 2014. – № 1. – С. 75–90. – Режим доступу : http://www.naiu.kiev.ua/scientbul/images/documents/vupysk_6_85_2012/UA/orlov_ua.pdf.

168. Кривцова І. С. Методологічна роль синергетики у порівняльно-правовому пізнанні : автореф. дис. на здоб. наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. : 12.00.01 «Теорія та історія держави і права; історія політичних і

правових учень / Кривцова Ірина Сергіївна. – О., 2008. – Режим доступу : <http://www.libs.com.ua/a-yuridicheskie/40015-1-metodologichna-rol-sinergetiki-porivnyalno-pravovomu-piznanni.php>.

169. Грунина В. А. Синергетические основы правового регулирования : автореф. дис. на соиск. учен. степ. канд. юрид. наук : спец. 12.00.01 «Теория и история права и государства; история учений о праве и государстве» / Грунина Вероника Александровна. – Владимир, 2006. – 22 с. – Режим доступа: http://www.vui-fsin.ru/avtoref/Avtoreferat_Grunina.doc.

170. Шишкин В. В. Синергетический подход в теории права : автореф. дис. на соиск. учен. степ. канд. юрид. наук. : спец. 12.00.01 «Теория и история права и государства; история правовых учений» / Шишкин Василий Викторович. – Н. Новгород, 2007. – 35 с. – Режим доступа : <http://law.edu.ru/book/book.asp?bookID=1290404>.

171. Вележев С. И. Юридическая синергетика как методологическая основа познания правовых явлений / С. И. Вележев // Вопр. экономики и права. – 2012. – № 2. – С. 261–266. – Режим доступа : http://ecsocman.hse.ru/data/2013/04/12/1251452285/Pages%20from%20ver_201202-49.pdf.

172. Тирских М. Г. Право как объект применения синергетических методов / М. Г. Тирских // Академ. юрид. журн. – 2007. – № 2. – С. 4 – 8. – Режим доступа : <http://www.izpi.ru/picnews/auj/alj2-07.pdf>.

173. Мальцев Г. В. Социальные основания права : [монографія] / Г. В. Мальцев. – М. : НОРМА : ИНФРА-М, 2011. – 800 с. – Режим доступа : <http://nashol.com/2014120280998/socialnie-osnovaniya-prava-malcev-g-v-2011.html>.

174. Дробышевский В. С. Российское право в свете синергетического подхода / Владимир Станиславович Дробышевский // Учен. зап. Забайкал. гос. ун-та. Сер. «Философия, социология, культурология, социальная работа». – 2012. – № 4. – С. 189–195. – Режим доступа : <http://cyberleninka.ru/article/n/rossiyskoe-pravo-v-svete-sinergeticheskogo>

podhoda.

175. Солодухо Н. М. Методология ситуационного подхода в научном познании / Солодухо Н. М. // Фундам. исслед. – 2005. – № 8. – С. 85–87. – Режим доступа : <http://www.rae.ru/fs/pdf/2005/8/56.pdf>.

176. Солодухо Н. М. Манифест ситуационного движения / Н. М. Солодухо // Вестн. Татарстан. отд-ния Рос. экол. акад. – 2003. – № 3. – С. 3–4. – Режим доступа : http://culturolog.ru/index2.php?option=com_content&task=view&id=159&pop=1&page=0.

177. Шипунов И. В. Юридическая ситуация как общетеоретическая категория : автореф. дис. на соиск. учен. степ. канд. юрид. наук : спец. 12.00.01 «Теория и история права и государства; история учений о праве и государстве» / Шипунов Иван Викторович. – Омск, 2009. – 24 с. – Режим доступа : www.omsu.ru/file.php?id=3586.

178. Осипова Е. В. Обзор Международной научно-практической конференции «Актуальные проблемы использования ситуационного подхода в юридической науке и правоприменительной деятельности», посвященной 10-летию научной школы криминалистической ситуалогии Балтийского федерального университета им. Иммануила Канта. Калининград, 2 – 3 ноября 2012 г. / Осипова Е. В. // Современное право : науч. сеть. – Режим доступа : <http://www.sovremennoepravo.ru/m/events/view/Использование-ситуационного-подхода-в-юридической-науке>.

179. Волчецкая Т. С. Ситуационный подход в практической и исследовательской криминалистической деятельности : учеб. пособие / Т. С. Волчецкая. – Калининград : Калинингр. ун-т, 1999. – 74 с. – Режим доступа : <http://window.edu.ru/resource/720/22720/files/volchets.pdf>.

180. Щедровицкий Г. П. Избранные труды / Г. П. Щедровицкий. – М. : Изд-во Шк. Культур. Политики, 1995. – 800 с. – Режим доступа : http://platonanet.org.ua/load/knigi_po_filosofii/filosofija_jazyka/shhedrovickij_g_p_izbrannye_trudy_1995/32-1-0-1320.

181. Лекторский В. А. Деятельностный подход вчера и сегодня /

В. А. Лекторский // Стиль мышления: проблема исторического единства научного знания: К 80-летию Владимира Петровича Зинченко. – М. : РОССПЭН, 2011. – С. 15–27. – Режим доступа : <http://publications.hse.ru/chapters/90275395>.

182. Гусарев С. Д. Діяльнісний підхід у структурі методології сучасного правознавства / Станіслав Дмитрович Гусарев // Альм. права. – 2011. – Вип. 2. – С. 29–33. – Режим доступа : <http://dspace.nbuv.gov.ua/handle/123456789/62880>.

183. Беляев М. А. Юридическое познание как деятельность / М. А. Беляев // Вестн. Воронеж. гос. ун-та. Сер. «Философия». – 2012. – № 1. – С. 3–21. – Режим доступа : <http://www.vestnik.vsu.ru/pdf/phylosophy/2012/01/2012-01-01.pdf>.

184. Шагиев Б. В. Юридическая деятельность в современном российском обществе : теоретико-правовой аспект : дис. ... канд. юрид. наук : 2.00.01 / Шагиев Булат Васильевич. – М., 2003. – Режим доступа : <http://www.dissercat.com/content/yuridicheskaya-deyatelnost-v-sovremennom-rossiiskom-obshchestve-teoretiko-pravovoi-aspekt#ixzz3KnPab3sz>.

185. Шагиева Р. В. Концепция правовой деятельности в современном обществе : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.01 / Шагиева Розалина Васильевна. – М., 2006. – Режим доступа : <http://www.dissercat.com/content/kontseptsiya-pravovoi-deyatelnosti-v-sovremennom-obshchestve>.

186. Белякова Ю. Л. Социокультурный подход: этапы формирования и основные императивы / Белякова Ю. Л. // Государственное упр. : электрон. вестн. – 2011. – Вып. 29. – Режим доступа : http://ejournal.spa.msu.ru/vestnik/item/29_2011belyakova.htm.

187. Лапин Н. И. Социокультурный подход и социетально-функциональные структуры / Н. И. Лапин // Социол. исслед. – 2000. – № 7. – С. 3–12. – Режим доступа: <http://ecsocman.hse.ru/socis/msg/18520274.html>.

188. Гусейнов Абульфаз Ибрагим оглы. Право как феномен культуры : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.01 / Гусейнов Абульфаз Ибрагим оглы. – М.,

2007. – 410 с. – Режим доступа : <http://www.twirpx.com/file/694207/>.

189. Чистоклетов Л. Г. Системний підхід у забезпеченні безпеки діяльності суб'єктів господарювання / Л. Г. Чистоклетов // Наук. зап. ПВНЗ «Львівський університет бізнесу та права» : зб. наук. пр. – Львів, 2012. – № 8. – С. 186–189.

190. Чистоклетов Л. Г. Принципи дослідження адміністративно-правового забезпечення безпеки діяльності суб'єктів господарювання / Л. Г. Чистоклетов // Наук. вісн. Львів. держ. ун-ту внутр. справ. Сер. юрид. / голов. ред. В. В. Середа. – 2015. – № 1. – С.

191. Чистоклетов Л. Г. Комплексний, системний і синергетичний підходи до дослідження проблематики вдосконалення адміністративно-правового забезпечення безпеки суб'єктів господарювання / Л. Г. Чистоклетов // Наук. вісн. Львів. держ. ун-ту внутр. справ. Сер. юрид. / голов. ред. В. В. Середа. – 2015. – Вип. 4. – С.101–110.

192. Чистоклетов Л. Г. Про можливості використання ситуаційного, діяльнісного й соціокультурного підходів для вдосконалення адміністративно-правового забезпечення безпеки суб'єктів господарювання в Україні / Л. Г. Чистоклетов // Мит. справа. – 2015. – № 5, ч. 2. – С. 111–114.

193. Матвеев Т. Г. Организация деятельности негосударственной правоохранительной системы : автореф. дис. на соиск. учен. степ. канд. юрид. наук : спец. 12.00.13 «Управление в социальных и экономических системах (юридические аспекты); правовая информатика; применение математических методов и вычислительной техники в юридической деятельности» / Матвеев Тимофей Германович. – М., 1998. – 24 с. – Режим доступа : law.edu.ru/book/book.asp?bookID=1233010.

194. Белорусов В. Б. Административно-правовой статус негосударственных субъектов правоохранительной деятельности в Российской Федерации : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.14 / Белорусов Виктор Борисович. – М., 2005. – Режим доступа : <http://www.dissercat.com/content/administrativno-pravovoi-status-negosudarstven>

nykh-subektov-pravookhranitelnoi-deyatelnosti-.

195. Мак-Мак В. П. Служба безопасности предприятия как субъект частной правоохранительной деятельности : автореф. дис. на соиск. учен. степ. канд. юрид. наук : спец. 12.00.11 «Судебная власть; прокурорский надзор; организация правоохранительной деятельности; адвокатура» / Мак-Мак Василий Петрович. – М., 2003. – 22 с. – Режим доступа : <http://law.edu.ru/book/book.asp>.

196. Краснокутський С. В. Юридическая природа негосударственной правоохранительной деятельности в Украине: (теоретико-правовой аспект) : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01 / Краснокутский Сергей Валерьевич. – Х., 2004. – 170 с.

197. Онопенко П. В. Правоохоронні функції Української держави: зміст і реалізація : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.01 «Теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень» / Онопенко Петро Васильович. – К., 2005. – 20 с. . – Режим доступу : <http://www.irbis-nbuv.gov.ua>.

198. Пікуля Т. О. Правоохоронні органи в механізмі держави України: (теоретико-правові питання функціонування) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.01 «Теорія та історія держави і права; історія політичних і правових вчень» / Пікуля Тетяна Олександрівна. – К., 2004. – Режим доступу : <http://www.libs.com.ua/a-yuridicheskie/21688-1-pravooohoronni-organi-mehanizmi-derzhavi-ukraini-teoretiko-pravovi-pitannya-funkcionuvannya.php>.

199. Сачаво А. Г. Адміністративно-правові основи діяльності приватних охоронних структур та їх взаємодія з ОВС України : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.07 «Теорія управління, адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право» / Сачаво Андрій Григорович. – К., 2004. – Режим доступу : http://revolution.allbest.ru/law/00286565_0.html.

200. Ковальська В. В. Міліція в системі правоохоронних органів

держави: (адміністративно-правові аспекти) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра юрид. наук : спец. 12.00.07 «Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право» / Ковальська Віта Володимирівна. – К., 2009. – Режим доступу : http://lawdiss.org.ua/2011-06-24-15-55-06/120007-.html?page=shop.product_details&flypage=flypage.tpl&product_id=2090272&category_id=9120007.

201. Сюсюкин А. В. Административно-правовое регулирование в сфере обеспечения экономической безопасности : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.14 / Сюсюкин Алексей Васильевич. – Ростов-на-Дону, 2004. – Режим доступа : <http://www.dissercat.com/content/administrativno-pravovoe-regulirovanie-v-sfere-obespecheniya-ekonomicheskoi-bezopasnosti>.

202. Максимов С. Н. Административно-правовое обеспечение экономической безопасности в Российской Федерации: концептуальные и методологические аспекты : автореф. дис. на соиск. учен. степ. д-ра юрид. наук : 12.00.14 «Административное право и административный процесс» / Максимов Сергей Николаевич. – М., 2014. – Режим доступа : http://dissovet.rudn.ru/web-local/prep/rj/index.php?id=28&mod=dis&dis_id=360.

203. Лекарь С. І. Структура адміністративно-правового механізму забезпечення економічної безпеки держави / Лекарь Сергій Іванович // Європ. перспективи. – 2013. – № 1. – С. 33–36.

204. Присяжнюк А. Й. Адміністративно-правовий механізм забезпечення економічної безпеки держави / А. Й. Присяжнюк // Форум права. – 2011. – № 1. – С. 808–813. – Режим доступу : <http://www.nbu.gov.ua/e-journals/FP/2011-1/11paiebd.pdf>.

205. Адміністративне право України : акад. курс : підручник : у 2 т. / ред. кол. : В. Б. Авер'янов (голова). – К. : Юрид. думка, 2004. – Т. 1 : Загальна частина]. – 2004. – 584 с. – Режим доступу : http://chtyvo.org.ua/authors/Averianov_Vadym/Administrativne_pravo_Ukrainy_Tom_1_Zahalna_chastyna/.

206. Коломоєць Т. О. Адміністративне право України : акад. курс : підручник / Т. О. Коломоєць. – К. : Юрінком Інтер, 2011. – 576 с.

207. Стеценко С. Г. Адміністративне право України : навч. посіб. – 3-тє вид., перероб. та доп. / С. Г. Стеценко. – К. : Атіка, 2011. – 624 с.

208. Про демократичний цивільний контроль над Воєнною організацією і правоохоронними органами держави : Закон України від 19 черв. 2003 р. № 975-IV. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/975-15>.

209. Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів : Закон України від 23 груд. 1993 р. № 3781-XII. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/3781-12>.

210. Про Національну поліцію : Закон України від від 2 лип. 2015 р. № 580-VIII. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/580-19>

211. Питання функціонування органів поліції охорони як територіальних органів Національної поліції та ліквідації деяких територіальних органів Міністерства внутрішніх справ : постанова Каб. Міністрів України від 13 жовт. 2015 р. № 834. – Режим доступу : <http://www.kmu.gov.ua/control/ru/cardnpd?docid=248570738>.

212. Питання забезпечення охорони об'єктів державної та інших форм власності : постанова Кабінету Міністрів України від 11 листоп. 2015 р. № 937. – Режим доступу : <http://document.ua/pitannja-zabezpechennja-ohoroni-obektiv-derzhavnoyi-ta-inshi-doc248323.html>.

213. Про участь громадян в охороні громадського порядку і державного кордону : Закон України від 22 черв. 2000 р. № 1835-III. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1835-14>.

214. Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності : Закон України від 5 квіт. 2007 року № 877-V. – Режим доступу : <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/877-16>.

215. Вавженчук С. Я. Співвідношення понять «захист» та «охорона» трудових прав в чинному законодавстві / С. Я. Вавженчук // Форум права. – 2010. – № 1. – С. 45–49. – Режим доступу: <http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/FP/2010-1/10vcjvhz.pdf>.

216. Про охоронну діяльність : Закон України від 22 берез. 2012 р. № 4616-VI. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4616-17>.
217. Ліцензійний реєстр на провадження охоронної діяльності. – Режим доступу : <http://www.npu.gov.ua/uk/doccatalog/list?currDir=987160>
218. Державна служба статистики України : уряд. портал. – Режим доступу : <http://ukrstat.gov.ua/>.
219. Математические методы анализа в торговле: (Очерки теории и практики) / Баканов М.И., Бровиков И.С., Бабурин В.Т. и др. – М. : Экономика, 1967. – 247 с.
220. Тутубалин В. Н. Теория вероятностей : крат. курс и науч.-метод. замеч. / В. Н. Тутубалин. – М. : Изд-во Моск. ун-та, 1972. – 230 с.
221. Капленко Г. В. О вероятностном характере прогнозирования покупательского спроса на основе данных сплошного наблюдения / Г. В. Капленко // Бізнесінформ. – 2014. – № 8. – С. 228–232.
222. Адміністративне право України : підручник / В. Б. Авер'янов, Д. А. Бекерська, Л. Р. Біла та ін. ; за ред. С. В. Ківалова. – Одеса : Юрид. л-ра, 2003. – Режим доступу : <http://te.zavantag.com/docs/1557/index-38898-1.html>.
223. Музичук О. М. Уточнення сутності категорії «правовий статус суб'єкта адміністративно-правових відносин та його елементного складу / О. М. Музичук // Форум права. – 2008. – № 1. – С. 316 – 321. – Режим доступу : <http://www.nbu.gov.ua/ejournals/FP/2008-1/08momies.pdf>.
224. Гайдов В. Б. Административно-правовой статус должности государственной службы / В. Б. Гайдов // Вестн. Южно-Урал. гос. ун-та. Сер. «Право». – 2005. – № 8 (48). – С. 79–84. – Режим доступа : <http://cyberleninka.ru/article/n/administrativno-pravovoy-status-dolzhnosti-gosudarstvennoy-sluzhby>.
225. Собянин С. С. Разграничение компетенции органов власти различных уровней в федеративном государстве / С. С. Собянин // Государство и право. – 2006. – № 12. – С. 5–11. – Режим доступа : library.nulau.edu.ua/POLN_TEXT/Zurnal.../Gos_pravo_2006_12.pdf.

226. Тихомиров Ю. А. Теория компетенции : [монография] / Ю. А. Тихомиров. – М. : Юринформцентр, 2001. – 355 с. – Режим доступа : <http://www.twirpx.com/file/1606545/>.

227. Тихомиров Ю. А. Теория компетенции / Ю. А. Тихомиров // Журн. рос. права. – 2000. – № 10. – Режим доступа : http://www.juristlib.ru/book_1909.html.

228. Тихомиров Ю. А. Споры о компетенции / Ю. А. Тихомиров // Право и экономика. – 2001. – № 2. – Режим доступа : <http://www.lawmix.ru/comm/9035>.

229. Тихомиров Ю. А. Административное право и процесс : полный курс / Ю. А. Тихомиров. – М. : Изд. г-на Тихомирова М. Ю., 2005. – Режим доступа : <http://www.twirpx.com/file/553072/>.

230. Воробьева С. В. Компетенция как инструмент государственно-правового регулирования : автореф. дис. на соиск. учен. степ. канд. юрид. наук : спец. 12.00.01 «Теория и история права и государства; история учений о праве и государстве» / Воробьева Светлана Викторовна. – Тамбов, 2007. – Режим доступа : <http://www.dissercat.com/content/kompetentsiya-kak-instrument-gosudarstvenno-pravovogo-regulirovaniya#ixzz36QpLdAII>.

231. Братановский С. Н. Правовое регулирование предметов ведения муниципальных образований в сфере использования и охраны земель : монография / С. Н. Братановский, Г. Г. Хачиев. – М. : Директ-Медиа, 2012. – 182 с.

232. Алибаева Г. А. Теоретические аспекты соотношения понятий «функция» и «полномочия» в деятельности исполнительных органов / Г. А. Алибаева // Вестн. КазНУ. Сер. «Юриспруденция». – 2009. – Режим доступа: <http://articlekz.com>.

233. Черногоров Д. А. Административно-правовой статус должностного лица в Российской Федерации : дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.14 «Административное право; административный процесс» / Черногоров Денис Александрович. – М., 2014. – 187 с. – Режим доступа:

http://www.postgraduate.mosgu.ru/disser_advice/razmesenie.

234. Конституція України. – Режим доступу : http://kodeksy.com.ua/konstitutsiya_ukraini.htm.

235. Древаль Ю. Д. Участь комітетів (комісій) у забезпеченні механізму парламентського контролю / Ю. Д. Древаль // Теорія та практика державного управління : зб. наук. пр. – Х. : Вид-во ХарПІ НАДУ «Магістр», 2009. – Вип. 3 (26). – С. 221–228.

236.Тороп Ю. В. Роль парламентских комитетов в законодательном процессе: на примере федеративных государств Западной Европы / Ю. В. Тороп // Правоведение. – 2006. – № 6. – С. 29–35. – Режим доступа : <http://law.edu.ru/article/article.asp?articleID=1251407>.

237. Про перелік, кількісний склад і предмети відання комітетів Верховної Ради України восьмого скликання : Постанова Верхов. Ради України від 4 груд. 2014 р. № 22-VII / Верхов. Рада України. – Режим доступу : <http://yurist-online.com/zakoni/002/11/003067.php>.

238. Про комітети Верховної Ради України : Закон від 4 квітня 1995 року № 116/95-ВР / Верхов. Рада України. – Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/116/95-%D0%B2%D1%80>.

239. Проект Закону «Про Президента України» / Зварич Р. М., Коліушко І. Б., Мороз О. О., Ющик О. І. – Режим доступу : http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=6221.

240. Про внутрішнє та зовнішнє становище України в 2015 році : щорічне Послання Президента України до Верхов. Ради України / Президент України. – Режим доступу : <http://www.president.gov.ua/news/shorichne-poslannya-prezidenta-ukrayini-do-verhovnoyi-radi-u-35412>.

241. Про Раду національної безпеки і оборони України : Закон від 5 берез. 1998 р. № 183/98-ВР / Верхов. Рада України. – Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/183/98-%D0%B2%D1%80>.

242. Рудь І. Призначення секретарем РНБО України О. Турчинова і розширення повноважень Радбезу у відгуках експертів / І. Рудь // Центр

досліджень соціальних комунікацій. – Режим доступу : http://nbuviap.gov.ua/index.php?Itemid=350&catid=8&id=681:onovlennya-rnbou&option=com_content&view=article.

243. Про Кабінет Міністрів України : Закон України від 27 лют. 2014 р. № 794-VII / Верхов. Рада України. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/794-18>.

244. Про схвалення Стратегії підвищення ефективності діяльності суб'єктів господарювання державного сектору економіки : розпорядження Кабінету Міністрів України від 27 трав. 2015 р. № 662-р / Кабінет Міністрів України. – Режим доступу : <http://document.ua/pro-shvalennja-strategiyi-pidvishennja-efektivnosti-dijalnos-doc233425.html>.

245. Про затвердження Положення про Міністерство внутрішніх справ України : постанова Кабінету Міністрів України від 13 серп. 2014 р. № 401 / Кабінет Міністрів України. – Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/401-2014-п>.

246. Питання Міністерства економічного розвитку і торгівлі : постанова Кабінету Міністрів України від 20 серп. 2014 р. № 459 / Кабінет Міністрів України. – Режим доступу : http://kodeksy.com.ua/norm_akt/source-KMU/type-Постанова/459-20.08.2014.htm.

247. Про Державну фіскальну службу України : постанова Кабінету Міністрів від 21 трав. 2014 р. № 236 / Кабінет Міністрів України. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/236-2014-п>.

248. Положення про Раду з питань стимулювання інвестицій та підприємницької діяльності при Державній фіскальній службі України. – Режим доступу : <http://rada.sfs.gov.ua/pro-radu/polojennya-pro-radu/>.

249. Фіскальна служба зазнала великих кадрових втрат. – Режим доступу : <http://expres.ua/news/2015/04/02/130490-fiskalna-sluzhba-zaznala-velykyh-kadrovyyh-vtrat>

250. Богданова О. Чому Фіскальна служба України так і не стала сервісною / Ольга Богданова. – Режим доступу :

<http://forbes.net.ua/ua/opinions/1391551-chomu-fiskalna-sluzhba-ukrayini-tak-i-ne-stala-servisnoyu>.

251. Про Антимонопольний комітет України : Закон України від 26 груд. 1993 р. № 3659-ХІІ / Верхов. Рада України. – Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/3659-12>.

252. Про захист від недобросовісної конкуренції : Закон України від 7 черв. 1996 р. № 236/96-ВР / Верхов. Рада України. – Режим доступу : <http://www.amc.gov.ua/amku/control/main/uk/publish/article/100602>.

253. Больше всего нарушений АМК зафиксировал в сфере ЖКХ и аграрке. – Режим доступу : <http://100news.biz/world/sociaty/55747-bolshe-vsego-narusheniya-amk-zafiksiroval-v-sfere-zhkh-i-agrarke.html>.

254. Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності : Закон України від 11 верес. 2003 р. № 1160-ІV / Верхов. Рада України. – Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1160-15>.

255. Про ліцензування видів господарської діяльності : Закон України від 8 груд. 2015 р. № 867-VIII / Верхов. Рада України. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/222-19>.

256. Деякі питання Державної регуляторної служби України : постанова Кабінету Міністрів України від 24 грудня 2014 р. № 724 / Кабінет Міністрів України. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/724-2014-p>

257. Про утворення Ради бізнес-омбудсмена : постанова Кабінету Міністрів України від 26 листоп. 2014 р. № 691 / Кабінет Міністрів України. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/691-2014-p>.

258. Дивно чути, що держава «не має грошей на повернення ПДВ. – Режим доступу : <http://ukr.segodnya.ua/economics/enews/biznes-ombudsmen-stranno-slyshat-hto-gosudarstvo-ne-imeet-deneg-na-vozvrashchenie-nds-654350.html>.

259. Мельник Р. Інститут принципів адміністративного права у

системі Загального адміністративного права України / Роман Мельник // Публічне право. – 2012. – № 3. – С. 51–60. – Режим доступу : <http://www.yourfuture.org.ua/ua/pb/2012/7/Melnyk.pdf>.

260. Аверьянов В. Б. Обновление украинской административно-правовой доктрины на основе принципа верховенства права / В. Б. Аверьянов // Правоведение. – 2007. – № 1. – С. 31–42. – Режим доступу : <http://www.law.edu.ru/book/book.asp?bookID=1256195>.

261. Пухтецька А. А. Європейські принципи адміністративного права та їх запровадження в законодавстві України : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.07 «Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право» / Пухтецька Алла Альбертівна. – К., 2009. – 20 с. – Режим доступу : <http://lawdiss.org.ua>.

262. Коренев А. П. Принципы советского административного права / А. П. Коренев // Правоведение. – 1967. – № 3. – С. 72–78. – Режим доступа : <http://www.law.edu.ru/article/article.asp?articleID=1132528>.

263. Кикавец В. Принципы административно-правового регулирования государственного заказа в Российской Федерации / В. Кикавец. – Режим доступа : www.law-n-life.ru/arch/138/138-14.doc.

264. Кикавец В. В. Административно-правовое регулирование государственного заказа в Российской Федерации : автореф. дис. на соиск учен. степ. канд. юрид. наук : спец. 12.00.14 «Административное право, финансовое право, информационное право» / Виталий Викторович Кикавец. – М., 2010. – Режим доступа : <http://www.dslib.net/admin-pravo/administrativno-pravovoe-regulirovanie-gosudarstvennogo-zakaza-v-rossijskoj.html>.

265. Єщук О. М. Адміністративно-правове регулювання охоронної діяльності в Україні : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.07 «Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право» / Єщук Ольга Михайлівна. – Запоріжжя, 2011. – Режим доступу : <http://mydisser.com/en/avtoref/view/6219.html>.

266. Административное право Российской Федерации: учеб. для юрид.

вузов / Ю. А. Дмитриев, И. А. Полянский, Е. В. Трофимов. – М. : Система ГАРАНТ, 2008. – Режим доступа : <http://www.alleng.ru/d/jur/jur489.htm>.

267. Долгополов А. А. Классификация административно-правовых режимов оборота оружия и взрывчатых веществ / А. А. Долгополов // Рос. следователь. – 2006. – № 3. – Режим доступа : <http://www.center-bereg.ru/g1050.html>.

268. Маликова О. И. Административно-правовое регулирование охраны имущества в России : автореф. дис. на соиск. учен. степ. канд. юрид. наук : спец. 12.00.14 «Административное право, финансовое право, информационное право / Маликова Ольга Ивановна. – М., 2009. – Режим доступа : <http://rudocs.exdat.com/docs/index-222931.html>.

269. Печуляк В. П. Адміністративно-правове регулювання відносин у сфері лісового господарства України : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня докт. юрид. наук : спец. 12.00.07 «Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право» / Печуляк Віталій Петрович. – К., 2013. – Режим доступа : mydisser.com/files/07977539.doc.

270. Ісаков М. Г. Основні засади адміністративно-правового забезпечення регулювання підприємництва в Україні / М. Г. Ісаков // Публ. право. – 2012. – № 2 (6). – С. 78–84. – Режим доступа : http://www.globus.ua/ua/publ/publ_one/40.html?SID=0155bffb3645af88762f73.

271. Савостин А. А. Методы административно-правового регулирования предпринимательской деятельности в РФ : [учеб. пособие] / А. А. Савостин. – М. : ВНИИ МВД России, 2003. – 80 с. – Режим доступа : <http://www.twirpx.com/file/776778/>.

272. Савостин А. А. Классификация методов административно-правового регулирования / А. А. Савостин // Современное право : науч. сеть. – Режим доступа : <http://www.nauka-pravo.org/m/articles/viewКлассификация-методов-административно-правового-регулирувания>.

273. Россинский Б. В. Административное право : учебник / Б. В. Россинский, Ю. Н. Стариков. – 4-е изд., пересмотр. и доп. – М. : Норма,

2009. – 927 с.

274. Савостин А. А. Методы административно-правового регулирования общественных отношений : автореф. дис. на соиск. учен. степ. докт. юрид. наук : спец. 12.00.14 «Административное право, финансовое право, информационное право» / Савостин Алексей Анатольевич. – М., 2006. – 45 с. – Режим доступа : <http://lawtheses.com/metody-administrativno-pravovogo-regulirovaniya-obschestvennyh-otnosheniy>.

275. Протасов В. Н. Теория права и государства. Проблемы теории права и государства: вопросы и ответы / В. Н. Протасов. – М. : Новый Юрист, 1999. – 240 с. – Режим доступа : <http://juristlib.ru>.

276. Машницкая Н.В. К вопросу о классификации мер убеждения, применяемых в административной деятельности / Н. В. Машницкая // Вестн. Воронеж. ин-та МВД России. – 2014. – № 1. – Режим доступа : <http://cyberleninka.ru/article/n/k-voprosu-o-klassifikatsii-mer-ubezhdeniya-primenyaemyh-v-administrativnoy-deyatelnosti#ixzz3a10ghqBs>.

277. Фиалковская И. Д. Сущность административного убеждения как метода государственного управления / И. Д. Фиалковская // Вестн. Нижегород. ун-та им. Н. И. Лобачевского. – 2012. – № 1 (1). – С. 259–264. – Режим доступа : <http://cyberleninka.ru/article/n/suschnost-administrativnogo-ubezhdeniya-kak-metoda-gosudarstvennogo-upravleniya>.

278. Туев О. А. Щодо ролі служб безпеки господарюючих суб'єктів у протидії рейдерству / О. А. Туев // Форум права. – 2012. – № 2. – С. 714–719. – Режим доступа : <http://forumprava.pp.ua/page-5.html>.

279. Мирошник С. В. Теория правового стимулирования : автореф. дис. на соиск. учен. степ. докт. юрид. наук : спец. : 12.00.01 «Теория и история права и государства; история правовых учений» / Мирошник Светлана Валентиновна. – Ростов н/Д, 2003. – Режим доступа : <http://lawtheses.com/teoriya-pravovogo-stimulirovaniya#ixzz48TLOFMX1>.

280. Малько А. В. Правовое стимулирование: Проблемы теории и практики / А. В. Малько // Правоведение. – 1994. – № 3. – С. 10 – 22. – Режим

доступу : <http://law.edu.ru/article/article.asp?articleID=151786>.

281. Бахрах Д. Н. Административное право России : учеб. для вузов / Д. Н. Бахрах. – М. : НОРМА, 2000. – 640 с. – Режим доступа : http://juristlib.ru/book_4331.html.

282. Киселева О. М. Поощрение как метод правового регулирования : автореф. дис. на соиск. учен. степ. канд. юрид. наук : спец. 12.00.01 «Теория права государства ; История права и государства ; История политических и правовых учений» / Киселева Ольга Михайловна. – Саратов, 2000. – Режим доступа : <http://www.dissers.ru/avtoreferati-kandidatskih-dissertatsii-yuridicheskie/a505.php>.

283. Пахомов І. М. Радянське адміністративне право. Загальна частина / І. М. Пахомов. – Л. : Вид-во Львів. ун-ту, 1962. – Режим доступу : http://www.pravo.vuzlib.su/book_z1584_14.html.

284. Бондаренко Г. П. Адміністративна відповідальність в СРСР / Бондаренко Г. П. – Л. : ЛДУ, 1975. – 176 с

285. Административная ответственность в СССР / под. ред. В. М. Манохина и Ю. С. Адушкина. – Саратов : Изд-во Сарат. ун-та, 1988. – 166 с. – Режим доступа : <http://nashaucheba.ru/v58941/>.

286. Бахрах Д. Н. Административное право : учеб. для вузов / Д. Н. Бахрах, Б. В. Россинский, Ю. Н. Старилов ; 3-е изд., пересмотр, и доп. – М. : Норма, 2007. – 816 с. – Режим доступа : <http://www.alleng.ru/d/jur/jur080.htm>.

287. Серков П. П. Административная ответственность в российском праве: современное осмысление и новые подходы : монография / П. П. Серков – М. : Норма : Инфра-М, 2012. – 480 с. – Режим доступа : <http://www.twirpx.com/file/1285819/>.

288. Комзюк А. Т. Заходи адміністративного примусу в правоохоронній діяльності міліції: поняття, види та організаційно-правові питання реалізації : монографія / А. Т. Комзюк. – Х. : Вид-во Нац. ун-ту внутр. справ, 2002. – 336 с. – Режим доступу : http://codex.at.ua/load/administrativne_pravo/zakhodi_

administrativnogo_primusu_v_pravookhoronnij_dijalnosti_miliciji_monografija_k
omzjuk_a_t_kharkiv_2002/21-1-0-36.

289. Коломоець Т. О. Адміністративний примус у публічному праві України: теорія, досвід та практика реалізації : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня докт. юрид. наук : спец. 12.00.07 – «Теорія управління; адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право» / Коломоець Тетяна Олександрівна. – Х., 2005. – 38 с.

290. Максимов И. В. Административные наказания / И. В. Максимов. – М. : Норма, 2009. – 464 с. – Режим доступа: <http://hungary.avtotorg.net/lirika/administrativnye-nakazaniya-maksimov-i-v-.htm>.

291. Фиалковская И. Д. Сущность метода принуждения в административном праве / И. Д. Фиалковская // Вестн. Нижегород. ун-та им. Н.И. Лобачевского. – 2014. – № 2 (1). – С. 290–294. – Режим доступа : <http://cyberleninka.ru/article/n/suschnost-metoda-prinuzhdeniya-v-teorii-administrativnogo-prava#ixzz3a12kk3OF>.

292. Административное право России : учеб. для студ. вузов, обуч. по спец. «Юриспруденция» / под ред. В. Я. Кикотя, П. И. Кононова, И. Ш. Киляшанова. – М. : ЮНИТИ-ДАНА : Закон и право, 2012. – 759 с. – Режим доступа : <http://nashol.com/2014080479573/administrativnoe-pravo-rossii-kononov-p-i-kikot-v-ya-kilyashanov-i-sh-2012.html>.

293. Колпаков В. К. Адміністративне право України / В. К. Колпаков, О. В. Кузменко. – К. : Юрінком Інтер, 2003. – 544 с.

294. Десятик М. С. Классификация мер административного принуждения в исполнительном производстве / М. С. Десятик // Вестн. Новгород. гос. ун-та им. Ярослава Мудрого. – 2012. – Вып. № 69. – С. 31–33. – Режим доступа : <http://cyberleninka.ru/article/n/klassifikatsiya-mer-administrativnogo-prinuzhdeniya-v-ispolnitelnom-proizvodstve#ixzz48wDrGiYY>.

295. Остапенко О. І. Адміністративно-правовий захист встановленого порядку в Україні // О. І. Остапенко, Л. О. Остапенко. – Л. : ЛьвДУВС, 2007. – 345 с.

296. Чистоклетов Л. Г. Співвідношення форм і методів адміністративно-правового забезпечення безпеки діяльності суб'єктів господарювання / Л. Г. Чистоклетов // Мит. справа. – 2012. – № 6, ч. 2, кн. 2. – С. 162–167.

297. Чистоклетов Л. Г. Роль органів внутрішніх справ у забезпеченні економічної безпеки суб'єктів господарювання / Л. Г. Чистоклетов // Підприємництво, господарство і право. – 2013. – № 1. – С. 117–119.

298. Чистоклетов Л. Г. Перспективи розвитку в Україні недержавного сектору безпеки як важливого системоутворюючого елементу адміністративно-правового забезпечення безпеки суб'єктів господарювання / Л. Г. Чистоклетов // Мит. справа. – 2013. – № 3, ч. 2, кн. 2. – С. 77–82.

299. Чистоклетов Л. Г. Особливості правоохоронної діяльності у сфері адміністративно-правового забезпечення безпеки суб'єктів господарювання / Л. Г. Чистоклетов // Наук. вісн. Львів. держ. ун-ту внутр. справ. Сер. юрид. : зб. наук. пр. / голов. ред. М.М. Цимбалюк. – 2013. – Вип. 2. – С. 217 – 224.

300. Чистоклетов Л. Г. Адміністративно-правовий механізм забезпечення безпеки діяльності суб'єктів господарювання в Україні / Л. Г. Чистоклетов // Экономика, социология, право : журнал научных публикаций / Науч.-инф. издат. центр «Институт стратегических исследований» ; гл. ред. А. Н. Зотин. – 2013. – № 4 (апрель) – С. 173–176.

301. Чистоклетов Л. Г. Сутність механізму адміністративно-правового забезпечення безпеки діяльності суб'єктів господарювання / Л. Г. Чистоклетов // Економіка. Фінанси. Право. – 2015. – № 7/1. – С. 56–60.

302. Чистоклетов Л. Г. Адміністративно-правовий статус суб'єкта забезпечення безпеки діяльності суб'єктів господарювання / Л. Г. Чистоклетов // Наук. вісн. Ужгород. нац. ун-ту. – 2015. – Вип. 31, т. 3. – С. 37–40.

303. Журавлев С. Ю. Частная охрана : [(организационно-правовые и тактико-специальные аспекты деятельности)] / С. Ю. Журавлев. – М., 1994. – [Ч. 1]. – 267, [3] с. – Режим доступа : https://vk.com/doc-69557046_292974185?dl=e6e71d0125dc6a6f02.

304. Козлов В. И. Административно-правовое регулирование частной детективной и охранной деятельности в Российской Федерации : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.02 / Козлов Владимир Иванович. – М., 1999. – 160 с. – Режим доступа : <http://www.dissercat.com/content/administrativno-pravovoe-regulirovanie-chastnoi-detektivnoi-i-okhrannoi-deyatelnosti-v-rossii#ixzz39YACJ6jP>.

305. Шелухін О. М. Вдосконалення взаємодії недержавних охоронних структур та служб безпеки з правоохоронними органами України / Шелухін О. М. // Часоп. Акад. адвокатури України. – 2012. – № 4. – Режим доступу : <http://e-pub.aau.edu.ua>.

306. Крутов В. В. Становлення і розвиток недержавних суб'єктів сектору безпеки України (система безпеки підприємництва) : аналіт. доп. / В. В. Крутов, В. Г. Пилипчук. – К. : НІСД, 2011. – 85 с.

307. Философский энциклопедический словарь / гл. ред. : Л. Ф. Ильичев, П. Н. Федосеев, С. М. Ковалев, В. Г. Панов. – М. : Сов. Энциклопедия, 1983. – 840 с. – Режим доступа : <http://www.runivers.ru/lib/book6207/140184/>.

308. Сагиндыкова А. Н. К проблеме взаимодействия полиции с частными охранными организациями в сфере охраны общественного порядка А. Н. Сагиндыкова // Рос. юрид. журн. – 2012. – № 3. – Режим доступа : <http://www.center-bereg.ru/m912.html>.

309. Припутень Д. С. Взаємодія приватних охоронних структур з правоохоронними органами та громадськістю у сфері забезпечення безпеки фізичних осіб та охорони права власності / Припутень Д. С. // Наук. вісн. Ужгород. нац. ун-ту. Сер. «Право». – 2015. – Вип. 30, т. 2. – С. 65–68.

310. Черепненко О. Я. Взаємодія підрозділів ОВС з іншими силовими структурами, державними та громадськими організаціями при ліквідації масових заворушень / О. Я. Черепненко // Форум права. – 2011. – № 2. – С. 957–962. – Режим доступу : <http://www.nbu.gov.ua/e-journals/FP/2011-2/11cojlmz.pdf>.

311. Криони А. Е. Контракт о конфиденциальном сотрудничестве между частным и государственным сыском. Взаимодействие детектива с органами, осуществляющими оперативно-розыскную деятельность / А. Е. Криони // Советник юриста. – 2011. – № 6. – Режим доступа : <http://s-yu.ru/articles/2011/6/5256.html>.

312. Про затвердження Ліцензійних умов провадження охоронної діяльності» : постанова Кабінету Міністрів України від 18 листоп. 2015 р. № 960 / Кабінет Міністрів України. – Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/960-2015-%D0%BF>.

313. Назар Ю. С. Взаємодія органів внутрішніх справ із місцевими органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування у профілактиці адміністративних правопорушень : монографія / Ю. С. Назар. – Львів : Львів. держ.ун-т внутріш. справ, 2012. – 160 с.

314. Кононець В. П. Удосконалення механізмів взаємодії між органами внутрішніх справ та приватними охоронними структурами щодо протидії злочинності та охорони громадського порядку / В. П. Кононець // Наук. вісн. Міжнарод. гуманітар. ун-ту. Сер. «Юриспруденція». – 2015. – № 13, т. 1. – С. 63–65.

315. Ключев О. М. Проблеми розмежування понять «координація» і «взаємодія» в управлінській науці та практиці діяльності органів внутрішніх справ / О. М. Ключев // Право і безпека. – 2011. – № 3 (40). – С. 76–80.

316. Положення про Координаційну раду МВС України із взаємодії органів внутрішніх справ з охоронними підприємствами, їх об'єднаннями та службами безпеки суб'єктів господарювання : наказ МВС України від 29 берез. 2007 р. № 96. – Режим доступу : <http://lib.exdat.com/download/docs-19986/271-19986.doc>.

317. Колчеганов М. В. Правовое и организационное обеспечение взаимодействия органов внутренних дел с негосударственными (частными) охранными и детективными структурами : автореф. дис. на соиск. учен. степ. канд. юрид. наук : спец. 12.00.11 «Судебная власть, прокурорский надзор,

организация правоохранительной деятельности, адвокатура» / Колчеманов Максим Викторович. – М., 2008. – Режим доступа : <http://lawtheses.com/pravovoe-i-organizatsionnoe-obespechenie-vzaimodeystviya-organov-vnutrennih-del-s-negosudarstvennymi-chastnymi-ohrannymi-#ixzz3r Z7c Nhd9>.

318. Громова О. М. Правове забезпечення захисту економічної безпеки суб'єктів господарювання : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.04 / Громова Ольга Миколаївна. – Кривий Ріг, 2015. – 198 с.

319. Шляпентох В. Э. Проблемы качества социологической информации: достоверность, репрезентативность, прогностический потенциал / В. Э. Шляпентох. – М. : ЦСП, 2006. — 664 с.

320. Арестова Е. Н. Организационно-правовые и социологические аспекты взаимодействия органов внутренних дел с частными детективными и охранными службами : автореф. дис. на соиск. учен. степ. канд. юрид. наук : спец. 12.00.13 «Управление в социальных и экономических системах (юридические аспекты); правовая информатика; применение математических методов и вычислительной техники и юридической деятельности» / Арестова Екатерина Николаевна. – М., 1995. – 22 с. – Режим доступа : <http://law.edu.ru/book/book.asp?bookID=1173158>.

321. Курчевская С. В. Административный договор : Формирование современной теории и основные проблемы : автореф. дис. на соиск. учен. степ. канд. юрид. наук : спец. 12.00.14 «Административное право; финансовое право; информационное право» / Курчевская Светлана Викторовна. – Воронеж, 2002. – Режим доступа : www.law.edu.ru/book/book.asp?bookID=107614.

322. Кодекс адміністративного судочинства України / Верхов. Рада України. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2747-15>.

323. Кубко Є. Б. Про деякі аспекти природи адміністративно-правових договорів / Є. Б. Кубко, І. Л. Самсін // Вісн. Верхов. Суду України. – 2010. – № 4 (116). – С. 44–48.

324. Магда С. О. До питання про поняття та ознаки адміністративного договору / Магда С. О. // Вісн. Харк. нац ун-ту ім. В. Н. Каразіна. – № 1062. Сер. «Право». – 2013. – № 14. – С. 81–83. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/j-pdf/VKhIPR_2013_1062_14_20.pdf.

325. Абдурахманов А. А. Административный договор и его использование в деятельности органов внутренних дел : автореф. дис. на соиск. учен. степ. канд. юрид. наук : спец. 12.00.02 «Конституционное право; государственное управление; административное право; муниципальное право» / Абдурахманов Александр Амангельдыевич. – М., 1997. – Режим доступа : <http://www.dissercat.com/content/administrativnyi-dogovor-i-ego-ispolzovanie-v-deyatelnosti-organov-vnutrennikh-del>.

326. Лагода О. С. Адміністративний договір та втручальні процедури / О. С. Лагода // Актуальні питання реформування правової системи України : зб. наук. ст. за матеріалами III міжнар. наук.-практ. конф., м. Луцьк, 2–3 черв. 2006 р. / Волин. держ. ун-т ім. Лесі Українки. – Луцьк, 2006. – Т. 1. – С. 146–150.

327. Демин А. В. Общие вопросы теории административного договора / А. В. Демин. – Красноярск : Краснояр. гос. ун-т, 1998. – 93 с. – Режим доступа : <http://studentam.net/content/view/1125/23/>.

328. Климкин Н. С. Административный договор в системе договорных отношений Российской Федерации / Н. С. Климкин // Изв. высш. учеб. заведений. Поволж. регион. Сер. «Обществ. науки. Политика и право». – 2014. – № 2 (30). – С. 43–55. – Режим доступа : <http://cyberleninka.ru/article/n/administrativnyy-dogovor-v-sisteme-dogovornyh-otnosheniy-rossiyskoy-federatsii>.

329. Завальна Ж. В. Адміністративний договір : теоретичні засади та застосування : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня докт. юрид. наук : спец. 12.00.07 «Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право» / Завальна Жанна Вікторівна. – Х., 2010.

330. Розенфельд В. Г. Проблемы современной теории

адміністративного договору / В. Г. Розенфельд, Ю. Н. Старилов // Правоведение. – 1996. – № 4. – Режим доступа : <http://law.edu.ru/article/article.asp?articleID>.

331. Афанасьєв К. К. Адміністративний договір як форма державного управління (теоретико-правовий аспект) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.07 «Теорія управління, адміністративне право і процес; фінансове право» / Афанасьєв Костянтин Костянтинович. – Х., 2002. – Режим доступу : <http://avtoreferat.net/content/view/4939/45/>.

332. Стефанюк В. С. Судовий адміністративний процес : монографія / В. С. Стефанюк. – Х. : Консум, 2003. – 464 с.

333. Скворцов С. С. Адміністративний договір як засіб управлінської діяльності : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.07 «Теорія управління; адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право» / Скворцов Сергій Сергійович. – Х., 2005. – Режим доступу : http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis64r_81/cgiirbis_64.exe?C21COM=F&I21DBN=ARD_EX&P21DBN=ARD&S21FMT&S21ALL&Z21ID_05ssszud.zip.

334. Джафарова О. В. Місце адміністративного договору в адміністративній діяльності правоохоронних органів / О. В. Джафарова // Форум права. – 2009. – № 2. – С. 108–111. – Режим доступу : <http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/FP/2009-2/09dovdpo.pdf>.

335. Безпалова О. І. Роль адміністративних договорів в діяльності правоохоронних органів України / О. І. Безпалова // Форум права. – 2010. – № 4. – С. 48–53. – Режим доступу : <http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/FP/2010-4/10boipou.pdf>.

336. Задихайло О. А. Щодо визначення адміністративного договору в адміністративному праві України / О. А. Задихайло // Право : зб. наук. пр. Харків. нац. пед. ун-ту ім. Г. С. Сковороди. – Х., 2012. – Вип.19. – С. 101–

105. – Режим доступу : <http://journals.hnpu.edu.ua/ojs/law/article/view/691>.

337. Синьов О. В. Ознаки та сутність адміністративного договору / Синьов О. В. // Наук. праці : наук.-метод. журн. – Миколаїв : Вид-во ЧДУ ім. Петра Могили, 2012. – Вип. 171, т. 183 : Юриспруденція. Соціологія. – С. 29–33. – Режим доступу : http://lib.chdu.edu.ua/pdf/naukpraci_sociology/2012/183-171-8.pdf.

338. Синдеева И. Ю. Административный договор как институт административного права : автореф. дис. на соиск. учен. степ. канд. юрид. наук : спец. 12.00.14 «Административное право; финансовое право; информационное право» / Синдеева Инга Юрьевна. – М., 2009. – Режим доступа : <http://www.dissercat.com/content/administrativnyi-dogovor-kak-institut-administrativnogo-prava>.

339. Мелехова А. Ю. Административный договор в деятельности органов внутренних дел : автореф. дис. на соиск. учен. степ. канд. юрид. наук : спец. 12.00.14 «Административное право; финансовое право; информационное право» / Мелехова Ангелина Юрьевна. – Орел, 2012. – Режим доступа : <http://www.pandia.ru/text/77/494/90527.php>.

340. Ілюшик О. М. Використання адміністративних договорів у діяльності правоохоронних органів : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.07 «Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право» / Ілюшик Олена Миколаївна. – Л., 2013. – Режим доступу : ena.lp.edu.ua:8080/handle/ntb/20722.

341. Виконавча влада і адміністративне право / за ред. В. Б. Авер'янова. – К. : Ін-Юре, 2002. – Режим доступу : <http://www.ex.ua/10826723>.

342. Ольховська С. М. Адміністративний договір в діяльності органів внутрішніх справ України : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.07 «Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право» / Ольховська Світлана Миколаївна. – Х., 2010. – Режим доступу : 10OSMVSU.zip.

343. Ходаковский К. В. Цель административного договора /

К. В. Ходаковский // Адм. право и процесс. – 2010. – № 4. – Режим доступа : http://www.juristlib.ru/book_10536.html.

344. Андріюк В. В. Теоретико-методологічні основи юридичного прогнозування : автореф. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.01 «Теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень» / Андріюк Володимир Володимирович. – К., 2007. – Режим доступу : <http://mydisser.com/ua/avtoref/view/16063.html>.

345. Рабочая книга по прогнозированию / редкол. : И.В. Бестужев-Лада (отв. ред.) [и др.]. – М. : Мысль, 1982. – 430 с.

346. Агамиров К. В. Прогнозирование в теории и социологии права : автореф. дис. на стиск. учен. степ. канд. юрид. наук : спец. 2.00.01 «Теория и история государства и права ; история политических и правовых учений» / Агамиров Карэн Владимирович. – М., 1987. – 18 с. – Режим доступа : <http://www.law.edu.ru/book/book.asp?bookID=51470>.

347. Соціологія права : підручник / за заг. ред. Л. М. Герасіної, М. І. Панова. – К., 2003. – Режим доступу : <http://radnuk.info/pidrychnuku/sotsiologiya/505-panova.html>.

348. Попова А. В. Теория государства и права / А. В. Попова. – СПб. : Питер, 2008. – Режим доступа : http://bookz.ru/authors/anna-popova/teoriag_651.html.

349. Морозова Л. А. Теория государства и права / Л.А. Морозова ; 4-е изд. – [М. : Рос. юрид. образование, 2010]. – 384 с. – Режим доступа : www.msmsu.ru/userdata/.../Теория%20государства%20и%20права.pdf.

350. Нагребельний В. Прогнозування в законодавчій діяльності / Володимир Нагребельний // Віче. – 2010. – № 13. – Режим доступу : www.viche.info/journal/2092/.

351. Куренда Л. Юридичне прогнозування та його елементи / Лариса Куренда // Наук. зап. Ін-ту законодавства Верхов. Ради України. – 2012. – № 6. – С. 12–17. – Режим доступу : <http://instzak.rada.gov.ua/instzak/doccatalog/document?id=59940>.

352. Закоморный И. В. Отдельные теоретические и практические аспекты юридического прогнозирования (часть 1) / И. В. Закоморный // Представ. власть – XXI век: законодательство, комментарии, проблемы. – 2004 – Вып. № 4 (58). – С. 45–48. – Режим доступа : <http://pvlast.ru/archive/index.a54.php>.

353. Казакевич О. М. Прогностическая функция правового мониторинга, осуществляемого органами внутренних дел / О. М. Казакевич // Вестн. Междунар. юрид. ин-та. – 2014. – № 3 (50). – С. 60 – 65. – Режим доступа : <http://lawacademy.ru/docs/nid/Vestnik%203%2850%292014.pdf>.

354. Гатилова А. С. К вопросу о технологии правового прогнозирования / А. С. Гатилова // Вестн. Оренбург. гос. ун-та . – 2012. – № 3 (139). – С. 31–36. – Режим доступа : <http://cyberleninka.ru/article/n/k-voprosu-o-tehnologii-pravovogo-prognozirovaniya>.

355. Стефанов Н. Общественные науки и социальная технология : [монография] / Никола Стефанов ; пер с болгар. – М. : Прогресс, 1970. – 251 с.

356. Онищук І. І. Правовий моніторинг: техніка прогнозування / Онищук Ігор Ігорович // Право і громадян. сусп-во. – 2014. – № 3. – С. 38–48. – Режим доступу : <http://lcslaw.knu.ua/2014-3.pdf>.

357. Хаутштейн Г. Методы прогнозирования в социалистической экономике : [монография] / Г. Хаутштейн ; пер. с нем. – М. : Прогресс, 1971. – 310 с.

358. Краснов Ю. К. Юридическая техника / Ю. К. Краснов, В. В. Надвикова, В. И. Шкатулла. – М. : Юстицинформ, 2014. – Режим доступа : <http://www.rumvi.com/products/ebook/dbe8e8d9-5e3f-4da1-8020-b65dd0ad5738/preview/preview.html>.

359. Левин А. И. Прогнозирование спроса населения : [монография] / А. И. Левин. – М. : Экономика, 1977. – 144 с.

360. Андріюк В. В. Принципи юридичного прогнозування: деякі методологічні проблеми / В. В. Андріюк // Актуал. пробл. вдосконалення

чин. законодавства України: зб. наук. ст. – Івано-Франківськ : Плай, 2008. – Вип. 20. – С. 3–12. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/j-pdf/apvchzu_2008_20_1.pdf.

361. Егорова Н. Е. Правовая реальность и юридическое прогнозирование / Н. Е. Егорова, О. А. Иванюк // Журн. рос. права. – № 12. – 2009. – С. 152–156. – Режим доступу : <http://www.twirpx.com/file/1159214/>.

362. Космина А. Технології : технічна підтримка / Алеся Космина // Укр. юрист. – 2012. – № 7/8. – Режим доступу : <http://www.ukrjurist.com/?article/191>.

363. Сырых В. М. Социология права / В. М. Сырых, В. Н. Зенков, В. В. Глазырин и др. ; под ред. В. М. Сырых – 3-е изд., стер. – М. : Юстицинформ, 2004. – Режим доступа : http://fictionbook.ru/author/kollektiv_avtorov/sociologiya_prava_uchebnik/read_online.html

364. Проект федерального закона «О нормативных правовых актах в Российской Федерации» : (инициативный законопроект). – М. : Ин-т законодательства и сравн. правоведения при Правительстве Рос. Федерации, 2013. – 70 с. – Режим доступа : http://www.izak.ru/system/files/zakonoproekt_o_normativnyh_pravovyh_aktah_0.pdf.

365. Андріюк В. В. Методологічні проблеми нормативного юридичного прогнозування / В. В. Андріюк // Держава і право: зб. наук. пр. : Юридичні і політичні науки: зб. наук. пр. – К. : Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2009. – Вип. 44. – С. 37–44. – Режим доступу : <http://radnuk.info/statti/249-tioriua-gov/3470-2010-01-20-23-33-53.html>.

366. Андріюк В. В. Стадії юридичного прогнозування: питання методології / В. В. Андріюк // Актуал. пробл. вдосконалення чин. законодавства України : зб. наук. ст. – Івано-Франківськ : Прикарпат. нац. ун-т ім. Василя Стефаника, 2010. – Вип. 24. – С. 6–11.

367. Демаков Р. А. Механизмы совершенствования законопроектной деятельности правительства Российской Федерации: сравнительно-правовое исследование : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.02 / Демаков Руслан

Александрович. – М., 2015. – 263 с. – Режим доступа : http://www.izak.ru/theme/upload/dissertaciya-demakova_4cf81a007be7bf96a858aaba5547fca9.pdf.

368. Практические аспекты прогнозирования законодательства и эффективности применения прогнозируемых норм / В. И. Радченко, О. А. Иванюк, И. В. Плюгина и др. // Журн. рос. права. – 2008. – № 8. – Режим доступа : <http://www.center-bereg.ru/l2540.html>.

369. Горохов Д. Б. Правовой мониторинг: актуальные проблемы теории и практики : [монография] / Горохов Д. Б., Радченко В. И., Черногор Н. Н., Чеснокова М. Д. ; под ред. Н. Н. Черногора. – М. : Международ. юрид. ин-т, 2010. – 232 с. – Режим доступа : <http://lawacademy.ru/upload/iblock/fae/ikntrtvp.%20tovxeayp%20ntcqwzpwqr.pdf>.

370. Ломтева В. С. Прогнозирование в правотворчестве и правоприменении : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01 / Ломтева Вера Сергеевна. – М., 2006. – 168 с. – Режим доступа : <http://www.dslib.net/teoria-prava/prognozirovanie-v-pravotvorchestve-i-pravoprimenenii.html>.

371. Гензюк Э. Е. Административная деликтология : дис. ... докт. юрид. наук : спец. 12.00.04 / Гензюк Эдуард Ефимович. – М., 2001. – 324 с. – Режим доступа : <http://irbis.amursu.ru/DigitalLibrary/EBD/12.00.00/030605047.pdf>.

372. Мышляев Н. П. Теоретические и прикладные основы административной деликтологии : автореф. на соиск. учен. степ. д-ра юрид. наук : спец. 12.00.14 «Административное право, финансовое право, информационное право» / Мышляев Николай Прокофьевич. – 2004. – Режим доступа : <http://lawtheses.com/teoreticheskie-i-prikladnye-osnovy-administrativnoy-deliktologii#ixzz3e9ZjkSBK>.

373. Орлов А. И. Экспертные оценки / А. И. Орлов // Завод. лаб. – 1996. – Т. 62. – № 1. – С. 54 – 60. – Режим доступа : <http://orlovs.pp.ru/stat.php>.

374. Шаргородский М. Д. Прогноз и правовая наука / М. Д. Шаргородский // Правоведение. – 1971. – № 1. – С. 40 – 50. – Режим

доступа : www.law.edu.ru/article/article.asp?articleID.

375. Мотрович И. Д. Предупреждение и пресечение органами внутренних дел (полицией) административных правонарушений в сфере общественного порядка, связанных с потреблением алкогольной и спиртосодержащей продукции и появлением в состоянии алкогольного опьянения в общественных местах : дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.14 / Мотрович Иван Дмитриевич. – Хабаровск, 2014. – 316 с. – Режим доступа : <http://d21227411.utmn.ru/docs/5669.pdf>.

376. Мотрович И. Д. Осознаваемость мотивов: административно-деликтологический аспект / Иван Дмитриевич Мотрович // Вестн. ДВЮИ МВД России. – 2010. – № 2 (19). – С. 33–43. – Режим доступа : http://dvui.ru/sites/default/files/rid/files/vestnik_2010.219.pdf.

377. Методические рекомендации по проведению правового мониторинга нормативных правовых актов и по подготовке Концепций и проектов НПА / Мин-во юстиции Респ. Казахстан, 2010. – Режим доступа : <http://www.adilet.gov.kz/ru/node/15896>.

378. Теория прогнозирования и принятия решений : учеб. пособие / [Саркисян С. А., Каспин В. И., Лисичкин В. А. и др. ; под. ред. Саркисяна С. А.]. – М. : Высш. шк., 1977. – 351 с.

379. Про схвалення Концепції проекту Закону України «Про охорону прав на комерційну таємницю» : розпорядження Кабінету Міністрів України від 5 листоп. 2008 р. № 1404-р / Кабінет Міністрів України. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1404-2008-%D1%80>.

380. Цивільний кодекс України : від 16 січ. 2003 р. № 435-IV / Верховна Рада України. – Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/435-15>.

381. Про перелік відомостей, що не становлять комерційної таємниці : постанова Кабінет Міністрів України від 9 серп. 1993 р. № 611 / Кабінет Міністрів України. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/611-93-%D0%BF>.

382. Воронова О. В. Правові основи захисту комерційної таємниці

/ О. В. Воронова // [Держава та регіони. Сер. : «Право». – 2011. – № 4. – С. 85–92]. – Режим доступу : <http://www.pravoznavec.com.ua/period/article/11338/%C2>.

383. Всеукраинская Ассоциация Частных Детективов. – Режим доступу : <http://aupd.org/>.

384. Швець В. Пояснювальна записка до проекту Закону України «Про приватну детективну (розшукову) діяльність» / В. Швець ; Верхов. Рада України. – Режим доступу : <http://nauch.com.ua/pravo/60661/index.html>.

385. Юрко С. С. Стан і перспективи розвитку недержавної правоохоронної діяльності в Україні / С. С. Юрко // Мит. справа. – 2013. – № 4 (88). – Ч. 2, кн. 1. – С. 229–234.

386. Швець В. Д. Закон України «Про приватну детективну (розшукову) діяльність» № 1093 : проект / В. Д. Швець, В. С. Малишев. – Режим доступу : http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=45071.

387. Открытое обращение к руководству государства. – Режим доступа : <http://www.cassandra.com.ua/news/34/>.

388. Про приватну детективну (розшукову) діяльність : проект Закону України / ВАПД. – Режим доступу : <http://aupd.org/ru/uapdnews/144-prekt-zakonu-ukrani-pro-privatnu-detektivnu-rozshukovu-djalnst-vd-vapd>.

389. Проект Закону про приватну детективну (розшукову) діяльність 3726 від 28 груд. 2015. – Режим доступу : http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=57580.

390. О негосударственной (частной) охранной деятельности и негосударственной (частной) сыскной деятельности : модельный закон : принят на двадцать первом пленарном заседании МПА СНГ (Постановление № 21-11 от 16 июня 2003 г.). – Режим доступа : http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/997_a21.

391. О частной детективной и охранной деятельности в Российской Федерации : Закон РФ от 11 марта 1992 г. № 2487-1. – Режим доступа : http://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_385/.

392. Про запобігання корупції : Закон України від 14 жовт. 2014 р. № 1700-VII / Верхов. Рада України. – Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1700-18>.

393. Висновок на проект Закону України «Про приватну детективну (розшукову) діяльність» : до № 3726 від 28 груд. 2015 року / Верхов. Рада України ; Голов. наук.-експерт. упр. – Режим доступу : http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=57580.

394. Протидія незаконному використанню спеціальних технічних засобів / Служба безпеки України. – Режим доступу : http://www.sbu.gov.ua/sbu/control/uk/publish/article?art_id=115766&cat_id=115765.

395. Слюз Т. Я. Пояснювальна записка до проекту Закону України «Про внесення змін та доповнень до статті 9 Закону України «Про ліцензування певних видів господарської діяльності» щодо врегулювання окремих питань у сфері обігу спеціальних технічних засобів отримання інформації / Т. Я. Слюз. – Режим доступу : http://www.zakonoproekt.org.ua/viewhtm.aspx?hn=Pojasnjuvaljna_zapyska_08_04_2012.

396. Постольник С. О. Питання адміністративно-правового статусу суб'єктів недержавної правоохоронної діяльності / Постольник Сергій Олександрович. – Режим доступу : <http://www.spilnota.net.ua/us/article/id-1074/>.

397. Номінас К. Що змінить Закон «Про охоронну діяльність» / Кирило Номінас. – Режим доступу : <http://splf.ua/uk/publicatsii/shcho-zminit-zakon-pro-ohoronnu-diyalnist>.

398. Мислива О. О. Повноваження приватних охоронних структур: взаємодія чи протидія органам внутрішніх справ / О. О. Мислива // Наук. вісн. Дніпропетров. держ. ун-ту внутр. справ. – 2013. – № 2. – С. 238–246.

399. Висновок Комітету з питань законодавчого забезпечення правоохоронної діяльності. – Режим доступу : http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=55875.

400. Соляр В. М. Про внесення змін до Закону України «Про охоронну

діяльність» (щодо взаємодії з органами внутрішніх справ та права на короткоствольну напівавтоматичну нарізну вогнепальну зброю) : проект Закону України / В. М. Соляр. – Режим доступу : http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/JH1R268A.html.

401. Соляр В. М. Пояснювальна записка до проекту Закону України «Про внесення змін до Закону України “Про охоронну діяльність” (щодо взаємодії з органами внутрішніх справ та права на короткоствольну напівавтоматичну нарізну вогнепальну зброю)» / В. М. Соляр. – Режим доступу : http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=55875.

402. Про службу безпеки суб'єктів господарювання та інших юридичних осіб : проект Закону України / М. В. Оніщук, В. В. Онопенко, Ю. А. Кармазин. – Режим доступу : http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_2?id=&pf3516=5738&skl=5.

403. Висновок на проект Закону України «Про службу безпеки суб'єктів господарювання та інших юридичних осіб» : до № 5738 від 2004 року / Верхов. Рада України ; Голов. наук.-експерт. упр. – Режим доступу : http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_2?id=&pf3516=5738&skl=5.

404. Баранов М. Соотношение понятий «государственный контроль» и «государственный надзор»: теория и практика вопроса / М. Баранов. – Режим доступа : <http://rudocs.exdat.com/docs/index-212219.html>.

405. Архипов С. В. Проблемы разграничения контроля и надзора в сфере государственного управления / С. В. Архипов // Изв. Рос. гос. пед. ун-та им. А. И. Герцена. – 2007. – Т. 18, № 44. – С. 30–32. – Режим доступа : <http://cyberleninka.ru/article/n/problemy-razgranicheniya-kontrolya-i-nadzora-v-sfere-gosudarstvennogo-upravleniya>.

406. Мошкина Н. А. Контроль и надзор: общее или частное? / Мошкина Надежда Александровна // Влада. Людина. Закон. – 2012. – № 2 (109). – С. 44–47.

407. Изюмова Е. С. Проблема соотношения понятий «контроль» и «надзор» в праве / Е. С. Изюмова // Проблемы права. – 2015. – № 4 (52). –

С. 88–91. – Режим доступа : http://www.problemyprava.ru/Pp_4%282015%29/izumova.htm.

408. Нетесова М. О разграничении функций контроля и надзора в государственном управлении / Маргарита Нетесова // Власть. – 2007. – № 2. – С. 97–101. – Режим доступа : <http://cyberleninka.ru/article/n/o-razgranichenii-funktsiy-kontrolya-i-nadzora-v-gosudarstvennom-upravlenii#ixzz401ATwqh2>.

409. Погодина Н. А. Соотношение контроля и надзора в российской правовой системе / Н. А. Погодина, К. В. Карелин // Рос. юстиция. – 2012. – № 3. – Режим доступа : <http://justicemaker.ru/view-article.php?id=25&art=3387>.

410. Беляев В. П. Контроль и надзор как формы юридической деятельности : вопросы теории и практики : автореф. дис. на соиск. учен. степ. д-ра юрид. наук : спец. 12.00.01 «Теория и история права и государства ; История учений о праве и государстве / Беляев Валерий Петрович. – Саратов, 2006. – 55 с. – Режим доступа : <http://law.edu.ru/book/book.asp>.

411. Адміністративне право : підручник / Ю. П. Битяк (кер. авт. кол.), В. М. Гаращук, В. В. Богуцький та ін. ; за заг. ред. Ю. П. Битяка, В. М. Гаращука, В. В. Зуй. – Х. : Право, 2010. – 624 с.

412. Конин Н. М. Административное право России : в вопросах и ответах : учеб. пособие / Н. М. Конин. – 3-е изд., перераб. и доп. – Б.м. : Проспект, 2010. – Режим доступа : <http://do.gendocs.ru/docs/index-92532.html>.

413. Про затвердження Порядку обладнання транспорту реагування суб'єкта охоронної діяльності засобами радіотехнічного зв'язку, кольорографічними схемами (написами), світловими та звуковими сигналами : наказ МВС України від 18 квіт. 2013 р. № 375. – Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/z0746-13>.

414. Про затвердження Інструкції з організації інкасації коштів та перевезення валютних цінностей у банківських установах в Україні : постанова Правл. Нац. банку України від 14 лют. 2007 р. № 45. – Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/z0181-07>.

415. Про затвердження Умов охорони небезпечних і цінних вантажів

під час їх перевезення автомобільним транспортом та переліку таких вантажів : постанова Кабінету Міністрів України / Кабінет Міністрів України. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/55-2013-%D0%B>.

416. Воронов А. М. Инновация в праве как способ противодействия угрозам информационной безопасности таможенной деятельности / А. М. Воронов, Н. М. Кожуханов // Юриспруденция. – 2010. – № 4. – Режим доступа : <http://cyberleninka.ru/article/n/innovatsiya-v-prave-kak-sposob-protivo-deystviya-ugrozam-informatsionnoy-bezopasnosti-tamozhennoy-deyatelnosti>.

417. Трофимов В. В. Российская правовая система: инновационный вектор развития / В. В. Трофимов, Ю. А. Кондрашова // Актуал. инновационные исследования: наука и практика. – 2010. – № 2. – Режим доступа : http://actualresearch.ru/nn/2010_2/Article/law/trofimoff.htm.

418. Зозуля І. В. Деякі особливості нормативно-правового супроводження безпеки суб'єктів господарювання / І. В. Зозуля // Форум права. – 2016. – № 2. – С. 93–98. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/FP_index.htm_2016_2_15.pdf.

419. Про затвердження критеріїв, за якими оцінюється ступінь ризику від провадження охоронної діяльності і визначається періодичність здійснення планових заходів державного нагляду (контролю) Міністерством внутрішніх справ : постанова Каб. Міністрів України від 7 лип. 2010 р. № 565 / Кабінет Міністрів України. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/565-2010-%D0%B>.

420. Чистоклетов Л. Г. Інформація як визначальний чинник адміністративно-правового забезпечення фінансово-економічної та інформаційної безпеки суб'єктів господарювання / Л. Г. Чистоклетов // Мит. справа. – 2011. – № 5, ч. 2. – С. 441–448.

421. Chystoklyetov L. G. Problematic issue of administrative and legal security of business entities and ways of its solutions in Ukraine / Leontiy G. Chystoklyetov // Ekonomycs, Management and Law: Rewieved scientific

publication - Backi Petrovac, 2013. – P. 60–67.

422. Czysokletow L. H. Threats to information security in the area of administrative and legal security of business entities in Ukraine / Czysokletow Leontij Hryhorowycz // Security, economy & law / Editors : Juliusz Piwowarski, Larisa Anatolivna Yankovska, Jozef Zat'ko. – Cracow, 2013. – № 1. – P. 52–61.

423. Чистоклетов Л. Г. Определение приоритетных направлений административно-правового обеспечения безопасности деятельности субъектов хозяйствования / Л. Г. Чистоклетов // Закон и жизнь / М-во юстиции Республики Молдова. – 2013. – 9/3 (261). – С. 270–273.

424. Чистоклетов Л. Г. Проблемы административно-правового обеспечения безопасности деятельности хозяйствующих субъектов в Украине / Л. Г. Чистоклетов // Право.by. – 2013. – № 3. – С.137–141.

425. Чистоклетов Л. Г. Завдання та рівні забезпечення безпеки діяльності суб'єктів господарювання в інформаційній сфері / Л. Г. Чистоклетов // Інформаційна безпека людини, сусп-ва, держави. – 2013. – № 1 (11). – С. 126–132.

426. Чистоклетов Л. Г. Концептуальні основи прогнозування загроз безпеці суб'єктів господарювання в контексті забезпечення її адміністративно-правового захисту / Л. Г. Чистоклетов // Наук. вісн. Херсон. держ. ун-ту. Сер. «Юрид. науки». – 2015. – Вип. 3, т. 2. – С. 171–174.

427. Чистоклетов Л. Г. Новый проект закона про службы безопасности суб'єктів господарювання / Л. Г. Чистоклетов // Юрид. наук. електрон. журн. / Запоріз. нац. ун-т, Юрид. ф-т. – № 6. – 2015. – С. 158–163. – Режим доступа : http://lsej.org.ua/5_2015/46.pdf.

428. Чистоклетов Л. Г. Про принципи юридичного прогнозування / Л. Г. Чистоклетов // Юрид. вісн. Нац. ун-ту «Одеська юридична академія». – 2015. – № 4. – С. 273–278.

429. Чистоклетов Л. Г. Ще раз про дефініцію адміністративного договору / Л. Г. Чистоклетов // Наук. вісн. Ужгород. нац. ун-ту. Сер. «Право». – 2015. – Вип. 35, ч II, т. 3. – С. 29–32.

430. Чистоклетов Л. Г. Про методичний інструментарій прогнозування адміністративно-правових загроз безпеці суб'єктів господарювання / Л. Г. Чистоклетов // Наук. вісн. Херсон. держ. ун-ту. Сер.: «Юрид. науки». – 2015. – Вип. 6, т. 2. – С. 141–143.

431. Чистоклетов Л. Г. Стадії процесу юридичного прогнозування / Л. Г. Чистоклетов // Право України. – 2016. – № 1. – С. 130–135.

ДОДАТКИ

Додаток А

АНКЕТА

ДЛЯ ДЕРЖАВНИХ СУБ'ЄКТІВ ПРАВООХОРОННОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

1. **Як часто у Вашої організації виникає необхідність взаємодії з недержавними суб'єктами правоохоронної діяльності?**
 - а) в цьому немає жодної необхідності
 - б) лише у виняткових випадках
 - в) досить часто
 - г) постійно

2. **Який найбільш ефективний, на Ваш погляд, напрямок взаємодії з недержавними суб'єктами правоохоронної діяльності?**
 - а) обмін оперативною інформацією
 - б) забезпечення технічними засобами та зв'язком
 - в) проведення спільних правоохоронних заходів (спільне патрулювання тощо)
 - г) проведення спільних нарад, семінарів, конференцій
 - г) інше

3. **З представниками яких недержавних суб'єктів правоохоронної діяльності працівники Вашої організації взаємодіють найчастіше?**
 - а) охоронних підприємств
 - б) детективних (детективно-розшукових, інформаційно-розшукових та ін.) бюро
 - в) служб безпеки суб'єктів господарювання
 - г) громадських формувань з охорони громадського порядку та державного кордону

4. **Працівники якої ланки недержавних суб'єктів правоохоронної діяльності в найменшій мірі проявляють інтерес/практично сприяють взаємодії?**
 - а) керівники
 - б) працівники вищої ланки
 - в) працівники середньої ланки
 - г) працівники нижньої ланки

5. Який відсоток пропозицій з боку представників недержавних суб'єктів правоохоронної діяльності щодо неофіційної взаємодії у загальній кількості спроб розпочати таку взаємодію?

- а) таких пропозицій жодного разу не надходило
- б) менше 10%
- в) від 10 до 30%
- г) від 30 до 50%
- г) понад 50%

6. У чому полягає ключова проблема сфери правоохоронної діяльності в контексті взаємодії між державними та недержавними суб'єктами правоохоронної діяльності?

- а) монополізація ринку ліцензійних правоохоронних послуг державними суб'єктами правоохоронної діяльності та обмеженість доступу недержавних суб'єктів до найбільш доходних сегментів ринку послуг, про які йдеться
- б) дисбаланс повноважень щодо використання зброї державними та недержавними суб'єктами правоохоронної діяльності
- в) складніші умови діяльності саме для недержавних суб'єктів правоохоронної діяльності, унаслідок можливого адміністративного тиску на них з боку органів державної влади (передусім тих, що вповноважені здійснювати контрольно-наглядові заходи)
- г) часта змінюваність законодавства, що регулює ті чи інші аспекти правоохоронної діяльності
- г) інше

7. Укажіть основну причину/аргумент відмови споживачів ліцензійних правоохоронних послуг від співпраці саме із недержавними суб'єктами правоохоронної діяльності:

- а) вища, порівняно з залученням персоналу державного суб'єкта правоохоронної діяльності, ймовірність незаконного використання представниками недержавних суб'єктів правоохоронної діяльності конфіденційної інформації щодо клієнта, що могла стати відомою у процесі надання послуг останньому;
- б) менший потенціал можливостей (передусім, щодо використання зброї) для забезпечення належного рівня правоохоронних заходів щодо об'єктів охорони клієнта від можливих протиправних посягань, порівняно із державними суб'єктами правоохоронної діяльності;
- в) інше

8. Як часто Ваша організація фактично взаємодіє з недержавними суб'єктами правоохоронної діяльності?

- а) жодного разу не взаємодіяла
- б) украй рідко
- в) досить часто
- г) постійно

9. **Хто виступає ініціаторами такої взаємодії?**

- а) виключно представники нашої організації
- б) переважно представники нашої організації
- в) виключно представники недержавних суб'єктів правоохоронної діяльності
- г) переважно представники недержавних суб'єктів правоохоронної діяльності

10. **Укажіть основну причину/аргумент надання споживачами ліцензійних правоохоронних послуг *переваг* у співпраці *саме із недержавними суб'єктами* правоохоронної діяльності:**

- а) нижча вартість послуг недержавних суб'єктів правоохоронної діяльності, порівняно із послугами державних суб'єктів, що здійснюють таку діяльність;
- б) принципове небажання клієнта співпрацювати саме з представниками державних суб'єктів правоохоронної діяльності;
- в) інше

11. **Укажіть основний чинник, що перешкоджає побудові взаємодії державних та недержавних суб'єктів правоохоронної діяльності на довгостроковій основі?**

- а) небажання недержавних суб'єктів правоохоронної діяльності співпрацювати на безоплатній основі
- б) мають місце епізоди відмови виїзду представників державних суб'єктів правоохоронної діяльності з метою відвернення правопорушень щодо об'єктів, охорона яких здійснюється недержавними суб'єктами правоохоронної діяльності
- в) недостатність законодавчого регламентування порядку та механізму співпраці державних та недержавних суб'єктів правоохоронної діяльності на довгостроковій основі
- г) недостатній обсяг гарантій соціального та правового захисту персоналу недержавних суб'єктів правоохоронної діяльності, порівняно з обсягом таких гарантій для персоналу державних суб'єктів правоохоронної діяльності
- г) інше

12. **Яка основна проблема взаємодії з органами державної влади, що здійснюють контрольно-наглядові заходи щодо діяльності Вашої організації?**

- а) надто часте проведення контрольно-наглядових заходів
- б) застосування надмірних санкцій за результатами контрольно-наглядових заходів
- в) корумпованість посадових осіб контрольно-наглядових органів
- г) інше

13. **Яка, на Вашу думку, основна причина відмови з боку ліцензіарів у видачі (або анулюванні) ліцензій суб'єктам правоохоронної діяльності, діяльність яких підлягає ліцензуванню?**

- а) дійсно невідповідність/серйозні порушення ліцензійних умов
- б) корупційний аспект
- в) інше

14. Яким, на Вашу думку, є основний аргумент в питанні недопущення зрівняння у статусі та в правах державних та недержавних суб'єктів правоохоронної діяльності?

- а) нижчий професійний рівень підготовки персоналу недержавних суб'єктів правоохоронної діяльності
- б) нижчий потенціал можливостей персоналу недержавних суб'єктів правоохоронної діяльності у забезпеченні належного рівня правоохоронних заходів щодо об'єктів охорони клієнта, що особливо відчутно у критичних ситуаціях (як наприклад, у випадках рейдерських захоплень із використанням зброї)
- в) висока ймовірність застосування персоналом недержавних суб'єктів правоохоронної діяльності зброї та спецзасобів із перевищенням встановлених у законодавстві повноважень
- г) проблема криміналізації (зв'язки з організованою злочинністю) недержавних суб'єктів правоохоронної діяльності
- г) таке зрівняння в статусі та в правах призведе до посилення конкуренції з боку недержавних суб'єктів правоохоронної діяльності, що не є бажаним
- д) інше

15. Який відсоток фактичних епізодів неофіційної взаємодії з недержавними суб'єктами правоохоронної діяльності у загальній кількості практичних заходів взаємодії?

- а) не було жодного випадку неофіційної взаємодії
- б) менше 10%
- в) від 10 до 30%
- г) від 30 до 50%
- г) понад 50%

16. Яка найочікуваніша, на Вашу думку, якісна зміна має відбутися у контексті взаємодії державних та недержавних суб'єктів правоохоронної діяльності у найближчі три роки?

- а) посиляться інтенсивність взаємодії, з'являться нові чинники зацікавленості взаємодії
- б) дещо вирівняється баланс повноважень державних та недержавних суб'єктів правоохоронної діяльності
- в) відбудеться поступова демонополізація ринку ліцензійних правоохоронних послуг, з'являться кращі можливості доступу недержавних суб'єктів до найбільш дохідних сегментів ринку ліцензійних правоохоронних послуг
- г) істотних змін не очікується

- г) посиляться процес дистанціювання/конкуренції між державними та недержавними суб'єктами правоохоронної діяльності
- д) інше

17. Кількість персоналу у Вашій організації:

- а) менше 30 осіб
- б) від 30 до 50
- в) від 50 до 100
- г) від 100 до 300
- г) від 300 до 500 осіб
- д) від 500 до 1000 осіб
- е) понад 1000 осіб

18. Ваш персональний стаж роботи у сфері правоохоронної діяльності:

- а) менше 1 року
- б) від 1 до 3 років
- в) від 3 до 5 років
- г) від 5 до 10 років
- г) понад 10 років

АНКЕТА**ДЛЯ НЕДЕРЖАВНИХ СУБ'ЄКТІВ ПРАВООХОРОННОЇ ДІЯЛЬНОСТІ**

19. Як часто у Вашої організації виникає необхідність взаємодії з державними суб'єктами правоохоронної діяльності?

- а) в цьому немає жодної необхідності
- б) лише у виняткових випадках
- в) досить часто
- г) постійно

20. Який найбільш ефективний, на Ваш погляд, напрямок взаємодії з державними суб'єктами правоохоронної діяльності?

- а) обмін оперативною інформацією
- б) забезпечення технічними засобами та зв'язком
- в) проведення спільних правоохоронних заходів (спільне патрулювання тощо)
- г) проведення спільних нарад, семінарів, конференцій
- г) інше

21. З представниками яких підрозділів державних суб'єктів правоохоронної діяльності працівники Вашої організації взаємодіють найчастіше?

- а) кримінальної поліції
- б) патрульної поліції
- в) поліції охорони
- г) спеціальної поліції
- г) органів досудового розслідування

22. Працівники якої ланки державних суб'єктів правоохоронної діяльності в найменшій мірі проявляють інтерес/практично сприяють взаємодії?

- а) керівники підрозділів
- б) працівники вищої ланки
- в) працівники середньої ланки
- г) працівники нижньої ланки

23. Який відсоток пропозицій з боку представників державних суб'єктів правоохоронної діяльності щодо неофіційної взаємодії у загальній кількості спроб розпочати таку взаємодію?

- а) таких пропозицій жодного разу не надходило

- б) менше 10%
- в) від 10 до 30%
- г) від 30 до 50%
- г) понад 50%

24. У чому полягає ключова проблема сфери правоохоронної діяльності в контексті взаємодії між державними та недержавними суб'єктами правоохоронної діяльності?

- а) монополізація ринку ліцензійних правоохоронних послуг державними суб'єктами правоохоронної діяльності та обмеженість доступу недержавних суб'єктів до найбільш дохідних сегментів ринку послуг, про які йдеться
- б) дисбаланс повноважень щодо використання зброї державними та недержавними суб'єктами правоохоронної діяльності
- в) складніші умови діяльності саме для недержавних суб'єктів правоохоронної діяльності, унаслідок можливого адміністративного тиску на них з боку органів державної влади (передусім тих, що вповноважені здійснювати контрольно-наглядові заходи)
- г) часта змінюваність законодавства, що регулює ті чи інші аспекти правоохоронної діяльності
- г) інше

25. Укажіть основну причину/аргумент відмови споживачів ліцензійних правоохоронних послуг від співпраці саме із державними суб'єктами правоохоронної діяльності:

- а) вища, порівняно з залученням персоналу недержавного суб'єкта правоохоронної діяльності, ймовірність незаконного використання представниками державних суб'єктів правоохоронної діяльності конфіденційної інформації щодо клієнта, що могла стати відомою у процесі надання послуг останньому;
- б) вища вартість послуг, порівняно із вартістю послуг недержавних суб'єктів правоохоронної діяльності
- в) інше

26. Як часто Ваша організація фактично взаємодіє з державними суб'єктами правоохоронної діяльності?

- а) жодного разу не взаємодіяла
- б) украй рідко
- в) досить часто
- г) постійно

27. Хто виступає ініціаторами такої взаємодії?

- а) виключно представники нашої організації
- б) переважно представники нашої організації
- в) виключно представники державних суб'єктів правоохоронної діяльності
- г) переважно представники державних суб'єктів правоохоронної діяльності

28. Укажіть основну причину/аргумент надання споживачами ліцензійних правоохоронних послуг переваг у співпраці саме із державними суб'єктами правоохоронної діяльності:

- а) вища якість послуг державних суб'єктів правоохоронної діяльності, порівняно із послугами недержавних суб'єктів правоохоронної діяльності
- б) більший потенціал можливостей (передусім, щодо використання зброї) для забезпечення належного рівня правоохоронних заходів щодо об'єктів охорони клієнта від можливих протиправних посягань, порівняно із недержавними суб'єктами правоохоронної діяльності;
- в) інше

29. Укажіть основний чинник, що перешкоджає побудові взаємодії державних та недержавних суб'єктів правоохоронної діяльності на довгостроковій основі?

- а) небажання недержавних суб'єктів правоохоронної діяльності співпрацювати на безоплатній основі
- б) мають місце епізоди відмови виїзду представників державних суб'єктів правоохоронної діяльності з метою відвернення правопорушень щодо об'єктів, охорона яких здійснюється недержавними суб'єктами правоохоронної діяльності
- в) недостатність законодавчого регламентування порядку та механізму співпраці державних та недержавних суб'єктів правоохоронної діяльності на довгостроковій основі
- г) недостатній обсяг гарантій соціального та правового захисту персоналу недержавних суб'єктів правоохоронної діяльності, порівняно з обсягом таких гарантій для персоналу державних суб'єктів правоохоронної діяльності
- г) інше

30. Яка основна проблема взаємодії з органами державної влади, що здійснюють контрольно-наглядові заходи щодо діяльності Вашої організації?

- а) надто часте проведення контрольно-наглядових заходів
- б) застосування надмірних санкцій за результатами контрольно-наглядових заходів
- в) корумпованість посадових осіб контрольно-наглядових органів
- г) інше

31. Яка, на Вашу думку, основна причина відмови з боку ліцензіарів у видачі (або анулюванні) ліцензій суб'єктам правоохоронної діяльності, діяльність яких підлягає ліцензуванню?

- а) дійсно невідповідність/серйозні порушення ліцензійних умов
- б) корупційний аспект
- в) інше

32. Яким, на Вашу думку, є основний аргумент в питанні недопущення зрівняння у статусі та в правах державних та недержавних суб'єктів правоохоронної діяльності?

- а) нижчий професійний рівень підготовки персоналу недержавних суб'єктів правоохоронної діяльності
- б) нижчий потенціал можливостей персоналу недержавних суб'єктів правоохоронної діяльності у забезпеченні належного рівня правоохоронних заходів щодо об'єктів охорони клієнта, що особливо відчутно у критичних ситуаціях (як наприклад, у випадках рейдерських захоплень із використанням зброї)
- в) висока ймовірність застосування персоналом недержавних суб'єктів правоохоронної діяльності зброї та спецзасобів із перевищенням встановлених у законодавстві повноважень
- г) проблема криміналізації (зв'язки з організованою злочинністю) недержавних суб'єктів правоохоронної діяльності
- г) таке зрівняння в статусі та в правах призведе до посилення конкуренції з боку недержавних суб'єктів правоохоронної діяльності, що не є бажаним
- д) інше

33. Який відсоток фактичних епізодів неофіційної взаємодії з державними суб'єктами правоохоронної діяльності у загальній кількості практичних заходів взаємодії?

- а) не було жодного випадку неофіційної взаємодії
- б) менше 10%
- в) від 10 до 30%
- г) від 30 до 50%
- г) понад 50%

34. Яка найочікуваніша, на Вашу думку, якісна зміна має відбутися у контексті взаємодії державних та недержавних суб'єктів правоохоронної діяльності у найближчі три роки?

- а) посиляться інтенсивність взаємодії, з'являться нові чинники зацікавленості взаємодії
- б) дещо вирівняється баланс повноважень державних та недержавних суб'єктів правоохоронної діяльності
- в) відбудеться поступова демонополізація ринку ліцензійних правоохоронних послуг, з'являться кращі можливості доступу недержавних суб'єктів до найбільш дохідних сегментів ринку ліцензійних правоохоронних послуг
- г) істотних змін не очікується
- г) посиляться процес дистанціювання/конкуренції між державними та недержавними суб'єктами правоохоронної діяльності
- д) інше

35. Як довго Ваша організація працює у сфері правоохоронної діяльності:

- а) менше 1 року
- б) від 1 до 3 років
- в) від 3 до 5 років
- г) від 5 до 10 років
- г) понад 10 років

36. Кількість персоналу у Вашій організації:

- а) менше 30 осіб
- б) від 30 до 50
- в) від 50 до 100
- г) від 100 до 300
- г) від 300 до 500 осіб
- д) від 500 до 1000 осіб
- е) понад 1000 осіб

37. Ваш персональний стаж роботи у сфері правоохоронної діяльності:

- а) менше 1 року
- б) від 1 до 3 років
- в) від 3 до 5 років
- г) від 5 до 10 років
- г) понад 10 років

**Акти
впровадження результатів дослідження**

**ПРИВАТНИЙ ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
«ЛЬВІВСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ БІЗНЕСУ ТА ПРАВА»**

ЗАТВЕРДЖУЮ

**Ректор
Приватного вищого навчального
закладу
«Львівський університет бізнесу
та права»
д. е. н., професор, академік
Української академії наук,
академік Міжнародної академії
комп'ютерних наук та систем,
Заслужений працівник освіти
України**

Л.А. Янковська

«10» грудня 2015 р.

АКТ

10 грудня 2015 р.

м. Львів

№ 47

Про впровадження
дисертаційного дослідження на здобуття
наукового ступеня доктора юридичних наук
кандидата юридичних наук, професора
Чистоклетова Леонтій Григоровича «Адміністративно–
правове забезпечення безпеки суб'єктів господарювання
в Україні», спеціальність 12.00.07 – адміністративне право
і процес; фінансове право; інформаційне
право в навчальний процес ПВНЗ «Львівський університет
бізнесу та права»

ПІДСТАВА: наказ ректора Приватного вищого навчального закладу
«Львівський університет бізнесу та права» від 10.12.2015 р. № 198

Уклала експертна комісія з виявлення, узагальнення та
впровадження позитивного досвіду роботи у складі:

голови : декан юридичного факультету, к. ю. н. доцента

секретаря: доцента кафедри адміністративного права і процесу, фінансового та інформаційного права, к.ю.н., доцента Крамар Р.І.

членів комісії: зам. декана юридичного факультету, к.і.н., доцента Томюка І.М.

У присутності: здобувача кафедри адміністративного права і процесу, фінансового та інформаційного права, к.ю.н., професора Чистоклетова Л.Г.

Комісія відповідно до наказу по університету від 10.12.2015 р. № 198 розглянула й узагальнила матеріали на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук кандидата юридичних наук, професора Чистоклетова Леонтій Григоровича «Адміністративно-правове забезпечення безпеки суб'єктів господарювання в Україні», спеціальність 12.00.07 – адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право.

На основі проведеного аналізу комісія дійшла до висновку, що подані на розгляд матеріали заслуговують на схвалення та запровадження для використання:

- у науково-дослідній сфері – для подальшого розвитку теорії адміністративно-правового забезпечення безпеки діяльності суб'єктів господарювання (акт впровадження);

- у правотворчості – у процесі підготовки проектів нових і вдосконалення чинних нормативно-правових актів, що мають відношення до адміністративно-правового забезпечення безпеки суб'єктів господарювання в Україні;

- у правозастосовній діяльності – з метою вдосконалення практики використання норм чинного адміністративного законодавства в процесі забезпечення суб'єктів господарювання (акти впровадження);

- у навчальному процесі – при підготовці навчальних посібників та підручників, під час лекцій та практичних занять з навчальних дисциплін «Адміністративне право».

Голова комісії
секретар комісії
члени комісії:

В.В. Новіков
Р.І. Крамар
І.М. Томюк

ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
УНІВЕРСИТЕТ ЕКОНОМІКИ ТА ПРАВА "КРОК"

ЗАТВЕРДЖУЮ

Директор навчально-наукового Інституту
менеджменту безпеки
завідувач кафедри економічних наук, професор

О. Захаров

2013 р.

АКТ

про впровадження результатів дисертаційної роботи
Чистоклетова Леонтія Григоровича

Даним підтверджуємо, що результати дисертаційної роботи на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук в частині дослідження концепцій адміністративно-правового забезпечення безпеки діяльності суб'єктів господарювання, вивчення зарубіжного досвіду адміністративно-правового забезпечення безпеки діяльності суб'єктів господарювання, а також при характеристиці теоретико-правових засад адміністративно-правового забезпечення безпеки діяльності суб'єктів господарювання в Україні були використані в навчальному процесі Інституту при підготовці магістрів за спеціальністю 8.18010014 «Управління фінансово-економічною безпекою», кваліфікація: «Професіонал з фінансово-економічної безпеки», зокрема при розробці навчально-методичного забезпечення викладання навчальних дисциплін «Правове забезпечення безпеки суб'єктів господарської діяльності в Україні», «Інформаційно-аналітичне забезпечення економічної безпеки», «Комплексне забезпечення фінансово-економічної безпеки».

Ресурс № 71/10 11.13

ЗАТВЕРДЖУЮ

Перший проректор
Львівського державного університету
внутрішніх справ
кандидат юридичних наук, доцент
полковник поліції

Р.І. Благута

12. 05 2016

АКТ

12. 05. 2016

м. Львів

№ 20

Про впровадження результатів
дисертаційного дослідження Чистоклетова
Леонтія Григоровича «Адміністративно-
правове забезпечення безпеки суб'єктів
господарювання в Україні» в освітній процес

ПІДСТАВА

наказ ректора Львівського державного університету
внутрішніх справ від 24 вересня 2012 року № 431

Уклала експертна комісія з виявлення, узагальнення та впровадження
позитивного досвіду роботи у складі:

- начальника відділу організації наукової роботи кандидата юридичних наук Павлик Л.В.;
- начальника навчально-методичного центру кандидата юридичних наук, доцента Строцького Р.С.;
- декана факультету № 6 доктора юридичних наук, професора Грищука В.К.;
- завідувача кафедри адміністративно-правових дисциплін факультету № 6 кандидата юридичних наук, професора Коваліва М.В.

Комісія відповідно до наказу по університету від 24 вересня 2012 р. № 431 розглянула матеріали дисертаційної роботи Чистоклетова Л.Г. на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук за темою «Адміністративно-правове забезпечення безпеки суб'єктів господарювання в

Україні», зокрема наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

1. Чистоклетов Л.Г. Комплексний, системний і синергетичний підходи до дослідження проблематики вдосконалення адміністративно-правового забезпечення безпеки суб'єктів господарювання / Л.Г. Чистоклетов // Наук. вісн. Львів. держ. ун-ту внутр. справ. Сер. юрид. – 2015. – Вип. 4. – С.101–110.

2. Чистоклетов Л.Г. Про можливості використання ситуаційного, діяльнісного й соціокультурного підходів для вдосконалення адміністративно-правового забезпечення безпеки суб'єктів господарювання в Україні / Л.Г. Чистоклетов // Митна справа. – 2015. – № 5, ч. 2. – С. 111–114.

3. Чистоклетов Л.Г. Концептуальні основи прогнозування загроз безпеці суб'єктів господарювання в контексті забезпечення її адміністративно-правового захисту / Л.Г. Чистоклетов // Наук. вісн. Херсон. держ. ун-ту. Сер. : Юрид. науки. – 2015. – Вип. 3, т. 2. – С. 171–174.

4. Чистоклетов Л.Г. Новий проект закону про служби безпеки суб'єктів господарювання / Л.Г. Чистоклетов // Юрид. наук. електрон. журн. / Запоріж. нац. ун-т, Юрид. ф-т. – № 6. – 2015. – С.158–163.

5. Чистоклетов Л.Г. Про принципи юридичного прогнозування / Л.Г. Чистоклетов // Юрид. вісн. Нац. ун-ту «Одеська юридична академія». – 2015. – № 4. – С.273–278.

6. Чистоклетов Л.Г. Ще раз про дефініцію адміністративного договору / Л.Г. Чистоклетов // Наук. вісн. Ужгород. нац. ун-ту. Сер. : Право. – 2015. – Вип. 35, ч. II, т. 3. – С. 29 – 32.

7. Чистоклетов Л.Г. Про методичний інструментарій прогнозування адміністративно-правових загроз безпеці суб'єктів господарювання / Л.Г. Чистоклетов // Наук. вісн. Херсон. держ. ун-ту. Сер. : Юрид. науки. – 2015. – Вип. 6, т. 2. – С. 141–143.

8. Чистоклетов Л.Г. Стадії процесу юридичного прогнозування / Л.Г. Чистоклетов // Право України. – 2016. – № 1. – С.130–135.

На основі проведеного аналізу комісія дійшла висновку, що матеріали дисертації та вказані праці містять науково обґрунтовані теоретичні положення і практичні рекомендації щодо адміністративно-правового забезпечення безпеки суб'єктів господарювання в Україні та запроваджені для використання в освітньому процесі Львівського державного університету

внутрішніх справ, зокрема при проведенні лекційних та семінарських занять з навчальних дисциплін «Адміністративне право України», «Проблеми адміністративного права та адміністративного процесу», «Адміністративна діяльність ОВС».

Члени комісії:

Л.В. Павлик

Р.Є. Строцький

В.К. Гришук

М.В. Ковалів

УКРАЇНА
ХАРКІВСЬКА ОБЛАСНА РАДА

ПОСТІЙНА КОМІСІЯ З ПРАВОВИХ ПИТАНЬ, РЕГУЛЯТОРНОЇ
ПОЛІТИКИ, ЗАКОННОСТІ, ГРОМАДСЬКОГО ПОРЯДКУ, БОРОТЬБИ
З КОРУПЦІЄЮ ТА ЗЛОЧИННІСТЮ

61200, м. Харків, МСП
вул. Сумська, 64, тел. 700-53-28

05-26/57 від 22.08.16
від

Ректору
Харківського національного
університету внутрішніх справ
Сокуренку В.В.

ДОВІДКА

Запропоновані здобувачем Харківського національного університету внутрішніх справ Чистоклетовим Л.Г. пропозиції, отримані ним у результаті дисертаційного дослідження за темою «Адміністративно-правове забезпечення безпеки суб'єктів господарювання в Україні», використані в практичній діяльності Харківської обласної ради, зокрема під час:

1) розробки Програми розвитку інформаційного простору Харківської області на 2016–2020 роки (затвердженої рішенням III сесії VII скликання Харківської обласної ради від 04.02.2016, № 7942-VII);

2) реалізації Плану заходів на 2015–2017 роки з реалізації Стратегії розвитку Харківської області на період до 2020 року» (затвердженого рішенням Харківської обласної ради від 18.06.2015, № 1227-VI);

3) розробки Регіональної програми забезпечення публічної безпеки і порядку в Харківській області на період 2016-2017 років (затвердженої рішенням Харківської обласної ради від 14.04.2016, № 104-VII), Регіональної програми забезпечення територіальної оборони Харківській області на 2016-2017 роки (затвердженої рішенням Харківської обласної ради від 14.04.2016, № 105-VII).

Голова комісії

А.А. Русецький

ЗАТВЕРДЖУЮ

Віце-президент Українського союзу
промисловців і підприємців України

доктор юридичних наук, професор,

Заслужений юрист України

В. Крутов

2013 р.

А К Т

про впровадження результатів дисертаційної роботи
Чистоклетова Леонтія Григоровича

Даним підтверджуємо, що результати дисертаційної роботи на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук в частині визначення порядку організації та проведення перевірок фінансово-господарської, виконавчо-розпорядчої та іншої діяльності суб'єктів господарювання, встановлення списку органів, які мають право проводити планові та позапланові перевірки були використані при ініціюванні УСПП прийняття Закону України «Про основні засади здійснення нагляду (контролю) за діяльністю суб'єктів господарювання в Україні».

Крім зазначеного, практична значущість отриманих здобувачем результатів полягає в науково-теоретичному обґрунтуванні необхідності розвитку недержавного сектору безпеки в Україні, що, як відмічає автор, дасть можливість більш ефективно реалізовувати на практиці адміністративно-правові засади забезпечення безпеки діяльності суб'єктів господарювання. У цьому контексті заслуговують на увагу та практичне втілення розроблені автором форми та методи адміністративно-правового забезпечення безпеки діяльності суб'єктів господарювання в Україні, а також організаційні та правові форми взаємодії правоохоронних органів із недержавним сектором безпеки.

Реєстр. № _____

ЗАТВЕРДЖУЮ:

Голова правління ХОГО
«Союз працівників сфери безпеки» СПБ

В.А.Косенко

27 травня 2016 р.

А К Т

**про впровадження результатів дисертаційного дослідження
Чистоклетова Леонтія Григоровича на здобуття
наукового ступеня доктора юридичних наук за темою
«Адміністративно-правове забезпечення безпеки суб'єктів господарювання
в Україні» у практичну діяльність
суб'єктів господарювання**

Дійсним актом підтверджуємо, що матеріали дисертаційної роботи Чистоклетова Л.Г. на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук за темою «Адміністративно-правове забезпечення безпеки суб'єктів господарювання в Україні» матимуть своє використання в роботі Харківської обласної громадської організації "Союз працівників сфери безпеки".

Зокрема, дане дисертаційне дослідження відрізняє підвищена увага до його концептуальних і методологічних аспектів. Події в нашій країні та навколо неї після початку Революції Гідності з новою силою продемонстрували гостроту проблем забезпечення належної якості й ефективності нормативно-правової бази та зміцнення організаційного фундаменту національної безпеки України. Недарма Стратегією національної безпеки України, затвердженою Указом Президента України від 26 травня 2015 року № 287/2015, передбачаються комплексне вдосконалення законодавства з питань національної безпеки й оборони України, унормування структури й складу сектора безпеки й оборони, системи управління ним, координації та взаємодії його органів. Ці моменти було автором взято до уваги в процесі наукового аналізу, спрямованого на визначення й вирішення першочергових завдань у площині використання нормативного й організаційного важелів удосконалення адміністративно-правового забезпечення безпеки суб'єктів господарювання – однієї зі складових національної безпеки.

Найбільш значущими результатами цього аналізу видаються проект Закону України «Про служби безпеки суб'єктів господарювання», пропозиції із вдосконалення Закону України «Про охоронну діяльність», узагальнення, що стосуються взаємодії правоохоронних органів і недержавних суб'єктів

охоронної та розшукової діяльності в сфері забезпечення безпеки суб'єктів господарювання.

Робота безпосередньо спрямована на пошук шляхів реалізації положень Стратегії сталого розвитку «Україна-2020», затвердженої Указом Президента України від 12 січня 2015 року № 5/2015, Стратегії національної безпеки України, затвердженої Указом Президента України від 26 травня 2015 року № 287/2015, Стратегії кібербезпеки України, затвердженої Указом Президента України від 27 січня 2016 року № 96/2016, Закону України «Про основи національної безпеки України» від 19 червня 2003 року № 964-IV, Закону України «Про Раду національної безпеки і оборони України» від 5 березня 1998 року № 183/98-ВР.

На основі проведеного аналізу підтверджуємо, що матеріали дисертаційного дослідження, які містять науково обґрунтовані теоретичні положення і практичні рекомендації щодо адміністративно-правовому забезпеченню безпеки суб'єктів господарювання в Україні рекомендовані і запроваджені для використання в освітньому процесі та практичній діяльності ХОГО «Союз працівників сфери безпеки» СПБ та навчального підприємства «Центр СПБ» ХОГО «Союз працівників сфери безпеки» СПБ.

Директор підприємства «Центр СПБ»

ХОГО «Союз працівників сфери безпеки» СПБ

О.Л.Лисяк

ЗАТВЕРДЖУЮ

**Президент Української федерації
професіоналів безпеки**

 С. Сидоренко

« 1 » 06 2016 р.

А К Т

**про впровадження результатів дисертаційного дослідження
Чистоклетова Леонтія Григоровича
«Адміністративно-правове забезпечення безпеки суб'єктів
господарювання в Україні» у практичну діяльність
суб'єктів господарювання**

Дійсним актом підтверджуємо, що нами розглянуто результати дисертаційної дослідження Чистоклетова Л.Г. на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук щодо визначення сутності адміністративно-правового забезпечення безпеки суб'єктів господарювання та шляхів їх удосконалення.

Було відмічено, що в дисертації комплексно, з використанням сучасних методів пізнання, з урахуванням останніх досягнень юридичної науки запропоновано концепцію адміністративно-правового забезпечення безпеки господарюючих суб'єктів в Україні, яка дозволила сформулювати нові наукові підходи щодо його вдосконалення. Так, запропоновані Л.Г. Чистоклетовим особисто, зокрема: *уперше*: дефініцію адміністративно-правового забезпечення безпеки суб'єктів господарювання; сформульовано принципи наукового дослідження АПЗ БСГ; розкрито специфіку застосування в науковому дослідженні АПЗ БСГ комплексного, системного, синергетичного, ситуаційного, діяльнісного й соціокультурного підходів; сформульовано дефініцію механізму АПЗ БСГ; запропоновано класифікацію суб'єктів АПЗ БСГ та дефініцію їх адміністративно-правового статусу; сформульовано дефініцію принципів адміністративно-правового регулювання безпеки суб'єктів господарювання та сформовано їх перелік; визначено суть прогнозування адміністративно-правових загроз безпеці суб'єктів господарювання, його методології, методики, технології й техніки; з'ясовано принципи й стадії прогнозування адміністративно-правових загроз безпеці суб'єктів господарювання; обґрунтовано склад комплексу засобів розробки прогнозів адміністративно-правових загроз безпеці суб'єктів господарювання;

запропоновано проект Закону України «Про служби безпеки недержавних суб'єктів господарювання»; виявлено колізії між деякими правовими нормами, покликаними регламентувати взаємодію правоохоронних органів з недержавними суб'єктами охоронної та розшукової діяльності, і висунуто пропозиції щодо їх усунення; розроблено пропозиції щодо нормативно-правового забезпечення запобігання витоку інформації про рухомі

об'єкти у процесі використання систем GPS-моніторингу з метою убезпечення суб'єктів господарювання.

З викладених у дисертаційних підходів автора, а також аналізу вітчизняного наукового здобутку слід констатувати, що у нормативній складовій адміністративно-правового забезпечення безпеки суб'єктів господарювання в нашій країні є серйозні прогалини. Гостро відчувається потреба в Законі України «Про правові засади державної політики в сфері забезпечення безпеки суб'єктів господарювання», структура якого запропонована в даній роботі, та Законі України «Про комерційну таємницю». Ми вважаємо, що необхідно нарешті прийняти Закон України «Про приватну детективну (розшукову) діяльність». Якщо його основою стане законопроект, зареєстрований у Верховній Раді 28 грудня 2015 року за № 3726, необхідно усунути його недоліки, виявлені в дисертації.

З цього приводу, ми цілком підтримуємо пропозицію автора щодо потреб якомога скорішого законодавчого врегулювання діяльності служб безпеки суб'єктів господарювання, з огляду на що в дисертації запропоновано дієвий проект Закону України «Про служби безпеки недержавних суб'єктів господарювання».

В цілому результати дисертаційного дослідження Чистоклетова Л.Г. «Адміністративно-правове забезпечення безпеки суб'єктів господарювання в Україні» дійсно є ґрунтовними, фундаментальна праця, спрямована на вирішення значної наукової проблеми та має велике практичне значення.

Матеріали дисертаційної роботи використовуються в практичній діяльності Всеукраїнської громадської організації «Українська федерація професіоналів безпеки» при розробці Концепції розвитку охоронної галузі «Проблемні питання удосконалення державної організації та галузевого управління охоронною діяльністю».

Голова Правління УФПБ

**Начальник відділу юридичного
забезпечення Правління**

Пономарьов В.В.

Борецький В.З.